CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भानुभक्तको
रामायण

(अन्य कृति र फुटकर रचनासमेत)

आदिकवि भानुभक्त आचार्य

A.B

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भानुभक्तको रामायण

(अन्य कृति तथा फुटकर रचना समेत)

नै. [redacted]

आदिकवि भानुभक्त आचार्य

प्रकाशक

साझा प्रकाशन

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रकाशक :

साझा प्रकाशन

काठमाडौं, नेपाल

891.491
ACH

साझा प्रकाशनबाट पहिलो पटक ५१००

सम्वत् २०३६

विद्यापीठ

मूल्य : ३५।६५ पैसा

ACC 92285

R

मुद्रक :

शिवशंकर प्रसाद

दीपक प्रेस,

एस० १७।२७२ नदेसर, वाराणसी क्याण्ट।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जन्म : वि० सं० १८७१ मृत्यु : वि० सं० १९२५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रकाशकीय

बूढापाकादेखि लिएर बालबालिका र तन्नेरीहरूको लागि समेत उत्तिकै मन पर्ने भाषामा लेखिएको भानुभक्तको रामायणका विषयमा जति भने पनि थोरै हुने, जति बयान गरे पनि अपूरै रहने हुन्छ। भानुभक्त आदिकविका रूपमा आफै एक सामाजिक, सांस्कृतिक र धार्मिक प्रतीक भइसकेका छन्। उनको रामायण एक शताब्दीअघि पनि त्यस्तै मीठो लयले गाउँ घरमा श्रद्धापूर्वक पाठ गरिन्थ्यो भने आज पनि बौद्धिक-सांस्कृतिक र साहित्यिक जगत्मा अध्ययन-अनुशीलन गरेर भानुभक्तलाई राष्ट्रिय विभूति मानी श्रद्धा व्यक्त गरिरहेका पाउँछौं।

यत्ति ठूलो अर्चना र भक्ति प्रदर्शित गर्दा गर्दै पनि र सर्वसाधारण जनतामा भानुभक्तको रामायण पाठ गर्ने असीम श्रद्धा हुँदा हुँदै पनि भानुभक्त-को रामायण नेपालबाट नछापिनु आश्चर्यको कुरा थियो। यसैलाई दृष्टिगत गरेर पाँच वर्षअघि तनहुँ रम्घामा भानुभक्तको जयन्ती मनाउँदा अध्यक्ष श्री क्षेत्रप्रताप अधिकारीले भानुभक्तको रामायण प्रकाशन गर्ने वचन दिनुभएको थियो। त्यसअनुसार रामायणको पाठान्तरको खोजी गरी काम थालियो। भानुभक्तले जस्तो लेखेका थिए, जुन रूपमा लेखेका थिए सोही मूल पाठ अनु-सार शुद्धयाएर छाप्न पाए यसको महत्ता र विशुद्धता कायम हुने थियो। यसले गर्दा आदिकवि भानुभक्तको यथार्थ पहिचान गर्न पनि विद्वान्हरूलाई सजिलो पर्ने थियो। तर काम बढी अनुसन्धानात्मक र समय पनि निकै लाग्ने हुँदा हाललाई नेपाली साहित्य सम्मेलनबाट प्रकाशित श्री सूर्यविक्रम ज्ञवालीको सम्पादनमा निस्केको बहुप्रचारित भानुभक्तको रामायण नै आधार मानी उहाँले लेख्नुभएको भानुभक्तको संक्षिप्त जीवनी पनि राखेका छौं। भेटिएसम्मका आदिकविका अन्य कृति र फुटकर रचनासमेत समावेश गरी सर्वत्र सुलभ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

होस् भन्ने हेतुले साधारण र विशेष सचित्र संस्करणको रूपमा भानुभक्तको रामायण प्रकाशित गरेका छौं। सर्वसाधारण पाठकहरूबाट यसको स्वागत हुनेछ भन्ने हामीले आशा गरेका छौं।

अन्त्यमा भानुभक्तको रामायणको लागि श्री सूर्यविक्रम ज्ञवालीप्रति आभार व्यक्त गर्छौं। अन्य कृति र फुटकर रचनाको लागि सकेसम्म शुद्ध पाठ कायम गर्ने उद्देश्यले 'आदिकवि भानुभक्त आचार्यको सच्चा जीवन चरित्र' (द्वितीय संस्करण) बाट सहायता लिइएकोले यसका लेखक पंडित कविराज श्री नरनाथ आचार्यप्रति धन्यवाद ज्ञापन व्यक्त गर्दछौं। यस काममा विभिन्न किसिमले सघाउ पुऱ्याउने श्री शिवराज आचार्य तथा हरिहर भट्ट-राईज्यूलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छौं।

भाद्र २८, २०३९ **साझा प्रकाशन**

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भानुभक्तको संक्षिप्त जीवनचरित्र

अङ्ग्रेज तथा नेपालीहरुको युद्ध हुनु भन्दा केही महिना अघी सन् १८१४ अर्थात् आषाढ़ २९ गते संवत् १८७१ का दिन भानुभक्तको जन्म भयेको हो। पश्चिम नेपालमा सप्तगण्डकी प्रदेशमा अवस्थित तनहुँको रमघा ग्राममा इनको जन्म यौटा सम्पन्न तथा सम्भ्रान्त ब्राह्मण कुलमा भयेको थियो। त्यो अञ्चलमा श्रीकृष्ण आचार्य नामक एक जना ब्राह्मणले निकै ख्याति तथा मर्यादा प्राप्त गरेका थिये। इनका ६ भाई छोरा थिये। ती मध्ये जेठा धनञ्जयका एक मात्र पुत्र भानुभक्त हुन्। ज्येष्ठ पुत्र तिरको नाती भानुभक्त आफ्ना बाजे श्रीकृष्ण आचार्यका विशेष रूपले प्रियपात्र भयेको बुझिन्छ।

सरकारी जागीर खाई भानुभक्तका पिता खरदार भयेका थिये। यो कारणले तथा जेठो नाती भयेको हुनाले पनी होला भानुभक्त आफ्ना बाजे श्रीकृष्ण आचार्यका लालन-पालनमा हुर्के। इनको आरम्भिक शिक्षा पनी इनका बाजे श्रीकृष्ण आचार्य द्वारा नै भयेको थियो। संस्कृत साहित्य तथा व्याकरण सँगसँगै इनले ज्योतिष पनी पढेका थिये। पुराण भन्न सक्ने तथा चिनाचपेटा बनाउन जान्ने हुनु नै तिन ताकका ब्राह्मणकुमारहरुको शिक्षाको साधारण उद्देश्य थियो। भानुभक्तलाई पढ़ेको कुरो छिटै आउँथ्यो तथा १२ वर्षका उमेरमा नै जन्मपत्रको तत्व इनी बुझ्ने भै सकेका थिये। यो कारणले इनी मेधावी बालक थिये भन्ने अनुमान हुन्छ।

इनी २२ वर्षका हुँदा इनको जीवनमा यौटा यसतो प्रभाव पऱ्यो जसले गर्दा भानुभक्तका हृदयमा कविताको प्रेम उत्पन्न भयो। एक दिन वनमा इनी रुखका छहारीमा बसेका वेलामा यौटा घाँसी सित इनको भेट भयेछ। कुरा कहानी गर्दा त्यो घाँसीले आफ्नो अल्प कमाईबाट खाईलाई जगेरा गरेको पैसाले आफ्ना गाउँमा कुवा खनायेको कुरा गरेछ। यसो गर्दा धर्म पनी हुने तथा पछी सम्म फलानाले खनायेको इनार भनी आफ्नो नाउँ पनी चल्ने भनेर पनी उसले भनेछ। घाँसीको यो कुरा सुनेर भानुभक्तका मनमा ठुलो प्रभाव परेछ। म सँग सबै थोक पुगी सरी आयेको भये ता पनी मैले न धर्म गर्न सकेको छु न आफ्नो नाउँ नै चलाउन सकेको छु भनी उनी उद्वेगले पूर्ण भयेछन्। यही भावनाको परिणामस्वरूप उनले तत्काल दुई वटा कविता लेखे। ती इनै हुन्।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भर् जन्म घाँस तिर मन् दिइ धन् कमायो ।
नाम् क्यै रहोस् पछि भनेर कुवा खनायो ॥
घाँसी दरिद्रि घरको तर बुद्धि कस्तो ।
मो भानुभक्त धनि भैं कन आज यस्तो ॥ १ ॥

मेरा इनार न त सत्तल पाटि क्यै छन् ।
जे धन् र चीजहरु छन् घर भित्र नै छन् ॥
तेस् घाँसिले कसरि आज दियेछ अर्ति ।
धिक्कार हो मकन बस्नु न राखि कीर्ति ॥ २ ॥

अव भानुभक्तले काव्य-रचना गरी लोक-सेवा गर्नें निश्चय गरे। नेपाली भाषामा रामायण लेख्ने उनको विचार भयो। सन् १८४१ तिर बालकाण्ड लेखी पनी सकियो। पहिलो झोंकमा यती काम भये पछी रामायण लेख्ने काम केही कालका निम्ती थन्कियेर बसेको बुझिन्छ।

सन् १८४९ मा भानुभक्त पहिलो पटक नेपालको राजधानी काठमांडु वा कान्तिपुर आये। यौटा छिमेकी 'सँग जग्गाका विषयमा झगरा परेको हुनाले तेसैका सम्बन्धमा मुद्दा गर्न उनले काठमांडु आउन परेको थियो। यो समयमा वालाज्युको वर्णन तथा कान्तिपुरको वर्णन भयेका भानुभक्तले लेखेका देशभक्तिपूर्ण कविता अध्यावधि अत्यन्त प्रसिद्ध छन्। काठमांडुमा निसाफ हुँदा भानुभक्तले झगरा जीते। यसका सँगसँगै दरबारमा पनी उनको प्रवेश भयो तथा उनले मुख्त्यार जंगबहादुरका भाई कृष्णवहादुरका ढोकाको आश्रय लिये। फलस्वरूप सन् १८५० मा जागीर पाई उनी मदेस तिर आये। दुई वर्ष जागीर खाई कागतपत्र बुझाउन न सक्ता उनलाई कुमारीचोकले थुन्यो। झ्यालखानमा बस्ता उनको प्रथम प्रेम उनका हृदयमा फेरी प्रस्फुटित भयो र उनी झ्यालखानमा नै रामायण लेख्न थाले। उनी ५ महिना थुना परेका थिये तथा यसै अवधिमा उनले अयोध्याकाण्ड, किष्किन्धाकाण्ड तथा सुन्दरकाण्ड रामायणको रचना गरे। फेरी अर्को वर्ष युद्धकाण्ड तथा उत्तरकाण्ड काठमांडुमा नै लेखी रामायण समाप्त गरियो। यसरी नेपाली साहित्यको यो अद्वितीय ग्रन्थ ११ वर्षमा समाप्त भयो।

रामायण समाप्त भयेका केही पछी भानुभक्तले प्रश्नोत्तरी तथा भक्तमाला नामक आफ्ना प्रसिद्ध कविताहरु बनाये। भक्तमालाका प्रथम १५

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्लोकको मात्र पाल्पामा गरियेको संस्कृत अनुवाद पाइयेको छ। पछिल्ला ७ श्लोकको संस्कृत अनुवाद न गरियेका कुरा बाट ती पछी रचना गरियेका कुराको अनुमान हुन्छ। यसको कारण मैले यो सम्बन्धमा सुनेको यौटा कुरा हुन सक्छ। आफ्नो नाता पर्ने कुनै यौटी महिला विधवा भयेका समयमा भानुभक्तले भक्तमालाका पछिल्ला ७ श्लोक लेखी भक्तमाला समेत उनलाई पाठ गर्न दियेका हुन् भन्ने कुरा बाल्यावस्थामा मैले सुनेको हुँ।

सन् १८४९ देखी पछी भानुभक्त बराबर काठमांडु आउन तथा वहाँ निकै समय सम्म बस्न लागेका थिये। उनी पहाडिया बाट सदरिया भयेका थिये। काठमांडुमा अचेल जहाँ वीर अस्पताल छ तेही ठाउँमा उनको आफ्नो घर वा डेरा थियो भन्ने कुरा पनी सुनियेको छ।

एक चोटी सन् १८६२ मा काठमांडु बाट तनहुँ जाँदा बाटामा तारापति उपाध्याय नामक आफ्ना मित्रका घरमा भानुभक्त वास बसे छन्। राती त्यो घरमा सासुबुहारीको बाझाबाझ परेछ। त्यो सुनी उनी उठे छन् र सोही रात भरीमा २३ श्लोक भयेको वधूशिक्षा नामक कविता भानुभक्तले लेखे छन् तथा सो कविता उनीहरुलाई पढ्न दिये छन्।

अध्यात्मरामायणका सातै काण्ड लेखियेका भये ता पनी अझ सम्म रामगीता लेखियेको थियेन। सन् १८६८ मा तनहुँमा आफ्ना घरमा मृत्यु हुनु भन्दा अघी रोग शय्यामा सुतेर उनले तेसको पनी रचना गरे। सुती सुती उनी कविता भन्थे औ उनका एकमात्र पुत्र रमानाथ सो लेख्थे। भानुभक्तको निश्चित मृत्युतिथि अझ चाल पाइयेको छैन तर संवत् १९२५ मा (सन् १८६८) उनको मृत्यु भयेको हो भन्ने मोतीराम भट्टका कथनको पुष्टि उनको जन्मकुण्डली प्रकाशमा ल्याई निश्चित जन्मतिथि निर्णय गर्ने भानुभक्तका मित्र स्वर्गवासी सुब्बा धर्मदत्तका पुत्र स्वर्गवासी सुब्बा रङ्गनाथका भनाई बाट पनी भयेको छ।

उनका रामायण तथा अरु कविताहरुका अध्ययन बाट हँसीला, रसीला, ख्याल ठट्टा गर्ने बानी भयेका, हक्की, उच्च विचार भयेका, भानुभक्तको चित्र हामी देख्छौं। उनका देशभक्तिले हाम्रा हृदयमा ठुलो प्रभाव पार्छ। उनको परोपकार-बुद्धि, सबैको कल्याण होस्, सबै सप्रुन् तथा सबैको भलो होस् भनेने विचार भयेको देख्दा उनी शान्त प्रकृतिका, दयालु, तथा सबैलाई माया गर्ने बानी भयेका मानीस रहेछन् भन्ने हामीलाई अनुभव हुन्छ। भगवद्भक्तिमा

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विश्वास भयेका, मातृभाषाका प्रेमी तथा देशभक्त भानुभक्तले आफ्नां सेवा द्वारा हाम्रो जातीय विकासका निम्ती जो महान् कार्य गरे तिनले गर्दा नेपाली जातिका निर्माता वीरहरु मध्ये उनले प्रमुख स्थान प्राप्त गरेका छन्।

तल मोतीराम भट्टका मत अनुसार भानुभक्तका विविध कविताहरुको रचना भयेको समय लेखिन्छ।

सन् ग्रन्थहरु वा स्फुट कविता

१८३६–प्रथम दुई कविता

१८४१–बालकाण्ड

१८४९–बालाजी तथा कान्तिपुरी सम्बन्धी कविता

१८५२–अयोध्याकाण्ड, अरण्यकाण्ड, किष्किन्धाकाण्ड तथा सुन्दरकाण्ड

१८५३–युद्धकाण्ड तथा उत्तरकाण्ड प्रश्नोत्तर तथा भक्तमाला

१८६२–वधूशिक्षा

१८६९–रामगीता

फर्नडेल,
दार्जीलिङ्ग
२७-१०-१९५४

सूर्यविक्रम ज्ञवाली

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विषय-सूची

भानुभक्तको रामायण १–२२३

१. भक्तमाला ३–६

२. प्रश्नोत्तर माला ७–१३

३. वधूशिक्षा १४–१९

४. फुटकर रचना २०–२७

★

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

R

।। श्रीगणेशाय नमः ।।

श्रीबालकाण्ड

एक् दिन् नारद सत्यलोक् पुगि गया लोक्को गरूँ हित् भनी ।
ब्रह्मा तहिँ थिया पऱ्या चरणमा खुसी गराया पनी ।।
क्या सोध्छौ तिमि सोध भन्छु म भनी मर्जी भयेथ्यो जसै ।
ब्रह्माको करुणा बुझेर ऋषिले विन्ति गऱ्या यो तसै ।। १ ।।

हे ब्रह्मा ! जति हुन् शुभाशुभ सबै सूनी रह्याँछू कछू ।
बाँकी छैन तथापि सुन्न अहिले इच्छा म यो गर्दछू ।।
आऊला जब यो कली बखतमा प्राणी दुराचार् भई ।
गर्न्या छन् सब पाप् अनेक् तरहका निच्का मतीमा गई ।। २ ।।

साँचो बात गरैन कोहि अरुकै गर्नन् त निन्दा पनी ।
अर्काको धन खानलाई अभिलाष् गर्नन् असल हो भनी ।।
कोही जन् त परिखामा रत हुनन् कोही त हिंसा महाँ ।
देहैलाइ त आत्म जानि रहनन् नास्तिक् पशू झैं तहाँ ।। ३ ।।

काम्का चाकर झैं भयेर रहनन् स्त्रीलाइ द्यौता सरी ।
मान्नन् पीतृ र मातृलाइ बुझि खुप् शत्रू सरीका गरी ।।
ब्राह्मण् भैं कन वेद बेचि रहनन् कोही पढुन् ता पनी ।
धन् ठूलो छ पनी भन्या सहज धन् आर्जन् गरौंला भनी ।। ४ ।।

जाती धर्म रहँन क्षत्रिहरूमा जो छन् इ नीचाहरू ।
शूद्रादी त तपस्वि होइ रहनन् ब्राह्मण् सरीका बरू ।।
स्त्री धेर् भ्रष्ट हुनन् पती र ससुराको द्रोह ठूलो गरी ।
यस्ता नष्ट कसोरि मुक्त त हुनन् संसारसागर् तरी ।। ५ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यो चिन्ता मनमा भयो र अहिले सोधूँ उपायै भनी ।
आयाको छु दयानिधान ! कसरी तर्नन् सहज् ई पनी ॥
यस्तालाइ उपाय तर्न सजिलो कुन् हो उ आज्ञा गरी ।
मेरो चित्त बुझाइ बक्सनुहवस् क्याले इ जान्छन् तरी ॥ ६ ॥

नारद्ले दुनियाँउपर् गरि दया विन्ति गऱ्या यो जसै ।
ब्रह्माजी पनि खुप् प्रसन्न हुनुभो मर्जी भयो यो तसै ॥
हे नारद् ! सब पाप हर्न कन ता रामायणैले सरी ।
आर्को मुख्य उपाय छैन सबको हित् यै छ अम्रित् सरी ॥ ७ ॥

शम्भू देखि सुनेर तत्त्व सब यो गान् पार्वती गर्दछिन् ।
राम्को नाम अपार जानि बहुतै आनन्दमा पर्दछिन् ॥
जस्ले गान् कन गर्दछन् त ति सहज् संसार पार् तर्दछन् ।
कालैको पनि ताप् हुँदैन भय सब् तिन्का सहज् टर्दछन् ॥ ८ ॥

यो सब् शास्त्रविषे बड़ो छ रघुनाथ्को रुप् जनाई दिन्या ।
जो छन् सब् इ पुराण्हरू इ सबमा यै मुख्य जानी लिन्या ॥
गर्छन् कीर्तन सुन्दछन् पनि भन्या यो पाउँछन् फल् भनी ।
तिन्को पुण्य बखान गर्न त सबै सक्तीन मैले पनी ॥ ९ ॥

सून्याथ्याँ शिव देखि यस्कि महिमा एक् श्लोक् पढुन् ता पनी ।
भक्तीले यदि यो पढ्यो पनि भन्या पाप् छुट्तछन् सब भनी ॥
जो एक् चित्त गरेर पाठ खुसि भै गर्छन् सदा यै भन्या ।
जीवन्मुक्त तिनै त हुन् नर भई ईश्वर् सरीका बन्या ॥ १० ॥

पूजा पुस्तकको गऱ्या पनि त फल् एक अश्वमेध्का सरी ।
पाऊँछन् सुनियो कहीं पनि भन्या पाप् छुट्तछन् तेस् घरी ॥
जो ता पुस्तकका नजिक् गइ नमस्कारै फगत् गर्दछन् ।
तेस्ता जन् सब देवता पुजि हुन्या फल् भोगमा पर्दछन् ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

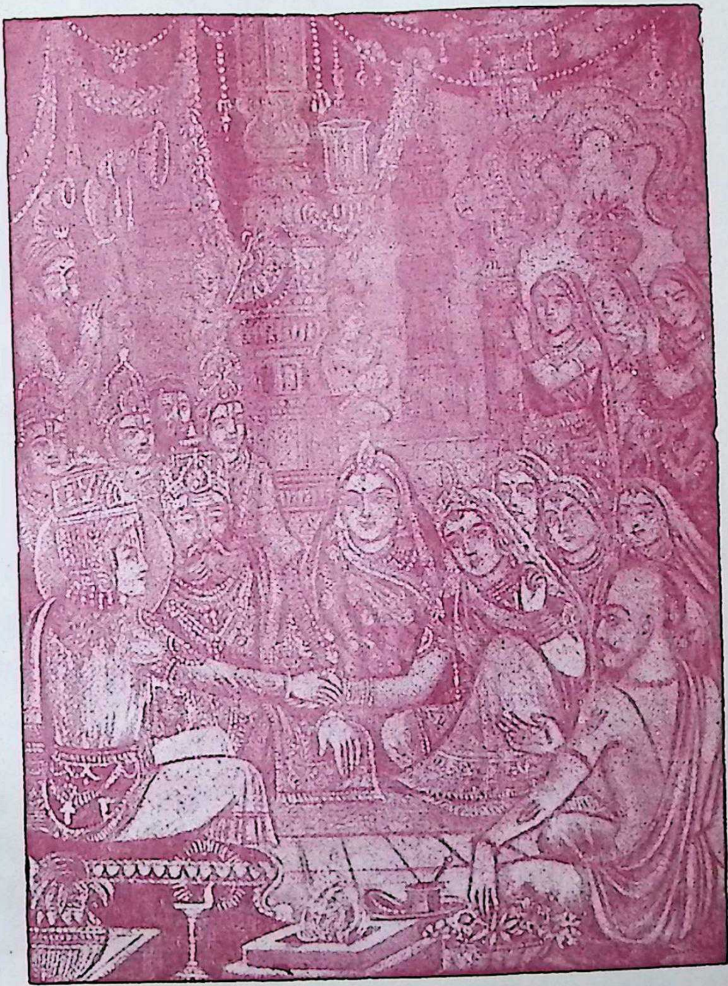

सीताको पाणिग्रहण

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चारै वेद पढेर शास्त्रहरुको व्याख्यान गर्दा पनी ।
पाइँदैन उ फल् त पाउँछ सहज् पुस्तक् दिनाले पनी ॥
भक्तीले कहिं भक्तका घर गई एकादशीमा कह्या ।
चौबिस् पल्ट पुरश्चरण् गरि हुन्या गायत्रिका फल् भया ॥१२॥

जस्ले राम्नवमी उपासि खुसिले जाग्रन् समेतै गरी ।
यो रामायण पाठ् गरोस् कि त सुनोस् तन् मन् यसैमा धरी ॥
तेस्ले तीर्थ पिछे तुलापुरुषदान् सूर्य्यैं ग्रहण्मा गर्‍यो ।
यस्मा संशय छैन जान्नु सबले आनन्दमा त्यो पर्‍यो ॥१३॥

रामायण् कन गाउन्या पुरुषको आज्ञा त इन्द्रै पनी ।
मान्छन् श्रीरघुनाथका प्रिय इ हुन् मान्न्या इनै हुन् भनी ॥
रोज् रोज् यस् कन पाठ् गरेर जनले सत्कर्म गर्छन् जती ।
कोटी गुण् फल बढ्ति मिल्छ सबको घट्तैन तिन्का रती ॥१४॥

यस्मा राम् हृदयै छ पाप् हरि लिन्या क्वै ब्रह्मघाती पनी ।
शुद्धात्मा बनि जान्छ तिन् दिन पढ्या गर्छन् कृपा राम् धनी ॥
रोज् रोज् तीन पटक् अगाडि हनुमान् राखेर पाठ् गर्छ जो ।
जस्तो भोग् कन गर्न खोज्दछ उ भोग् सम्पूर्ण पाऊँछ सो ॥१५॥

जो यो पाठ् तुलसी पिपल् वरि परी गर्छन् प्रदक्षिण् गरी ।
तिन्का पाप् सब जन्मका जति त छन् छुट्छन् ति तेसै घरी ॥
तेस्मा रामगिता छ ज्ञन् अति ठुलो जस्को महात्म्यै पनी ।
सब् जान्या शिव मात्र छन् अरु त को जान्न्या छ यस्तो भनी ॥१६॥

आधा पार्वति जान्दछिन् म त सबै चौथाइ पो जान्दछू ।
गीता पाठ गरेर नाश न हुन्या पाप् छैन यो मान्दछू ॥
राम्ले वेद मथन् गरीकन झिक्या गीता र अम्रित् सरी ।
लक्ष्मण्लाइ दिया यही पढि लिया जाइन्छ संसार् तरी ॥१७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मार्छू निश्चय कार्तवीर्य भनि खुप् ठूलो इरादा गरी ।
पढ्थ्या श्री शिव थ्यैं गया परशुराम् दिन् दिन् चरणमा परी ॥
पढ्थिन् पार्वति राम्गिता तहिं सुनि पाठ् गर्न लागी गया ।
राम्गीता तहिं देखि पाठ् गरि लिया नारायणै ती भया ॥१८॥

मैन्हा दिन् यही राम्गिता पढि लिया सब् ब्रह्महत्याहरू ।
छुट्छन् ता अरु छुट्तछन् सकल पाप् भन्न्या बखान् क्या गरू ॥
शालग्राम् तुलसी पिपल् कि त बडा संन्यासि थ्यैं जो गई ।
राम्गीता कन पाठ् गर्‍यो पनि भन्या ठूलो महात्मा भई ॥१९॥

जुन् फल् छन् मुखले भनी नसकिन्या सो फल् ति भोग् गर्दछन् ।
कोही श्राद्ध विषे पढुन् त तिनका पितृ सबै तर्दछन् ॥
पैह्ले खूप नियम् गरी दशमिमा एकादशीमा पनी ।
आसन् बाँधि अगस्ति वृक्ष मनि पाठ् गर्छू म गीता भनी ॥२०॥

राम्गीता उपवास् गरी कन बहुत् आदर् गरी पढ्छ जो ।
तेस्लाई त न भन्नु मानिस भनी रामै सरीको छ त्यो ॥
दान् ध्यान् तीर्थ कदापि केहि न गरी यै रामगीता पढी ।
बस्छन् जो ति अनन्तका पदविमा जान्छन् सहज् पार् तरी ॥२१॥

धेरै बात गरेर हुन्छ अब क्या रामायणै हो जबर् ।
पाप् हर्ना कन छैन केही बुझियो येसै सरीको अबर् ॥
जो छन् तन्त्र पुराण् श्रुति स्मृति इ ता सोह्रै कलामा पनी ।
पुग्दैनन् त बखान् कहाँ तक गरूँ यो फेरि ठूलो भनी ॥२२॥

जो रामायणको महात्म्य विधिले नारद्जिलाई कह्या ।
जुन् सूनी कन चित्तले बुझि लिंदा नारद् पनी खुस् भया ॥
पाठ् गर्छन् कि त सुन्दछन् यति भन्या यो येति सुन्दा पनि ।
जान्छन् सब् उहि विष्णुका पुरि महाँ खुप् पूज्य सब्का बनी ॥२३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कैलाश्मा भगवान् सदाशिव थिया ध्यान्मा बहुत् मन् दिई ।
वाम् काख्मा बहुतै पियारि हितकी श्री पार्वतीजी लिई ॥
एक् दिन् पार्वतिले तहीं शिवजी थ्यैं सोधिन् चरण्मा परी ।
आफू ता सब जान्दथिन् तर दया सम्पूर्ण लोक्मा गरी ॥ २४ ॥

हे नाथ् ! बिन्ति म गर्दछू हजुरमा राम् हुन् जगत्का पती ।
राम् देखी अरु कोहि छैन जनका संसार तर्न्या गती ॥
जस्मा भक्ति गर्‍यो भन्या अति गभिर् संसार सागर्महाँ ।
नौका झैं तरि जान्छ झट्पट गरी तेस् नर्कि देहै तहाँ ॥ २५ ॥

यस्ता राम् कन लोकमा जनहरु एक् ईश्वरै मान्दछन् ।
कोही तत्त्व न पाइ मूर्खहरु ता मानिस् सरी जान्दछन् ॥
क्या भन्छन् ति कि राम ईश्वर भया शोक् क्यान तिन्ले गर्‍या ।
सीता रावणले जसैं हरि दियो ठूलै विपत्मा पर्‍या ॥ २६ ॥

ईश्वर्लाइ त शोक् हुँदैन र भनू हूँदैन अज्ञान् पनी ।
इन्मा यो सब देखियो त कसरी जान्नू इ ईश्वर् भनी ॥
लोक् यस्तो पनि भन्छ कोहि भगवान् ! यस्मा विचार् खुप् गरी ।
जस्तो हो सब यो बताउनुहवस् सन्देह मेरो हरी ॥ २७ ॥

यस्तो प्रश्न सुन्या र पार्वतिजीको खूसी पनी खुप् भया ।
राम् यस्ता प्रभु हुन् भनेर शिवले सब् तत्त्व ताहीं कह्या ॥
सून्यौं पार्वति ! राम् अनादि परमेश्वर् हुन् ति आकाश् सरी ।
सब् ढाकी कन बस्तछन् अघि विराट् सम्पूर्ण सृष्टि गरी ॥ २८ ॥

जस्तै चुम्बकका नजिक् परि गया नाचछन् इ लोहा पनी ।
तस्तै जस् कन पाइ नाचतछ जगत् नाना प्रकार्को बनी ॥
यस्तो तत्त्व न जानि मानिस सरी राम्लाइ जो गर्दछन् ।
संसार्का इ अनन्त ताप्हरु तिनैलाई सदा पर्दछन् ॥ २९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बादल्ले अरु ढाक्छ ढाक्छ अरु क्या श्रीसूर्य्यलाई पनी ।
लोक् ता भन्छ उठ्यो र बादल ठुलो सब् सूर्य्य ढाक्यो भनी ॥
तस्तै तत्त्व न जानि बोल्छ जन जो सो भन्छ मानिस् पनी ।
योगि ज्ञानि त चिन्दछन् इ रघुनाथ् त्रैलोक्यका नाथ् भनी ॥ ३० ॥

जस्लाई रिङ्टा छ भन्छ उ फगत् घुम्छन् उ पर्वत् भनी ।
घुम्दैनन् इ त घुम्छ तेहि रिङ्टा जान्दैन कोही पनी ॥
अज्ञान् रुप् रिङ्टा हुन्या जनहरू भन्छन् ति मानिस् पनी ।
राम् ता हुन् परमेश्वरै सकल यस् चौधै भुवन्का धनी ॥ ३१ ॥

सूर्य्यैमा पनि अन्धकार् छ कहिं क्या तस्तै छ राम्मा पनी ।
शोक् अज्ञान् रति छैन जान्नु सबले आत्मा इनै हुन् भनी ॥
आर्को गोप्य रहस्य भन्छु सुन यो संवाद् सितारामको ।
भूभार् हर्न त को थियो जब हन्या छिन्छान् भयो कामको ॥ ३२ ॥

भूमीको सब भार् हरेर रघुनाथ् राज् गर्न लाग्या जसै ।
देख्या श्रीहनुमानलाइ र दया आयो प्रभूका तसै ॥
सीतालाइ हुकुम् तहीं दिनु भयो सीते ! हनूमान् बडा ।
हाम्रा भक्त भया इ तत्त्व लिनका खातिर् यहाँ छन् खडा ॥ ३३ ॥

इन्लाई तिमि तत्त्व देउ भनि यो हूकुम् भयेथ्यो जसै ।
सीताले हनुमानलाइ दिनु भो जुन् तत्त्व हो सो तसै ॥
आर्को तत्त्व त केहि छैन हनुमन् कुन् आज आर्को कहूँ ।
राम् हुन् ब्रह्म इनैकि शक्ति बलिई माया भन्याकी म हूँ ॥ ३४ ॥

राम्को सन्निधि पाइ गर्छु सबको सृष्टी र पालन् पनी ।
आरोप् राम विषे गरिन्छ सब यो गर्‍या इनै हुन् भनी ॥
यस् निर्मल् रघुवंशमा प्रभुजिले जो जन्म याहीं लिया ।
विश्वामित्र निमित्त यज्ञहरुमा राखी दया मन् दिया ॥ ३५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जो पाप् गौतमपत्निका हरि दिया जो भाँचि दीया धनू ।
जो मैंलाइ बिहा गर्‍या सब कुरा यस्ता कहाँ तक् भनू ॥
जो ता गर्व हर्‍या ति विर् परशुराम्‌को जो अयोध्या बस्या ।
बाह्रै वर्ष बिहा गर्‍या पछि बसी जो ता वनैमा पस्या ॥३६॥

यस्ता काम् जति काम् भया ति सब् काम् गर्न्या म हूँ ता पनी ।
भन्छन् लोक त रामलाइ सबका कर्ता इनै हुन् भनी ॥
अन्तर्यामि अनादि साक्षि त ति हुन् कर्ता कहाँ तो थिया ।
मेरा गूण लिंदा त लोकहरुले कर्ता भनी पो दिया ॥३७॥

येती तार्हि सिताजि बाट उपदेश् पाई सक्याथ्या जसै ।
आफैं राम् प्रभुले पनी दिनु भयो फेर् तत्त्वको ज्ञान् तसै ॥
यस्तो हुन्छ परात्म आत्म यहि हो यो हो अनात्मा भनी ।
आत्मा और परात्मलाइ बुझ्दा पाइन्छ मुक्ती पनी ॥३८॥

आत्माको र परात्मको छ कति फेर् त्यो एक जानी लिनू ।
जुन् जुन् चीज अनात्म हुन् उ त झुटा जानेर छाडी दिनू ॥
आत्माको र परात्मको गरि विचार् एक् तत्त्व जान्यो जसै ।
अज्ञान् सब् छुटि जान्छ ती पुरुषको मै तुल्य हुन्छन् तसै ॥३९॥

यो मेरै हृदयै त हो प्रिय छ यो खुप् गुप्त राख्नू पनी ।
तत्त्वज्ञान् भनि यै कहिन्छ बुझिल्यौ सून्यौ हनूमन् ! भनी ॥
तत्त्वज्ञान् हनुमानलाइ रघुनाथ्‌ले यै दिनू भो यहाँ ।
सोही ज्ञान् तिमि थ्यैं कही कन सक्याँ सम्पूर्ण मैले यहाँ ॥४०॥

सून्यौ पार्वति ! रामको हृदय यो जो जो त पाठ् गर्दछन् ।
जो छन् जन्म सहस्रका सकल पाप् तिन्‌का सबै टर्दछन् ॥
जातीभ्रष्ट अधम् हवस् त पनि लौ यस्लाइ खुप् पाठ् गरी ।
राम्‌को ध्यान् पनि गर्छ पो पनि भन्या त्यो जान्छ संसार् तरी॥४१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सूनिन् पार्वतिले अपार महिमा यो रामजीको जसै ।
फेर् विस्तार् गरि सुन्नलाइ मन भो ती पार्वतीको तसै ।।
बिन्ती फेर् शिव थ्यैं गरिन् पनि तहाँ हे नाथ् ! सबै रामको ।
लीला सुन्न मलाइ मन् हुन गयो यही बुझ्याँ कामको ।।४२।।

सूनोस् रामलिला भनेर म उपर् माया बहूतै धरी ।
सब् लीलाहरु फेर् बताउनु हवस् जो छन् ति विस्तार गरी ।।
यो प्रेम् पार्वतिको सुन्या र शिवले खुप् प्रेम राखिन् भनी ।
जो जो हुन् सब राम्चरित्र शिवले ताहाँ बताया पनी ।।४३।।

ई भूमी कन रावणादि विरले भारी बनाई दिया ।
भारी भै ति रुँदै गइन् उँहि जहाँ ब्रह्मा बस्याका थिया ।।
पापी धेर् भइ भार् भयो म कन ता यो भार छुटोस् भनी ।
आयाँ आज दयानिधान् ! चरणमा यो विन्ति पारिन् पनी ।।४४।।

यस्तो विन्ति सुनी दया पनि उठ्यो ती भूमि माथि तहाँ ।
दौडी क्षीर समुद्रका तिर गया विष्णू रहन्थ्या जहाँ ।।
इन्द्रादीहरु साथमा लिइ स्तुती ताहाँ गऱ्याथ्यो जसै ।
सर्वात्मा भगवान् प्रसन्न हुनु भै दर्शन् दिनू भो तसै ।।४५।।

देख्या सुन्दर रुप् जसै प्रभुजिको ब्रह्मा चरण्मा पऱ्या ।
भक्तीले स्तुति खुप् गरेर खुसि भै हात् जोरि बिन्ती गऱ्या ।।
हे नाथ् ! रावण दुष्ट भै सकल लोक्लाई विपत्ती दियो ।
इन्द्रादीहरुको त तेज् सहजमा खैंचेर तेस्ले लियो ।।४६।।

यस्लाई अब मारि बक्सनु हवस् मानिस् सरीका बनी ।
मानिस् देखि मऱ्यास् भनी त वरदान् दीई रह्याँछू पनी ।।
ब्रह्माको यति बिन्ति सूनि भगवान्को यो हुकुम् भो पनी ।
रावण्लाई म मारुँला सहजमा मानिस् सरीको बनी ।।४७।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

माया मेरि सिता भनेर रहनिन् छोरी जनक्की भई ।
छोरी भै कन जन्मुला म दशरथ्जीका घरैमा गई ॥
सीतालाइ लियेर पूर्ण गरु ँला बिन्ती म तिम्रो भनी ।
अन्तर्धान् भगवान् तहीं हुनु भयो त्रैलोक्यका नाथ् हरी ॥ ४८ ॥

अन्तर्धान् भगवान् जसै हुनु भयो इन्द्रादिलाई पनी ।
ब्रह्माले खुसि भै अह्राउनु भयो भूलोक जाऊ भनी ॥
मानिस् भे भगवान् जती त रहनन् तेस् पृथ्वीतल्मा गई ।
वानर् भै कन सब् तिमि पनि रह्या साहाय जस्ता भई ॥ ४९ ॥

ब्रह्माजि पनि सत्यलोक् गइ गया येती अह्राई वरी ।
इन्द्रादी पनि वानरै भइ रह्या सब् पृथ्वीलोक्मा झरी ॥
यै बिच्मा दशरथ् बड़ा विर थिया राजा अयोध्या महाँ ।
तिन्को वृद्ध उमेर् भयो त पनि एक् छोरा भयेनन् तहाँ ॥ ५० ॥

ताप्ले पूर्ण भई गुरू सित गया सोध्या उपायै पनी ।
हे सर्वज्ञ मुने ! कसो गरि हुनन् छोरा मलाइ भनी ॥
यस् काम्ले फल मिल्छ यो भनि सबै जान्या वशिष्ठै थिया ।
यस्तो बिन्ती सुनी वशिष्ठ गुरुले युक्ती बताई दिया ॥ ५१ ॥

हुन्छन् पुत्र अवश्य जल्दि महाराज् ! एक् यज्ञ ऐल्हे गर्‍या ।
शान्ताका पति ऋष्यश्रृङ्ग ऋषि छन् ती डाक्नु ऐल्हे पर्‍या ॥
ती हामी बसि यज्ञ एक् हजुरका खातिर् गरौंला जसै ।
चार् छोरा अति विर् हुनन् हजुरका सब् ताप छुट्नन् तसै ॥ ५२ ॥

यस्तो अर्ति वशिष्ठको जब सुन्या राजा बहुत् खुस् भया ।
शान्ताका पतिलाइ डाकि कन खुप् याग् गर्न लागि गया ॥
ऋष्यैश्रृङ्ग वशिष्ठ दूइ ऋषिले होम् गर्न लाग्या जसै ।
पायस्को थलिया लिई कन तहाँ आया ति अग्नी तसै ॥ ५३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस् पायस् कन आज लेउ भगवन् ! छोरा हुन्या छन् भनी ।
राजालाइ दिया र पायस तहाँ लुक्या ति अग्नी पनी ।।
राजा खूसि भई दुवै ति ऋषिका कोमल चरण्मा परी ।
कौशल्या र ति केकयी कन दिया पायस् दुवै भाग् गरी ।। ५४ ।।

खानू बाँकि थियो तसै बखतमा आइन् सुमित्रा पनी ।
कौशल्या र ति केकयी सित भनिन् खवै भाग मेरो भनी ।।
दूवैले दुइ भाग देखि झिकि भाग् तिन्को पुऱ्याई दिया ।
तिन् रानी मिलि तेहि पायस तहाँ सम्पूर्ण खाई लिया ।। ५५ ।।

तीनै रानि ति गर्भिणी पनि भया तेज् देवताका सरी ।
देखीयो सब रानिका सकल लोक् खूसी भया तेस् घरी ।।
कौशल्या जननी गराइ भगवान् श्रीराम पैदा भया ।
देखिन् श्रीप्रभुको चतुर्भुज स्वरुप सब् माइका ताप् गया ।। ५६ ।।

हात् जोरी बहुतै स्तुति पनि गरिन् ईश्वर् इनै हुन् भनी ।
जान्याँ नाथ ! हजूरलाइ सबका आत्मा स्वरूपी भनी ।।
यो ब्रह्माण्ड पनी सहज् उदरमा लीन्या त आफै थियौ ।
मेरा आज उदर् विषे बसि यहाँ यो जन्म ऐल्हे लियौ ।। ५७ ।।

देख्याँ भक्त उपर् दया हजुरको हे नाथ ! शरण्मा पऱ्याँ ।
यै मूर्ती प्रभुको सदा मन महाँ झल्कोस् पुकारा गऱ्याँ ।।
यस्तो दिव्य सरिर् लुकाई कन बेस् बालक् स्वरुप्का बनी ।
दर्शन् देउ मलाई हेर्छु भगवन् ! फेर् बाललीला पनी ।। ५८ ।।

तेही बालकमूर्तिलाई म यहाँ आलिङ्गनादी गरी ।
सब् पाप् नष्ट गराउँला र करुणा होला र जाँला तरी ।।
यो बिन्ती महतारिको सुनि हुकुम् यो भो प्रभुको तहाँ ।
मातर् ! जुन् छ हजुरको हित कुरो होवस् सबै थोक् यहाँ ।। ५९ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दूवै स्त्री पुरुषै भइ अघि ठुलो मेरो तपस्या गऱ्यौ ।
तीमीलाई म पुत्र पाउँ भनी खुप् इच्छा यसैमा धऱ्यौ ॥
हूँला पुत्र भनेर वर् पनि दियाँ सोही कुराले यहाँ ।
तिम्रो पुत्र भयेर जन्मन गयाँ व्यर्थै म गर्थ्यां कहाँ ॥६०॥

कौशल्या सित बात् पनी यति गरी बालक् सरीका बनी ।
चेष्टा बालककै लिया प्रभुजिले खुप् रून लाग्या पनी ॥
थाहा भो दशरथ्जिलाइ र गया दर्शन् गऱ्याथ्या जसै ।
देख्तैमा परिपूर्ण मन् हुन गयो आनन्द पाया तसै ॥६१॥

तत्क्षण्मा तहिं जातकर्म पनि भो सब् काम् गुरुले गऱ्या ।
कैकेयी तिर ता भरत् हुन गया आनन्दमा सब् पऱ्या ॥
जम्ल्याहा दुइ पुत्र पाउँदि भइन् ताहाँ सुमित्रा पनी ।
जेठा लक्ष्मण ता भया ति दुइमा शत्रुघ्न कान्छा बनी ॥६२॥

तिन् रानी तिर चार पुत्र सुकुमार् जन्मी सक्याथ्या जसै ।
भूमी रत्न सुवर्ण वस्त्रहरुका भारी भया दान् तसै ॥
कौशल्यासुतको वशिष्ठ गुरुले नाम् राम भन्नू भनी ।
राख्या केकयीपुत्रको भरत नाम् जम्ल्याहको नाम् पनी ॥६३॥

जेठाको शुभ नाम लक्ष्मण गरी जुन् चाहिं कान्छा थिया ।
तिन्को नाम् पनि काम माफिक असल् शत्रुघ्न राखी दिया ॥
लक्ष्मण् राम् सित खेल्दछन् भरत थ्यैं शत्रुघ्न खेल्दा भया ।
पायस्कै अनुसारले हुन गयो प्रीती त बढ्दै गया ॥६४॥

बालक्काल् बिति गै गयो प्रभुजिको सब् बाललीला गरी ।
चारैको व्रतबन्ध भो पढि सक्या सब् शास्त्र खुप् क्षोद् गरी ॥
खेल्या क्यै दिनमा सिकार वनमा साँचा सिकारी बनी ।
राज्काज् गर्नु जती थियो सकल त्यो राज्काज् चलाया पनी ॥६५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राम् हुन् परात्मा ति कहाँ विकारी ।
यस् लोकमा छन् नररूपधारी ॥
काम् गर्न लाग्या ति नरै सरीका ।
लीला अपार् छन् भगवान् हरीका ॥६६॥

राम् नारायण हुन् भनेर मनले जान्या र भेट्छू भनी ।
विश्वामित्र ऋषी बहुत् खुसि हुँदै आया अयोध्या पनी ॥
देख्या श्री दशरथ्जिले र बहुतै आदर् ऋषीको गरी ।
सोध्या काम् किन आज आउनु भयो भन्दै बहुत् प्रेम् धरी ॥६७॥

आदर्पूर्वकका सुन्या प्रिय वचन् यस्ता ऋषीले जसै ।
आफ्नू दर्द जउन् थियो मन महाँ सोही बताया तसै ॥
हे राजन् ! सब पर्व पर्वहरुमा इश्वर् विषे मन् धरी ।
गर्छूं होम्हरू कर्म तेस् बखतमा आयेर होम् नाश् गरी ॥६८॥

मारिच्ले र सुबाहुले बहुत दिक् गर्छन् र पाप् हुन् भनी ।
दूवैलाई मराउना कन उठ्यो रिस् आज मेरो पनी ॥
सोही विन्ति गरूँ भनेर अहिले आयाँ हजुर्मा यहाँ ।
जेठा पुत्र मलाइ बक्सनु हवस् लैजान्छु ऐल्हे तहाँ ॥६९॥

लक्ष्मण् साथ् गरी रामलाई अधिराज् ! ऐल्हे हजुर्ले दिया ।
मारिच्लाइ सुबाहुलाइ सहजै मार्न्या इनैले थिया ॥
यस्मा अर्ति वशिष्ठको लिनु हवस् दीना न दीना महाँ ।
भन्छन् दीनु त बक्सनू पनि हवस् यै काम आयाँ यहाँ ॥७०॥

विश्वामित्रजिको सुन्या वचन यो राजा सकस्मा पऱ्या ।
दीऊँ की त न दीऊँ येहि मनमा चिन्ता बहुतै गऱ्या ॥
सोध्या तर्हि वशिष्ठ थ्यैं पनि गुरो ! यस्तो पऱ्यो क्या गरू ।
कल्याण् हुन्छ कसो गरेर अहिले अर्ती मिलोस् एक् बरू ॥७१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राम्लाई म नदेखि बाँच्छु कसरी एक् यै कठिन् भो अनि ।
इन्लाई नदिया सराप् पनि दिनन् की लाग्छ यस्तो पनि ॥
यस्मा श्रेय यसो छ यो गर भनी पाऊँछु आज्ञा जसो ।
सोही काम म गर्दछू हित हुन्या कुन् पाठ् छ गर्नू कसो ॥ ७२ ॥

यो बिन्ती दशरथ्जिको जब सुन्या ताहीं गुरूले पनी ।
राम्को गुह्य कुरो सबै भनि दिया यस्ता इ राम् हुन् भनी ॥
हे राजन् ! तिमि ता इ राम अहिले हुन् पुत्र मेरा भनी ।
भन्छौ पुत्र त हुन् तथापि इनि हुन् चौधै भुवन्का धनी ॥ ७३ ॥

भूभार् हर्न निमित्त आज भगवान् यस् पृथ्वितल्मा झऱ्या ।
कौशल्या तिर जन्मनू पनि थियो सो सत्य ऐल्हे गऱ्या ॥
कौशल्या दशरथ् दुवै तिमि अघी कश्यप् अदीती थियौ ।
ईश्वर्लाइ म पुत्र पाउँ भनि तप् गर्दै समाधी लियौ ॥ ७४ ॥

खूसी भै वरदान् दिया प्रभुजिले छोरो म हूँला भनी ।
सोही सत्य गराउना कन यहाँ जन्म्या परात्मा पनि ॥
शेष् हुन् लक्ष्मण शङ्ख हुन् भरतजी शत्रुघ्न चक्रावतार् ।
हुन् को जान्दछ तत्त्व यो बुझ तिमी लीला प्रभुकी अपार् ॥ ७५ ॥

मुल् शक्ती प्रभुकी अनन्त गुणकी सो दिव्य मूर्ती बनी ।
छोरी भै ति बस्याकि छन् जनककी सीता छ नाउँ पनी ॥
सीता राम् दुइको विवाहविधिले संयोग गराउँ भनी ।
विश्वामित्रजीका भयो र मनमा आई रह्याछन् पनी ॥ ७६ ॥

दीन्यैं योग्य म मान्दछू भनि गुरूले अर्ति दिया जसै ।
खूसी भै दशरथ्जिले पनि दिया लक्ष्मण् सहित् राम् तसै ॥
राम् लक्ष्मण् कन पाउँदा ऋषि पनी अत्यन्त खूसी भया ।
आशिर्वाद् दशरथ्जिलाइ दिइ राम् लक्ष्मण् लिईं ती गया ॥ ७७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

केही दुर् गइ रामलाई ऋषिले विद्या सिकाई दिया ।
जुन् विद्या पढि भोक् थकाइ कहिले लाग्दैन यस्ता थिया ॥
गङ्गाका तिरमा बडो वन थियो पूग्या जसै ती तहाँ ।
विश्वामित्रजिले कह्या प्रभुजि थ्यैं राम् ! ताडका छे यहाँ ॥७८॥

त्यो हो राक्षसि कामरूपि छ बहुत् लोक्लाइ बाधा पनी ।
गर्छै यस् कन मारि बक्सनु हवस् यो पापिनी हो भनी ॥
विश्वामित्रजिका वचन् कन सुनी श्रीरामजीले पनी ।
टङ्कार् खुप् धनुको गऱ्या सुनि यहाँ त्यो जल्दि आवस् भनी ॥७९॥

त्यो टङ्कार् सुनि ताडका पनि तहाँ दौडेर आई जसै ।
हान्या बाण् प्रभुले गड्यो हृदयमा त्यो बाण् मरी त्यो तसै ॥
यक्षी थी अघिकी सराप् परि तहाँ तेस्ती भयाकी थिई ।
राम्ले मारि दिंदा त स्राप् पनि टऱ्यो फेर् यक्षिका रुप् लिई ॥८०॥

श्री राम्चन्द्रजिका वरीपरि घुमी प्रेम्ले नमस्कार् गरी ।
स्वर्गँमा गइ रामका वचनले बेस् एक् विमान्मा चढी ॥
विश्वामित्र ऋषी बहुत् खुसि भया यो कार्य देख्या जसै ।
जो सब् शास्त्ररहस्य हो सब दिया ती रामलाइ तसै ॥ ८१ ॥

कामाश्रम् रमणीय थल् तहिँ थियो एक रात् तहाँ वास् गरी ।
फेर् सिद्धाश्रममा गया रघुपती सब्लाइ मङ्गल् गरी ॥
तेस् आश्रममा अनेक् ऋषि थिया पूजा सबैले गऱ्या ।
मारिच् फेक्न सुबाहु मार्न कन राम् ताहाँ अगाडी सऱ्या ॥ ८२ ॥

विश्वामित्रजिलाइ भन्नु पनि भो मारिच् सुबाहू कहाँ ।
बस्छन् यज्ञ ठुलो गरी लिनु भया ती आउँथ्या की यहाँ ॥
भेटैं आज भयेन मार्नु कसरी यो मर्जि सून्या जसै ।
विश्वामित्र ऋषी अरू ऋषि लिई होम् गर्न लाग्या तसै ॥ ८३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रामचन्द्र विश्वामित्रको यज्ञरक्षा गर्दै हुनुहुन्छ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दिन् मध्याह्न भयो तसै बखतमा आया ति राक्षस् पनी ।
मर्न्या काल् कन चाल् न पाइ अघि झैं होम् नाश् गर्रौंला भनी ॥
काहीं हाड खसाउँछन् कहिं रगत् यस्तै प्रकार्ले गरी ।
आया ती जब यज्ञमा प्रभुजिले हान्या अगाडी सरी ॥८४॥

मारिच्लाइ त बाणले जलधिका तिर्मा पुऱ्याई दिया ।
अग्नीबाण धरी सुबाहु कन ता भस्मै गराई दिया ॥
तिन्का फौज् पनि ताहिं लक्ष्मणजिले मारी सक्याथ्या जसै ।
खूसी भै कन पुष्पवृष्टि गरियो सब् देवताले तसै ॥८५॥

विश्वामित्र बहुत् प्रसन्न हुनु भै राम्लाइ काख्मा लिया ।
भोजन् गर्न निमित्त राम् कन तहाँ मीठा फलादी दिया ॥
तिन् दिन् ताहिं मुकाम् गऱ्या प्रभुजिले वार्ता कथाको गरी ।
चौथा दिन् ऋषिले गऱ्या विनति एक् राम्का अगाडी सरी ॥८६॥

हे राम् ! जाउँ जनक्जिका पुरि म्हाँ राजा जनक् छन् बडा ।
गर्नन् आदर भक्तिले हजुरका साम्ने हुन्या छन् खडा ॥
ताहाँ एक् शिवको धनुष् पनि छ बेस् देखीयला त्यो पनी ।
यो बिन्ती ऋषिको सुनेर रघुनाथ् खूसी भया बेस् भनी ॥८७॥

विश्वामित्र र भाइ लक्ष्मण लिई श्रीराम् हिंड्याथ्या जसै ।
आश्रम् गौतमको पऱ्यो नजरमा गङ्गाकिनार्मा तसै ॥
आश्रम्का नजिकै असल् फल सहित् फुल्को बघैंचा थियो ।
जन्तू नाम् त थियेन कोहि त पनी संभार्विनै त्यो जियो ॥८८॥

मालुम् राम्कन क्या कहीं कमि थियो जो ता जगत्का धनी ।
सोध्या तै पनि यो असल् छ किन यो रित्तै बघैंचा भनी ॥
विश्वामित्र थिया सबै गुणनिपुण् विस्तार् सुनाया पनी ।
गौतम्को अघि बस्ति हो अब भन्याछैनन् यहाँ क्वै पनी ॥८९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भार्या गौतमकी समान गुणकी भक्तै अहल्या थिइन् ।
ब्रह्माकी ति त पुत्रि हुन् गुणि हुँदा सब् खुस् गराई लिइन् ॥
गौतम् कार्य निमित्त दुर् जब गया रुप् गौतमैको सरी ।
धारी गौतमपत्निका नजिकमा इन्द्रै अगाडी सरी ॥९०॥

आई भोग विलास् गरेर खुसि भै फर्की गयाथ्या जसै ।
देख्या गौतमलाइ गौतमजिले आश्चर्य मान्या तसै ॥
आफ्नू रूप दुरुस्त देखि कन खुप् गौतम् रिसाया पनी ।
सोध्या होस् तँ कउन् बता नतर ता हेर् भस्म गर्छू भनी ॥९१॥

ब्राह्मण् इन्द्र म हूँ भनेर डरले बिन्ती गऱ्याथ्या जसै ।
गौतम्ले पनि रीसमा परि दिया यस्ता सराप् पो तसै ॥
योनीमा अति लुब्ध आज भइछस् यत्रो बडो भै पनी ।
तेरा येहि शरीरमा अब हुनन् हज्जार योनी भनी ॥९२॥

दीया येति सराप् र इन्द्र पनि फेर् आफ्ना स्थलैमा गया ।
पत्नीलाइ सराप् दियेर ऋषिले पत्थर् बनाई दिया ॥
जन्तू कुछ् न हुनन् यहाँ अब उपर् पत्थर् भई तैं रह्यास् ।
जैले ता रघुनाथ् चरण् धरि दिनन् तैले तँ मुक्तै भयास् ॥९३॥

यस्तो सत्य सराप् पऱ्यो र पतिको ताहीं अहल्या पनी ।
पृथ्वीमा गिरि गै गइन् अचल एक् पत्थर् स्वरुप्की बनी ॥
पादस्पर्श ति खोज्दथिन् हजुरको पाप् मुक्त होला भनी ।
तिन्लाई करुणा गरी हजुरले कुल्ची दिन्या हो भनी ॥९४॥

यस्तो बिन्ति सुन्या जसै ति ऋषिका श्रीराम् तुरुन्तै गया ।
देख्या पत्थर एक् ठुलो र रघुनाथ्ले कुल्चि दींदा भया ॥
सुन्दर् मूर्ति भई खडा भइ गइन् ताहाँ अहल्या पनी ।
श्रीराम्चन्द्रजिले प्रणाम् पनि गऱ्या ई ब्राह्मणी हुन् भनी ॥९५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

देखिन् श्री रघुनाथलाइ र तहाँ खूसी अहल्या भइन् ।
पूजा स्तूति गरेर राम् सित बिदा मागी पती थ्यैं गइन् ।।
ताहाँ देखि चल्या र जल्दि रघुनाथ् गङ्गाजिका तिर् फन्या ।
तर्नाको प्रभुले जसै मन गन्या माझी चरण्मा पन्या ।। ९६ ।।

स्वामित् ! ई दुइ पाउको अति असल् धूलो जसै ता पन्यो ।
पत्थर् हो त पनी मनुष्य सरिको सुन्दर् स्वरूपै धन्यो ।।
तस्तै पाठ यहाँ भयो पनि भन्या डुङ्गा स्वरुप् धर्दछन् ।
डुङ्गाले पनि रुप् धन्या यदि भन्या हाम्रा जहान् मर्दछन् ।।९७।।

तस्मात् पाउ पखालि वारि तिरमा हाम्रा सिरोपर धन्या ।
येती बात गन्यो भने त तिमी ता गङ्गाजिका पार् तन्यौ ।।
यस्तो विन्ति सुनी तहाँ प्रभुजिले पाऊ अगाडि दिया ।
माझीले जलले पखालि उहि जल् अपना सिरोपर् लिया ।। ९८ ।।

यस्ता रित् सित नाउमा चढ़ि सहज् गङ्गाजिका पार् गया ।
श्याम्सुन्दर् रघुनाथ् बहुत् खुसि हुदै दाखिल जनकपुर्भया।।
विश्वामित्र ऋषी बहुत् खुसि हुदै दूई कुमार् साथ् गरी ।
आया यस् पुरिमा भनी जब सुन्या दौड्या जनक् तेस् घरी ।। ९९ ।।

पूग्या प्रश्न गन्या सबै कुशलको पाऊ महाँ सिर् धरी ।
देख्या सुन्दर राजकुमार् जनकले पूज्या ति ईश्वर् सरी ।।
पक्का गर्न निमित्त फेर् जनकले सोध्या ऋषी थ्यैं पनी ।
जान्या जान्न त चित्तले त भगवान् विष्णू इनै हुन् भनी ।। १००।।

ब्रह्मन् ! पुत्र इहुन् कउन् पुरुषका विस्तार् हवस् बेस् गरी ।
क्लेश्को लेश न राखि यस् बखतमा मेरो लग्या मन् हरी ।।
विश्वामित्रजिले सुन्या विनति यो राजा जनक्को जसै ।
यस्ता हुन् इ भनेर सब् ति ऋषिले विस्तार् बताया तसै ।।१०१।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हे राजन् ! दशरथ्जिका इ सुत हुन् नाम् राम लक्ष्मण् भनी ।
भन्छन् मानिसले गरी न सकिन्या गर्छन् पराक्रम् पनी ॥
मारिच्लाइ सुबाहुलाइ अरु ता को जित्न सक्न्या थिया ।
राम्ले मारिचलाइ फेंकि सहजै सूबाहु मारी दिया ॥१०२॥

पत्थर् भै कति वर्ष सम्म रहँदी गौतम्कि नारी थिइन् ।
पाऊले तहिँ कुल्चँदा उठि गइन् जस्ता कि तस्ती भइन् ॥
यहाँ एक् शिवको धनू छ भनि यो सूनेर आया यहाँ ।
देखनाको मतलब् छ आज त यहाँ राखी रह्याछौ कहाँ ॥१०३॥

चाँडो आज नजर् गराउ भनियो विस्तार् गर्‍याथ्या जसै ।
मन्त्रीलाइ हुकुम् दिया जनकले लौ ल्याउ भन्न्या तसै ॥
यै बिच्मा ऋषि थ्यैं भन्या जनकले राम्ले उचालुन् धनू ।
सीता छोरि म दिन्छु राम् कन गरुन् बीहा बहुत् क्या भनू ॥१०४॥

साँचा वाणि सुन्या र सोहि रितका बत्चित् गर्‍याथ्या जसै ।
पाँच् हज्जार् विरले उचालि बलले ल्याया धनूषै तसै ॥
तहाँ श्री रघुनाथ् उठेर नजिकै सोही धनू थ्यैं गया ।
वाम् हात्मा सहजै उचालि धनु त्यो राम्ले तलींदा भया॥१०५॥

ताँदो जल्दि चढाइ खैंचनु भयो ताहाँ धनुष्कै जसै ।
दूई टूक भई गिन्यो उ धनु ता खूसी भया सब् तसैं ॥
हर्षैं हर्ष भयो तसै बखतमा सारा जनक्पुर् भरी ।
आदर् खुप् प्रभुको गर्‍या जनकले आलिङ्गनादी गरी ॥१०६॥

सीताजी पनि रामका सिर उपर् माला कनक्को धरी ।
छम् छम् पाउ गरी फिरिन् घर महाँ मङ्गल् भयो तेस् घरी॥
मालिक् हुन् दशरथ् खबर् दिनु पर्‍यो ती छन् अयोध्या महाँ ।
जाउन् पत्र लियेर मानिसहरू चाँडो ति आउन् यहाँ ॥१०७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्वयंवरमा रामचन्द्रले धनुष भांच्नु भयो

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्तो बिन्ति जनक्जिले पनि गन्या लेखेर विस्तार् दिया ।
विस्तार्पत्र लियेर दुत्हरु पनी जल्दी अयोध्या गया ।।
यो विस्तार सुन्या जसै ति नृपले आनन्दमा ती पन्या ।
सब्ले जानु पन्यो जनक्पुर महाँ भन्न्या हुकुम् यो गन्या ।।१०८।।

जम्मा लस्कर भै गयो क्षण महाँ जल्दी जनक्पुर् पुग्यो ।
क्या वर्णन् भिडको गरूँ सत बखत् खाली अयोध्या भयो ।।
यस्ता रित् सित सब् गया जति थिया सेना जनक्पुर् महाँ ।
दाखिल् भो दशरथ्जिका हुकुमले हर्षै बढ्यो खुप् तहाँ ।।१०९।।

तहाँ श्री दशरथ्जिको जनकले आदर् बहुतै गन्या ।
लक्ष्मणले सँग राम् पनी तहिँ पिताजीका चरण्मा पन्या ।।
बस्नालाई हवेलि सुन्दर जनक्जीले खटाया जहाँ ।
खूसी भै दशरथ् पनी गइ बस्या तेसै हवेली महाँ ।।११०।।

सुन्दर् लग्न खटन् गन्या जनकले गङ्गल् सहर्मा चल्या ।
नाच् कीर्तन् सितका प्रकाश् कन हुन्या रात्मा चिराक् खुप् बल्या।।
जो मण्डप् छ बिवाहको तस उपर् झुम्का हिराका झुल्या ।
मूँगा मोति जुहार् जनक्पुर महाँ घर् घर् सबैका झुल्या ।।१११।।

यस्तै रित् गरि सब् विवाहविधिले चारै जना भाइको ।
हर्षैले परिपूर्ण मन् हुन गयो सीताजिका माइको ।।
राम् लक्ष्मण् दुइलाइ ता जनकले आफ्ना ति छोरी दिया ।
भाईका त भरत्जिलाइ र ति विर् शत्रुघ्नलाई दिया ।।११२।।

सीता पत्नि भइन् रमापतिकि ता लक्ष्मणजिकी उर्मिला ।
पत्नी हुन् श्रुतकीर्ति ता भरतकी शत्रुघ्नकी माण्डवी ।।
जस्तै आफु थिया अनन्त गुणका चौधै भुवन्का धनी ।
आभ्यन्तर्मनले विचार गरदा तस्तै ति पत्नी पनी ।।११३।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विश्वामित्र वशिष्ठ दूइ ऋषि थ्यैं यस्ती सिता हुन् भनी ।
उत्पत्ती अघिको सबै जनकले विस्तार् बताया पनी ।।
जान्थ्यौं भूमि पवित्र गर्न भनि एक् क्वै यज्ञ गर्दा महाँ ।
जोत्तामा त सिताजि निस्कन गइन् आश्चर्य मान्याँ तहाँ ।।११४।।

पाल्याँ छोरि भनेर नाम् पनि असल् सीताजि राखि दियाँ ।
गर्थिन् बालकमा अनेक् तरहका लीला म खूसी थियाँ ।।
राम् नाम्ले दशरथ्जिका सुत भई खेल्छन् अयोध्या महाँ ।
तिम्री पुत्रि सिता उनै प्रभुजिकी माया ति आइन् यहाँ ।।११५।।

यो लीला छ बुझी सिता कन तिनै राम्लाइ दीया भनी ।
नारद्जी उठि गै गया उहि सुनी याद् भो मलाई पनी ।
कुन् पाठ्ले अब रामलाइ म सिता पारूँ विचार् यो गऱ्याँ ।
थीयो यो शिवको धनुष यहिँ यसैमा यो प्रतिज्ञा गऱ्याँ ।।११६।।

ताँदो यस् धनुको चढाउन जउन् विर्ले त सक्ला यहाँ ।
सीता छोरि दिन्याछु तेस् कन फिका होवैन यस् बात् महाँ।।
जानुन् सब् विरले भनी कन गऱ्याँ यस्तो प्रतिज्ञा जसै ।
यो सूनी कन देशका विरहरू आया तुरुन्तै तसै ।।११७।।

को सक्थ्यो धनु त्यो उठाउन विना श्रीराम् अगाडी सरी ।
हिक्मत् हारि सबै घरै फिरि गया दर्शन् धनूको गरी ।।
राम्ले पूर्ण गराइ बक्सनु भयो मेरो प्रतिज्ञा पनी ।
यो चीन्ह्याँ पनि सब् कृपा चरणले गर्दा भयाको भनी ।।११८।।

विश्वामित्रजि थ्यैं पनी जनकले बिन्ती अगाडी सरी ।
सीतानाथ् रघुनाथको स्तुति गऱ्या आनन्दमा ती परी ।।
दाईजो सय कोटि दोलत सहित् वेस् अयुत् रथ् दिया ।
घोडा ता सयलाख् दिया छसय ता खुप् मत्तहात्ती थिया ।।११९।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पैदल लस्कर एक लाख् र सय तिन् केटी दियाथ्या जसै ।
पूजा फेरि वशिष्ठको पनि गर्‍या भारी डबल्ले तसै ॥
पूजा ताहिं भरत्जिको पनि भयो लक्ष्मणहरूको पनी ।
इच्छा भो रघुनाथको अब फिरौं जाऔं अयोध्या भनी ॥१२०॥

जानाको मतलब् बुझी जनकजी राम्का चरणमा पर्‍या ।
खूसी मन् सबको गराइ बहुतै बीदा जनक्ले गर्‍या ॥
सीताजी महतारीका अघि गई आलिङ्गनादी गरी ।
लागिन् रून र सोहि सूनि सबका आँसू खस्या बर्बरी ॥१२१॥

सीताजी कन अर्ति यो पनि दिया सासू ससूरा सरी ।
अर्को छैन बडो यही बुझि गर्‍या तिन्को टहल् बेस गरी ॥
स्त्रीको धर्म पवित्रता हुनु ठुलो जानेर हूनू भनी ।
अर्ती येति दिया र तेस् बखतमा बीदा भया ती पनी ॥१२२॥

यै बिच्मा नगरा बज्या प्रभुजिका भेरी मृदङ्गा पनी ।
स्वर्गैमा पनि हर्ष भो प्रभु गया फेरी अयोध्या भनी ॥
राम्को लस्कर बाह्र कोस् जनकपुर् देखी जसै ता गयो ।
शङ्का चित्त महाँ बडो भय दिन्या उल्का बहूतै भयो ॥१२३॥

तस् पृथ्वीतलका ति क्षत्रिहरुको ठूलो विनाशै गरी ।
आया तेस् बिचमा तहीं परशुराम् उल्का भयो जुन् घरी ॥
पृथ्वी कम्प भइन् तसै बखतमा हाहा सबैमा परी ।
राजाका मनमा विचार् यहि पर्‍यो छोरा बचुन् क्या गरी ॥१२४॥

यस्तो चञ्चल चित्तले परशुराम्का पाउतल्मा पर्‍या ।
मेरा पुत्र बचुन् प्रभो परशुराम् ! भन्न्या इ बिन्ती गर्‍या ॥
यस्तो विन्ति पनी अनादर गरी कालाग्नि जस्ता भया ।
राम्को गर्व हरूँ भनी परशुराम् राम्कै अगाडी गया ॥१२५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कस्को पुत्र तँ होस् बता म कन रे जाबो पुरानू धनू ।
भाँच्दैमा अति गर्व भो तँ कन ता धेरै कुरा क्या भनू ॥
यो ता हो हरिको धनू विर भया ताँदो यसैमा चढ़ा ।
भन्दै खुप् रिसले रह्या परशुराम् राम्कै अगाडी खडा ॥१२६॥

ताँदो आज चढाउँछस् त यसमा संग्राम् तँ थ्यैं गर्दछू ।
सक्तैनस् तब हेर् म राख्दिन सबैको प्राण् सहज् हर्दछू ॥
यस्ता क्रूर वचन् गरी परशुराम् कालाग्नि झैं रुप् धऱ्या ।
पृथ्वी कम्प गराइ लोकहरूको सम्पूर्ण सातो हऱ्या ॥१२७॥

यस्तो क्रूर वचन् सुनेर रघुनाथ् क्रोध्ले अगाडी सरी ।
खोसी लीनु भयो धनुष् परशुराम्को त्यो बलैले गरी ॥
ताँदो जल्दि चढाई बाण् पनि तहाँ लीनु भयेथ्यो जसै ।
ठूलो बल् रघुनाथको बुझि सबै खूसी भयो लोक् तसै ॥१२८॥

हूकुम् श्री रघुनाथको परशुराम्लाई भयो यो तहाँ ।
तारा आज बताउ हान्छु अहिले ब्रह्मन् ! म हानू कहाँ ॥
चाँडो उत्तर देउ यस् बखतमा यस्लाइ लौ हान् भनी ।
तारो क्यै न दिया त काट्छु अहिले तिम्रा इ गोडा पनी ॥१२९॥

हूकुम् येति गरेर तेज् परशुराम्को खैंचनू भो जसै ।
चीन्ह्या श्रीरघुनाथलाइ अघिको वृत्तान्त सम्झ्या तसै ॥
बिन्ती येति तहाँ गऱ्या पनि हरे ! चिन्ह्याँ जगन्नाथ् भनी ।
जस्को अंश मिल्यो र केहि भगवन् ! यस्तो भयाँ मै पनी॥१३०॥

पापी भो अति कार्तवीर्य अब ता यस्लाइ मार्छू भनी ।
बालक् पो म थियाँ गऱ्याँ हजुरको ठूलो तपस्या पनी ॥
यस्तो वर् खुसि भै मलाइ दिनु भो शक्ती समेत्को गरी ।
इच्छा पूर्ण हुन्याछ जाउ अब ता क्यै शक्ति मेरो लिई ॥१३१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पैह्ले मार र कार्तवीर्य कन फेर् सब् क्षत्रिको नाश् पनी ।
एक्काईस बखत् गऱ्या प्रभुजिको हूकुम् छ यस्तै भनी ।।
क्षत्रीशून्य भयाकि पृथ्वि तिमिले कश्यप्जिलाई दिया ।
येती कर्म गरी सकेर अघिको सेखी पुऱ्याई लिया ।।१३२।।

त्रेतामा अवतार् लिन्याछु नरमा राम् नाम् जगत्मा धरी ।
भेट् होला तिमी थ्यैं उही बखतमा यो शक्ति फेरी हरी ।।
ताहाँ देखि तपै गरेर रहनू ब्रह्मैजिका दिन् भरी ।
येती अर्ति मलाइ दी कन गया वैकुण्ठधाम्मा हरी ।।१३३।।

मैले काम् पनि सो सबै गरि सक्याँ राम्लाइ भेटचाँ पनी ।
मेरो शक्ति हजूरले हरि लिंदा चीन्ह्याँ प्रभू हुन् भनी ।।
मेरो जन्म सफल् भयो सहजमा पायाँ परात्मा पनी ।
बूझ्याँ तत्त्व सबै पनी हजुरको पात्रै कृपाको बनी ।। १३४।।

जो छन् भक्त हजूरका ति सँगको सत्सङ्ग मेरो हवस् ।।
यो भक्ती दृढ भै प्रभो ! हजुरका येही चरण्मा रहोस् ।।
येती विन्ति तहाँ गरी सकल पाप् पुण्यैं समर्पण् गऱ्या ।
इच्छित् वर् प्रभुले दिंदा परशुराम् आनन्दमा ती पऱ्या ।।१३५।।

ताहीं श्री रघुनाथका वरिपरी घूमी नमस्कार् गरी ।
मर्जीले ति गया महेन्द्र गिरिमा मन् राम् चरण्मा धरी ।।
देख्या तेज् दशरथ्जिले र सुतको हर्षाश्रुधारा धरी ।।
प्रेम्का सागरमा तहीं डुबि गया आलिङ्गनादी गरी ।।१३६।।

येती काम् गरि राम् गया सहजमा पूग्या अयोध्या महाँ ।
सीतालाइ लियेर राज्य सुख भोग् राम्ले गऱ्या क्यै तहाँ ।।
क्यै दिन् भानिज हुन् भरत् कन यहीं ल्याऊँ घरैमा भनी ।
भानिज्लाइ लिना निमित्त खुसिले आया युधाजित् पनी ।।१३७।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बोदा श्री दशरथ्जीले पनि दिया बोदा मिलेथ्यो जसैं ।
एक् शत्रुघ्न लिई भरत्जि त गया मामा कहाँ पो तसैं ॥
आया राम बिहा गरेर पुरिमा जस्सै उठेथ्यो खबर् ।
सारा रैयतको प्रसन्न मन भो हुन्थ्यो खुशी क्या अबर् ॥१३८॥

सीताराम् अघि तप् गरिन् र त यहाँ छोरा बुहारी भया ।
कौशल्या कन ता मिल्यो अदितिको शोभा सबै ताप् गया ॥
सीताराम् पनि लोकमा सकलको आनन्दमङ्गल् गरी ।
चेष्टा मानिसको गरी कन रह्या त्रैलोक्यका नाथ् हरी ॥१३९॥

इति श्रीबालकाण्ड ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्री अयोध्याकाण्ड

एकान्त स्थलमा सितापति थिया सीता हजुर्मा रही ।
हात्मा चामर ली प्रभू कन तहाँ हाँक्थिन् समीप्मा गई ।।
आकाश्मार्ग गरी बहुत् खुसि हुँदै नारद्जि ताहीं गया ।
नारद्जी कन दण्डवत् गरि तहाँ राम्जी बहुत् खुस् भया ।। १ ।।

संसारी म थियाँ बडो हुन गयाँ दर्शन् मिलेथ्यो जसै ।
यो भग्योदय हो बुझ्याँ पनि यहाँ दर्शन् मिल्याको उसै ।।
मैले गर्नु छ काम् कउन् हजुरको चाँडो उ आज्ञा हवस् ।
त्यो काम् सिद्ध गराउँला हजुरको आनन्द मन्मा रहोस् ।। २ ।।

यस्ता वात् प्रभुका सुनी कन जवाफ् सोही बमोजिम् दिया ।
नारद्ले बहुतै गऱ्या स्तुति तहाँ राम्लाइ मनमा लिया ।।
बिन्ती गर्नु कुरो थियो मन विषे बिन्ती गऱ्या त्यो पनी ।
ब्रह्माको बिनती लिई हजुरमा आई रह्याँछू भनी ।। ३ ।।

भूको भार म दुष्ट मारि हरुँला जान्छू अयोध्या महाँ ।
भन्न्या येति वचन गरी कन हजुर् पाल्नू भयेथ्यो यहाँ ।।
यस्तो हो तर गादि दीन दशरथ् राजाजिका मन भयो ।
स्वामित्लेअब राज्यमा भुलिदिया भार् हर्नु काम् ता रह्यो ।। ४ ।।

नारद्का इ वचन् सुनी खुसि भई उत्तर् प्रभूले पनी ।
जल्दी बक्सनु भो म राज्य न गरी भोलि म जान्छू भनी ।।
स्वामित्का इ वचन् सुनेर बहुतै नारद्जि खूसी भया ।
तिन् फेरा प्रभुको प्रदक्षिण गरी आकाश्गतीले गया ।। ५ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सन्तोष्ले दशरथ्जिका मन विषे आनन्दमङ्गल् भयो ।
राम्लाई अब राज्य द्यूँ भनि उसै मन् यस् लहड्मा गयो ॥
यस्तो मन् हुन गो र डाकि गुरु थ्यैं यस्तो हुकुम् भो पनी।
भोली राज्य म दिन्छु पुत्र कन सब् सामग्रि ल्याऊ भनी ॥ ६ ॥

मन्त्री डाकि हुकुम् भयो सँग रह्या जो जो कहन्छन् गुरु ।
सो सो चिज् झटपट् तयार् गर अवर् सब् काम छोड्नू बरु॥
मन्त्रीले पनि यो हुकुम् सुनि तहाँ साथै गुरूका रह्या ।
चाहिन्छन् जति चिज् ति खोज्न गुरुले खोलेर सब चिज् कह्या ॥७॥

मन्त्रीलाइ अह्राइ राघवजिका साथ्मा वशिष्ठै गया ।
पैह्ले श्री रघुनाथले गुरु भनी सम्मान गर्दा भया ॥
हे त्रैलोक्यपते ! गुरू हुन त हूँ तिम्रो म क्या हूँ गुरू ।
इन्का हुन् इ गुरू भनेर इ सबै भन्छन् भनुन् लौ बरू ॥ ८ ॥

तिम्रो दर्शन पाउँला भनि यहाँ प्रोहित् भयाकै म हूँ ।
गुह्यै खुल्छ भनेर डर् हुन गयो धेरै कुरा क्या कहूँ ॥
खोल्न्या छैन म गुह्य चुप्प रहुँला सब् जान्दछू ता पनी ।
जानी जानि म बिन्ति गर्न अहिले आयाँ हजुर्मा पनी ॥ ९ ॥

भोली हुन्छ तिलक् हजुर् कन यहाँ सामग्रि जम्मा भयो ।
पृथ्वीमा सुकला हवस् हजुरको सब् शास्त्रले भन्छ यो ॥
सब् इन्द्रीय जितेर आज उपवास् गर्नू सिताले सँगै ।
आज्ञा पाउँ म जान्छु काम छ बहूत् सब् काम् विचार्छु म गै ॥१०॥

यस्तो विन्ति गरी वशिष्ठ गुरु फेर् जस्सै गयाथ्या पनी ।
राम्ले लक्ष्मण थ्यैं भन्या म तिमिलाइ काम् गर्न द्यूँला भनी॥
छैनन् भाइ भरत् पनी त तिनका खातिर् छ मेरी दया ।
कौशल्या सुनि खुस् हुनिन् भनि त जो सम्चार् बताउँदै गया॥११॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राम-सीता-लक्ष्मण वनमा जाँदै हुनुहुन्छ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राजाले त खतम् गन्या दिनु भनी क्या गर्दछिन् कैकयी ।
यस्मा विघ्न कदापि पर्न न दिउन् लक्ष्मी र दुर्गा भई ॥
कौशल्या पनि यो विचार् गरि तहाँ गर्थिन् पूजा देविको ।
द्यौताका मनमा भन्या ठहरियो काम् विघ्न गर्नू निको ॥१२॥

वाणी ! गै तिमि विघ्न पारि कन आउ ती मन्थरा कैकयी ।
द्वी स्त्रीका घटमा पसेर तिमिले काम् सिद्ध लाऊ गई ॥
द्यौताका इ वचन् सुनेर झटपट् तेस् मन्थरामा पसिन् ।
कैकेयी कन खुप् भुलाउन भनी फेर कैकयीमा पसिन् ॥१३॥

वाणीका वशमा पऱ्याकि छँदि ती जाहाँ थिइन् कैकयी ।
काम् बित्ला भनि चट्पटाइ तहिं झट् त्यो मन्थरा गै गई ॥
नाना छल् गरि ठिक्क पारि कन सब् वृतान्त विस्तार् भनी ।
द्वी वर् छन् तिमि मागि ल्यौ भनि ठुलो सूचन् गरीयो पनी ॥१४॥

वाणीले ति भुलाइयाकि छँदि लौ भन्दी भइन् कैकयी ।
राम्लाइ वनवास् भरत् कन रजाइँ माग्छू म चाँडो गरी ॥
द्वी वर्ले जब काम सिद्ध गरूँला द्यूँला सये गाउँ भनिन् ।
बीदा दी घर मन्थरा कन फिराइ रिस् गर्न लाग्दी भइन् ॥१५॥

सुन्दर् वस्त्र निकालि फालि कपडा मैला षरिर्मा धरिन् ।
आभूषण् कन फ्याँकि खूप रिसले खाली जमिन्मा परिन् ॥
सज्जन् बेस् सुमती पनी कुमतिका सङ्ले त बिग्री गयो ।
भन्छन् जो दुनियाँ उ लक्षण यहाँ ठिक् कैकयीमा भयो ॥१६॥

कैकयी सित बस्नलाइ खुशिले राजा गयाथ्या जसै ।
देख्यानन् र तहाँ कता गइ भनी चाकर्नि सोध्या तसै ॥
क्रोधागार विषे भयाकि त बुझ्यौं कारण् छ कुन् कत्ति यो ।
बूझ्याको पनि छैन गै हजुरले बुझ्नू हवस् क्यान हो ॥१७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

केटीका इ वचन् सुनी कन डराइ राजा नजिक्‌मा गया ।
कैकेयी कन क्यान यो रित गऱ्यौ बात् खोल भन्दा भया ।।
जो भन्छू म पुऱ्याउँला भनि शपथ् खाँदा जसै बात् गरिन् ।
राजा वृक्ष सरी गिऱ्या पृथिविमा यस्‌मा बहुत् जिद् गरिन् ।।१८।।

राम्‌लाई वनवास् भरत् कन रजाइँ देऊ भनी जिद् गरी ।
द्वी वरले यहि द्यौ दिंदौन त भन्या बाँच्नू त मुर्दा सरी ।।
भोली येति कुरा भयेन त भन्या सर्न्याछु विष् खाइ म ता ।
भन्न्या येति कुरा सुनी फिरि गिऱ्या राजा जमिन्‌मा यता ।।१९।।

त्यो रात् वर्ष समान् व्यतित् हुन गयो राजा ति मूर्छा भया ।
सब् सामग्री तयार् गरीकन बिहान् मन्त्री हजुर्‌मा गया ।।
देख्या चाल्‌र महाविचार् हुन गयो सोध्या पऱ्यो क्या भनी ।
विस्तार् पाइ सुमन्त्र राम् लिन गया आया तहाँ राम् पनी ।।२०।।

राजालाइ त दुःख सुक्ख हुनको कारण् तिमी छौ भनी ।
वन्‌मा गै तिमि राज्य द्यौ भरतलाइ भन्दी भइन् यो पनी ।।
यस्ता बात् सुनि बात् गऱ्या प्रभुजिले सुन्छ्यौ कि माइ कैकयी ।।
राजा खुसि रहुन् म जान्छु वनमा के काम् छ घर्‌मा रही ।।२१।।

गाह्रो कत्ति न मानि जान्छु वनमा राजा त बोलुन् भनी ।
बोल्याको प्रभुको वचन् सुनि तहाँ बोल्छन् ति राजा पनी ।।
हे राम्‌चन्द्र ! मलाइ आज तिमिले बाँधेर राज्यै गरी ।
झुट्टा देखि बचाउ पाप् तिमि कनै लाग्दैन यस्तो गरी ।।२२।।

राजा येति भन्या र फेर् पनि विलाप् खुप गर्न लाग्दा भया ।
राजाको बुझियो र आशय तहाँ राम्‌चन्द्र माइ थ्यैं गया ।।
कौशल्या पनि भक्तिले हरिजिका ध्यान्‌मा रह्याकी थिइन् ।
राम्‌जीलाइ न देखि कत्ति न छुटाइ ताना प्रभूमा दिइन् ।।२३।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुमित्राले भन्दा पछि पलक माइका खुलि गयो ।
प्रभूलाई देख्ता अधिक मन सन्तोष् पनि भयो ॥
खुसीले काख्मा ली कन जब भनिन् खाउ कछु भनी ।
सुनी राम्ज्यू भन्छन् अब त कति खाँला नि म पनी ॥ २४॥

गयो खान्या वेला म कन त मिल्यो राज्य वनको ।
भरत्ले राज् पाया यहिँ बसि गरुन् राज्य जनको ॥
बिदा बक्स्या जावस् खुसि सित म जान्याछु वनमा ।
म चाँडै फिर्न्याछू विरह न हवस् कत्ति मनमा ॥ २५

वचन् सुन्दा मूर्च्छा परि कन उठ्याकी छँदि तहाँ ।
भनिन् कौशल्याले अब म तिमिलाइ छोड्दछु कहाँ ॥
भन्या राजाले ता तर म तिमिलाइ रोक्दछु यहाँ ।
कि साथै लै जाऊ म कन तिमी जान्छौ अब जहाँ ॥२६॥

तिमीलाई बीदा दी म कसरि यहाँ दुःख सहुँला ।
बरु प्राणै त्यागी यमपुरि महाँ जाइ रहुँला ॥
विलाप् कौसल्याको यति सुनि दयाले भरि गयो ।
तहाँ लक्ष्मण्को मन् तब अरु उपर् रिस् हुन गयो ॥२७॥

नजर् दी राम्ज्यूमा अरु सित उठ्याको रिस बढ़ाइ ।
गन्या बिन्ती राम् थ्यैं अब भरत थ्यैं गर्दछु लडाइ ॥
हजुर्को राज् हर्न्या जति जति त छन् मार्छु सबलाइ ।
पितै बाँध्छू पेल्हे भनि कन भन्या क्या छ अरुलाइ ॥२८॥

चढ्या जावस् गादी सकल रिपुको नाश् म गरुँला ।
यसै काम्ले माइका सकल मनको शोक हरुँला ॥
सुन्या लक्ष्मण्जीका इ वचन जसै राम् खुसि भया ।
बुझाया विस्तार्ले पनि तहिँ ठुलो ली कन दया ॥२९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुन्यौ भाइ! संसार्मा शरिर अति कच्चा छ जनको ।
शरिर् कच्चा जानी न गर तिमि रिस् कत्ति मनको ॥
सबै भोग् चञ्चल छन् बिजुली सरि एक छिन् न रहन्या ।
विचार् यस्तो राखी सहु तिमि बडो हुन्छ सहन्या ॥३०॥

भ्यागतो खाँ भनि खोज्छ डाँस्मुख विषे साँप्ले धन्याको पनी ।
तस्तै भोग् गरुँला भनेर मनले भन्छन् दुनिया पनी ॥
क्याको रस् छ यहाँ विचार मनले काल्सर्पको मुख् परी ।
क्या होला वन जाऊँला इ सबलाइ आनन्द राखुन् हरी ॥३१॥

देश् देश्का बाटुलिन्छन् बुझ तिमि मनले वाटका पाटि माहाँ ।
बात्चित् गर्दै रहन्छन् खुसि सित मनले बन्धु झैं राति ताहाँ ॥
प्रातः काल् भो जसै ता उठि कन ति सबै दस् दिशा लागि जान्छन् ।
बन्धूको सङ्ग यस्तो बुझि कन गुणिले दुःख सुख् एक मान्छन् ॥३२॥

छाया तुल्य छ लक्ष्मि यौवन भन्या भेलै सरीको भनी ।
भन्छन् स्त्रीसुखलाइ स्वप्न सरिको साँचो कुरा हो भनी ॥
यस्तै जानि पनि मनुष्यहरु सब् संसारमा भुल्दछन् ।
भुल्नैका वशले अनेक् फजितिले संसारि भै डुल्दछन् ॥३३॥

जुन यस् देह निमित्त यो रिस गर्‍यौ चिन्छौ कि कस्तो छ यो ।
हाड् मासू र रगत् नसा यति कुरा जम्मा भई बन्छ यो ।
विष्ठा हुन्छ कि भस्म हुन्छ पछि तक् बाँच्तैन यो ता कसै ।
यस्का खातिर घात् गर्‍यौ-पनि भन्या पाप् मात्र लाग्ला उसै ॥३४॥

क्रोधै हो यमराज सर्व जनको वर्तनि भन्नू पनी ।
तृष्णा हो भनि यो बुझेर तिमिले कैल्हे न बिर्स्या पनी ॥
सन्तोष्‌लाइ बुझि कामधेनु सरिको सन्तोष मन्ले रहू ।
रिस् गर्नू बढिया त छैन वनमा जानू असल् हो सहू ॥३५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्तै हो सुन कर्मका वश हुँदा बस्तैन एक ठाम् रही ।
कस्तै कोहि हवस् अवश्य करले जानू छ जाहाँ गई ॥
कर्मैको फल भोग गर्छ दुनियाँ यै चित्तमा लेउ भाइ !
आमैले यहि बात् बुझी कन बिदा दीनू हवस् हामिलाइ ॥३६॥

यो बिन्ती गरि पाउमा जब पर्‍या बीदा दिई मन् बुझाइ ।
आँसू थाम्न कठिन् भयो र बहुतै रोइन् शरीरै रुझाइ ॥
आशीर्वाद वचन् समेत् मिलि गयो ताहाँ बिदा रामलाइ ।
लक्ष्मण्ले पनि साथ जान्छु म भनी बिन्ती गर्‍या जानलाइ ॥३७॥

लक्ष्मण्लाइ हिंड लौ भन्या र रघुनाथ् सीता भयामा गया ।
सीतालाइ तिमि ता घरै बस भनी पैह्ले त भन्दा भया ॥
पङ्खा छत्र चमर् रहित् प्रभु कनै देख्ता त शङ्कित् भइन् ।
क्या कारण् हुनगो भनीकन सिता हात् जोरि साम्ने भइन् ॥३८॥

शङ्कित जानकिलाइ देखि प्रभुले तीमी घरैमा यहाँ ।
सासूको टहल गरी कन रहू वर्षै त चौधै महाँ ॥
पीताको वचनै लिई सिर उपर् जान्छू म वन्मा प्रिये !
चौधै वर्ष बिताइ जल्दि म यहाँ फिर्न्या छू निश्चै प्रिये ! ॥३९॥

यस्ता बात् प्रभुका सुनी कन तहाँ सीताजि मूर्छा परिन् ।
पैह्ले ज्योतिषिको कुरो सब कही छोड्दीन सेवा भनिन् ॥
सीताका यति बात् सुन्या र खुसि भै साथै सिताजी लिया ।
ब्राह्मण् खूसि सदा रहुन् भनि तहाँ दौलत् बहूतै दिया ॥४०॥

कौशल्याजि जहाँ थिइन् तहिँ गई लक्ष्मण्जिले विन्ति लाइ ।
माता मेरि पिछा भइन् भनि तहाँ सुम्प्या सुमित्राजिलाइ ॥
येति काम् गरि रामका हुकुमले लक्ष्मण् तयारी भया ।
सीता लक्ष्मण साथमा लि रघुनाथ् राजा भयामा गया ॥४१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बीदा हून पिताजि थ्यैं जब सिता लक्ष्मण् लि राम्ज्यू गया ।
यस्तो देखि असह्य भो र दुनियाँ सब् शोक गर्दा भया ॥
सीताराम् कन दुःख यो हुन गयो कैकेयि दुष्टै भई ।
सीता आज कसोरि दुःख सहनिन् घोर् जङ्गलैमा गई ॥४२॥

यो अन्याय भयो यहाँ त न बसौं जाऔं प्रभूका सँगै ।
राम्लाइ छोडि यहाँ कसो गरि बसौं बूझेन मन् ता न गै ॥
यस्ता बात् गरि लोकले त बहुतै शोक् गर्न लाग्या भनी ।
सब विस्तार् गरि वामदेव ऋषिले सब्लाइ बुझाया पनी ॥४३॥

हे लोक् हो ! अति गर्दछौ तिमि त शोक् यो शोक ता छाडि द्यौ।
साक्षात् विष्णु इ हुन् भनेर मनले श्रीरामलाइ जानि ल्यौ ॥
पृथ्वीको सब भार् हरेर रघुनाथ् फिर्छन् इ जान्छन् कहाँ ।
साँचा हुन् इ कुरा अवश्य तिमिले खेद् कौन मान्यौ यहाँ ॥४४॥

यस् बात्ले ऋषिले मनुष्यहरुको खुप् मन् बुझाई दिया ।
पौंच्या राम् पनि कैकयी र दशरथ् जाहाँ बस्याका थिया ॥
हे मातर् ! वन जानलाइ अब ता आयौं जना तिन् चली ।
बीदा जान मिलोस् मजान्छु वनमा रिस् राग् रतीभर् न ली ॥४५॥

आज्ञा जान मिलोस् पिताजिकि पनी जान्छू सदा खुस् म छू ।
दुख् पाउनन् कि भनी पिताजिकन शोक्मन्मा न लागोस् कछू ॥
कैकेयी यति बात् सुनी खुसि भई बस्तर् पुराना दिइन् ।
लाया श्री रघुनाथले ति कपड़ा सीताजिले ता लिइन् ॥४६॥

यस्ता वस्त्र म लाउँ आज कसरी भन्न्या मनैमा धरी ।
लज्जाले रघुनाथका मुख विषे हेरिन् कटाक्षै गरी ॥
श्रीराम्ले मुट्टुरा गरी ति कपड़ा हात्मा जसै ता लिया ।
त्यो देखी कन राजपत्निहरु सब् रोया तहाँ जो थिया ॥४७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दुष्टे ! आज सिताजिलाइ किन यो वस्तर् पुराना दियौ ।
यस् काम्ले जति छन् यहाँ इ सबको प्राण खैंचि ऐल्है लियौ ।।
कैकेयी सित बात् वशिष्ठ गुरुले येति गऱ्याथ्या जसै ।
बीदा भै रघुनाथ् चढ्या रथ विषे सम्पूर्ण रोया तसै ।। ४८ ।।

सीताराम् वनमा चल्या रथ चढी लक्ष्मण् गया साथमा ।
वृक्षैका तलमा रह्या रघुपती घर् छोडि तेस् रातमा ।।
सुन्दर् एक् तमसा नदी तहिं थिइन् तिन्का दुवै तीर् भरी ।
आयो लस्कर राम्जिका सँग बस्यो खाली अयोध्या गरी ।।४९।।

फिर्नन् ता रघुनाथ् सँगै फिरियला जानन् चलौंला सँगै ।
राम्लाइ छोडि यहाँ कसो गरि बसौं काहाँ बसौंला न गै ।।
यस्ता सुर् प्रभुले बुझी कन तहाँ युक्ती गऱ्या छलनको !
प्रातःकाल भयो उठेर झटपट् मनसुब् गऱ्या चलनको ।।५०।।

फर्की फेरि सहर् गया झइँ गरी बाटो छली राम् गया ।
फर्क्याछन् रघुनाथ् भनेर दुनियाँ सम्पूर्ण फिर्दा भया ।।
यस् रित्ले दुनियाँ फिराइ सहरै श्री राम् वनैमा गया ।
गङ्गाका तिरमा पुगेर अब ता रथ् थाम भन्दा भया ।। ५१ ।।

सुन्दर् वृक्ष थियो ठूलो तिर विषे एक् शिंशपाको तहाँ ।
दोस्रो वास् रघुनाथको तहिं भयो त्यै वृक्षका तल् महाँ ।।
फल् फुल् ली कन भेट्नलाइ गुहजी आया बडा हर्षले ।
निर्मल् देह भयो तसै बखतमा श्रीरामका स्पर्शले ।। ५२ ।।

मेरो आज पवित्र घर् पनि हवस् स्वामित् ! गऱ्याँ विन्ति यो ।
सेवक् हूँ करुणानिधान् ! म कन होस् माया र मर्जी छ जो ।।
यो बिन्ती सुनि भन्दछन् प्रभु तहाँ सून्यौ सखे ! आज ता ।
वन्मा जान चल्याँ म जान्न घरमा याहीं रहन्छू म ता ।। ५३ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कौनै फल्फुल खानु छैन अरुले केही दिऊन् ता पनी ।
भन्न्या यो मनमा छ थाम्छु मनको आफ्नू प्रतिज्ञा भनी ॥
मेरै हो तिमि राज्य जो छ उ पनी मेरै छ भन्दा भया ।
बर्को दूद घसी जटा मुकुट झैं पारेर बाँद्धा भया ॥ ५४ ॥

जल्पान् मात्र गरी सिता र रघुनाथ् कुश्का शयन्मा गया ।
लक्ष्मण्का सँगमा रही गुह पनी रात् भर् खडा भै रह्या ॥
सीताराम फगत् कुशासन विषे देख्या सुत्याको तहाँ ।
साह्रै ग्लानि भयो बहुत् गुहजिको शोक् बढ्न गो मन् महाँ ॥ ५५ ॥

भन्छन् लक्ष्मणलाइ भाइ ! फजिति खुप् कैकयीले दिइन् ।
राजालाइ वशमा गरेर बहुतै हुर्मत् प्रभूको लिइन् ॥
लक्ष्मण् बात् सुनि भन्दछन् गुहजिका दिल् भित्र ठंडा गरी ।
लाग्या सुन्न पनी तहाँ गुहजिले तन् मन् वच सब् धरी ॥ ५६ ॥

दाताको छ यहाँ इ दुःख सुखको फल् मिल्छ सब् कर्मको ।
दिन्छन् भन्नु कुबुद्धि हो न भन यो नाश् हुन्छ सब् धर्मको ॥
कर्ता हूँ पनि भन्नु छैन अभिमान् जन्ले न गर्नू कहीं ।
कर्मैको फल भोग मिल्छ तिमिले यो बुझ्नु जाहीं तहीं ॥ ५७ ॥

धीरा भै रहनू विपत्ति सहनू कस्तै परुन् ता पनी ।
कैहलै मोह विषे न पर्नु जनले माया छ संसार् भनी ॥
यस्तै बात् सुनि रात् बित्यो गुहजिका राम्का नजिक्मा रही ॥
गङ्गा तर्न हुकुम् भयो प्रभुजिको ताहाँ उज्यालो भई ॥ ५८ ॥

फिर्दामा म पुजा अवश्य गरुँला सामग्रि ठूलो गरी ।
गङ्गे ! आज म जान्छु घोर वनमा केवल् नमस्कार् गरी ॥
यस्तो विन्ति गरी सिता पतिजिका साथै चलिन् पार् तरी ।
आज्ञाले घरमा फिऱ्या गुह पनी भक्ती मनैमा धरी ॥ ५९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रामको गुहसित भेट

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गङ्गा पार् तरि मिर्ग मारि पकुवा तारेर खाया तहाँ ।
तेस्रो वास् रघुनाथको तहिं भयो एक् वृक्षका तल् महाँ ।।
चौथो वास् रघुनाथको हुन गयो आश्रम् भरद्वाजको ।
राम्ज्यूको ऋषिले गऱ्या स्तुति तहाँ सुर् जानि काम्काजको ।।६०।।

पाँचौं दिन् ऋषिका कुमार् सँग लिया बाटो बताउन् भनी ।
राम्ज्यूलाइ यमुनाजि तारि ति कुमार् साँझमा त फर्क्या पनी ।।
सीताराम् पनि चित्रकुट् पुगि गया वाल्मीकि बस्थ्या जहाँ ।
वाल्मीकि कन दण्डवत् गरि बहुत् आनन्द मान्या तहाँ ।। ६१ ।।

वाल्मीकि कन भन्दछन् रघुपति क्यै दिन् रहन्छू यहाँ ।
कुन् जग्गा बढिया छ सब् तरहले होला सुबिस्ता कहाँ ।।
सून्या वाल्मिकिले मनुष्य सरि भै राम्ले गऱ्याका कुरा ।
सोही माफिक बिन्ति बात् पनि गऱ्या वाल्मीकि छन् ज्ञन् पुरा ।।६२।।

जान्दैनन् महिमा बडा ऋषि पनी जस्का त एक् नामको ।
यस्ता हौ रघुनाथ् ! हजुर् कन यहाँ क्या काम् असल् ठामको ।।
सज्जन्का हृदयै छ घर् हजुरको अच्छा बहुत् फेर् कहाँ ।
विस्तार् एक् सुनि बक्सनू पनि हवस् बिन्ती म गर्छू यहाँ ।। ६३ ।।

व्याधा हूँ अघिको मन सप्तऋषिका निर्मल् कृपाले गरी ।
वाल्मीकी भनि नाम् चल्यो जब जप्याँ राम् नाम उल्टा गरी ।।
उल्टै नाम कि ता छ यस्ति महिमा विस्तार धेर् क्या कहूँ ।
गङ्गाका र इ चित्रकूट गिरिका बिच्का जगामा रहू ।। ६४ ।।

वाल्मीकि ऋषिका वचन् सुनि बहुत् खुस् भै जगन्नाथ् गया ।
गङ्गाका र ति चित्रकूट गिरिका बिच् पारि बस्ता भया ।।
गङ्गा देखि सुमन्त्र फर्कि दशरथ् जाहाँ बस्याका थिया ।
ताहाँ जल्दि गयेर जो छ समचार् बिल्कुल् सुनाई दिया ।। ६५ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बर्‌का दूद घसी जटा मुकुट झैं बाँध्या दुवै भाइले ।
फिर् लौ जा भनि यो हुकुम् तँहि दिया राम्‌ले सिता माइले ॥
गङ्गा पार् रघुनाथ् गया नजरले हेर्दा कठिन् भो तहाँ ।
छोड्याँ देख्न जसै रुँदै रथ लिई दौडेर आयाँ यहाँ ॥ ६६ ॥

सेवा विन्ति गरेस् भनी हुकुम भो लक्ष्मण् सितारामको ।
हाम्रो शोक् रति भर् कदापि न गरुन् हुँदैन शोक् कामको ॥
यस्ता बात् गरि राम् गया भनि सबै बिस्तार् सुनाया जसै ।
कौशल्या दशरथ्‌जिलाइ रिसले वाग्‌बाण् बजारिन् तसै ॥ ६७ ॥

वाक्‌शर्‌ले अति ताप् भयो र दशरथ् भन्छन् मलाई कती ।
भन्छ्यौ मर्न बखत् यसै हुन गयो छाड्यो शरिर्‌ले गती ।
ऐल्हे मर्छु सराप् पनी छ तिमिले खुप् पुत्रशोक्‌ले गरी ।
जस्तै हामि मर्‍यौं उसै गरि मर्‍या ठूलो विपत्ती परी ॥ ६८ ॥

येती एक तपस्विले अघि सराप् जो दी गयाथ्या मरी ।
तिन्‌का तेहि सरापको फल मिल्यो ठीक् आज उस्तै परी ॥
सब् विस्तार सरापको कहि सकी हा राम ! सीता ! गरी ।
प्राणै त्याग् दशरथ्‌जिले जब गर्‍या खल्‌बल् पर्‍यो तेस् घरी ॥ ६९ ॥

प्रातःकाल भयो वशिष्ठ गुरु झट् मन्त्री लि दरबार् गया ।
तेल्‌मा ती दशरथ्‌जिलाइ धरि फेर् छोरा झिकाई लिया ॥
चाँडै आउनको वशिष्ठ गुरुको आज्ञा छ भन्न्या सुनी ।
दूतैका सँग लागि भाइ कन ली आया भरत्‌जी पनि ॥ ७० ॥

कैकेयी सित भेट् भयो भरतको सोध्या पिता छन् कहाँ ।
सब् वृत्तान्त गरी भरत् कन त सब् विस्तार् सुनाइन् तहाँ ॥
सून्या शोक् मनमा पर्‍यो भरतका साह्रै रिसाया पनी ।
पापी हौ तिमि कुम्भिपाक् नरकमा भोग् गर्न जाउली भनी ॥ ७१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कैकेयी कन गालि दी कन तहाँ दुःखी बहुतै भया ।
कौशल्याजि जहाँ थिइन् तहिं रुँदै धाउँदै भरत्जी गया ॥
हे मातर् ! मनमा कदापि न परोस् मत् छैन मेरो रती ।
पाप् लागोस् कछु मत् भया गुरुजिलाइ काटेर मऱ्या जती ॥ ७२ ॥

बिन्ती यो गरि दुःखमा परि विलाप् गर्थ्या भरत्जी तहाँ ।
मन्त्रीवर्ग समेत् वशिष्ठ गुरुजी पौंच्या नजिक्मा तहाँ ॥
देख्या शोक भरत्जिको र गुरुले पीता बित्याछन् भनी ।
शोक् गर्नू बढिया त छैन किन शोक् गर्छौ महाराज् ! भनी ॥ ७३ ॥

नाना तत्त्व कही तहाँ भरतको सब शोक् गुरुले हऱ्या ।
सब् आज्ञा गुरुको लिई भरतले काम्काज् पिताको गऱ्या ॥
राजाको किरिया जसै गरि सक्या दान्को असङ्ख्यै गरी ।
तेस्बिच्मा मनले विचार् भरतले राख्या बहुत् शोक् गरी ॥ ७४ ॥

माता मेरि त राक्षसी सरि भइन् इन्का नजिक्मा यहाँ ।
बस्नू योग्य अवश्य छैन अब ता जान्छू प्रभू छन् जहाँ ॥
यस्तो चित्त थियो तहाँ भरतको इन्को छ यो मन् भनी ।
मालुम् ता गुरुमा थियो तर पनी भन्छन् उचित् हो भनी ॥ ७५ ॥

बाबाको छ हुकुम् यहाँ भरतले राज् गर्नु रामले गई ।
चौधै वर्ष तलक् बसुन् वन विषे मानो मुनीश्वर् भई ॥
सीताराम् यहि बातले वन गया याहाँ हजुर्ले पनी ।
गादी चढ्नु हवस् हुकुम् दिनु हवस् यो राज्य मेरो भनी ॥ ७६ ॥

यस्तो विन्ति गरी वशिष्ठ गुरु चुप् जस्तै रह्याथ्या तहाँ ।
उत्तर् जल्दि दिया तहाँ भरतले क्या गर्छु यो राज् यहाँ ॥
कीर्तीमा अपकीर्ति पारि कसरी राज् गर्नु याहाँ बसी ।
दाज्यूको टहलै गरी सँग रह्या लक्ष्मण् रह्याछन् जसी ॥ ७७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गया जाहाँ सीतापति म पनि जान्छू अब तहाँ ।
फगत् एक् कैकेयी यहिं बसि रहुन् छोड्दछु यहाँ ॥
फलाहारी हुन्छू सिर भरि जटा धारि वनमा ।
म भोली जान्याछू हिंडि कन विचार् यै छ मनमा ॥ ७८ ॥

प्रभूको गादी हो प्रभु कन फिरायेर घरमा ।
म गादी सुम्पन्छू किन म गरुँला राज्य करमा ॥
भरत्का यस्ता बात् सुनि कन सबै खुस् अति भया ।
भरत् भोली बेरै उठि कन सबेरै हिंडि गया ॥ ७९ ॥

सबै माता भ्राता गुरु सहित सबै फौज पनि ली ।
फगत् सीतारामका चरणतलमा चित्त पनि दी ॥
भरत् गंगा पौंच्या गुहजि कन शङ्का हुन गयो ।
ठुलो लस्कर् देख्या न बुझि कन तार्नै डर भयो ॥ ८० ॥

लडौंला नाउ खैंची भरत कपटी हुन् यदि भन्या ।
भनी मन् भै लस्कर्हरु कन तयार हौ पनि भन्या ॥
ठुलो भित्री मत्लब् गरि कन गये बुझ्दछू भनी ।
तहाँ भेटी राखी नजर तिर हेऱ्या कछु पनी ॥ ८१ ॥

जसै देख्या आँसू गह भरि धरी शोक् पनि गरी ।
कहाँ मिल्छन् सीतापति म कन भन्दा घरि घरि ॥
जसै सिर् पाऊमा गरि ति गुहले ढोग् पनि दिया ।
भरत्ले अङ्कमाल् गरुँ भनि उठाई कन लिया ॥ ८२ ॥

भरत्जीले सोध्या गुह सित सिताका पति यहाँ ।
सुत्याको स्थल् कुन् हो म कन कहु जान्छू अब तहाँ ॥
गया विस्तार् पाई रघुपति सुत्याका शयनमा ।
भरत्ले खेद् मान्या कुशशयन देखेर मनमा ॥ ८३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अहो ! मेरा खातिर् वन वन सिताजी पति सँगै ।
कुशासन्मा सुत्छिन् न त यसरि सुत्थिन् अघि कतै ॥
अहो ! धिक्कार् मेरी जनमजननी कैकयि भइन् ।
इनैले गर्दैमा पति सँग सिताजी वन गइन् ॥ ८४ ॥

कहाँ छन् सीतानाथ् कति पर गया भेट्तछु कहाँ ।
छ केही मालुम् ता म कन कहु जान्छू अब तहाँ ॥
बताया जाहाँ छन् भनि ति गुहले राम् कन पनी ।
गुहैका सम्चार्ले खुसि पनि भया भेट्तछु भनी ॥ ८५ ॥

सब् विस्तार बताइ ताँहि गुहले गंगाजि तारी दिया ।
ताहाँ देखि भरत् चली पुगि गया जाहाँ भरद्वाज् थिया ॥
एक् दिन् ताँहि मुकाम् गऱ्या भरतले सम्मान् ऋषीले गऱ्या ।
बिल्कुल् सैन्य जती थिया भरतका मेज्मानिले छक् पऱ्या ॥ ८६ ॥

भोली बेर सबेर लस्कर लिई बीदा ऋषी थ्यैं भया ।
कैल्ले पुग्दछु चित्रकूट गिरिमा भन्दै भरत्जी गया ॥
खुस् भै लस्कर चित्रकूट गिरिका पौंच्या नजिक्मा जसै ।
खोज्या ताँहि भरत्जिले अघि गई डेरा प्रभुको तसै ॥ ८७ ॥

डेरा देखी भरत्जी तहिं नजिक गया पाउका छाप देख्या ।
श्रीराम्का पाउका छाप् चिन्हि कन खुसिले माथले ताँहि टेक्या ॥
भन्छन् धन्न्यै रह्याँछू सहज न मिलन्या पाउका छाप देख्याँ ।
ब्रह्माजीले न पाउनू छ त पनि सहजै माथले आज टेक्याँ ॥ ८८ ॥

यस्तो बोल्दै प्रभूका चरणधुलि विषे भक्तिले लट्पटींदै ।
कैल्ले पुग्छू कहाँ छन् भनि कन मनले दस् दिशा दृष्टि दींदै ॥
जाँदा ताहीं भरत्ले प्रभुजि कन जसै नेत्रले देख्न पाया ।
ख्वा मित्लाइ आज पायाँ भनि कन खुसिले पाउमा पर्न धाया ॥ ८९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

देख्या पाऊ पऱ्याको गह भरि बहँदा अश्रुधारा धऱ्याको ।
सब् राज्यैं तृण् बरोबर् गरि कन बहुतै आफुमा मन् गऱ्याको ।।
यस्तो देखी कृपाले भरत कन तहाँ काखमा राखि लीया ।
यस्तो मन् हो भरत्‌को बुझि रघुपतिले खुप् कृपादृष्टि दीया ।। ९० ।।

श्री सीतापति माइका चरणमा राख्या र सिर् फेर् पिता ।
काहाँ छन् किन आज देखितन यहाँ क्या गर्दछन् छन् कता ।।
भन्दै खोजि गऱ्या पिता कन तहाँ श्री रामजीले जसै ।
सब् विस्तार वशिष्ठले भनि दिदा शोक् गर्न लाग्या तसै ।। ९१ ।।

गंगास्नान गरी तिलाञ्जलि दिया फेर् पिण्डदानै पनी ।
फल् फुल्ले रघुनाथले तहिं दिया पाउन् पिताले भनी ।।
तेस् दिन्मा उपवास् गऱ्या जब बित्यो रात् फेरि गंगा गया ।
गंगास्नान् गरि फेर् फिरेर मढिमा आयेर बस्ता भया ।। ९२ ।।

तहाँ सीतारामका चरणतलमा सिर् पनि धरी ।
अयोध्यैं लैजान्छू भनि कन ठुलो मन्सुब गरी ।।
भरत् बिन्ती गर्छन् किन रघुपते ! आज वनमा ।
हजुर्‌ले आयाको म कन अति ताप् हुन्छ मनमा ।। ९३ ।।

स्वामित् ! हजुर्‌को म त दास पो हूँ ।
यो राज्य गर्ना कन योग्य को हूँ ।।
यो गादि ता यहिं हजूरको हो ।
मैले त सेवा गरि बस्नु पो हो ।। ९४ ।।

छोरा हुनन् यज्ञ बहुत् गरीनन् ।
सम्पूर्ण लोक्‌को पनि ताप् हरीनन् ।।
तब् पो ति छोरा सित राज्य छाडी ।
जानू असल् हो त छँदै छ झाडी ।। ९५ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वेला त यो होइन जान वन्मा ।
मेरा त यै निश्चय हुन्छ मन्मा ॥
जाऔं घरै फर्कि सधाइ जावस् ।
मेरी इ माता सित रिस् न आवस् ॥ ९६ ॥

यस्ता प्रकार्ले गरि विन्ति गर्दै ।
आँखा भरी आँसु बहूत धर्दै ॥
रोया भरत्ले जब पाउमा गै ।
बोल्या प्रभूले पनि खूसि मन् भै ॥ ९७ ॥

हे भाइ ! गर्छौ किन आज जिद्दो ।
फिर्नू असल् छैन र काम् न सिद्धि ॥
जान्छू म वन्मा तिमि फर्कि जाऊ ।
यस् राज्यको काम् तिमिले चलाऊ ॥ ९८ ॥

राम्ले वनै गै मुनिवेष धर्नू ।
याहीं भरत्ले बसि राज्य गर्नू ।
भन्न्या पिताको जब सुन्न पायाँ ।
आज्ञा उसैले वन जान आयाँ ॥ ९९ ॥

ई बात् भरत्ले जब सुन्न पाया ।
फेरी चरण्मा परि विन्ति लाया ॥
हे नाथ् ! पिता हुन् मतिहिन् भयाका ।
स्त्रीका त साह्रै वशमा पऱ्याका ॥ १०० ॥

उन्ले भन्याथ्या पनि राज्य छाडी ।
जानू असल् होइन आज झाडी ॥
स्वामित् ! बहुत् विन्ति छ फर्कि जाऊँ ।
फर्कन्न भन्न्या त जवाफ् न पाऊँ ॥ १०१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्तो भरतले जब जिद्दि लीया ।
उत्तर् प्रभूले पनि फेरि दीया ।।
फर्कन्न भैय्या ! तिमि फर्कि जाऊ ।
पीताजिलाई पनि दोष् न लाऊ ।। १०२ ।।

खुप् सत्यवादी त पिताजि थीया ।
साँचै हुनाले वरदान दीया ।।
सो पूर्ण गर्ना कन जान्छु वन्मा ।
साँचो कुरा हो बुझि लेउ मन्मा ।। १०३ ।।

उत्तर् प्रभूको सुनि दुःख मान्या ।
फेरी चरण्मा परि विन्ति लाया ।।
फिर्नू हवस् स्वामित ! विन्ति गर्छू ।
यस् दण्डकारण्य विषे म जान्छू ।। १०४ ।।

यस्ता वचन् सूनि भरत्जिलाई ।
फेरि हुकुम् भो तिमि फर्क भाई ।।
यो राज्य साट्या पनि हुन्छ भूटो ।
हे भाई ! गर्छौ किन आज झूटो ।। १०५ ।।

हुकूम् यस्तो सूनी भरत पनि राम्का चरणमा ।
परी बिन्ती गर्छन् म त रघुपते ! छू शरणमा ।।
चरण् बाहिक् एक् छिन् रहन पनि ताप् हुन्छ मनमा ।
न फर्क्या स्वामित्का पछि पछि म ता जान्छु वनमा ।।१०६।।

न ता फर्की जान्या न त म कन लान्या वन पनी ।
भन्या मर्छू स्वामित् ! अब अरु कुरो केहि न भनी ।।
भनी आसन् बाँधी जब मरणमा निश्चय धन्या ।
खुसी भै श्रीराम्ले पनि अति दयालू मन गन्या ।।१०७।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भरतलाई रामचन्द्र खराउ दिंदै हुनुहुन्छ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दिया सूचन् राम्ले गुरु कन बुझाऊ तिमि भनी ।
गुरूले एकान्तै लगि कन भरत्‌जी कन पनी ॥
बुझाया बात् खोली कन सुन इ जो हुन् रघुपति ।
जगन्नाथ् साक्षात् हुन् त्रिभुवनपतीका अधिपति ॥१०८॥

अघी ब्रह्माजीले सकल भूमिको भार् हर भनी ।
स्तुती गर्दा खुस् भै सुन म हरुँला भार् पनि भनी ॥
भन्याका हूनाले उहि वचन पालन् गरुँ भनी ।
प्रभू जान्छन् वन्मा पछि त सुन फिर्छन् घर पनी ॥१०९॥

प्रभूकै इच्छा हो नतर कसरी कैकयि पनी ।
वनै जाउन् भन्थिन् प्रभु कन रती तुल्य न गनी ॥
कुरो यस्तो जानी न गर तिमि यो आग्रह यहाँ ।
भुमीको भार् टारी कन पछि त जान्छन् प्रभु कहाँ ॥११०॥

रावण् मारि उतारि भारि भुमिको फिर्छन् जगन्नाथ् उनी ।
यस्ता हुन् रघुनाथ् भनेर गुरुले खोलेर गुह्यै पनी ॥
सब् विस्तार गरी दिया र गुरुका वाणी सुनी खुस् भया ।
फर्क्यानन् रघुनाथ् भनी मन बुझ्यो राम्का नजिक्‌मा गया ॥१११॥

हे नाथ् ! तत्त्व सुन्याँ म फिर्छु अब ता जान्छू अयोध्या महाँ ।
पूजा गर्न दिनू हवस् हजुरका एक् जोर् खराऊ यहाँ ॥
यस्तो विन्ति गरी प्रणाम् वरिपरी घुम्दै भरत्‌ले गर्‍या ।
आफ्ना साफि खराउ दी प्रभुजिले सब् ताप् भरत्‌को हर्‍या ॥११२॥

फेरी विन्ति गर्‍या तहाँ भरतले लौ फिर्दछू फिर्न ता ।
चौधै वर्ष समाप्ति पारि न फिर्‍या मर्न्याछु साँचै म ता ॥
यो बिन्ती सुनि लौ भनी भरतका साम्ने हुकुम् भो तहाँ ।
कैकेयी रघुनाथका चरणमा रूँदै परिन् खूप् तहाँ ॥११३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हे नाथ् ! दुर्बुद्धि आई अति फजिति दियाँ राज्यको घात् गराई ।
मायाले मोह पार्दा मन पनि भुलि गै मेरि बुद्धी हराई ॥
क्यारूँ नाथ् ! आज रुन्छू विपति परि गयो आज यो चेत पायाँ ।
कठ्पुत्ली झैं नचाउँछिन् त्रिभुवनपति ! सब् धन्य छन् तिम्रि माया ॥

मेरो माया छ छोरा जन धनहरुमा यो सबै खैंचि देउ ।
दुर्बुद्धी हो पछी ता शरण परि भनी खुप् कृपा राखि लेऊ ॥
कैकेयी येहि पाठ्ले स्तुति गरि हरिका पाउमा सीर धारिन् ।
हे नाथ्! आई शरण्मा परि भनि करुणा राख यो विन्ति पारिन्॥११५॥

हाँसी सीतापतीले पनि अभय दिया जो भनायाँ भन्यौ सो ।
दोष् तिम्रो छैन यस्मा बुझ तिमि मनले मेरि इच्छा त हो यो॥
मन्मा सन्तोष पाऊ म कन दिन दिन् सम्झदै दिन् बिताऊ ।
छुट्नन् सब् कर्म तिम्रा रति भर मनमा शोक् न राखेर जाऊ॥११६॥

कैकेयी करुणा बुझी खुसि भई बीदा प्रभू थ्यैं भइन् ।
श्री राम्का चरणारविन्द मनले भज्दै अयोध्या गइन् ॥
सब् लस्कर्हरु ली भरत् पनि बिदा फेर् अयोध्या गया ।
सब् लस्कर्हरुलाइ राखि घरमा आफू फरक् भै रह्या ॥११७॥

नन्दीग्राम्मा सऱ्याका भुमिशयन गरी रोज् फलाहार् गऱ्याका ।
एक् गट्ठा सब् जटाको गरि कन ति खराउ गादि माथी धऱ्याका ॥
गर्थ्या सब् राज्यको काम् त पनि सब कुरा गादिमा विन्ति गर्दै ।
यस्तै रित्ले बिताया दिन भरतजिले राममा चित्त धर्दै ॥११८॥

केही दिन् चित्रकुट्मा बसि कन रघुनाथ् वाल्मिकी थ्यैं बिदा भै ।
जान्छू वन्मा म फिर्छू भनि कन खुसिले अत्रिका आश्रमै गै ।
अत्रीका पाउमा सिर् धरि कन म त हूँ राम् भनी नाम् बताया ।
श्रीराम्का वाणि सुन्दा मन अति खुसि भै अत्रिले हर्ष पाया ॥११९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चित्रकूटमा सीता-राम-लक्ष्मण

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पूजा सीतापतीको गरि कन ऋषिले पाउमा विन्ति लाया ।
वृद्धा छिन् पत्नि मेरी सकल विषयमा एक् रती छैन माया ॥
भीत्रै छन् आज दर्शन् दिन मढुलि विषे भीत्र सीताजि जाउन् ।
सीताजीलाई पाई अब त ति बुढिले जन्मको सार पाउन् ॥१२०॥

अत्रीको विन्ति सूनी हुकूम पनि दिया लौ सिते ! भीत्र जाऊ ।
अत्रीको पत्नि वेटी कन अब तिमिले जल्दि फर्केर आऊ ॥
आफ्ना नाथ्को हुकुम यो सुनि कन खुसि भै भीत्र सीताजि जाई ।
भेटिन् वृद्धा बहुत् भै कन बसि रहन्या अत्रिकी पत्निलाई ॥१२१॥

सीताले पाउमा सिर् धरि कन बहुतै प्रेम् बुढीमा बढाइन् ।
जोर् जोर् कुण्डल् र सारी दिइ कन बुढिले अंगराग् फेर् चढाइन् ॥
यस्ले शोभा निरन्तर् दृढ पनि रहला यो पनि विन्ति लाइन् ।
सीताजी लाइ आशिष् दिइ ति अनसुयाले बहुत् हर्ष पाइन् ॥१२२॥

सीता र लक्ष्मण सहित् गरि रामलाई ।
भोजन् म दिन्छु भनि खुप् सित चिज् बनाई ॥
भोजन् गराइ रघुनाथकि जान माया ।
ताहाँ सपत्नि भइ रामकि कीर्ति गाया ॥१२३॥

१८० औं भानु जयन्ति

इति श्रीअयोध्या काण्ड ।

2050-3-28-2

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीअरण्यकाण्ड

अत्रीका आश्रमैमा बसि रघुपतिले प्रेमले दिन् बिताई ।
दोस्त्रा दिन्मा सबेरै उठि कन वनमा जान मन्सुब् चिताई ॥
अत्रीजीका नजीक्मा गइ कन अब ता जान्छु बीदा म पाऊँ ।
रस्ता यो जाति होला भनि कन कहन्या एक् अगूवा म पाऊँ ॥१॥

सीतारामको हुकुम् यो सुनि कन ऋषिले भन्दछन् क्या पठाऊँ ।
सब्को रस्ता त देख्न्या यहिं हजुर भन्या कुन् अगूवा पठाऊँ ॥
चिन्छू लीला हजुर्को तर पनि अगूवा याहिं अस्सल खटाई ।
यै मर्जी पूर्ण गर्ना कन पनि अगूवा आज दिन्छू पठाई ॥२॥

अत्रीले विन्ति येति गरि कन अगुवा शिष्य धेरै खटाया ।
केहि रस्ता त आफैं पनि पछि पछि गै रामलाई पठाया ॥
एक् कोस् तक पौंचदामा बडि नदि बहँदी नाउले तर्नु पर्‍र्या ।
मिल्थिन् त्यो तारि फर्क्या मढितिर ऋषिका शिष्य सब् फिर्नु पर्‍र्या॥३

सीताराम् वनमा पुग्या वन थियो साह्रै खजित्को तहाँ ।
बाघ् भालू अरु दुष्ट राक्षसहरू डुल्छन् निरन्तर जहाँ ॥
ताहीं पौंचि हुकुम् भयो प्रभुजिको भाई ! तयारी भई ।
सीताका म अगाडि हिंड्छु तिमिले हिंड्नू पछाडी रही ॥४॥

यस्ता बात् गरि राम लक्ष्मण तहाँ हिंड्थ्या तयारी भई ।
एक् सुन्दर् वनमा तलाउ मिलि गो ठूलो छ कोस् वन् गई ॥
ठण्डा जल् तहिं पान् गरेर रघुनाथ् छाया बस्याथ्या जसै ।
आयो ताहिं विराध राक्षस ठुलो डर् दीन लाग्यो तसै ॥५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अगस्त्यका पाहुना

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

को हौ स्त्री पनि साथमा छ किन यो आयौ बड़ा वन् महाँ ।
कस्तो सुर् मनमा छ फेर् अब उपर् जानू छ इच्छा कहाँ ॥
मैले सुन्दर गाँस् बनाउन असल् मान्याँ र सोध्याँ यहाँ ।
सब् नाम् काम समेत् बताउ तिमिले जुन् काम् छ जान्छौ जहाँ ॥६॥

राक्षस्का इ वचन् सुनी प्रभुजिले नाम् काम् बताया सबै ।
बाँच्नै मन् छ भन्या सिता र हतियार् छोडेर जाऊ उसै ॥
यस्तो बोलि सिताजिलाइ लिन सुर् बाँधेर राक्षस् जसै ।
दौडेथ्यो रघुनाथले पनि ति हात् दूवै गिराया तसै ॥ ७ ॥

जस्सै हात गिन्या तसै त रिसले खाँ रामलाई भनी ।
दौडन्थ्यो मुख बाइ फेर् प्रभुजिले काट्या ति गोडा पनि ॥
हात् गोडा न हुँदा त सर्प सरिको पस्र्यो भुमीमा जसै ।
हात् गोडा सब काटिया तब पनी घस्रेर आयो तसै ॥ ८ ॥

घस्री घस्री उ सर्दथ्यो प्रभुजिले काट्या तहाँ सिर् पनी ।
विद्याधर्गण हो छुटोस् अब सराप् जावस् परम्धाम् भनी ॥
राक्षस्देह मर्‍यो सराप् पनि टर्‍यो विद्याधरै फेर् भयो ।
श्री राम्को स्तुति खुप् गरेर खुसि भै फेर् स्वर्ग लोक्मा गयो ॥९॥

जस्सै स्वर्ग विराध् गयो प्रभुजिले रस्ता वनैको लिया ।
पालन् गर्छु म योगिको अब भनी मन्मा दया खुप् लिया ॥
ध्यान् गर्दै शरभंगजी वन महाँ जाहाँ बस्याका थिया ।
ताहीं श्री रघुनाथजी खुसि हुँदै पौंचेर दर्शन् दिया ॥ १० ॥

ताहाँ श्री शरभंगले प्रभुजिमा तन् मन् वचन् सब् धरी ।
आफ्नू कर्म जती थियो तहिं तती सम्पूर्ण अर्पण् गरी ॥
अस्सल ताहिं चिता बनाइ हरिको दर्शन् नजर्ले गरी ।
ताहाँ देहदहन् गरी चलि गया संसारसागर् तरी ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मुक्ती श्री शरभंगको जब भयो तस्सै मुनीश्वर्‌हरू ।
आया भेट्‌न भनी बहुत् खुसि भई वन्‌मा थिया जो अरू ॥
हात् जोरी स्तुति खुप् गऱ्या ति ऋषिले ख्वामित् इनैं हुन् भनी ।
कोमल् चित्त गरी तहाँ नजरले हेऱ्या प्रभूले पनी ॥ १२ ॥

बिन्ती सब् ऋषिले गऱ्या हजुरमा हाम्री विपत्ति पनी ।
देख्या पूर्ण दया हुन्या थिइ बहुत् आपत् रह्याछन् भनी ॥
जाऔं सब् ऋषिका मढी मढि विषे वाहीं गई यो दया ।
होला चित्त विषे भनी ति ऋषिले भन्दा प्रभूजी गया ॥ १३ ॥

देख्या तेस् वनमा अनेक् पृथिविमा खप्पर् र सोध्या तहाँ ।
कस्‌का खप्पर हुन् अनेक् नजरले देख्छू मऱ्याका यहाँ ॥
श्री सीतापतिका वचन् सुनि तहाँ बिन्ती ऋषिले गऱ्या ।
ई सिर् हुन् ऋषिका यहाँ छल परी धेरै ऋषीश्वर मऱ्या ॥१४॥

राक्षस्‌का छलले बहुत् ऋषि मऱ्या भन्न्या कुरा यो सुनी ।
ताहाँ सब् ऋषिलाइ राखि सबका साम्ने प्रतिज्ञा पनी ॥
सब् राक्षस्‌हरूको म नष्ट गरुँला भन्न्या प्रभुले गऱ्या ।
खूसी मन् हुन गो र ताँहि ऋषि ता आनन्दमा सब् पऱ्या ॥ १५ ॥

केही वर्ष बिताइ ताँहि हरिले सब् योगिको ताप् हऱ्या ।
माया फेरि सुतीक्ष्णका उपर भै प्रस्थान् प्रभूले गऱ्या ॥
जाहाँ भक्त सुतीक्ष्ण छन् तहिं गई दर्शन् प्रभूले दिया ।
पूजा पूर्ण गरी सुतीक्ष्ण ऋषिले राम्‌लाइ मन्‌मा लिया ॥ १६ ॥

सायुज्यै मुक्ति मिल्ला तिमि कन सुन यो देह जैले त छुट्‌ला ।
भन्न्या आज्ञा प्रभूको सुनि कन अब ता कर्मको पाश टुट्‌ला ॥
भन्न्या यो मन् ऋषीको हुन गइ बहुतै चित्तमा हर्ष पाया ।
सीताराम्‌ले अगस्ती सित गइ कछु दिन् बस्‌न मन्‌ले चिताया ॥१७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

प्रभूका साथैमा पछि पछि सुतीक्ष्णै पनि गया ।
अगस्तीका भाई सित पुगि त एक् रात् प्रभु रह्या ॥
ति अग्नीजिह्वा खुप् खुसि पनि भया ईश्वर भनी ।
चिह्नी ताहाँ तिन्ले विधि सित गऱ्या पूजन पनी ॥ १८ ॥

तहाँ देखी सीतापति उठि सबेरै चलि गया ।
अगस्ती काहाँ छन् भनि खबर ली दाखिल भया ॥
अगस्तीले खुस् भै स्तुति गरि बहुत् मन् पनि धऱ्या ।
विराट् रुप्ले वर्णन गरि कन त पूजा पनि गऱ्या ॥ १९ ॥

सुन्दर् धनू र तरवार् सँग बाण् धऱ्याका ।
ठोक्रा त जोडि अघि इन्द्रजिले धऱ्याका ॥
ताहीं थिया सब दिया रघुनाथलाई ।
बिन्ती गऱ्या सकल भार् हर आज जाई ॥ २० ॥

आठ् कोस्मा असल पञ्चवटी भन्याको ।
आश्रम् असल् छ रमणीय बहुत् बन्याको ॥
ताहीं बसेर कछु दिन् तिमिले बिताऊ ।
सब् साधु माथि करुणा तहिं गै चिताऊ ॥ २१ ॥

यस्तो अगस्ति ऋषिको उपदेश पाई ।
श्री राम् तयार् पनि भया तहिं जानलाई ॥
मालुम् थियो त पनि जुन् ऋषिले बताया ।
सो मार्ग जान कन पाउ उतै चलाया ॥ २२ ॥

जान्थ्या प्रभू अलिकती पर केहि जाई ।
जङ्गल् विषे अधिक वृद्ध जटायुलाई ॥
देख्या र राक्षस भनी कन मार्नलाई ।
माग्या धनू प्रभुजिले र लिला जनाई ॥ २३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मार्‍याँ कुरा सुनि जटायु बहुत् डराई ।
राजाजिको प्रिय सखा हुँ भनी कराई ॥
गर्न्याछु हित् यहिं बसी म सिताजिलाई ।
कल्याण् मिलोस् हजुर देखि बहुत् मलाई ॥ २४ ॥

श्री रामले पनि तहाँ अति खूसि मन्ले ।
आनन्द निर्भय दिया पछि फेरि तिन्ले ॥
स्वामित् ! शरण् छु भनि खुप् सित विन्ति लाया ।
श्री राम् तहाँ पछि त पञ्चवटी त आया ॥ २५ ॥

डेरा पर्‍यो प्रभुजिको तहिं बीच वन्मा ।
एकान्त देखि कन हर्ष भयो र मन्मा ॥
आनन्दपूर्वक रह्या रघुनाथ ताहीं ।
आर्को त आश्रम नजीक थियेन काहीं ॥ २६ ॥

एकान्त देखि कन लक्ष्मणले चरण्मा ।
विन्ति गर्‍या रघुपते ! म त छू शरण्मा ॥
ज्ञान् कुन् कहिन्छ भनि कुन् त कहिन्छ विज्ञान् ।
जान्दीन केहि म विषे त ठुलो छ अज्ञान् ॥ २७ ॥

आज्ञा हवस् सकल तत्त्व म सुन्न पाऊँ ।
जान्न्या पुरुष् अरु छ को र कता म जाऊँ ॥
यो विन्ति लक्ष्मणजिको सुनि हर्ष पाया ।
लक्ष्मण्जिलाई सब तत्त्व तहीं बताया ॥ २८ ॥

यै ज्ञान् कहिन्छ सुन येहि कहिन्छ विज्ञान् ।
यो रित् गरी कन बस्या हुँदि छुट्छ अज्ञान् ॥
खोलेर येहि रितलें प्रभुले बताया ।
लक्ष्मण्जिले पनि तहीं सब तत्त्व पाया ॥ २९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यै बीचमा नजिक शूर्पणखा त आई ।
देख्या तहाँ प्रभुजिले पनि दुष्टलाई ॥
कन्दर्पका वश परी प्रभुका नजिक् गै ।
सोधी तहाँ प्रभुजिलाइ बहूत खुस् भै ॥ ३० ॥

नाम् सब् कह्या प्रभुजिले जब नाम सूनी ।
ऐल्हे म भज्दछु पती भनि येति गूनी ॥
बिन्ती गरी म कन पत्नि बनाइ लेऊ ।
कन्दर्पको कठिन ताप छुटाइ देऊ ॥ ३१ ॥

यस्तो वचन् सुनि सिता कन हाँसि हेरी ।
उत्तर् दिया प्रभुजिले घरमै छ मेरी ॥
सौता बुझी कन न भज् तँ पती मलाई ।
भाई छ खालि बरु भज् पति भाइलाई ॥ ३२ ॥

साँचो भन्या भनि त लक्ष्मणका नजिक् गै ।
आयाँ म पत्नि हुन येति भनेर खुस् भै ॥
सून्या वचन् सकल लक्ष्मणले र ताहाँ ।
दास् हूँ म ता म सित कुन् सुख मिल्छ याहाँ ॥ ३३ ॥

जा वाँहि मालिक उ हुन् उँहि बस्नु अच्छा ।
बुद्धी रहेनछ बहुत् रहिछस् तँ कच्चा ॥
यस्ता वचन् सुनि र शूर्पणखा रिसाई ।
सीताजीलाइ अब खाँ भनि फर्कि धाई ॥ ३४ ॥

भार् हर्न बीज् प्रभुजिले तहिँ रोपन् आँटया ।
लक्ष्मण्जिलाइ भनि नाक र कान् कटाया ॥
आज्ञा लि लक्ष्मणजिले पनि काट दीया ।
भागी डराइ कन भाइ जहाँ त थीया ॥ ३५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विस्तार् गरी त्रिशिर दूषण खर् भन्याका ।
राक्षस् पनी सुनि ति अग्नि सरी बन्याका ॥
आया जहाँ प्रभु थिया तहिं तीन भाई ।
लस्कर् समेत् अधिक जल्दी कदम् बढाई ॥ ३६ ॥

राक्षस् भनी प्रभुजिले तहिं चाल पाया ।
लक्ष्मण्जिलाइ तहिं काम् प्रभुले अह्राया ॥
हे भाइ ! आज तिमिले इ सिताजिलाई ।
गूफा विषे लगि बसी रहु जल्दि जाई ॥ ३७ ॥

एक् बात् न बोलि कन जल्दि उठेर जाऊ ।
सङ्ग्रामको बखत भो अब बेर् न लाऊ ॥
मार्छू म दुष्ट कन तेज् अधिकै जनाई ।
चौधै हजार् कन सहज् टुकरा बनाई ॥ ३८ ॥

यस्तो हुकुम् हुन गयो र सिताजिलाई ।
लक्ष्मण्जिले सँग लिई कन जल्दि जाई ॥
गूफा विषे बसि रह्या रघुनाथ् तयारी ।
चाँडै भया धनु र बाण्हरु ठिक्क पारी ॥ ३९ ॥

आया खर त्रिशिर दूषण तीन भाई ।
लस्कर् समेत् सँग लिई कन रिस् चढाई ॥
ठाकुर्जिका उपर बाणकि वृष्टि पाऱ्या ।
ठाकुर्जिलें पनि ति बाण् सब काटि टाऱ्या ॥ ४० ॥

तिन्का ति सर्व हतियार्हरु काटि टारी ।
सम्पूर्ण राक्षसहरू कन जल्दि मारी ॥
काट्या खर त्रिशिर दूषणलाइ ताहाँ ।
सम्पूर्ण राक्षस सक्या घरि चार माहाँ ॥ ४१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मान्या खर त्रिशिर दूषणलाइ जस्सै ।
सीता र लक्ष्मण पनी प्रभु सीत तस्सै ॥
आया डराइ कन शूर्पणखा त भागी ।
रावण् जहाँ छ उहिँ जाँ भनि जान लागी ॥ ४२ ॥

रावण् जहाँ छ उहिँ पौंचि विलाप गर्दै ।
सब् भाइ बन्धूहरुका मनलाइ हर्दै ॥
देख्यो तहाँ बहिनिलाइ त नाक् गायाकी ।
त्यो फेरि बुच्चि पनि काम न भै रह्याकी ॥ ४२ ॥

माया भयो बहिनि माथि र झट्ट ऊठ्यो ॥
विस्तार सोध्न नजिकै पनि जल्दि छूट्यो ।
हे बैन्हि ! कुन् पुरुष हो भन नाक काट्न्या ।
खूपै रहेछ सहजै पनि मर्न आँट्न्या ॥ ४४ ॥

जस्ले त नाक् सित इ कान् कन आज काट्यो ।
हे बैन्हि ! जान सुन त्यो अब मर्न आँट्यो ॥
यस्ता वचन् सुनि र नाम समेत् बताई ।
सीता र लक्ष्मण सहित् रघुनाथलाई ॥ ४५ ॥

तिन् छन् पराक्रमि ति पञ्चवटी बस्याका ।
ठोक्रा भिरी कन धनू पनि खुप् कस्याका ॥
गर्छू विचार मनले त यही म मान्छू ।
सब् भस्म यो गरि दिनन् कि भनेर ठान्छू ॥ ४६ ॥

आई रह्याँछु म त खुप् सित मन् डराई ।
फिर्छन् ति सर्व ऋषिलाइ त खुस् गराई ॥
आश्चर्य मानि कन दौडि म याँहि आयाँ ।
विस्तार् पनी हजुरमा सब बिन्ति लायाँ ॥ ४७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सीताजिलाइ अति सुन्दर् मानि ताहाँ ।
ल्याऊँ टपक्क टिपि सुन्दरिलाइ याहाँ ॥
भन्ना निमित्त अति चित्त धरी गयाको ।
पाया विपत् नकटि बुच्चि समेत् भयाको ॥ ४८ ॥

ल्याऊ समर्थ छ भन्या तिमि आज जाऊ ।
साम्ने त हर्न छ कठिन् तिमि मन् न लाऊ ॥
एक् युक्तिले छल गरा कन हर्नु पर्ला ।
साम्ने कदापि न गया तहिं देह मर्ला ॥ ४९ ॥

तेस्ले बहूत भयमा परि बात् गर्‍याको ।
लस्कर समेत् त्रिशिर दूषण खर् मर्‍याको ॥
सून्यो र बैन्हि कन खातिर खूप दीयो ।
एकान्तमा गइ लहड् पनि खूप लियो ॥ ५० ॥

सामान्य मानिस भया कसरी ति मार्‍या ।
लस्कर् खर त्रिशिर दूषण छुट्टि पार्‍या ॥
सामान्य होइन इ ता परमेश्वरै हुन् ।
नाहीं त भाइहरुका अघि टिक्तथ्यो कुन् ॥ ५१ ॥

ईश्वर् भया हुँदि कसै पनि मार्दछन् ती ।
सामान्य हो पनि भन्या हरुँला सिताजी ॥
ईश्वर भया हुँदि विरोध् गरि खुस् हुन्याछन् ।
रीसै हुन्याछ भजुँला त म माथि ता झन् ॥ ५२ ॥

येती विचार् गरि तर्‍यो र समुद्र पारी ।
मारिच् जहाँ छ ऋषिका सरि रूप धारी ॥
पुग्यो तहाँ र रथ राखि नजिक् गयाको ।
विस्तार् गर्‍यो खरहरू सब नाश् भयाको ॥ ५३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्तो पर्‍यो म कन आज सहाय देऊ ।
सुन्दर् ठूलो मृगस्वरुप् मिमि आज लेऊ ॥
रामचन्द्रलाइ छलि दुर् तिमिले गराया ।
सीता जसै म हरुँला तब फर्कि आया ॥ ५४ ॥

मारीचले यति हुकुम् जब ताहिं सून्यो ।
तेस्तो हुकुम् सुनि तहाँ मन भीत्र गून्यो ॥
बिन्ती गर्‍यो सकल तेज् प्रभुको जनाई ।
स्वामित् भनेर मनले जय खुप् चिताई ॥ ५५ ॥

कस्ले गर्‍यो र उपदेश् तिमि आज आई ।
सीता म हर्छु मृग हो तँ भन्यौ मलाई ॥
त्यो शत्रु हो तिमि तसै कन मार ताहाँ ।
कूलै समेत् क्षय गराउन खोज्छ याहाँ ॥५६ ॥

को सक्छ जित्न र ठुलो तिमि सूर गर्छौ ।
यो सुर् लिया कुल समेत् तिमि आज मर्छौ ॥
एक् बाणले म कन चार् सय कोस सार्‍या ।
बालक् थिया त पनि भस्म सुबाहु पार्‍या ॥ ५७ ॥

आज्काल् गयाँ वन विषे मृगरूप धारी ।
एक् बाणले यहिं पनी त दिया पछारी ॥
छाडेँ रगत् अति डरायर भागि आयाँ ॥
जावैन भन्छु अब खुप् सित चेत पायाँ ॥ ५८ ॥

तस्मात् तिमी पनि विरोध् मति यो न लेऊ ।
सीता म हर्छु भनि आग्रह छाडि देऊ ॥
सब् नष्ट हुन्छ तिमिले मति यस्ति लीया ।
देख्यौ खर त्रिशिर दूषण मारि दीया ॥ ५९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हीतैं कहन्छ भनि यो तिमि जानि लेऊ।
आर्को कहन्छु म गुठिल् तिमि चित्त देऊ॥
ई ता अनन्त अधिनाथ् परमेश्वरै हुन्।
ब्रह्माजिले पनि भजिन्छ सदा पुरुष् जुन्॥ ६० ॥

नारद्जिका वचन सूनि म आज भन्छू।
स्वामित्! म ता हित चिताइ सदा रहन्छू॥
लौ मार रावण भनी वरदान माग्या।
ब्रह्माजिले र उहि सुर् प्रभु गर्न लाग्या॥ ६१ ॥

जाऊ घरै बसि रहू मति यो न लेऊ।
ईश्वर् बुझेर उहि माफिक चित्त देऊ॥
जो गर्दछन् प्रभु गरुन् छ लिला उनैको।
लाग्दैन जोर् प्रभु विषे अरुका कुनैको॥ ६२ ॥

मारीचले जब त बात् यति सब् बतायो।
झन् बात् सुनी बुझि त खुप् सित चित्त लायो॥
मारीचलाइ अनि रावण भन्छ हेरी।
सीता म हर्छु मृग भै कन जाउ फेरी॥ ६३ ॥

ईश्वर त हुन् यदि भन्या ति अवश्य मार्छन्।
सामान्य हुन् यदि भन्या ति अवश्य हार्छन्॥
ईश्वर् भया पनि असल् छ अवश्य तर्छू।
सामान्य हुन् त म सिता सँग भोग गर्छू॥ ६४ ॥

जाऊ अवश्य म सिताजि हरेर लिन्छू।
बोल्यौ यहाँ कछु भन्या त म काटि दिन्छू॥
यस्तो हुकुम् गरि तहाँ जब बीच पार्‍यो।
मारीचले पनि तसै जिय आस मार्‍यो॥ ६५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आखिर् मर्‍याँ म हरि देखि मर्‍या त तर्छू ।
यस् दुष्ट देखि मरिया त नरक् म पर्छू ॥
यस्तो विचार् गरि यहाँ मृगरूप धारी ।
हूकुम् सिरोपर धरी कन भो तयारी ॥ ६६ ॥

दौडर्‍यो लिला पनि चरित्र विचित्र गर्दै ।
सीताजिका नजिक गै कन ताहिं फिर्दै ॥
सीताजिलाइ गरुँ मोह भनेर दाग्यो ।
लीला गरी कन वरि परि चर्न लाग्यो ॥ ६७ ॥

छल् हो भनी प्रभुजिले पनि चाल पाया ।
एकान्तमा गइ सिता कन काम् अह्राया ॥
सीते ! अदृश्य भइ लौ बस अग्नि माहाँ ।
छायासिता पनि बनायर छोड याहाँ ॥ ६८ ॥

एक् भिक्षुको रूप लि रावण आज आई ।
हर्न्या छ दुष्ट तिमीलाइ स्वरुप् छपाई ॥
चाँडो अवश्य तिम्रिले पनि रुप् छपाऊ ।
एक् वर्ष सम्म छपि दिन् तिमिले बिताऊ ॥ ६९ ॥

यस्तो हुकुम् सुनि अदृश्य सरूपधारी ।
छाया सिता पनि दुरुस्त गरिन् तयारी ॥
सीता छपी कन रहिन् जब अग्नि माहाँ ।
छायासिता सँग बस्या रघुनाथ ताहाँ ॥ ७० ॥

छायासिताजी अति चित्र विचित्र मानी ।
खेलाउँ तेस मृगलाइ भनेर ठानी ॥
बिन्ती गरिन् रघुपते ! मृग आज देऊ ।
खेलाउँछू अधिक जाति छ पक्रि लेऊ ॥ ७१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इच्छा थियो प्रभुजिको पनि विन्ति सूनी ।
जानू असल् छ भनि यो मन भित्र गूनी ।
हात्मा धनू लि मृगका पछि आफु धाया ।
लक्ष्मण्जिलाइ बस तीमि भनी अह्राया ॥ ७२ ॥

लक्ष्मण् रह्या तहिँ सीता सित चौकीदारी ।
मारीचलाइ प्रभुले पनि खुप् लघारी ॥
मान्या तहाँ जब त दिक् बहुतै गरायो ।
हे भाइ लक्ष्मण ! मर्‍याँ भनि छल् करायो ॥ ७३ ॥

छल्का वचन् सुनि सिताजी बहुत् डराइन् ।
लक्ष्मण्जिलाइ तिमि जाउ भनी अह्राइन् ॥
लक्ष्मण्जिले हुकुम यो सुनि विन्ति पार्‍या ।
हे भाइ ! जो मृग थियो प्रभुले त मार्‍या ॥ ७४ ॥

तेस्तो कहाँ मृग थियो मृगरूपधारी ।
मारीच राक्षस थियो र त आज मारी ॥
ठाकुर्जिले तहिँ गिराइ दिंदा करायो ।
हे भाइ लक्ष्मण् ! मर्‍याँ भनि छल् गरायो ॥ ७५ ॥

ज्योतिस्वरुप् तहिँ भयो र मिल्यो हरीमा ।
आश्चर्य भो सकललाइ तसै घरीमा ॥
यस् दुष्टले पनि त यो गति आज पायो ।
भन्न्या बुझेर सब जन् कन हर्ष आयो ॥ ७६ ॥

लक्ष्मण्जिका वचन सूनि सिता रिसाइन् ।
आंसू बहुत् नजर देखि पनी खसाइन् ॥
बोलिन् अवाच्य पनि लक्ष्मणलाइ ताहाँ ।
भज्ली मलाइ भनि भन्छ कि आज याहाँ ॥ ७७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राम् देखि बाहिक अवर् त भजैन मैले ।
तिम्रै अगाडि यहिं छोड्दछु देह ऐले ॥
तिम्रो त चित्त अति दुष्ट रहेछ जान्याँ ।
काम् देखि आज तिमिलाइ अति शत्रु मान्याँ ॥७८॥

यस्ता वचन् सुनि ति लक्ष्मणजी रिसाया ।
बोलिन् अवाच्य भनि भित्र मनै चिताया ॥
धिक् चण्डि ! येति भनि खुप् सित चट्पटाया ।
वन्देविलाइ रखवारि तहीं खटाया ॥७९॥

सीतालाइ तहिं छोडि उठी गयाका ।
दूरै हुँदा नजर देखि फरक् भयाका ॥
देख्यो र रावण सिता सित जल्दि आयो ।
सन्न्यासिको स्वरुप ली कन रुप् छपायो ॥८०॥

सन्न्यासि हुन् भनि बहुत् गरि भक्ति लाइन् ।
पूजा प्रणाम् पनि गरी कन हर्ष पाइन् ॥
बिन्ती गरिन् बस गुरो ! प्रभु फर्कि आई ।
गर्नन् बहुत् प्रिय हजुर् कन चित्त लाई ॥८१॥

यस्ता वचन् सुनि सिता तिर दृष्टि दींदो ।
को हो पती बुझुँ भनी कन गुह्य लींदो ॥
सोध्यो सिता सित पती पनि जो छ को हो ।
नाम् काम् समेत् तिमि बताउ न आज जो हो ॥८२॥

सीताजिले पनि भनिन् सब जो छ नाम् काम् ।
सन्न्यासि जानि कन कत्ति न पारि छल् छाम् ॥
सोधिन् तहाँ म पनि नाम्हरु सुन्न पाऊँ ।
कुन् हो बताउ तिमिले पनि नाम ठाऊँ ॥८३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्ता वचन् सुनि सिता कन हर्न आँटी ।
नाम् काम् तहाँ सब कह्यो रति भर् न ढाँटी ॥
बोल्यो अवाच्य पति मानि मलाइ लेऊ ।
राम्चन्द्रलाइ तिमिले अब छाडि देऊ ॥८४॥

यस्ता वचन् सूनि अलिक् मनले डराइन् ।
बात्ले त दुष्ट कन तृण् सरिको गराइन् ॥
हे दुष्ट रावण ! अवश्य तँ आज मर्लास् ।
ऐले जसैं प्रभुजिका अघि यहिं पर्लास् ॥८५॥

यस्ता वचन् सुनि रिसायर जल्दि ऊठ्यो ।
धान्यो स्वरुप् र अब हर्छु भनेर छूट्यो ॥
बिस् बाहु दस् मुख शरिर् पनि शुद्ध कालो ।
देखाइ सब् कन तरास् मन भीत्र हाल्यो ॥८६॥

सीताजीलाइ मन्ले चिह्नि कन मनमा मातृवत् बुद्धि गर्दो ।
हात्ले मैंले छुँदामा अनुचित छ भनी स्पर्श केही न गर्दो ॥
आफ्ना नङ् सब् जमिन्मा धसि कन जमिनै जल्दि हात्ले उठायो ।
सीताजीलाइ रथ्मा धरि कन दगुन्यो राम देखी छुटायो ॥८७॥

हा राम् ! लक्ष्मण ! यत्ति मात्र मुखले बोलेर साह्रै रुँदी ।
तन् मन् राम विषे धरेर बहुतै विह्वल् निरन्तर् हुँदी ॥
देख्या तहिं जटायुले र उडि गै रथ् चूर्ण पारी दिया ।
घोडा चूर्ण गराइ फेर् धनु समेत् टुक् गराई दिया ॥८८॥

रावण् झन् वीर थियो अति झपट गरी हातमा खड्ग लीयो ।
काट्यो दूवै पखेटा रिस सित र तहाँ भूमिमा पारी दीयो ॥
बाधा पाई जटायू पृथिवितल गिन्यो फेरि रथ्को तयारी ।
जल्दी पान्यो र सीता लिइ कन पुगि गो दुष्टता सिन्धु पारी ॥८९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

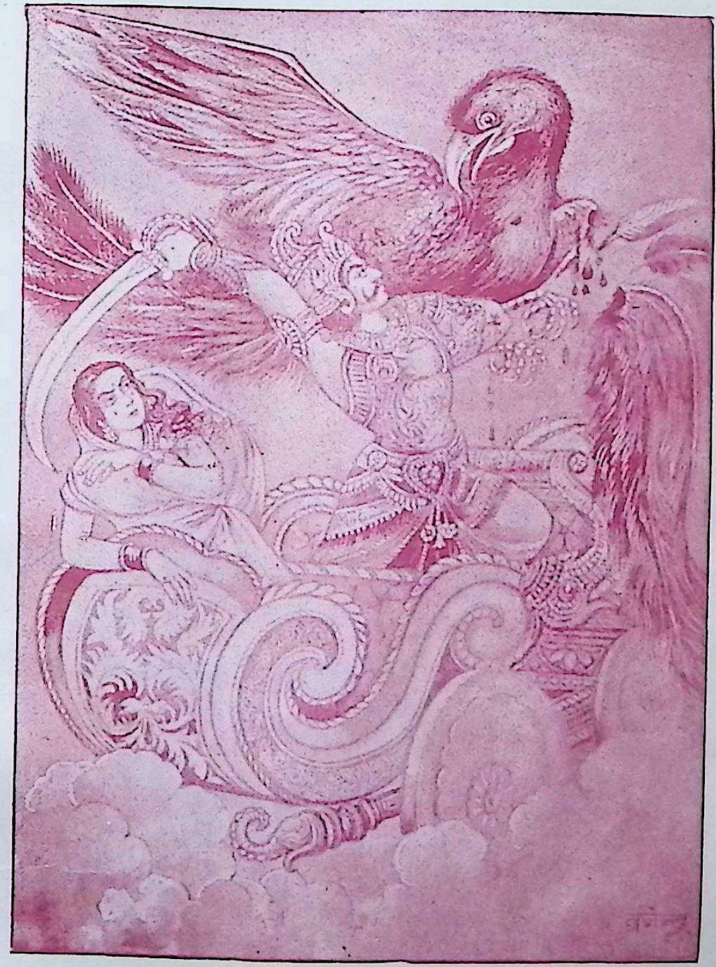

रावण जटायुलाई मार्दै छ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आकाश्‌मा जब ऋष्यमूक गिरिका ऊपर् पुगीथिन् जसै ।
आफ्ना सब् गहना फुकालि बलियो पोको बनाइन् पनी ।
राम् लक्ष्मण् कन यो दिउन् भनि तहाँ पोकै खसालिन् पनी ।
सुग्रिव्‌ले त गुफा विषे धरि लिया कस्‌ले खसाल्यो भनी ।।९०।।

सीताजीलाइ लङ्का लगि कन मनमा मातृवत् बुद्धि गर्दो ।
भित्री जुन् हो बघैंचा तहिं असल अशोक् वृक्षका नीच धर्दो ।।
सेवा खुप् गर्न लाग्यो तर पनि मनमा माइले दुःख पाइन् ।
हा राम्!हा राम्!जगन्नाथ!यहि वचन गरि राममा चित्तलाइन्।९१।।

मारीच् मारेर फिर्ता प्रभु पनि वनमा देखिया तहिं भाई ।
रामले ताहीं विचाऱ्या मन मन इ कुरा भाइ पुग्नै न पाई ।।
माया सीता बन्याकी अलिकति पनि याद् छैन ई भाइलाई ।
साँचै सीता इनै हुन् भनि कन मनले भन्दछन् चाल् न पाई ।।९२।।

यो बात् बोल्दिन गुह्य राख्छु म पनि मानुन् सिता हुन् भनी ।
सीता निश्चय हुन् भन्या त रिसले लड्नन् रिपू थ्यैं पनि ।।
यस्तो निश्चय मन् भयो प्रभुजिको लक्ष्मण् पुग्या झट् तहाँ ।
सोध्या श्री रघुनाथले किन सिता छोडेर आयौ यहाँ ।।९३।।

लक्ष्मण्‌ले पनि यो हुकुम् सुनि तहाँ बिन्ती गऱ्या क्या गरूँ ।
जो दुर्वाच्य गरिन् सबै भनु भन्या सक्तीन मैले बरू ।।
मारिच्‌का छलका वचन् सुनि बहुत् दुर्वाच्य बोलिन् जसै ।
संझायाँ भरसक् अनेक् तरहले लागेन बिन्ती कसै ।।९४।।

फेर् उत्तर् प्रभुले दिया अनुचितै हो यो गऱ्यौ ता पनी ।
छोड्नू कत्ति थियेन दुर्वचनले स्त्री हो भनी ता पनी ।।
येती बात् गरि राम आश्रम विषे जल्दी कदम् ली गया ।
देख्यानन् र सिताजिलाइ बहुतै शोक् गर्न लाग्दा भया ।।९५।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

की राक्षस्हरुले हन्या कि वनमा की दुष्टले पेट् भन्या ।
एक् थोक् क्या त भयो अवश्य म गयाँ कुन् दुष्टका खेल् पन्या ॥
वन्देवीहरूलाइ मालुम भयो विस्तार् बताऊ यहाँ ।
सीता मेरि पियारि देख्तिन म ता जान्छु सिता छन् जहाँ ॥ ९६ ॥

यस्ता रित् सित सोधि सोधि रघुनाथ् ज्ञानैस्वरूपी पनी ।
जस्तो मानिस गर्छ सोहि रितले हा मेरी सीता ! भनी ॥
फिर्थ्या तेस् वनमा बडा विरहले सोध्या न पाई उसै ।
यै बिच्मा वनमा त रथ् र धनुका देख्या अनेक् टुक् तसै ॥९७॥

भन्छन् लक्ष्मणलाइ भाइ ! तिमिले देख्यौ यहाँको कुचाल् ।
अर्को आइ जिती लियेछु बिचमा मैले त देख्याँ कुचाल् ॥
येती बात् गरि राम् अलिक् पर गया देख्छन् त पल्टी रही ।
चिह्लैलाइ कठिन् जटायु कन ता दुवै पखेटा गई ॥९८॥

अज्ञान् कत्ति थियेन ता पनि तहाँ लीला नरैको गरी ।
चिह्ल्याको न चिह्ल्यै गरेर भगवान् भन्छन् अगाडी सरी ॥
हे भाई ! धनु देउ दुष्ट मिलि गो मार्छू म बाणै धरी ।
खान्या येही रहेछ हेरि बुझिया पल्टेछ खुप् पेट् भरी ॥९९॥

सून्या बात् र जटायुले पनि हवाल् वृत्तांत बिन्ती गन्या ।
सूनी पूर्ण दया भयो नजिक गै छाम्या र सब् ताप् हन्या ॥
सीताको समचार् खबर् कहि तहाँ साम्ने जटायू पन्या ।
स्नान् दाहा गरि मांसपिण्डहरु दी क्रीया प्रभुले गन्या ॥१००॥

सायुज्यै मुक्ति पाई स्तुति पनि बहुतै भक्ति राखेर लाई ।
पौंच्या धाम्मा जटायू प्रभु पनि नरको ठिक्क लीला जनाई ॥
वन् वन्मा फिर्न लाग्या विरह गरि गरी सोद्धछन् जाँहि ताहीं ।
दोस्रा देख्न्या मिल्यानन् सकलवन ढुँढ्या एक्पनी काहीं नाहीं ।१०१

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

छातीमा मुख् भयाको सिर पनि न हुँदा नाम् कबन्धै रह्याको ।
चार् चार् कोस् सम्म पुग्न्या दुइ अति बलिया दीर्घ बाहू भयाको ॥
राक्षस् थीयो तहाँ एक् बसि बसि कन सब् हातले खैँचि खान्या ।
तेसैका बाहु बिच्मा रघुपति पुगिया रोकियो मार्ग जान्या ॥१०२॥

राक्षस्ले घेरियाको बुझि कन रघुनाथ् भन्दछन् भाइलाई ।
हे लक्ष्मण् ! आज देख्यौं अब बिच परियो निल्छ की हामिलाई ॥
ठाकुर्जीका वचन् ई सुनि कन विनती तांहि लक्ष्मण्जि गर्छन् ।
हे नाथ्! क्या डर् छ यस्को दुइ भई दुइ हात् काटिद्यूँ यांहि मर्छन्१०३।

येती बात् गरि हात् दुवै सहजमा काटी खसाल्या जसै ।
राक्षस्ले पनि हात् गिऱ्या जब तहाँ आश्चर्य मान्यो तसै ॥
सोध्यो आज म वीरका पनि सहज् हातै खसाल्यौ यहाँ ।
को हौ क्या मनमा लियेर वनमा डुल्छौ छ जानू कहाँ ॥१०४॥

उत्तर् श्रीरघुनाथले पनि दिया हाँसेर विस्तार् गरी ।
सून्यो राम भनी तहाँ र मनले चिन्ह्यो इनै हुन् हरी ॥
ठाकुर्जी कन चोन्ही खुस् अधिक भै विस्तार आफ्नू गऱ्यो ।
हे नाथ्! आज चिन्ह्याँ हजुर्कन यहाँ पायाँ र सब् ताप्टऱ्यो॥१०५॥

ब्रह्मा देखि अवश्य पाइ वरदान् गन्धर्व हूँ ता पनी ।
राम्रो छू भनि गर्व भो र ऋषि ता साह्रै न राम्रा भनी ॥
हाँस्याँ केहि र अष्टवक्र ऋषिले राक्षस् भयेस् लौ भनी ।
पैले स्राप गरी दिया पछि त फेर् मुक्ती बताया पनी ॥१०६॥

राक्षस् भै कन फिर्दथ्याँ म रिसले सिर् इन्द्रजीले हन्या ।
ब्रह्माको वरदान् थियो र म जियाँ इन्द्रादि सब् छक् पऱ्या ॥
सीरै गै पनि यो जियो अब कसो गर्ला भनी खुप् दया ।
आयो इन्द्रजिका र खान कन मुख् छाती विषे दी गया ॥१०७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चार् चार् कोस तलक् समाउन भनी लामा त हातै दिया ।
सो हात् आज गिराइ बक्सनु भयो याहीं तलक् ई थिया ॥
जस्तो मुक्ति ति अष्टवक्र ऋषिले पैल्हे बताया यहीं ।
तेस्तो ठिक्क भयो इ हात् गिरि गया मुक्ती त पायाँ यहीं ॥१०८॥

क्या बात्! धन्य रहेंछु आज म प्रभो! आस्रा गऱ्याथ्याँ जती ।
रातोदिन् रटना थियो चरणको भै गो शरण्को गती ॥
खाडल् खुप् गहिरो खनेर उसमा यो देह मेरो धरी ।
पोली भस्म गराइ बक्सनु हवस् जान्छू म संसार् तरी ॥१०९॥

सीता पाउनको उपाय विनती गर्न्याछु साँचो गरी ।
भन्न्या यो विनती सुन्या र हरिले पोलो दिया खाग् गरी ॥
सुन्दर् शुद्ध स्वरूप् धऱ्यो प्रभुजिले खुस् भै दिया वर् पनी ।
भक्तीले बहुतै गऱ्यो स्तुति र त्यो पौंच्यो परम्धाम् पनी ॥११०॥

हे नाथ्! सीताजि मिलिनन् अब तिमि शबरी छन् जहाँ ताहिं जाऊ ।
साह्रै भक्ती छ तिम्रा चरणकमलको ताप तिन्का छुटाऊ ॥
येती बिन्ती जगन्नाथ् सित गरि जब धाम् त्यो गयो राम फेरी ।
आश्रम्मा पौंचि दर्शन् शबरि कन दिया खुप् कृपा राखि हेरी ॥१११॥

आसन् देखि उठेर जल्दि शबरि राम्का चरण्मा परिन् ।
सक् भर्को बहुतै पुजा गरि तहाँ हात् जोरि बिन्ती गरिन् ॥
हे नाथ! हिन् कुलकी स्त्रीजाति म गरीब् जान्दीन तिम्रो स्तुति ।
आधार् मात्र फगत् छ यैं चरणमा यस्तै छ मेरी गति ॥११२॥

विस्तार् सब् गुरु देखि सूनि गुरुका आज्ञा मनैमा लिई ।
कैल्हे देख्छु हजूरलाइ भनि खुप् तन् मन् हजूर्मा दिई ॥
पूजा नित्य हजूरको गरि यहाँ स्वामित्! बस्याकी थियाँ ।
हे नाथ्! आज दया भयो हजूरको प्रत्यक्ष देखी लियाँ ॥११३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

क्याले आज बहुत् प्रसन्न हुनु भो कुन् कर्म मैले गऱ्याँ ।
योगीका मनले न भेटि सकिन्या मैले त दर्शन् गऱ्याँ ।।
यस्तो विन्ति सुनी दया बहुत भो हेतू प्रभूले कह्या ।
उच्निच् स्त्री र पुरुष् विचार्दिन म ता खुस् हुन्छु भक्ती भया ।।११४।।

नौ साधन् कि त भक्ति छन् ति नवमा पैल्हे त सत्संग हो ।
पैल्हे साधन पो भयो पनि भन्या बाँकी रह्याका ति जो ।।
आठ् साधन्हरु हुन् ति ता क्रमसितै मिल्छन् असल् सङ्गले ।
सत्को सङ्ग भया सबै बनि गयो क्या हुन्छ कुन् संगले ।।११५।।

सत्को सङ् भै रह्याकी दिन दिन म उपर् भक्ति ठूलो भयाका ।
सज्जन्को संग पाई कन सब गुणमा पार पौंची गयाकी ।।
देख्याँ मैले र दर्शन् दिन भनि खुसिले आज आफैं म आई ।
दीयाँ दर्शन् र पायौ तिमि अधम भया पाउँथ्यौ क्या मलाई ।।११६।।

मुक्ती भो आज तिम्रो अब फजिति छुट्या खूसि भै आज जाऊ ।
मेरी सीता कहाँ छन् कछु खबर भया त्यो पनी सब् बताऊ ।।
हूकुम् जस्सै सुनीथिन् तब तहिँ विनती गर्दछिन् क्या बताऊँ ।
सर्वव्यापी हजुर्ले बुझि त न सकिन्या एक् रती छैन ठाऊँ ।।११७।।

साँचो बिन्ती गऱ्याँ यो तर पनि नरको आज यो रूप धारी ।
आज्ञा भो ता म बिन्ती पनि हजुर विषे गर्दछू काल् विचारी ।।
सीता लङ्का विषे छन् अब त हजुरले भेट सुग्रीवलाई ।
बक्स्या जावस् ति गर्नन् जति जतिहरु काम् बिल्कुलै पार लाई।।११८।।

पम्पा भन्नू तलाऊ पनि नजिक हुन्या ऋष्यमुक् पर्वतैका ।
टाकूरैमा ति बस्छन् अति फजिति सही दिन् बिताई सँधैका ।।
वालीको डर् हुनाले तहिँ बहुत बस्या वालि जाँदैन ताहाँ ।
बालीलाई न जानू भनि कन छ सराप् सब् गऱ्याँ विन्ति याहाँ ।।११९

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुग्रिव् सीत मित्यारि गर्नु सब काम् हून्या छ सीता पनी ।
मिल्निन् आज म देह खाग् गरि यहीं पोल्छू नजिक्मै भनी ॥
बिन्ती पारि चिता विषे पसि शरीर् यो जो छ सब् खाग् गरिन् ।
ठाकुर्को अति भक्तिले ति शबरी संसारसागर् तरिन् ॥१२०॥

क्या दुर्लभ् रघुनाथ् खुसी हुन गया जात्की अधम् भै पनी ।
श्रीराम्का अघि देह छाडि कन पार् पौंचिन् सहज् तै पनी ॥
ब्राह्मण् भै कन भक्ति गर्दछ भन्या उस्का त ज्ञन् क्या कुरा ।
जो कोही पनि भक्ति भो भनि भन्या योगी ति हुन्छन् पुरा॥१२१॥

हे लोक् हो ! रघुनाथका चरणको भक्ती छ मुक्ती दिन्या ।
यो जानी कन कामधेनु सरिका राम् हुन् मनैमा लिन्या ॥
क्या गर्छौं अरु मन्त्रतन्त्रहरुले छोडेर सब् राममा ।
तन् मन् लाइ अवश्य जान मनले सार् मिल्छ यै काममा ॥१२२॥

इति श्रीअरण्यकाण्ड

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीकिष्किन्धाकाण्ड

जस्सै मुक्त भई गइन् ति शबरी सब् बात् सुनी राम् पनी ।
जान्छू आज म ऋष्यमूक गिरिमा सुग्रीव भेट्छू भनी ॥
जान्थ्या कोस् भरिको तलाउ मिलिगो पम्पा भन्याको पनी ।
चीह्न्या श्री रघुनाथले शबरिले यै हो भन्याको भनी ॥ १ ॥

माछा कच्छप चल्दछन् कमलको सब् गिर्छ केसर् तहाँ ।
केसर्ले जब छोपियो पनि भन्या देखिन्छ जल् पो कहाँ ॥
नीला लाल सफेद् कमल् पनि अनेक् रङ्का भयाका तहाँ ।
बोल्छन् हंस चकोर सारसहरू लाटाक्वस्यारा जहाँ ॥ २ ॥

जस्तो निर्मल हुन्छ सन्तहरूको मन् सोहि माफीक जल् ।
निर्मल् देखि बहुत् प्रसन्न हुनु भो लाग्यो र साह्रै असल् ॥
थोडा जल् पनि पान् गरी सकल वन् हेर्थ्या जंगन्नाथ् तहाँ ।
देख्या सुग्रिवले डरायर नजर् लाया प्रभू छन् जहाँ ॥ ३ ॥

वालीको छल हो भन्या बुझि तहाँ हात्ले इसारा दिया ।
औरै कोहि रहेछ सज्जन भन्या हरेर हाँसी लिया ॥
ब्राह्मण्को लडिका बनेर हनुमान् जाऊ ति को हुन् कहाँ ।
जान्छन् क्या मनमा छ सब् वरिपरी हेरेर डुल्छन् तहाँ ॥ ४ ॥

सुग्रिव्ले हनुमानलाइ जब यो हूकुम् दिया जा भनी ।
ब्राह्मण्का लडिका बनेर हनुमान् राम्का हजुर्मा पनी ॥
पौंची पाठ् सित विन्ति पारि सब काम् सोध्या प्रभूको जसै ।
विस्तार् नाम र कामको प्रभुजिले खुस् भै बताया तसै ॥ ५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुग्रिव्को हनुमानले पनि तहाँ विस्तार बिन्ती गऱ्या ।
बोकूँ श्री रघुनाथलाइ भनि फेर् आफ्नू स्वरुप् झट् धऱ्या ॥
राम् लक्ष्मण् कन बोकि जल्दि हनुमान् सुग्रीवका पासमा ।
पौंचाऊँ रघुनाथलाइ भनि खुप् कूद्या ति आकाशमा ॥ ६ ॥

जल्दी पर्वतका उपर् पुगि गया छाया विषे राम् रह्या ।
सुग्रिव्लाइ खबर् दिना कन तहाँ जल्दी हनूमान् गया ॥
विस्तार् पायर आइ सुग्रिवजिले दर्शन् प्रभूको गऱ्या ।
हाँगा कोमल भाँचि आसन दिया आनन्दसागर् पऱ्या ॥ ७ ॥

आसन् सुग्रिवलाइ लक्ष्मणजिले दीया हनूमानले ।
लक्ष्मण्जी कन बस्न आसन दिया ताहीं ठुला सानले ॥
सब् वृत्तान्त बताइ लक्ष्मणजिले विस्तार् सुनाया जसै ।
सीता जुन् गहना खसालि गइथिन् हाजिर् गराया तसै ॥ ८ ॥

हा राम् ! लक्ष्मण ! येति मात्र मुखले बोलेर आकाशमा ।
जान्थिन् सब् गहना फुकालि कन ता हाम्रा यसै वासमा ॥
गिर्न्या पाठ् सित पो खसालि ति गइन् चिह्नीन याहीं थियाँ ।
कस्का हुन् यहि चीह्नि बक्सनु हवस् यै हो हजुर्मा दियाँ ॥ ९ ॥

येती विन्ति गरी दिया ति गहना देख्या प्रभूले पनी ।
चीह्न्या सब् गहना र शोक् बहुत भो हा ! मेरि सीता ! भनी ॥
रोया छाति विषे धऱ्या र गहना नाना विलाप्ले जसै ।
लक्ष्मण् सुग्रिवले तहाँ प्रभुजिको दिल् खुस् गराया तसै ॥ १० ॥

हे राम् ! रावणलाइ मारि सहजै सीताजिलाई यहाँ ।
हाजिर् हामि गराउँला हजुरमा त्यो दुष्ट जाला कहाँ ॥
येती विन्ति तहाँ ति सुग्रिवजिले राम्का हजुर्मा गऱ्या ।
बोल्या श्री हनुमानले पनि तहाँ अग्नी र साक्षी धऱ्या ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

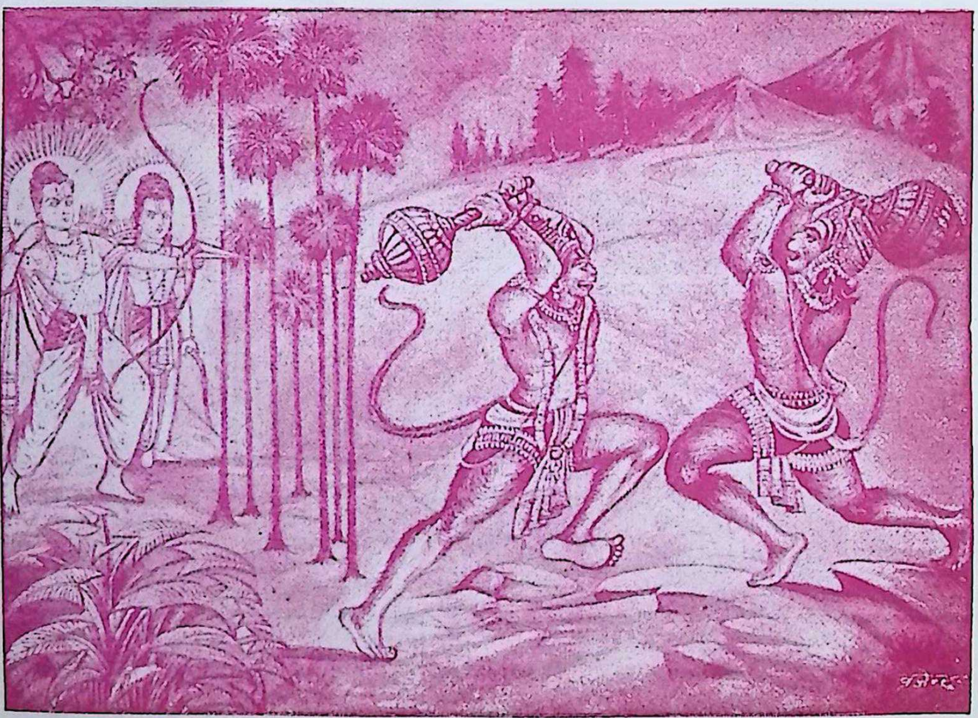

रामचन्द्र वालिमाथि वाण हान्दै हनुहुन्छ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अग्नी साक्षी धरेर सुग्रिवजिले राम् थ्यै मित्यारी गरी ।
बाहाँ जोरि सखा भई नजिकमा सुग्रिव् बस्या तेस् धरी ॥
सुग्रिव्ले तहिं विन्ति बात् पनि गऱ्या हे नाथ् ! फजीती सही ।
वालीका डरले बहुत् दिन बित्या एसै जगामा रही ॥ १२ ॥

याहाँ वाली त आउँदैन छ सराप् मातङ्गजीको र यो ।
पायाँ बस्न नहीं भन्या म कन ता कस्ले बचाऊँदथ्यो ॥
वालीको बल विन्ति गर्छु अहिले जस् देखि सब् डर्दछन् ।
कस्तै वीर हउन् लडचा पनि भन्या लड्न्या सबै मर्दछन् ॥ १३ ॥

ठूलो विर् मयपुत्र राक्षस थियो मायावि ता नाम् थियो ।
वाली सीत लडाञि गर्न भनि त्यो आयो र हाँक् खुप् दियो ॥
वालीले पनि दौडि गै कन तहाँ हान्यो मुठीले जसै ।
बाधा पाइ डराइ भागि ऊ गयो लाग्यो पछाडी तसै ॥ १४ ॥

वालीका पछि लागि मै पनि गयाँ राक्षस् गुफामा गयो ।
ढोकामा त मलाइ राखि रिसले फेर् भित्र जाँदो भयो ॥
मैन्हा दिन् बिति गै गयो त पनि त्यो फर्केन वाली जसै ।
साह्रै दिक् म थियाँ कसो गरुँ भनी आयो रगत् पो तसै ॥ १५ ॥

लौ वाली त मरेछ हेरि रगतै आयो गुफा देखि ता ।
मैलाई पनि फर्कि मार्छ रिसले गूफा थुनी जाँ म ता ॥
यस्तो बुद्धि भयो र पत्थर ठुलो ल्यायाँ र गूफा थुन्याँ ।
फर्की आउन मन् गऱ्या पनि सहज् निस्की न सक्नू हुन्या ॥ १६ ॥

यस्ता पाठ् सित खुप् थुन्याँ र म फिऱ्याँ वाली मऱ्या लौ भनी ।
विस्तार् सर्व सुनाउँदा म कन ता राजा बनाया पनी ॥
राजा भै कन राज्य भोग् पनि गऱ्याँ क्यै दिन् पछी वाली ता ।
राक्षस् मारि फिरेर दाखिल भयो रीसाइ मै माथि ता ॥ १७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उस् दिन् देखि डराइ याहिँ म रह्याँ मेरी त पत्नी पनी ।
बल्जफ्ती सित भोग गर्छ गरुँ क्या पुग्दैन जोर् तैं पनी ।।
याहीं आउन सक् भये यहिँ पीन आयेर म्रान्यो थियो ।
पापको क्या डर मान्छ त्यो र बलले जस्ले बुहारी लियो ।। १८ ।।

साह्रै दुःखि भयेर सुग्रिवजिले बिन्ती गऱ्याको सुनी ।
सुग्रिव्का अब दुःख हर्दछु भनी अन्तःकरण्ले गुनी ।।
खातिर् श्री प्रभुले गऱ्या सुन सखे ! त्यो वालि मारि यहाँ ।
तिम्रो राज्य गराउँला अब उपर् जोर् चल्छ तेस्को कहाँ ।। १९ ।।

यस्तो सत्य वचन् सुन्या प्रभुजिको शङ्का पऱ्यो तैं पनी ।
सक्छन् क्या तब वालि मार्न कन ता ठूलो छ वाली भनी ।।
वालीलाइ बहुत विर् बुझि तहाँ राम्का अगाडी सरी ।
बालीको अघिको पराक्रम कह्या बिल्कूल विस्तार् गरी ।। २० ।।

एक् दिन् दुन्दुभि नाम राक्षस ठूलो आयो र हाँक् खुप् दियो ।
वालीले सहजै निमोठी कन सिर् छुट्ट्याइ हात्मा लियो ।।
सोही फ्याँकि दिंदा यहाँ गिरि गयो चार् कोस् जगामा जसै ।
छीटा पर्न गयो बहुत् रगतको ऋषी रिसाया तसै ।। २१ ।।

वालीलाइ सराप् दिया अब यहाँ आइस् भन्या तैं पनी ।
सिर् जुद्दा भइ पृथ्विमा गिरि गयास् जस्तै गिऱ्यो यो पनी ।।
यो मालुम् त मलाइ सब् अघि थियो सो जानि याहीं रह्याँ ।
उस्लाई पनि यो छ याद् तब म तेस् विर् देखि बाँच्तो भयाँ ।।२२।।

सोही सिर् अझ तक् छ पर्वत सरी यो फ्याँक्न सक्नू भया ।
वाली मार्न समर्थ ताहिँ चिह्नुला मेरा त सेखी गया ।।
ई बात् सुग्रिवका सुनी झलक द्यूँ इन्लाइ भन्न्या भयो ।
फ्याँक्या सिर् तहिँ पाउका अँगुलिले चालीस कोस् तक् गयो ।।२३।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

देख्या सुग्रिवले तथापि मनमा शङ्का त फेरी रह्यो ।
सक्छन् क्या तब वालि मार्न कन ता ठूलो छ भन्न्या भयो ।।
सात् ताल् वृक्ष इ छन् इ एक शरले छेड्छन् त मार्छन् भनी ।
सुग्रिव्का मनमा भयो र इ कुरा सब् थोक् सुनाया पनी ।। २४ ।।

हे नाथ् ! विन्ति म गर्दछु अरु पनि यस्तो छ वाली भनी ।
येही सिर् कन फ्याँकि मात्र मनले मानेन विश्वास् पनी ।।
वालीले यही ताल वृक्ष कन ता बूटै बराबर् गनी ।
हल्लायेर खसालि दिन्छ जति छन् सम्पूर्ण पत्ता पनी ।। २५ ।।

ई ताल् वृक्ष पनी यहाँ हजुरले एक् बाण ऐल्हे धरी ।
सब्मा छिद्र गराइ बक्सनु हवस् बुझन्या छ मन् खुप् गरी ।।
येती विन्ति तहाँ ति सुग्रिवजिले राम् थ्यै जसै ता गऱ्या ।
राम्जीले पनि लौ भनेर खुसिले हात्मा धनू बाण् लिया ।। २६ ।।

बाण् फ्याँक्या प्रभुले र वेग् सित गयो सात् ताल भेदन् गरी ।
पर्वत् भूमि समेत् विदारि पर गो साम्ने त सब् साफ् गरी ।।
ठोक्रैमा फिरि आइ बाण् जब पऱ्यो सुग्रीवजी छक् पऱ्या ।।
साक्षात् श्रीपति हुन् भनी चिह्नि तहाँ राम्को स्तुति खुप् गऱ्या।।२७।।

हे नाथ् ! बल्ल चिह्न्याँ अहो ! सकलका आत्मा जगन्नाथ् भनी ।
माया देखि फरक् भयो अब त मन् लाग्दैन माया पनी ।।
क्या गर्छूं अब पुत्र दार धनले सम्पूर्ण ई दुर् हउन् ।
मेरा सब् दस इन्द्रियै हजुरका सेवा टहल्मा रहुन् ।। २८ ।।

यै पाठ्ले जब ता गऱ्या स्तुति तहाँ सुग्रीवले सो सुनी ।
यो ज्ञान् आज म द्यूं भनी प्रभुजिले अन्तःकरण्ले गुनी ।।
मायाले अनि मोह पारि रघुनाथ् हाँस्या र बोल्या जसै ।
सुग्रिव् मोह भया वचन् सुनि तहाँ ऊ ज्ञान बिर्स्या तसै ।। २९ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हे सुग्रीव सखे ! मलाइ दुनियाँ भन्नन् मित्यारी गरी ।
कुन् चिज् सुग्रिवलाइ दी कन गया आपत्ति तिन्का हरी ॥
यो लोक्को अपवाद् म मेट्छु अब ता वाली छ ऐल्हे जहाँ ।
ताहाँ गै कन हाँक देउ तिमिले त्यो वालि मार्छू यहाँ ॥ ३० ॥

ऐल्हे राज्य गराउँछू भनि तहाँ राम्को हुकुम् भो जसै ।
सुग्रिव् खूसि भयेर वालि कन खुप् हाँक्या वचन्ले तसै ॥
किष्किन्धापुरिका नजीक वनमा आयेर हाँक् खुप् गरी ।
सुग्रिव् ता जबता चल्या बुझि खबर् वाली छुट्या तेस् घरी ॥३१॥

वाली सुग्रीवको लडाञि पनि भो सुग्रीव एक् क्षण् लड्या ।
सक्थ्या सुग्रिवले कहाँ सहजमा वाली विरैले धऱ्या ॥
बाण् छोडी कन वालिलाइ अब ता मार्नन् प्रभूले भनी ।
एक क्षण् ता यहि आसले टिकि गया घुस्सा दिंदामा पनी ॥ ३२॥

वाली सुग्रीवको दुरुस्त अनुहार् एक् देखि राम्ले जसै ।
बाण् थास्या टिकि सक्नु मुस्किल भई सुग्रीव भाग्या तसै ॥
पौंच्या श्रीरघुनाथका हजुरमा काम्दै र छाद्दै रगत् ।
बल् तोडी कन वालिले हरि लिया एक् देह पौंच्या फगत् ॥ ३३ ॥

सुग्रिव्ले तहिं बिन्ति खुप् सित गऱ्या हे नाथ् ! मलाइ यहाँ ।
मार्नैको यदि मन् छ पो पनि भन्या जोर् चल्छ मेरो कहाँ ॥
आफैंले यहिं मारि बक्सनु हवस् स्वामित् ! हजुर्ले पनी ।
शत्रूलाइ लगाइ मार्न त उचित् हो क्या सखा हो भनी ॥ ३४ ॥

सुग्रीव्का इ वचन् सुनी गह भरी आँसू प्रभूले धऱ्या ।
सुग्रिव्जी कन अङ्कमाल गरि खुप् खातिर् प्रभूले गऱ्या ॥
हे सुग्रीव सखे ! दुरुस्त अनुहार् एक् देखि शङ्का भयो ।
मर्नन् मित्र भनेर पो डर हुँदा बाँचेर वाली गयो ॥ ३५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चिह्न् देह विषे धरेर अहिले जाऊ र हाँक् देउ फेर् ।
वालीलाइ म मारि दिन्छु सहजै लाग्दैन ऐल्हे त बेर् ॥
यस्ता बात् गरि खुप् शपथ् पनि गरी सुग्रीवको मन् भरी ।
आज्ञा लक्ष्मणलाइ बक्सनु भयो फुल् ल्याउ माला धरी ॥ ३६ ॥

सो माला पहिराइ भाइ ! तिमिले जल्दी पठाऊ तहाँ ।
हाँक् दीउन् अब वालिलाइ अहिले मार्छू म छोड्छू कहाँ ॥
लक्ष्मण्ले पनि यो हुकुम् सुनि तहाँ माला लगाई दिया ।
त्यो माला पहिरेर सुग्रिव गया वाली जहाँ विर् थिया ॥ ३७ ॥

वालीलाइ सुनाइ हाँक् बहुत दी सुग्रीव् बस्याथ्या जसै ।
वालीले पनि शब्द सुग्रिवजिको सून्या र ऊठ्या तसै ॥
आश्चर्यै मनमा भयो अघि भन्या ऊठ्यो पछी रिस् पनी ।
मुक्का खवाइ लँघारियो त पनि फेर् फर्क्यो भगुवा बनी ॥ ३८ ॥

वालीले पनि फेर् कछाड् कसि तयार् भै जान लाग्या जसै ।
ताराले त न जाउ यस् बखतमा भन्दै समातिन् तसै ॥
कोही वीर् बलवान् सहाय मिलि पो सुग्रीव आया यहाँ ।
साहायै न भया त येहि घडिमा सुग्रीव फिर्थ्या कहाँ ॥ ३९ ॥

ताराका इ वचन् सुनेर बलवान् वीर् वालि बोल्छन् तहाँ ।
हे प्यारी ! न डराउ को छ म सरी विर् आज दोस्रो यहाँ ॥
सुग्रिव्लाइ सहज् सहाय सहितै मारेर फिर्न्या म छू ।
विर् हूँ हाँक दिदा कसो गरि बसूँ शङ्का न मान्या कछू ॥ ४० ॥

वालीका इ वचन् सुनी कन तहाँ ताराजिले फेर् पनी ।
भन्छिन् नाथ् ! कछु सूनि बक्सनु हवस् क्या भन्दछे यो भनी ॥
बिन्ति गर्छु म हित् कुरो हजुरमा साक्षात् अयोध्यापती ।
श्री राम्चन्द्र सहाय छन् अब तहाँ चल्दैन जोर् एक् रती ॥ ४१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुग्रिव् सीत मित्यारि लाइ रघुनाथ्ज्यूले पिछामा लिया ।
वाली मारि म राज्य आज दिउँला भन्न्या वचन् यो दिया ॥
भन्न्या बात् अरुमा हुँदा वन महाँ सूनेर अङ्गद् यहाँ ।
आई सब् इ कुरा मलाइ अघि नै भन्थ्यो न जाऊ तहाँ ॥ ४२ ॥

सुग्रिव् सीत विरोध् न राख तिमिले जाऊ र ल्याऊ यहाँ ।
यो राज् सुग्रिवलाइ देउ अब ता जित् छैन तिम्रो तहाँ ॥
श्रीराम्का दुइ पाउमा पर तिमी गर्नन् प्रभुले दया ।
साँचा हुन् इ कुरा बुझी लिनु हवस् भोग् गर्न इच्छा भया ॥ ४३ ॥

येती बिन्ति गरेर पाउ दुइमा पक्रेर रोइन् जसै ।
तारालाइ बुझाउना कन तहाँ फेर् बालि बोल्या तसै ॥
हे प्यारी ! न डराउ कत्ति रघुनाथ् साक्षात् रमाका पती ।
नारायण् भनि चिन्दछू म पनि सो नाथ् हुन् जगत्का पती ॥४४॥

ताहाँ छन् रघुनाथ् भन्या चरणमा पर्न्याछु चाँडै तसै ।
सुग्रीवै छ फगत् भन्या सहजमा मार्न्याछू छोड्छू कसै ॥
सुग्रीव् कुन् बलियो छ पाजि भगुवा त्यो लड्न मनसुब् लिन्या ।
तेस् पाजी कन डाकि आज कसरी यो राज्य मैले दिन्या ॥ ४५ ॥

तस्मात् शोक् न गरी बसी रहु तिमि जान्छू म ताहाँ भनी ।
लड्नैलाइ कछाड् कसी कन तयार् भै वालि दौड्या पनी ॥
वाली सुग्रीव दूइ भाइ रिसले फेर् लड्न लाग्या जसै ।
रुख्को आड गरी तहाँ प्रभुजिले एक् बाण छोड्या तसै ॥ ४६ ॥

बाण् बज्र्यो जब वालिका हृदयमा सर्वाङ्ग बाधा गरी ।
पृथ्वी कम्प गराइ झट् तहिं गिर्‍या वाली त मूर्छा परी ॥
मूर्छा दूइ घडी पर्‍या पछि अलिक् चैतन्य आयो जसै ।
देख्या श्री रघुनाथलाइ खुसि भै साम्ने बस्याका तसै ॥ ४७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भन्छन् श्रीरघुनाथलाइ रघुनाथ् ! तिम्रो बिराम् क्या गऱ्याँ ।
धर्मैं छोडि लुकेर आज तिमिले माऱ्यौ म ऐल्हे मऱ्याँ ।।
यो क्या क्षत्रियधर्म हो लुकि लुकि विर् बाण छोड्छन् कहीं ।
क्षत्री भै कन धर्म छोडि लडन्या एक् आज देख्याँ यहीं ।।४८।।

साम्ने भै कन बाण छोडि तिमिले माथ्र्यौ त खुप् यश् थियो ।
सुग्रिव् हो कति साख् म हुँ कति कुसाख् हा दैव ! क्या मन् दियो ।।
सीता रावणले हऱ्यो भनि बहुत् सन्ताप मन्‌ले गरी ।
सुग्रिव्‌लाइ सहाय ली म कन ता लूकेर चोर् झैं गरी ।।४९।।

माऱ्यौ यो अति चुक् भयो गरु कसो बाँच्थ्या त याहीं बसी ।
रावण्‌लाइ कुलै समेत् सहजमा झिक्थ्याँ म पाता कसी ।।
लङ्कापूरि समेत् पनी म बलले झिक्थ्याँ सहज्‌मा यहीं ।
पाजी रावणलाइ मार्न तिमिले क्या जानु पर्थ्यो उहीं ।।५०।।

चोरी मारि लिंदा न यश् हुन गयो मासू न खानू भयो ।
धर्मात्मा तिमि पापि झैं हुन गयौ ज्यान् व्यर्थ मेरो गयो ।।
वालीका इ वचन् सुनेर रघुनाथ् भन्छन् तँ बोल्छस् कति ।
वाली हूँ भनि गर्व गर् त पनि हेर् साँच्चै तँ होस् दुर्मति ।।५१।।

पाप्‌को डर् रति भर् न राखि तइँले खुस् भै बुहारी हरिस् ।
सोही पाप् अहिले प्रकट् हुन गयो तेस् पापले पो मरिस् ।।
धर्मस्थापन गर्नलाइ त यहाँ औतार मैले लियाँ ।
धर्मैं जानि अधर्म ठानि अहिले तैंलाइ मारी दियाँ ।।५२।।

श्री राम्‌का इ वचन् सुनी प्रभु भनी जानी चरण्‌मा पऱ्या ।
वानर् हूँ रघुनाथ् ! क्षमा गर भनी हात् जोरि बिन्ती गऱ्या ।
नामोच्चारणले फगत् सहजमा संसारसागर् तरी ।
स्वामित् ! जान्छु हजूरमा अब भन्या मैले त दर्शन् गरी ।।५३।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पायाँ मर्न म भाग्यको कति बखान् मेरो म ऐल्हे गरूँ ।
को पाऊँछ हजूरलाइ भगवन् ! मर्न्या बखत्मा अरू ॥
मेरो ता गति यैं थियो मिलि गयो जान्छू परम्धाम् म ता ।
अंगद् माथि दया रहोस् हजुरको हाजिर् छ सेवक् उ ता ॥५४॥

मेरा छाति महाँ छ बाण् हजुरको यो खैंचि छोई दिया ।
शीतल् देह हुने थियो सहजमा प्राण् आज जान्या थिया ॥
वालीका इ वचन् सुनी प्रभुजिले वाण् झीकि छूँदा भया ।
ठाकुर्का अघि देह छोडि खुसि भै वाली परम्धाम् गया ॥५५॥

वालीका सँगमा थिया जति तहाँ वानर् ति भागी गया ।
ताराजी सित गै वहाँ सब हवाल् विस्तार गर्दा भया ॥
राम्जीले लुकि बाण छोडि सहजै वाली त मारी दिया ।
सुग्रिव् मन्त्रि समेत् बहुत् खुशि भई राम् कै हजुर्मा थिया ॥५६॥

यो राज् अङ्गदलाइ बक्सनु हवस् ढोका सहर्को थुनी ।
बस्छौं जल्दि हुकुम् हवस् हजुरको क्या हुन्छ धेरै गुनी ॥
येती विन्ति गऱ्या र वानरहरु जल्दी तयारी भया ।
हूकुम् माफिक काम गर्न भनि सब् वानर् खडा भै रह्या ॥५७॥

वालीको परलोक् भयो भनि खबर् सूनिन् र तारा रुँदै ।
हा नाथ् ! आज कता गयौ भनि बहुत् विह्वल् निरन्तर् हुँदै ॥
क्या गर्छू अब पुत्र राज्य धनले भन्दै ति तारा जहाँ ।
वालीको परलोक् भयो उहि जगा सोधेर पौंचिन् तहाँ ॥५८॥

वालीका दुइ पाउ पक्रि बहुतै रूँदी विलाप् खुप् गरी ।
भन्छिन् श्रीरघुनाथलाइ रघुनाथ् ! फेर् वाण ऐल्हे धरी ॥
मारी देउ मलाइ जान्छु म पनी मेरो पतीका सँगै ।
खोज्छन् स्वर्ग विषे मलाइ पतिले काहाँ म बस्छू न गै ॥५९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पत्नी सीत वियोग् हुँदा यति विलाप् हुँदा रह्याछन् भनी ।
मालुम् सब् त तहीं छ फेर् म भनु क्या पर्दैन भन्नू पनी ॥
पत्नीदान् गरि पुण्य हुन्छ जति सो मिल्न्या छ पुण्यै पनी ।
तस्मात् आज अवश्य हान शरले जावस् पती थ्यैं भनी ॥६०॥

येती बात् अघि राम सीत गरि फेर् सुग्रिव्जिलाई पनी ।
भन्छिन् लौ गर राज्य आज खुसिले मित्ले दियाको भनी ॥
ताराका इ वचन् सुनी कन बहुत् आयो प्रभूमा दया ।
तारालाइ बुझाउना कन तहाँ एक् तत्त्व भन्दा भया ॥६१॥

हे ताराजि ! विचार् न राखि तिमिले शोकै कती गर्दछचौ ।
यो मेरो पति हो भनेर न बुझी व्यर्थैं शरीर् हर्दछचौ ॥
जीवै हो पति भन्दछचौ पनि भन्या मर्दैन जीव् ता कहीं ।
देहै हो पनि भन्दछचौ त किन शोक् गर्छचौं छ ऊ ता यहीं ॥६२॥

श्रीराम्का इ वचन् सुनी कन तहाँ ताराजि चुप् भै रहिन् ।
जुन् सन्देह पऱ्यो वहाँ मन महाँ सो मात्र सोद्धी भइन् ॥
हे नाथ् ! मर्जि भयो सुन्याँ सब कुरा बुझ्दैन मन् तै पनी ।
सन्देहै मनमा रह्यो म कन ता को गर्छ यो भोग् भनी ॥६३॥

देहै गर्दछ भोग् भनूं पनि भन्या जड् पो छ यो देह ता ।
ईश्वर् हो उहि गर्छ भोग् भनु भन्याँ सक्तीन भन्नै म ता ॥
साह्रै मोह भयाँ म ता हजुरका एकै वचन्ले गरी ।
माया राखि बुझाइ बक्सनु हवस् अज्ञान मेरो हरी ॥६४॥

ताराका इ वचन् सुनी कन बहुत् माया मनैमा धरी ।
तत्त्वज्ञान् सब ताहिं बक्सनु भयो खोलेर विस्तार् गरी ॥
हे ताराजि ! न रोउ आज मनले संसार् छ झूटो भनी ।
झूटो कुन् रितले छ यो भनि भन्या भन्छू म विस्तार् पनी ॥६५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

म ता नित्यै पो हूँ यहि शरिरमा लागि म गयाँ ।
शरिर् मर्दा आफै मइँ मरि गया झैं पनि भयाँ ॥
अहो ! अज्ञान् मेरो भनि कन जहाँ तक् मन महाँ ।
लिदैनन् ताहाँ तक् फजिति पनि छन् यै जन महाँ ॥ ६६ ॥

स्फटिक् जस्तो जीव् हो शरिरहरु लाहा बुझि लिनू ।
स्फटिक् लाहाका सङ् धरि कन त दृष्टान्त छ दिनू ॥
लहाका सङ् बस्ता स्फटिक म छु लाल् भन्छ जसरी ।
शरिर् मर्दा मर्छू म पनि भनि जिव् भन्छ तसरी ॥ ६७ ॥

स्फटिक्ले रातो छू भनि कन सुहावस् त उ पनी ।
सुहावस् यस् जिव्ले शरिर सँगमा मर्छु म भनी ॥
न ता जिव् मर्न्या हो शरिर सँग लागेर जनको ।
न रातो हून्या हो स्फटिक सब खेल् जान मनको ॥ ६८ ॥

मनैका खेल्ले जिव् शरिर मइँ हूँ भन्दछ भनी ।
जहाँ तक् जान्दैनन् फजिति तहिं तक् मिल्दछ पनी ॥
मनैको खेल् यो हो भनि कन त जान्या तरि गया ।
न जान्या जिव् जो हुन् उति त सब फन्दा परि गया ॥ ६९ ॥

शरिर् म हूँ मेरै धन जनहरू हुन् भनि जसै ।
पऱ्यो मन्का खेल्मा तब फजिति मिल्छन् बुझ यसै ॥
विना सत्का सङ्ले विन गुरु कृपाले इ फजिति ।
अवश्यै छुट्तैनन् सकल मनका खेल न जिती ॥ ७० ॥

म नित्यै आत्मा हूँ शरिरहरु हुन् चार घरिका ।
विचार्मा टिक्तैनन् विषय पनि छन् स्वप्न सरिका ॥
भनी जान्या जन्ले दृढ गरि लिया भक्तिरसले ।
न बिर्स्या ई मैले यति कहि दियाँ प्रीतिवशले ॥ ७१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उस् जन्ममा अधिक भक्ति गऱ्यौ र ऐल्हे ।
दर्शन् दियाँ न तर झट्ट म मिल्छु कैल्हे ॥
मेरो स्वरुप् र इ वचन् अब सम्झि लीया ।
छुट्नन् ति दुःख तिमिलाइ जती त थीया ॥७२॥

लेखै हवैन अब कर्म पनी गरीन्या ।
रस्ता कह्याँ भवसमुद्र सहज् तरीन्या ॥
मेरो स्वरुप् र इ वचन् जति सम्झि लिन्छन् ।
सब् कर्मपाश् ति सहजै सित काटि दिन्छन् ॥७३॥

यस्ता वचन् प्रभुजिका सुनि खूसि मन्ले ।
छोडिन् जती छ अभिमान् पनि तहिँ तिन्ले ॥
सुग्रीव्को पनि गयो अभिमान ताहाँ ।
रामको कृपा हुन गया पछि टिक्छ काहाँ ॥७४॥

हूकुम् भयो प्रभुजिको तहिँ मित्रलाई ।
हे मित्र सुग्रिव ! जलाउ इ वालिलाई ॥
क्रीया गरी कन शरिर् गर शुद्ध ऐल्हे ।
सब् काम छोडि कन यै गर आज पैल्हे ॥७५॥

हूकुम् भयो र तब वालि लगी जलाया ।
क्रीया गरी सकि ति सुग्रिव तहिँ आया ॥
अर्पण् गरी सकल राज् प्रभुका चरण्मा ।
सेवक् बनी कन म बस्छु भनी शरण्मा ॥७६॥

सुग्रिव्लाइ हुकुम् भयो प्रभुजिको जो हौ तिमी सो म हूँ ।
जाऊ आज र गादिमा बस म ता याहीं वनैमा रहूँ ॥
गाऊंमा घरमा बस्वैन म भनी मेरो प्रतिज्ञा छ यो ।
जानन् लक्ष्मण ता सँगै घर पनी भाई गया भै गयो ॥७७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वर्षाकाल् बिति सक्छ यो जब तसै सीताजिको खोज् गऱ्या ।
येती मर्जि दिया र सुग्रिव बहुत् आनन्दसागर् पऱ्या ॥
लक्ष्मण्जी पनि रामका हुकुमले सुग्रीवका साथ् गया ।
सुग्रिव् गादि विषे बस्या पछि फिरी दाखिल् प्रभू थ्यैं भया ॥७८॥

राम्ले ताहिं थियो प्रवर्षण गिरी तेस्का शिखर्मा चढ़ी ।
देख्या सुन्दर एक् गुफा स्फटिकको ताहीं गराया मढ़ी ॥
फल् फुल् ताहिं खचित् थियो नजिक मैं थीयो तलाऊ पनी ।
देख्या मन् खुसि भो तहाँ प्रभुजिको बस्न्यै जगा हो भनी ॥७९॥

वर्षाकाल तलक् रह्या प्रभु तहाँ पर्थ्यो बखत्मा झरी ।
जन्तू पुष्ट थिया सबै ति वनका खायेर घाँस् पेट् भरी ॥
बस्थ्या श्रीरघुनाथका वरिपरी खुप् ध्यान् प्रभुमा धरी ।
ध्यान् जन्तूहरुको विचार् गरि तहाँ खूसी रहन्थ्या हरी ॥८०॥

लक्ष्मण्ले तहिं विन्ति एक् दिन गऱ्या हे नाथ् ! पुजाको विधान् ।
पाऊँ सुन्न हुकुम् हवस् खुसि भई कुन् हो करूणानिधान् ॥
ब्रह्मा व्यास् अरु नारदादिहरु सब् भन्छन् पुजाले सरी ।
अर्को तर्न उपाय छैन जनको खुस् छन् पुजैमा हरी ॥८१॥

यस्तो सूनि गयो र मन् चरणमा सोध्याँ पुजाको विधान् ।
साँचो तत्त्व बताउन्या हजुर झैं को छन् दयाका विधान् ॥
यस्ता लक्ष्मणका वचन् सुनि तहाँ पूजा विधी हो जती ।
सब् संक्षेप् रितले कह्या प्रभुजिले लक्ष्मण् भया खुस् अती ॥८२॥

वर्षाकाल् यही रीतले तहिं बित्यो वार्ता कथाको गरी ।
सम्झ्या झट्ट सिताजिलाइ र विलाप् फेर् गर्न लाग्या हरी ॥
किष्किन्धापुरिमा यसै बिच महाँ मन्त्री हनूमानले ।
सुग्रिव् सीत सिताजी खोज् गर भनी बिन्ती गऱ्या ज्ञानले ॥८३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हे राजन् ! रघुनाथले त उपकार् ठूलो हजुर्को गरी ।
यो राज् बक्सनु भो हजुर् कन ठुलो विर् वालिलाई हरी ॥
सो बिर्स्या झइँ मान्दछू हजुरले सीताजिको खोज् खबर् ।
गर्न्या हो अब ता बखत् पनि भयो सब् काम छोडी अबर् ॥८४॥

यादै छैन हजूरलाई त सीता खोज् गर्नु पर्ला भनी ।
वालीको गति जुन् भयो उहि गती होला हजुर्को पनी ॥
यो बिन्ती हनुमानको सुनि तहाँ साँचो भन्याको भनी ।
सुग्रिव्ले तहिँ झट् हुकुम् पनि दिया लस्कर् पठाऊ भनी ॥८५॥

दस् हज्जार् विर गै इ सात द्विपका वानर् जती छन् सबै ।
खोजी आज खबर् दिउन् र सब विर् जम्मा हउन् झट् अबै ॥
जो आवैन हुकुम् बदर् गरि यहाँ ई पन्ध्र दिन् भित्रमा ।
तेस्को प्राण् म लिन्याछु निश्चय बुझुन् मानुन् सबै चित्तमा ॥८६॥

यस्तो सुग्रिवको हुकुम् हुन गयो सोहि बमोजिम् गरी ।
दस् हजार् विरको खटन् पनि गर्‍या लागेन बेर् एक् घरी ॥
दस् हजार् विर दस् दिशा तिर छिटी खुस् भै हनुमान् रह्या ।
ती विर् दस् तिर गै खबर् दिइ अनेक् सेना बटुल्दा भया ॥८७॥

लाग्या गर्न विलाप् अनेक् तरहले लीला गरी राम् उसै ।
भन्छन् छन् ति सिता कहाँ अझ पनी लागेन पत्ता कसै ॥
याहाँ छन् ति सिता भनी कन खबर् पाऊँ त जाऊँ तहाँ ।
ल्याऊँ अघ्रित झैं सिता कन यहाँ पाऊँ खबर् पो कहाँ ॥८८॥

हे भाई ! सुन जो छ आज इ सिता हर्न्या म तेस्को सबै ।
कूलै भस्म गराउन्या छु करुणा राख्वैन उस्मा कबै ॥
येती बात् तहिं भाइ सीत गरि फेर् सीताजिका शोक् धरी ।
लाग्या गर्न विलाप् अनेक् तरहले त्रैलोक्यका नाथ् हरी ॥८९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हे सीते ! कसरी म देखि पर भै बस्छचौ तिमी छौ कहाँ ।
प्राणै थाम्न कठिन् भयो म विनु ता आपत् भया हुन् तहाँ ।।
तिम्रो भेट न पाउँदा म कन ता ई चन्द्र सूर्यै बन्या ।
तिम्रोता गरुँक्या बखान् तिमि त झन् छचौ दुष्टका पास् भन्या ।।९०।।

सुग्रिव् आज कृतघ्न झैं हुन गया आयो शरत्काल् पनी ।
सुतैं छैन सिताजिलाइ अझ तक् खोज् गर्नु पर्ला भनी ।।
मार्छू सुग्रिव दुष्टलाइ पनि फेर वाली सरीको गरी ।
लक्ष्मण्ले प्रभुका वचन् सुनि गऱ्या बिन्ती अगाडी सरी ।।९१।।

हे नाथ् ! आज मलाइ बक्सनु हवस् हूकुम् म मार्छू गई ।
लक्ष्मण्का इ वचन् सुनेर रघुनाथ् अत्यन्त खूसी भई ।।
भन्छन् भाइ ! न मार आज बहुतै हप्काउ जाऊ तहाँ ।
मारी हाल्न त योग्य छैन तर खुप् चेताइ आऊ यहाँ ।।९२।।

हूकुम् यो प्रभुको सुनी कन तहाँ लक्ष्मण्जि जल्दी गया ।
सीतानाथ् नरको लिला गरि विलाप खुप् गर्न लाग्दा भया ।।
किष्किन्धापुरि पौंचि लक्ष्मणजिले टङ्कार् धनूको गऱ्या ।
पत्थर् वृक्ष उठाइ वानरहरू कोही अगाडी पऱ्या ।।९३।।

सब् वानर् कन नष्ट गर्दछु भनी लक्ष्मण्जिले बाण् धऱ्या ।
अङ्गद् आइ उठाइ वानरहरू जल्दी चरण्मा पऱ्या ।।
अङ्गद् सीत बहुत् प्रसन्न भइ झट् ताहाँ अह्राया पनी ।
जाऊ देउ खबर् अगाडि तिमिले लक्ष्मण्जि आया भनी ।।९४।।

अङ्गद् गै कन त्यो खबर् जब दिया सुग्रीवलाई तहाँ ।
जल्दी सुग्रिवले हुकुम् पनि दिया लौ जाउ ल्याऊ यहाँ ।।
अङ्गद्लाइ सँगै लियेर हनुमान् चाँडै चरण्मा परी ।
लक्ष्मण्लाइ बुझाइ ल्याउ तिमिले सब् रीस शान्ती गरी ।।९५।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्तो सुग्रिवको वचन् सुनि तहाँ सोही बमोजिम् गरी ।
पाऊमा परि बाहुमा धरि लिया ल्याया बहुत् खुस् गरी ॥
हूकुम् सुग्रिवको सुनी कन तहाँ ताराजि चाँडै गइन् ।
लक्ष्मण्लाइ बुझाइ खुस् गरुँ भनी खुप् विन्ति गर्दी भइन् ॥९६॥

लक्ष्मण् सुग्रिवको भयो जब त भेट् सुग्रिव् चरण्मा पऱ्या ।
लक्ष्मण्ले पनि ताहिं सुग्रिवजिको सातो कुराले हुऱ्या ॥
वाली झैं हुन मन् छ की भनि जसै लक्ष्मण्जिले बात् गऱ्या ।
लक्ष्मण्लाइ बुझाउना कन तहाँ जल्दी हनूमान् सऱ्या ॥९७॥

लक्ष्मण्जी पनि कामले बुझि गया बात्चित् खुसीका गरी ।
फिर्नाको मतलब् गऱ्या प्रभु थिया जाहाँ जगन्नाथ् हरी ॥
लक्ष्मण्का सँग लागि सैन्य पनि ली सुग्रीव खुस् भै गया ।
जाहाँ श्रीरघुनाथ् थिया तहिं सबै दाखिल् क्षणैमा भया ॥९८॥

देख्या श्रीरघुनाथलाइ र परै रथ् देखि उत्रेर फेर् ।
लक्ष्मण् सुग्रिव पाउमा परि गया लागेन एक् छीन बेर् ॥
राम्ले सुग्रिवलाइ मित्र ! भनि खुप् आलिङ्गनादी गरी ।
सोध्पुछ् गर्नु भयो बहुत् खुसि हुँदै आफैं अगाडी सरी ॥९९॥

लाग्या सुग्रिव विन्ति गर्न रघुनाथ् ! मैले त सेना पनी ।
ल्यायाँ विर्हरु छन् अनेक् तरहका छन् इन्द्र तुल्यै पनी ॥
ई सब् स्वामितका निमित्त खुसि भै प्राणै दिन्या छन् जसो ।
हूकुम् हुन्छ हवस् यहाँ हजुरको गर्छन् ति ऐल्हे तसो ॥१००॥

खूसी भैं रघुनाथको हुकुम भो हर्षाश्रुधारा परी ।
हे सुग्रीव सखे ! इ वानरहरु जाउन् दिशा दस् भरी ॥
जाहाँ छन् ति सिता तहीं पुगि खबर् ल्याउन् भनी रामको ।
हूकुम् पाइ पठाइ वानरहरू उर्दी दिया कामको ॥१०१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जाऊ विर्हरु सब् दिसा दस विषे सीताजि मिल्छिन् कहाँ ।
पत्ता लाइ सिताजिको खबर ली सब् वीर आउ यहाँ ॥
मैन्हा दीन बिताइ एक् रति खबर् केही न पाई त जो ।
ढिल् गर्न्या तसलाइ ता म सहजै मार्न्या छु मर्न्या छ त्यो॥१०२॥

यस्तो जल्दि हुकुम् गरी अरु दिशा वानर् पठाया अबर् ।
दक्षिण् तीर त खुप् बडा विरहरू छानी पठाया जबर् ॥
अङ्गद्लाइ र जाम्बवान् र हनुमान् विर् नल् सुषेण् फेर् शरभ् ।
मैन्द द्विविद आठ् पठाइ प्रभुका पास्मा रह्या एक् फगत् ॥१०३॥

हूकुम् पाइ इ आठ विर्हरु पनी झट् जान लाग्या जसै ।
हात्मा औंठि लियेर एक् हुकुम भो रामचन्द्रजीको तसै ॥
जाऊ काम् पनि साधि आउ हनुमान् ली जाउ औंठी पनी ।
मेरो नाम् यहि औंठिमा छ र दियाँ सीताजि चीन्लिन् भनी॥१०४॥

यो काम् सिद्ध गराउन्या त तिमि छौ तिम्रो छ यो बल् भनी ।
चीन्हयाँको ल तबै त भन्छु म शुभै हून्या छ रस्ता पनी ॥
येती श्रीरघुनाथको पनि हुकुम् पाया र औंठी लिया ।
खूसी भै हनुमानले प्रभुजिमा सम्पूर्ण तन् मन् दिया ॥१०५॥

अङ्गद् विर् हनुमान्हरू हुकुमले दक्षिण् दिशामा गया ।
सर्वत्र पृथिवी ढुँडि ढुँडि सबै घुम्दै ति जाँदा भया ॥
एक् दिन् विन्ध्यगिरी विषे वन महाँ देख्या र राक्षस् जसै ।
रावण् हो कि भनी मुठि मुठी कसी मान्या कसैले तसै ॥१०६॥

रावण् होइन यो त जाउँ भनि फेर् अर्का वनैमा गई ।
ढुँढ्थ्या प्यास बढ्यो र जल् पनि ढुँडी हिंड्थ्या ति आकुल्भई ॥
गूफा देखि त प्वांख् चिसा गरि गरी हाँस् निस्कँदा देखि तेस् ।
गूफा भित्र पस्या सबै विरहरू देख्या बहुत् बस्ति बेस् ॥१०७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ठण्डा जल् सितका तलाउ पनि धेर् सब् वृक्ष फल् फुल् भरी ।
घर् छन् धेर् घरमा छ चिज् पनि अनेक् हीरा जवाहेर् धरी ॥
गुल्जार् देख्नु भन्या मनुष्यहरु ता एक् देख्नु नाहीं कहीं ।
एक् योगिनि स्वयम्प्रभा कन जहाँ ध्यान् गर्दि देख्या तहीं ॥१०८॥

सोधिन् योगिनिले प्रणाम् तब गऱ्या कुन् काम आयौ यहाँ ।
क्या मन्सुब् छ बताउ फेर् अब उपर् जानू छ इच्छा कहाँ ॥
यस्ता योगिनिका वचन् सुनि तहाँ बोल्या हनूमानले ।
आयौं आज यहाँ सबै यति जना केवल् जलै खानले ॥१०९॥

काम् यै हो यहि काम गर्नु छ भनी विस्तार् सुनाया जसै ।
साह्रै खुस् हनुमानका वचनले हूँदी भइन् ती तसै ॥
बोलिन् फल् फुल खाउ जल् पनि पिई फर्केर आऊ यहाँ ।
मेरो नाम बताइ आज त म ता जान्छू प्रभू छन् जहाँ ॥११०॥

यस्ता योगिनिका वचन् सुनि गया जल्पान् गरी फेर् पनी ।
आया योगिनिले गरिन् सब कुरा राम्का इ दुत् हुन् भनी ॥
हेमाकी सखि हूँ सखी गइ गइन् उन्का वचन्ले यहाँ ।
धेरै वर्ष बसी प्रभू भजि लिंदा ऐल्हे कृतार्थै भयाँ ॥१११॥

भन्थिन् राम् अवतार् हुन्याछ हरिको हर्न्या छ रावण् सिता ।
खोज्न्या वानर आउनन् तहिं तलक् याहीं रहू तीमि ता ॥
वानर्को रघुनाथको गरि पुजा यै ब्रह्मलोक् आउली ।
जान्छु आज म ता तिमी बसि रहू क्यै काल् पछी आउली॥११२॥

यस्तो आंति दिई गइन् सङ्गिनिज्यू जुन् ब्रह्मलोक् हो वहाँ ।
नाच्तैमा शिव खुस् हुँदा अघि दिया यो स्थान बस्तो यहाँ ॥
पुत्री हुन् उ त विश्वकर्मकि म हूँ गन्धर्वकन्या सबै ।
विस्तार् आज कह्याँ म जान्छु खुसि भै जाहाँ प्रभू छन् अबै ॥११३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आँखा चिम्ल पुऱ्याइ दिन्छु सहजै रस्ता विषे क्षण् महाँ ।
जाऊ तोमिहरू पनी भनि सहज् पौंचाइ रस्ता महाँ ॥
श्रीराम्चन्द्रजि थ्यैं ति योगिनि गइन् वानर् पुग्या रस्तिमा ।
पौंचिन् योगिनि रामको कुटि जहाँ थीयो उसै बस्तिमा ॥११४॥

राम्को स्तुति गरिन् र वर् दिनु भयो जाऊ र बद्री महाँ ।
मेरो ध्यान् गरि यो बिताउ र शरिर् पाउली परम्धाम् तहाँ ॥
जो तिम्रा मनमा छ त्यो सब पुगोस् यस्तो त वर् ली गइन् ।
बद्रीमा गइ रामका वचनले संसार तर्दी भइन् ॥११५॥

सीता खोज्न भनेर वानरहरू फिर्थ्या सबै वन् महाँ ।
सीतालाइ न पाउँदै बिति गयो धेर् काल एक् दिन् तहाँ ॥
अङ्गद्ले अति शोक् गऱ्या अब सहज् मार्छन् सबैको गयो ।
प्यारो प्राण गरौं कसो अब मऱ्यौं बाँच्नू यहीं तक् भयो ॥११६॥

सुग्रिव्ले त मलाइ मानु छ सहज् पाया निहूँ यो पनी ।
मार्छन् निश्चय शत्रु जानि अहिले यो शत्रुको बिज् भनी ॥
केवल् रामकृपा हुँदा अघि बच्याँ ऐल्हे त राम्ले पनी ।
दिन्छन् निश्चय मार्नलाइ मतलब् खोजेन सीता भनी ॥११७॥

अंगद्का इ वचन् सुनी कन तहाँ क्वै विन्ति यो पार्दछन् ।
हे साहेप ! यहीं बसौं यहिं बस्या कुन् पाठले मार्दछन् ॥
अंगद्का अरु वानरादिहरुका सून्या र कूरा तहाँ ।
बोल्या श्रीहनुमानले किन बहुत् छोटा गऱ्यौ बात् यहाँ ॥११८॥

सुग्रिव्का प्रिय छौ अवश्य भगवान् राम्चन्द्रजीका पनी ।
साँचो भन्छु म बेस् कुरो हजुरमा यस्तो छ कारण् भनी ॥
भूभार् हर्न भनेर राम अवतार् आदीपुरुष्को भयो ।
कस्को सक् छ सिताजि हर्न नहिं ता इच्छा प्रभूकै छ यो ॥११९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मानिस्को अवतार् भयो प्रभुजिको सेवक् त वानर् भई ।
गर्छौं सेवन भक्तिले प्रभुजिका केवल् हुकुम्मा रही ।।
जान्याछौं पछि धाममा पनि सँगै यो जान मन्ले यहाँ ।
क्या गर्छौं मनमा कुतर्क हरिको रिस् छैन कस्सै महाँ ।।१२०।।

यस्ता बात् हनुमानका सुनि बुझ्या अङ्गद् र खुसी भई ।
विन्ध्याचल् गिरिका कुनाकुनि समेत् सम्पूर्ण खोज्दै गई ।।
पौंच्या क्षारसमुद्रका तिर महाँ पर्वत् थियो एक् तहाँ ।
तेस्को नाम महेन्द्र हो नजिकमा देखिन्छ सागर् जहाँ ।।१२१।।

पृथ्वीमा न मिलिन् सिता त जलमा जान्या छ बाटो कतै ।
खोजौं जाउँ भन्या सक्यौं पृथिवि सब् पायौंन सीता कसै ।।
फर्कौं जाउँ भन्या पनी अब सहज् मार्छन् त चाहीं यहीं ।
मर्नू आज निको भनेर तिरमा बन्दर् बस्या सब् तहीं ।।१२२।।

सम्पाती अति वृद्ध गृद्ध वनमा थीया ति निस्क्या जसै ।
हेऱ्या दृष्टि फिराइ तेस् तिर महाँ देख्या ति वानर् तसै ।।
बोल्या वाक्य पनी म भर्छु अब पेट् पायाँ अहारा भनी ।
अङ्गद् विर्हरुले सुन्या र इ वचन् साह्रै डराया पनी ।।१२३।।

लाग्या भन्न सबै ति वानरहरू आये छ हाम्रो त काल् ।
मर्छौं आज अवश्य मार्छ यसले यो गृद्धको हेर चाल् ।।
क्या बात् भाग्य जटायुका प्रभुजिको प्यारो हुन्या काम् गरी ।
ठाकुर्लाइ रिझाइ पार् पनि गया संसारसागर् तरी ।।१२४।।

व्यर्थै हामि त गृद्धका मुख विषे सब् पर्न आयौं यहाँ ।
येती वानरका वचन् सुनि तसै सम्पाति बोल्या तहाँ ।।
हे विर् हो ! न डराउ आज तिमिले प्यारो सुनायौ कुरा ।
मेरै भाइ जटायु हो कहु खबर् तेस्को त सप्पै कुरा ।।१२५।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अङ्गद् विर्हरुलाई निर्भय दिई येती भन्याथ्या जसै ।
सब् वृत्तान्त बताइ अङ्गदजिले विस्तार् सुनाया तसै ॥
सम्पाती तहिँ भन्दछन् म कन लौ लैजाउ सागर् महाँ ।
दिन्छू आज जटायुलाइ जलदान् चाँडो म ऐल्हे तहाँ ॥१२६॥

सीताको म बताऊँला सब खबर् स्नान् अञ्जलीदान् गरी ।
इ बात् सूनि उचालि झट् लगि दिया सम्पातिले स्नान् गरी ॥
दीया अञ्जलिदान् जसै फिरि उहीं ल्यायेर राखी दिया ।
सम्पाती खुसि भै सबै कहि दिया आपत्ति देख्तै थिया ॥१२७॥

हे विर् हो ! म तगृद्ध हूँ र म सिता देख्छू नजर्ले पनी ।
याहीं छन् यहि भेष् छ येति सँग छन् यस्तो छ चाला भनी ॥
भन्छू सब् तिमिलाइ चार सय कोस् जो कुद्न सक्छौ यहाँ ।
सो लङ्का पनि पुग्दछौ उति कुद्या पौंचिन्छ लङ्का महाँ ॥१२८॥

लङ्कामा ति सिताजि छन् तहिँ गया मिल्छिन् सिताजी जहाँ ।
गाह्रो चार् सय कोस कुद्न छ तहीं जाऊ न जाऊ तहाँ ॥
रावण्ले लगि भित्रि गुप्ति वनमा राख्याकि छन् बेस् गरी ।
पौंची भेट् गर जान सक्छ तिमिमा को यो समुद्रै तरी ॥१२९॥

अशोक्का वन भित्र वृक्ष छ असल् एक् शिशपाको तहीं ।
सीता छन् तहीं भेट् हुन्या छ तहाँ लौ जाऊ गयो काल् यहीं ॥
क्यारूँ रावणलाइ मार्न म सहज् मार्न्या थियाँ हो र को ।
साक्षात् सूर्यजिका कठोर् किरणले प्वाँखै डढ्या सब् र पो ॥१३०॥

जाऊ चार् सय कोस कुद्न सकन्या कुन् विर् छ सागर् महाँ ।
सीताको समचार् खबर् बुझि सहज् फर्केर आऊ यहाँ ॥
यो सम्चार बताइ फेर् खुसि भई आफ्नू हवाल् सब् कह्या ।
जुन् रित्ले अघि प्वाँख् डढ्या र विपती पाई अनेक् ताप्सह्या।१३१।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सम्पाती र जटायु भाइ दुइ हूँ हाम्रो कती बल् भनी ।
बल् जान्ना कन दूइ भाइ उडि गै श्रीसूर्यबिम्बै मनी ॥
पुग्दामा ति जटायुले त अति ताप् मान्या र छोप्याँ जसै ।
बाँच्या भाइ जटायु क्यारुँ म गिऱ्याँ मेरा डढ्या प्वाँख् तसै ॥१३२॥

उच्चा देखि गिऱ्याँ म विन्ध्यगिरिमा तिन् दिन् त मूर्छा भयाँ ।
ब्यूत्याँथ्याँ जब चन्द्रमा मुनि मिल्या तिन्का नजिक्मा गयाँ ॥
सोध्या ती ऋषिले र सब् जब भन्याँ आफ्ना विपत्को गती ।
मेरो चित्त बुझाउना कन भन्या सब् दुःख हुन्छन् जती ॥१३३॥

यस्तो हुन्छ विपत्ति गर्भ रहँदा यो हुन्छ यौवन् महाँ ।
यस्तो हुन्छ बुढो हुँदा त भनु क्या थाहै छ सब् मन् महाँ ॥
जाहाँ देह बन्यो र दुःख छ भनी पर्दैन भन्नू पनी ।
जाहाँ देह छ ताहिं दुःख छ चिह्न्या साँचो कुरा हो भनी ॥१३४॥

तस्मात् दुःख न मान देह छ त रोग् दुःखै छ दुःखै सही ।
श्रीराम्को अवतार् हुन्या बखत तक् यस्सै जगामा रही ॥
केही काल् बिताउ राम अवतार् होला र सीता पनी ।
हर्ला रावणले र तेस् बखतमा सीताजि खोज्नै भनी ॥१३५॥

विर् वानर्हरु आउनन् ति सँग् भेट् होला उ वेला महाँ ।
सीताको समचार् जसै त कहुला प्वाँख् उम्रनन् फेर् तहाँ ।
भन्थ्या सोहि कुरा सबै पुगि गया हेर् प्वाँख उम्ऱ्या भनी ॥
प्वाँख् देखाइ विदा भई उडि गया जाऊ तिमि लौ भनी ॥१३६॥

अङ्गद् विर्हरु खुस् भया अब मिलिन् सीता भनी सब् जसै ।
लाग्या गर्न समुद्रलाइ र गमन् गर्नैं न सक्नू कसै ॥
फेरी ताप् मनमा पऱ्यो र अति शोक् अङ्गद्जि गर्दा भया ।
अङ्गद्लाइ बुझाउना कन अघी श्रीजाम्बवान्जी सऱ्या ॥१३७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

साहेप् ! शोक् रति भर् कदापि न हक्स् जाउन् हनुमान् भनी ।
अङ्गद्लाइ बुझाइ झट्ट हनुमान्जीका नजिक्मा पनी ॥
पौंची बेस् स्तुति गर्दछन् किन यहाँ चुप्चाप् भइ दुर् रह्यौ ।
राम्का काम निमित्त मात्र हनुमन् ! यो जन्म लींदा भयौ॥ १३८॥

क्या वर्णन् बलको गरौं जब तिमि जन्म्यौ उसै फल् भनी ।
पाक्याको फल ठानि सूर्य कन ता हात्ले म टिप्छू भनी ॥
आकाश्मा जब ता कुद्यौ दुइ हजार् कोस् तक् पुगी फेर् झऱ्यौ ।
यस्ता बालक मै थियौ किन् यहाँ कोस् चार् सयैमा डऱ्यौ ॥१३९॥

सून्या सब् हनुमानले स्तुति तहाँ जो जाम्बवान्ले गऱ्या ।
साह्रै खुस् हनुमान् भया र खुसिले खुप् गर्जना पो गऱ्या ॥
पर्वत्तुल्य बडो स्वरूप् धरि वचन् बोल्या म सागर् तरी ।
लङ्का भस्म गराइ रावण समेत् सब् सैन्य चूर्णँ गरी ॥१४०॥

सीता ली कन आउँछू कि रिसले झुण्डचायि रावण् पनी ॥
ज्यूँदै दाखिल गर्छु राम्चरणमा खूनी हजुर्को भनी ।
की ता छन् ति सिता यहाँ भनि खबर् मात्रै सिताको लिई ।
फिर्छु श्रीरघुनाथका चरणमा तन् मन् वचन् सब् दिई ॥१४१॥

श्रीराम्का चरणारविन्द मनमा धर्दा र उठ्ता जसै ।
बोल्या श्री हनुमानले यति कुरा श्री जाम्बवान्ले तसै ॥
भन्छन् श्री हनुमानलाइ हनुमन् ! भेट् मात्र ऐल्हे गरी ।
फर्की आउ सिताजिको खबर ली एक्लै न लड्न्या गरी ॥१४२॥

स्वामित्का सँग लागि गै कन पछी सक् भर् लडौंला भनी ।
भन्दा खूसि भई बिदा भइ लिया झट् कुद्न मन्सुब् पनी ॥
लाल् मुख् पीत शरीर् गरी गिरि उपर् जल्दी हनुमान् गया ।
सब् प्राणीहरुले तहाँ ति हनुमान्जीलाइ हेर्दा भया ॥१४३॥

इति श्रीकिष्किन्धाकाण्ड

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीसुन्दरकाण्ड

तर्छू क्षार समुद्र आज सहजै भन्न्या इरादा धरी ।
श्रीराम्‌का चरणारविन्द मनले अत्यन्त चिन्तन् गरी ॥
भन्छन् विर्हरुलाइ ताहिं हनुमान् हे वीर हो ! पार् तरी ।
सीताजी कन भेट्दछू म अहिले जान्छू बडो वेग् धरी ॥ १ ॥

पापी जन् पनि रामका स्मरणले संसार पार् तर्छन् ता ।
राम् कै काम निमित्त औंठि सँग ली जान्छू दुतै हूँ मता ॥
क्या डर् क्षार समुद्र तर्न सहजै पौंचन्छु लङ्का भनी ।
चारै पाउ जमिन् विषे धसि कुद्या हेर्दै तमासा पनी ॥ २ ॥

दक्षिण् तरफ् मुख गरी कन कुद्न बस्ता ।
ऊपर् नजर् दि अघिका दुइ पाउ धस्ता ॥
सोझो गराइ कन घाँटि कुद्या जसै ता ।
बायू सरी हुन गया हनुमान् तसै ता ॥ ३ ॥

आकाश्‌मार्ग गरी कुदेर हनुमान् उड्थ्या ति आकाशमा ।
सीताजी कन भेटि फर्कि कन फेर् रामचन्द्रका पासमा ॥
पुग्न्या अक्कल बल् छ छैन इनको बूझौं सबै बल् भनी ।
इन्द्रादीहरुले खटाइ सुरसा जल्दी पठाया पनी ॥ ४ ॥

जल्दी गै सुरसा अघिल् तिर बसिन् साम्ने हनुमानका ।
क्या भन्छन् हनुमान् भनेर खुसि भै कूरा गरिन् खानका ॥
भोकी धेर् दिनकी म खोजि हिंडथ्याँ क्या खाँ अहारा भनी ।
पायाँ बल्ल यहाँ मिल्यौ तिमि त एक् साह्रै भयाँ खुस् पनी ॥ ५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आऊ लौ पस मूखमा भनि जसै बोल्या हनुमान् तसै ।
भन्छन् आज सिता न भेटि कन ता पस्तीन मुख्मा कसै ॥
सीता भेटि म फर्कुंला र रघुनाथ्ज्यूका हजुर्मा गई ।
बिस्तार् विन्ति गरेर आइ पसुँला तिम्रो अहारा भई ॥ ६ ॥

यस्ता बात् सुनि भन्दछिन् ति सुरसा मेरा मुखैमा पसी ।
निस्की जाउ नहीं भन्या म बलले पक्रेर दाह्रा धसी ॥
मार्छू येति भनिन् र लौ तब यहाँ मुख् बाउ चाँडो भनी ।
चार् कोस्को त शरीर् गरी कन बस्या आफू हनुमान् पनी ॥ ७ ॥

चार् कोस्का हनुमान देखि सुरसा बिस् कोसको मुख् गरिन् ।
चालिस् कोस् हनुमान् भया र असि कोस् मुख् फेरि जल्दी धरिन् ॥
जल्दी फेर् हनुमानले छबिस कोस्को रुप् गराई बस्या ।
फेर् दुई सय कोस् मुखै जब गरिन् अँगुष्ठ झैं भै पस्या ॥ ८ ॥

निस्क्या जल्दि र भन्दछन् ति हनुमान् हे देवि ! मुख्मा पसी ।
निस्क्याँ जान्छु म ता अवश्य अब ता बन्दैन काम् ता बसी ॥
अक्कल् बल् सितका वचन् जब सुनिन् यस्ता हनूमानका ।
आफ्नू सत्य कुरो तसै सब कहिन् छाडिन् कुरा खानका ॥ ९ ॥

सक्छौ काम् तिमि साधि आउ हनुमन् ! यो बल् छ तिम्रो भनी ।
चीह्न्याँ भन्छु म इन्द्रका हजुरमा तिम्रो पराक्रम् पनी ॥
बल् बुझ्नै भनि इन्द्रका हुकुमले आया कि ता हूँ भनी ।
खुस् भै स्वर्ग विषे गइन् ति सुरसा कूद्या हनुमान् पनी ॥ १० ॥

जस्ले सागर नाम् धर्‍या म कन सो राजा सगर् जो गया ।
तिन्का वंश महाँ विभूषण सरी श्रीराम राजा भया ॥
तिन्का काम निमित्त आज हनुमान् जान्छन् इ लङ्का महाँ ।
मैनाक् पर्वत ! निस्क जाउ तिमि गै विश्राम् गराऊ तहाँ ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

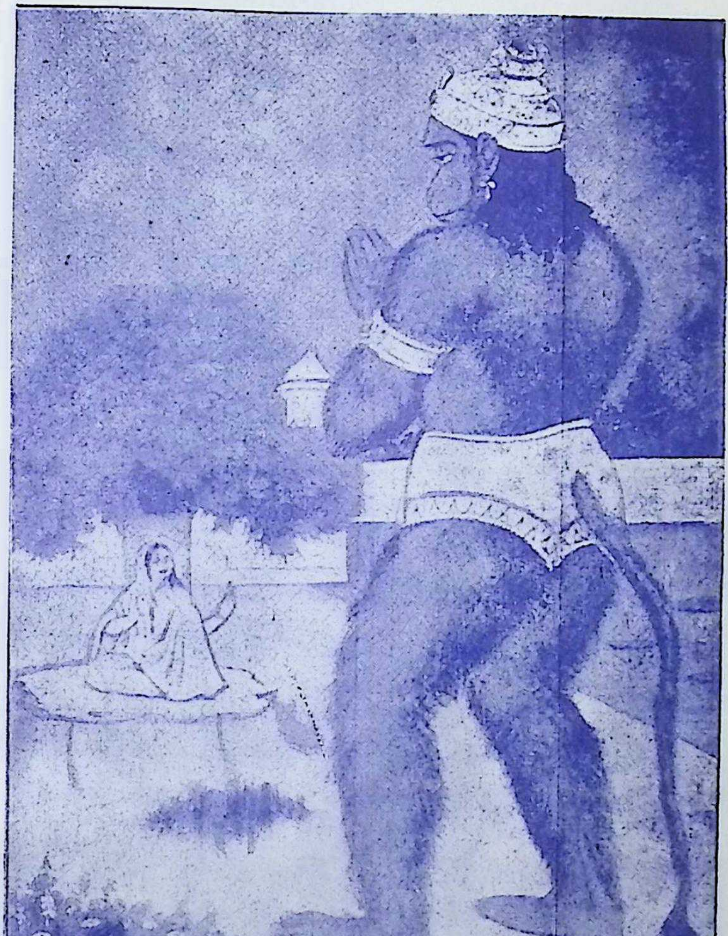

सीतालाई हनुमान् ठूलो रूप देखाउँछन्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

थाक्या हुन् हनुमान् बिसाइ फल फुल् खाउन् र जाउन् भनी ।
भन्दा सागरका वचन् सुनि तहाँ निस्क्या ति मैनाक् पनी ॥
आर्को एक् मनुष्यको स्वरुप ली हात् जोरि बिन्ती गऱ्या ।
आई फल्फुल खाई जाउ हनुमन् ! भन्दै अगाडी सऱ्या ॥१२॥

आज्ञा सागरको हुँदा चरणमा आयाँ म ऐल्हे भनी ।
मैनाक्‌ले यति बिन्ति बात् जब गऱ्या बोल्या हनूमान् पनी ॥
राम्‌को काम् न गरी बसेर कसरी खान्छू म जान्छू यसै ।
हात्‌ले छुन्छु म लौ भनेर खुसि भै छोयेर कूद्या तसै ॥१३॥

केही दुर् हनुमान् पुग्या पछि तहाँ एक् सिंहिका राक्षसी ।
छाया पक्षि उ जन्तु खैंचि बलले खान्थी जलैमा बसी ॥
छाया पक्षि उ तान्न लागि हनुमान्‌ज्यूको गती बन्द भो ।
कस्‌ले बन्द गऱ्यो गती भनि दिशा दस्‌मा तसै दृष्टि गो ॥१४॥

देख्या तल् तिर दृष्टि दी कन तहाँ जस्सै नजर्‌मा परी ।
एकै चोट् दुइ लात् दिया र सहजै घुस्नुक्क ताहीं मरी ॥
ताहाँ देखि कुदी गया र हनुमान् पौंच्या जसै तीरमा ।
लङ्कापूरि तहाँ त्रिकूट गिरिका देख्या उपर् सीरमा ॥१५॥

वरि परि तहिं तीरैमा पनी वृक्ष फल् फुल् ।
भरि छ जउन वन्‌मा गर्दछन् पक्षिले गुल् ॥
भ्रमरहरु लताका फूलमा हल्लि हल्ली ।
घुनुनु घुनुनु गर्दै हिंड्दछन् वल्लि वल्ली ॥१६॥

नजर वरि परीको जो छ शोभा नजर् भो ।
त्रिकुट गिरि उपर्‌का पूरिमा फेर् नजर् गो ॥
वरि परि परखाल् छन् बीच बिच्‌मा छ खावा ।
सहज त अरुले ता गर्न को सक्छ दावा ॥१७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अति तखत पऱ्याको खुप् अगम् देखि लङ्का ।
यहि घडि पसि जाँ की राति जाँ येत शङ्का ॥
गरि कन ठहराया यहिँ बस्छू र राती ।
सहज सित म जाँला जान ता राति जाती ॥१८॥

तहिँ बसि यति गम्ले बाँकि दिन् सब् बिताई ।
दिन बिति जब रात् भो जान पाऊ चलाई ॥
स्वरुप पनि ति सानू ली पस्याथ्या जसै ता ।
दगुरि नजिक आइन् लङ्किनी पो तसै ता ॥१९॥

को हो आज मलाइ केहि न गनी यो भित्र जान्या भनी ।
चोरै हो भनि लात् उठाइ रिसले एक् चोट् त हानिन् पनी ॥
जल्दी वाम मुठी उठाइ सहजै ठोक्ता जमिन्मा परिन् ।
छाद्दै तहिँ रगत् गिराइ झटपट् ऊठेर बिन्ती गरिन् ॥२०॥

लंकापूरि त हुन् ति राक्षसि भई बस्थिन् सदा द्वारमा ।
जानिन् श्रीहनुमान् भनेर जब चोट् पाइन् चलिन् सारमा ॥
लङ्कीनी हुँ मलाइ ता जिति गयौ यस्ले सक्यो राज् गरी ।
रावण्को त मरण् हुन्या बखत भो आयो मरण्को घरी ॥२१॥

ब्रह्माजी अघि भन्दथ्या प्रभुजिको हुन्या छ रामावतार् ।
हर्ला रावणले सिता र रघुनाथ् सुग्रीव थ्यैं मित्रचार् ॥
गर्नन् सुग्रिवले पनी दसदिशा सीताजिको खोज् खबर् ।
गर्नालाइ पठाउनन् विरहरू छानेर खुप् खुप् जबर् ॥२२॥

तिन्मा एक् विर आउला र तिमिले लात् मारि द्यौली जसै ।
हान्ला वाम मुठी उठाइ रगतै छाद्दै मरौली तसै ॥
रावण्को तहिँ सम्म आयु छ भनी भन्थ्या र सो बात् सुनी ।
ब्रह्माको वचनै प्रमाण् गरि भन्याँ त्यो मर्छ रावण् पनी ॥२३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जाऊ भेट सिताजिलाइ ति अगम् भीत्री बघैंचा महाँ ।
अश्शोक्का वनमा छ वृक्ष बढिया एक् शिशपाको तहाँ ॥
ताहीं छन् प्रभुकी प्रिया वरि परी छन् राक्षसीगण् पनी ।
भेटी गै रघुनाथ थ्यैं भन तिमी यस्ता विपत् छन् भनी ॥२४॥

धन्यै भयाँ म अहिले प्रभुको स्मरण् भो ।
संस्कारको भय छ जो उ त आज दुर् भो ॥
जस्तो मिल्यो म कन सङ्ग र भक्ति ऐल्हे ।
यस्तै रहोस् यहि म पाउँ न बिर्सुं कैल्हे ॥२५॥

जस्सै श्रीहनुमान् पुग्या सहजमा लङ्का समुद्रै तरी ।
तस्सै जानकिको फुऱ्यो नजर वाम् हातै समेत् खुप् गरी ॥
रावण्को पनि वाम हात् नजर वाम् फूऱ्यो रघूनाथको ।
दक्षिण अङ्ग फुऱ्यो तसै बखतमा खुस् मन् भयो नाथको ॥२६॥

सानू रूप लिई पसी सब सहर् हेर्दै विचार् खुप् गरी ।
रावण्को दरबार् विशेष् गरि ढुँड्या चोटा र कोठा गरी ॥
पायानन् र कता म जाँ भनि तहाँ मन्मा विचार् भो जसै ।
सम्झ्या लङ्किनिका वचन् र ति गया अश्शोक मन्मा तसै ॥२७॥

जो जो वृक्ष त इन्द्रका नगरिमा सो सो त सब् छन् तहीं ।
रत्नैका सिढि साफ् असल् जल पनी यस्ता तलाऊ कहीं ॥
फल्फुल्ले अति भार् भयेर रुखका सब्का ति हाँगा पनी ।
लच्क्याका भ्रमरा र पंछि बहुतै रुख्मा बस्याका पनी ॥२८॥

बिच् बिच्मा सुनका हवेली पनि छन् उच्चा मणीको छ थाम् ।
जस्मा छन् कति गर्नु वर्णन जहाँ हेऱ्यो तहाँ पक्कि काम् ॥
यस्तो सुन्दर वन् नजर् गरि सबै डुल्दै हनूमान् गया ।
देख्या सुन्दर शिशपा र खुसि भै ताहीं ति दाखिल् भया ॥२९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अधिक गभिर छाया सूर्यको ताप् न पस्न्या ।
उपर अति पहेंला बेस् चरा मात्र बस्न्या ॥
वरि परि पनि नाना राक्षसीको छ घेरा ।
रुख मनि तहिं सीता देखिइन् फेद नेरा ॥ ३० ॥

भौंकी मैलि निन्याउरी न त कपाल् कोन्याकि सब् केश् उसै ।
लट्टा मात्र गन्याकि खालि भुमिमा रूँदै बस्याको यसै ॥
राम् राम् राम् यति मात्र बोलि रहँदी देख्या र साना भई ।
पात्का अन्तरमा लुक्या ति हनुमान् रुख्का उपर्मा गई ॥ ३१ ॥

भन्छन् श्री हनुमान् तहाँ मन मनै ऐल्हे कृतार्थै भयाँ ।
जो सीता कन् देखि आज खुसिले सीता समिप्मा रह्याँ ॥
साध्याँ काम् पनि रामको भनि तहाँ खूसी भयाथ्या जसै ।
अन्तःपूर यहाँ भयो र खलबल् त्यो शब्द सून्या तसै ॥ ३२ ॥

क्याको शब्द भयो भनेर हनुमान् लूक्या ति झन् पातमा ।
आयो रावण जल्दि तहिं नजिकै सब् स्त्री लिई साथमा ॥
कैल्हे मर्छु म राम देखि अझ् तक् सीता हऱ्याँ ता पनी ।
आयेनन् रघुनाथ् भनेर रहँदा देखेछ स्वप्ना पनी ॥ ३३ ॥

राम्को दुत् अति वीर वानर अशोक् वन् भित्र आई पसी ।
सीताजी कन देखिन्या गरि तहीं पात् भित्र लूकी बसी ॥
हेर्दो सुर् सब कामको खुसि भई स्वप्ना मिलेथ्यो जसै ।
साँचै ह्तो कि भनेर दौडि कन झट् आयो नजिक्मा तसै ॥ ३४ ॥

साँचै पो यदि हो भन्या असल भो दुर्वाच्य बोल्छू जसै ।
सीतालाइ यसो सुनेर रिसले जाला र भन्ला तसै ॥
मेरा दुष्ट वचन् सुनेर रघुनाथ् आयेर मार्नन् भनी ।
यस्तो निश्चय मन् गरी नजिक गै दुर्वाच्य बोल्यो पनी ॥ ३५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सीताजी पनि दुष्टलाइ नजिकै देखी अधोमुख् गरिन् ।
श्रीराम्‌का चरणारविन्द मनले अन्तःकरण्‌मा धरिन् ॥
चुप् लागी जननी रहिन् जब तहाँ सो देखि रावण् पनी ।
लाग्यो भन्न मलाइ देखि किन है लायौ अधोमुख् भनी ॥३६॥

राम् मेरा पति हुन् भनेर तिमि पो भन्छचौ उ भन्छन् कहाँ ।
मेरी हो यदि भन्दथ्या पनि भन्या आऊनु पर्थ्यो यहाँ ॥
माया छैन तिमी उपर् न बुझि क्या शोक् मात्र गर्छचौ उसै ।
यौवन् व्यर्थं गयो विचार किन यो यौवन् अफाल्छचौ यसै ॥३७॥

यौवन् व्यर्थ न फाल व्यर्थ मनमा शोक् गर्दछचौ यो कती ।
मैलाइ पति मान आज तिमिले हुन्छू म तिम्रा पती ॥
मेरी पत्नि भयौ भन्या त सबकी मालिक् हुन्याछौ म ता ।
साह्रै प्रेम् गरि राखुँला बुझ अधिक् बैगूनि छन् राम ता ॥३८॥

मानी मूर्ख कृतघ्न मानुष महाँ साह्रै अधम् जो त छन् ।
शक्तीका पनि कम् उ राम् पनि यहाँ आऊन क्या सक्तछन् ॥
तस्मात् छोड न राख राम् तिर बहुत् यस्तो भनेथ्यो जसै ।
लाल् लाल् नेत्र गराइ पूर्ण रिसले बोलिन् सीताजी तसै ॥३९॥

पाजी रावण ! बोल्दछस् कति बहुत् दुर्वाच्य बक् बक् गरी ।
राघव् देखि डराइ छल्न भनि एक् सन्न्यासिको रुप् धरी ॥
जस्‌तै यज्ञ विषे हवी कुकुरले हर्छन् उसै चालले ।
राम् लक्ष्मण् न हुँदा हरिस् तं बुझिले मर्लास् यसै कालले ॥४०॥

सागर् शोषि कि साघुँलाइ रघुनाथ् आयेर घेरा दिई ।
तेरो वंश विनाश् गरेर पछि फेर् प्राण् खैँचि तेरो लिई ॥
लैजानन् रघुनाथ् मलाइ भनि झट् दीइन् जवाफ् यो जसै ।
लाल् लाल् नेत्र गराइ खड्ग पनि ली काट्नै तयार् भो तसै ॥४१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मन्दोदरी विनति गर्न अगाडि सर्दी ।
यो खड्ग टारुँ कसरी भनि चित्त धर्दी ॥
पाऊ परी कन बहुत् गरि विन्ति लाइन् ।
सब् रिस् शमन् पनि गरायर खड्ग टारिन् ॥४२॥

हूकुम् रावणले तहाँ यति दियो हे राक्षसी ! ई सीता ।
मैन्हा दूइ यसै बसुन् तब ऊपर् मेरा शयन्मा कि ता ॥
बस्निन् बस्तिन पो पनी भनि भन्या काटेर टुक् टुक् गरी ।
तर्कारी भुटुवा बनाउनु असल् मीठा मसाला धरी ॥४३॥

मासू खाइ म छोडुँला अझ पनी चेताउ येती भनी ।
रावण् फर्कि गयो ति राक्षसिहरु एक् मुख् भया फेर् अनी ॥
एक् भन्छे किन व्यर्थ यौवन सक्यौ रावण् गराऊ पती ।
दोस्री क्या भनि उठ्तछे कि कतिवार्भन्छेस् तँ थाक्छेस् कती ॥४४॥

काट्नै पर्छ न काटि हुन्न भनि बात् गर्दै थिई अर्कि ता ।
हात्मा ली तरवार दौडि पनि गै भन्दै म काट्छू सिता ॥
अर्की घोर् मुख बाइ डर् दिन नजिक् धाई सिता थ्यैं जसै ।
बूढी राक्षसि एक् थिइ र त्रिजटा तेस्ले हटाई तसै ॥४५॥

लागी भन्न अभागि दुष्टहरु हो ! क्या दुष्टको झैं मती ।
गर्छौ छोडि विरोध् न राख गर खुप् सीताजिको ता स्तुती ॥
पाऊमा पर दण्डवत् गर सबै मालिक् इनै हुन् भनी ।
मेरा आज वचन् लियौ भनि भन्या खुप् हीत होला पनी ॥४६॥

स्वप्नाको सुन भन्छु लक्षण यहाँ श्रीराम् सिताका पती ।
ऐरावत् उपरी चढेर सँगमा भाई लिई विर् अती ॥
याहाँ आइ रिसाइ भस्म सब यो लङ्का गराई दिया ।
रावण् मारि सिता लियेर सँगका पर्वत् उपर् पो थिया ॥४७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रावण् गोमय कुण्डमा कुल समेत् खुप् तेल मर्दन् गरी ।
बुड्थ्यो सब् मुड आफना उनि उसै मुड्को त माला धरी ॥
श्रीराम्का नजिकै विभीषण थिया भक्ती प्रभूको गरी ।
गर्थ्या खूप टहल् बहुत् खुसि हुँदै तन् मन् वचन् एक् गरी ॥४८॥

राम्ले रावणलाइ आज सहजै मार्छन् कुलै साफ् गरी ।
रावण्को अब वृद्धि छैन यसको आयो मरण्को घरी ॥
राम्का भक्त विभीषणै अब उपर् बस्नन् यहाँ राज् गरी ।
जस्तो हुन्छ हुकुम् सितापतिजिको सोही सिरोपर् धरी ॥४९॥

जस्तो स्वप्न भयो उ सब् भनि सक्याँ येती भनी चुप् जसै ।
लागीथी त्रिजटा ति बात् सुनि डऱ्या सब् राक्षसीगण् तसै ॥
निद्राका वशमा सबै परि गया सीता बहूतै रुँदी ।
आधार् कोही न पाउँदी अधिक ताप् मानेर निष्फल् हुँदी ॥५०॥

भोकी शोक् गरि भन्दछिन् अब यहाँ ऐल्हे कसोरी मरूँ ।
इन्का हात परेर मर्नु न निको आफैं म मर्छू बरू ॥
ताप्ले पूर्ण हुँदी उपाय अरु थोक् केही न जान्दी कबै ।
मन्मा स्वस्थ न पाउँदी विरहले देख्ती अँध्यारो सबै ॥५१॥

राम्मा चित्त दियेर मर्नु बढिया मानेर सीता तहाँ ।
झुन्डीन्या मतलब् लिई खडि भइन् पक्रेर हाँगा महाँ ॥
राक्षस्का बिचमा बसी जिउनु धिग् मर्नु निको मर्दछू ।
चुल्ठो लामु छ झुण्डिना कन यहाँ डोरी त यै गर्दछू ॥५२॥

यस्तो निश्चय सुर् गरी कन सिता झुण्डीन आँटिन् जसै ।
काम् बित्ला भनि सानु बोलि झटपट् बोल्या हनूमान् तसै ॥
भारत्वर्ष विषे मणी मुकुट झैं नाम् ता अयोध्या भनी ।
ठूलो एक सहर् थियो मणिमयी सुन्दर् बन्याको पनी ॥५३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

इक्ष्वाकूका कुलैमा अति बलि दशरथ् विर् महाराज् रह्याछन् ।
तिन्का तिन् रानि मद्धे गुणि गुणि अति विर् चारछोरा भया छन् ॥
जेठा राम्‌जी ति चार्‌मा उँहि पछि त भरत्‌जी र लक्ष्मण् इ तीनै ।
भन्दा शत्रुघ्न कान्छा सकल गुण महाँ कम्‌ति छैनन् इ कूनै ॥५४॥

जेठा राम पिताजिका हुकुमले सब् राज्य छोडी दिई ।
वन्‌मा बस्न चल्या बहुत् खुसि हुँदै सीता र लक्ष्मण् लिई ॥
एक् दिन् पञ्चवटी गया प्रभु तहिँ डेरा प्रभूको पऱ्यो ।
रावण्‌ले अति छल् गरी कन तहाँ सीताजिलाई हऱ्यो ॥५५॥

राम् लक्ष्मण् न हुँदा सिता पनि तहाँ चोरी जसै ता हऱ्यो ।
चोरी आज सिता हऱ्यो भनि बहुत् खेद् रामलाई पऱ्यो ॥
जान्थ्या खोजि सिताजिलाइ वनमा फेला जटायू पऱ्या ।
तिन् माथी करुणा भयो प्रभुजिको ताहीं जटायू तऱ्या ॥५६॥

भेट् सुग्रिव् सित भो पछी प्रभुजिको लाया मित्यारी पनी ।
वाली मारि रजाजि बक्सनु भयो मित् हुन् इ मेरा भनी ॥
विर् विर् वानर छानि सुग्रिवजिले सीताजि खोज्नै भनी ।
हूकुम् बक्सनु भो र विर्‌हरु गया सीताजि खोज्नै पनी ॥५७॥

तिन्‌मा एक् विर ता म हूँ म त यहीं आयाँ समुद्रै तरी ।
सम्पाती सित भेट् हुँदा खबर भै उन्‌का वचन्‌ले गरी ॥
लङ्का दाखिल भै गयाँ छिन महाँ राम्‌का प्रताप्‌ले गरी ।
फुत्‌क्याँ लङ्किनि देखि निर्भय भई अशोक वन्‌मा परी ॥५८॥

देख्याँ सुन्दर वाटिका वरि पुरी रुख् बेस् लताले गरी ।
बेह्‌ऱ्याका चहुँ ओर रत्न सरिका फल् फुल् फल्याको भरी ॥
देख्याँ आज सिताजिलाइ र यहाँ आनन्द पायाँ भनी ।
येती बिन्ति गरेर चुप् भइ रह्या ताहाँ हनूमान् पनी ॥५९॥

१२३८६

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सीताजिले जब इ बात् क्रमले सुनीथिन् ।
आश्चर्य भै कन वरीपरि हेरि एक् छिन् ॥
कोही न देखि ति सिता अरुलाइ ताहाँ ।
भन्छिन् कुरा इ कहन्या जन को छ याहाँ ॥६०॥

भ्रम् हो भनू पनि भन्या सब चेत् छ मेरा ।
स्वप्ना कसो गरि भनू निद छैन मेरा ॥
जो हो इ बात कहन्या उ अगाडि आई ।
अम्रित् वचन् इ अति आज भनोस् मलाई ॥६१॥

सीताजिका यति वचन् जब सुन्न पाया ।
सानू स्वरुप् लि हनुमान्जि अगाडि आया ॥
दर्शन् प्रणाम् पनि गऱ्या र सिताजिलाई ।
ताहीं खडा भइ रह्या अति हर्ष पाई ॥६२॥

लाल् मुख् पीत शरिर् शरिर् पनि अधिक् सानू भङेरा सरी ।
धाऱ्याका हनुमान देखि मनले आफैं ति शङ्का परी ॥
रावण्को छल हो कि यो भनि तहाँ लाइन् अधोमुख् जसै ।
शङ्का भो अब माइलाइ भनि झट् बोल्या हनूमान् तसै ॥६३॥

हे माता ! म त दास हूँ हजुरको राम्का हुकुमले गरी ।
आयाको छु हजूरका खबरमा गम्भिर् समुद्रै तरी ॥
राजा सुग्रिवको म मन्त्रि पनि हूँ वायू पिता हुन् भनी ।
येती बिन्ति गरेर चुप् भइ रह्या क्या हुन्छ मर्जी भनी ॥६४॥

सीताजी पनि भन्दछिन् कसरि यो जानूं म मानिस् पनी ।
वानर् सीत मित्यारि लाउँछ कतै क्या हुन् कुरा को जनी ॥
येती बोलि सिताजि चुप् भइ रहिन् साँचो न मानी जसै ।
फेर् वृत्तान्त गरी सुनाइ सब बात् औंठी दिया पो तसै ॥६५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

औंठी दी कन फेर् प्रणाम् पनि गरी जस्सै हनूमान् बस्या ।
देखिन् औंठि जसै तसै बखतमा हर्षाश्रुधारा खस्या ॥
बर् बर् आँसु खसाउँदै प्रभुजिको औंठी सिरोपर् धरिन् ।
साह्रै खुस् हनुमान् उपर् भइ तहाँ प्राण् झैं पियारो गरिन् ॥६६॥

हित गरि हनुमान्जीलाइ भन्छिन् ति माता ।
म कन तिमि भयौ खुप् प्राणका आज दाता ॥
तिमि सित रघुनाथ्ले खूप विश्वास मान्या ।
तब म सित पठाया येहि कामले त जान्याँ ॥ ६७ ॥

अब त तिमि हनूमान् जल्दि गै रामलाई ।
भन विपति पऱ्याकि देखि हाल्यौ मलाई ॥
जति गरि म उपर् श्रीरामको हुन्छ माया ।
तति गरि तिमिले खुप् युक्तिले विन्ति लाया ॥ ६८ ॥

जिन् तिन् शरीर महिना दुइ ता म धर्छू ।
ताहाँ पछी त तिमि निश्चय जान मर्छू ॥
खान्या छ दुष्ट तरकारि बनाइ येही ।
छैनन् यहाँ अरु सहाय मलाइ कोही ॥ ६९ ॥

तस्मात् अवश्य इ दुई महिना न जाई ।
सुग्रिव् समेत् सकल सैन्य लियेर आई ॥
यस् दुष्टलाइं सब वंश समेत मारुन् ।
यो दुःखसागर पऱ्या कि मलाइ तारुन् ॥ ७० ॥

सिप सित गरि बिन्ती खुप् दयालू बनाया ।
जति छ फजिति मेरा यो सबै थोक् जनाया ॥
यति विनति गऱ्या लौ पाउला धर्म धेरै ।
सकल भनि सक्याँ बात् क्या भनू बेरबेरै ॥ ७१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बिन्ती श्रीहनुमानले पनि गन्या माता म सेवक् त हूँ।
स्वामित्का इ विपत् सबै म कहुँला धेर् बात् यहाँ क्या कहूँ॥
राम् लक्ष्मण् दुइ भाइ सुग्रिव समेत् वानर्कि सेना लिई।
वंशै रावणको विनाश् गरि दिनन् घेरा सहर्मा दिई॥ ७२॥

स्वामित्लाइ लियेर फेर रघुनाथ् जानन् अयोध्या महाँ।
आवैनन् रघुनाथ् भनेर मनमा शङ्कै न लागोस् यहाँ॥
यो बिन्ती सुनि भन्दछिन् तहिँ सिता राम्चन्द्रजी क्या गरी।
सेना ली कन आउनन् अति गभिर् यस्तो समुद्रै तरी॥ ७३॥

जननि कन बुझाया यो हुकुम् सूनि ताहाँ।
मइछु प्रभुजिको दास् बोकुँला पीठ माहाँ॥
रघुपति दुइ भाईलाइ क्या दुःख पर्छन्।
सकल अरु र सुग्रिव् कूदि आफैं ति तर्छन्॥ ७४॥

जननि ! म त बिदा झट् पाउँ मर्जी त सून्याँ।
अब त उहिँ गया पो हुन्छ काम् जल्दि हून्या॥
जउन चिज दिंदामा राम विश्वास मान्छन्।
उहि चिज पनि पाउँ जान्छु दिन् मात्र जान्छन्॥ ७५॥

यति सुनि अघि देवी केशपाश्मा धन्याको।
मणि झिकि दिइ हालिन् रामका मन् पन्याको॥
मणि दिइ फिरि भन्छिन् चित्रकूट्मा भयाको।
शरण परि नजर् दी काग बाँची गयाको॥ ७६॥

एक् दिन् हे हनुमन् ! म चित्रकूटमा राम्का नजिक्मा थियाँ।
मेरा काख महाँ सुत्या र रघुनाथ् हात्को तकीया दियाँ॥
मेरा लाल् दुइ पाउ देखि कन काग् आयो र ठूंग्यो जसै।
मेरा इ दुइ पाउ देखि बहुतै आयो रगत् पो तसै॥ ७७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

उठी श्रीरघुनाथको नजर भो वाहीं थियो काग् पनी ।
पयाक्याँ एक् तृण ली तहाँ प्रभुजिले यो काग मार्छू भनी ।।
त्यो काग् चौध भुवन् डुल्यो त पनि एक् पायेन आधार् जसै ।
फेरी आइ शरण् परी नजर दी बाँची गयो काग् तसै ।। ७८ ।।

मेरा आज शरण् पर्‍यो भनि दया आयो उ काग्मा पनी ।
मैं माथी त दया कसो हुन गयो भन्थिन् भन्या यो पनी ।।
हात् जोरी कन विन्ति फेरि हनुमान् विर् गर्न लाग्या तहाँ ।
याहाँ छन् भनि यो खबर् न भइ पो आऊन ढिल् भो यहाँ ।। ७९ ।।

रावण्ले हरि ली गयो भनि खबर् हुन्थ्यो त बाँच्थ्यो कहाँ ।
आज् तक् रावणको कुलै प्रभुजिले सब् भस्म गर्थ्या यहाँ ।।
देख्छू रूप त सानु मानु भङिरा जत्रो कसोरी लडी ।
राक्षस् नाश् तिमी गर्दछौ तिमि ठुला हुन्छौ स्वरुप्की बढी ।। ८० ।।

तिम्रा रुप् अति सानु देख्छु अरु ता कत्रा हुनन् झन् भनी ।
संझन्छू मनले र गम्छू मनमा आश्चर्य मान्छू पनी ।।
यस्तो मर्जि सिताजिको सुनि तहाँ पर्वत् सरीका भया ।
मेरू तुल्य स्वरुप् गरेर हनुमान् साम्ने खडा भै रह्या ।। ८१ ।।

जब त ति हनुमान्को रुप् ठुलो देखि लीइन् ।
खुसि भइ तहिं बीदा माइले जल्दि दीइन् ।।
अब त तिमि हनूमन् ! धृष्ट चाला छिपाऊ ।
इनिहरु सब देख्छन् कूदि फेर् जाइ जाऊ ।। ८२ ।।

यति सुनि हनुमान्ले फेरि बिन्ती लगाया ।
सहज सित म जान्थ्याँ येति फल् खान पाया ।।
वरिपरि फल फुल् छन् मर्जि मात्रै म पाऊँ ।
हुकुम बिनु कसोरी आज आफैं म खाऊँ ।। ८३ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यति विनति गऱ्याथ्या खानको मर्जि पाई ।
खुसि भइ फल खाई माइ थ्यैं जल्दि आई ॥
चरण परि बिदा भै क्यै गया दुर् जसै ता ।
अलिकति कछु काम् फेर् गर्न आँटचा तसै ता ॥ ८४ ॥

आफ्नै मन् मन भन्दछन् ति हनुमान् जुन् वीर दुत् भै गई ।
जत्ती स्वामितको हुकुम् छ उतिमा मात्रै चनाखो भई ॥
उत्ती काम् गरि फिर्छ पो पनि भन्या त्यो दुत् अधम् हो भनी ।
भन्छन् सब् दुनियाँ त भेटिकन जाँ कस्तो छ रावण् पनी ॥ ८५ ॥

यति गमि ति बघैंचा फेंक्न मनसुब् चलाई ।
खुसि भइ ति महाविर् जल्दि फेर् फर्कि आई ॥
सकल वन उखेल्दै चौकि सम्पूर्ण माऱ्या ।
फगत जननि बस्न्या एक् सिसौ शेष पाऱ्या ॥ ८६ ॥

जब त वन विनास्या राक्षसी जल्दि आई ।
पुगि नजिक सिताका सोधि सीताजिलाई ॥
भन न तिमि सिताजी विर् क्व हो क्यान आयो ।
अति असल बघैंचा मासि मदान् बनायो ॥ ८७ ॥

यति सुनि तहिं सीता भन्दछिन् क्या म जानूं ।
विपत परि रह्याकी छू म ता चानूमानू ॥
तिमि बुझ न सबै बात् हो क्व हो क्यान आयो ।
अति असल बघैंचा क्यान मैदान् बनायो ॥ ८८ ॥

सकल छल त हो यो राक्षसै गर्न माया ।
जब त यति भनीथिन् राक्षसी सब् डराया ॥
कहन भनि गया सब् रावणैका हजुर्मा ।
पुगि कहन ति लाग्या वन् गयो जो बिसुर्मा ॥ ८९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ऐल्हे हे महाराज् ! अधीक बलियो आयो र वानर् यहाँ ।
सीताजी सँग केहिं बात्चित गरी कूद्यो बघैंचा महाँ ॥
सब् ती रुख् सहजै उखेलि कन साफ् मैदान् बनाई दियो ।
चौकी चूर्ण गरी हवेलि पनि सब् नासी बस्याको थियो ॥ ९० ॥

आयौं हामि त विन्ति गर्न भनि यो बिन्ती गऱ्याथ्या जसै ।
सून्यो जल्दि उठेर पक्रन भनी लस्कर् पठायो तसै ॥
हूकुम् पायर लाख लस्कर गयो पक्रेर ल्याऊँ भनी ।
एक् लाख् लस्कर्लाइ देखि हनुमान् अत्यन्त गर्ज्या पनी ॥ ९१ ॥

त्यो शब्दै सुनि मोह लस्कर भयो छोड्यो हतीयार् पनी ।
सब् माऱ्या हनुमानले क्षण महाँ ई हुन् भुसूना भनी ॥
लोहस्तम्भ उठाइ साफ् सब गऱ्या समचार् पुगेथ्यो जसै ।
रावण् खूप रिसाइ फेर् पनि ठुलो सेना पठायो तसै ॥ ९२ ॥

सेनाका पति पाँच् गया हुकुमले ठूलै थियो ता पनी ।
त्यो सेना पनि साफ् तहाँ गरि दिया उस्तै भुसूना गनी ॥
फेर् मन्त्रीसुत सात् गया हुकुमले खुप् भारि लस्कर् लिई ।
लोहस्तम्भ उठाइ साफ् फिरि गऱ्या सब्लाइ ठक्कर दिई ॥ ९३ ॥

सात् मन्त्रीसुतलाइ सैन्य सहितै मारी सक्याथ्या जसै ।
कान्छो रावणपुत्र अक्षयकुमार् पो लड्न आयो तसै ॥
भारी फौज लियेर त्यो पुतलि झैं आई जसै ता पऱ्यो ।
आकाश्मा कूदि लोहदण्ड सिरमा ठोक्या सहज्मा मऱ्यो ॥ ९४ ॥

पैल्हे अक्षकुमार मारि अरु सब् सेना समेत् नाश् गऱ्या ।
आउँदैमा तहिं बत्तिका पुतलि झैं हूँदै अनेक् विर् मऱ्या ॥
सब् राक्षस्हरुलाइ मारि सकि फेर् आऊँछ कुन् विर् भनी ।
लोहस्तम्भ लिई खडा भइ रह्या ताहाँ हनूमान् पनी ॥ ९५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जब त अति पियारो पुत्र कान्छो मऱ्याको ।
खबर कहन आयो फौज् समेत् नाश् गऱ्याको ॥
तब त अधिक ताप् भै भन्छ रावण् रिसाई ।
अब त गइ म आफैं मार्दछू तेसलाई ॥ ९६ ॥

की मार्छू कि त बाँधि ल्याउँछु यहाँ तेरा नजिक्मा भनी ।
रावण्ले यति इन्द्रजित् सित भन्यो तेस् इन्द्रजित्ले पनी ॥
हात् जोरी कन विन्ति गर्छ म छँदै आफैं हजुरले तहाँ ।
जानू पर्छ कतै म गै सहजमा ल्याऊँछु बाँधी यहाँ ॥९७॥

येती विन्ति गरी चढ्यो रथ महाँ क्यै फौज् पनी साथ् लिई ।
आयो श्रीहनुमान् भया तिर गयो साम्ने मुहाडा दिई ॥
देख्या श्रीहनुमानले पनि र खुप् गर्ज्या ति साम्ने भई ।
लोहस्तम्भ लिई कुदी कन उपर् आकाश बिच्मा गई ॥९८॥

लोहस्तम्भ उचालि घुम्न बिचमा लाग्या गरुड् झैं जसै ।
पाँच् बाण् छोडि लगाइ आठ् अनि थपी फेरी लगायो तसै ॥
बाण् लाग्यो भनि इन्द्रजित् खुसि भई गर्ज्यो जसै ता तहाँ ।
घोडा सुत् रथ चूर्ण पारि हनुमान् कूद्या ति आकाश् महाँ ॥९९॥

फेर् आर्का रथमा चढेर अब ता बाँध्छु म ऐल्हे भनी ।
फ्याँक्यो जल्दि र ब्रह्मपाश् ति हनुमान्जीलाइ बाँध्यो पनी ॥
बाँधी श्रीहनुमानलाइ सँग ली फर्क्यो र दर्बार् गयो ।
बाँध्याका हनुमान देखि सहरै सम्पूर्ण खूसी भयो ॥१००॥

जुन् राम्को चरणै स्मरण् गरि सहज् अज्ञान पाश् नाश् गरी ।
वैकुण्ठै सब पुग्दछन् भनि भन्या तेस् ब्रह्मपाश्मा परी ॥
बाँधिन्थ्या हनुमान् कहाँ तर पनि बन्धन् पऱ्या झैं भया ।
रावण् भेटि त जाँ भनेर हनुमान् चुप्चाप लागी गया ॥१०१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जस्सै इन्द्रजितै गयो र हनुमान्जीलाइ बाँधी तहाँ ।
फर्केथ्यो घर जाँ भनी तब तहीं आयेर रस्ता महाँ ॥
रिस् फेऱ्या पुरवासिले पनि मुठी उठाइ हान्दा भया ।
रिस् फेर्छन् भुसुना भनेर हनुमान् चुप्चाप लागी गया ॥१०२॥

पैल्हे ता ब्रह्मपाश्मा परि कन क्षण भर् बाँधिनू काम थीयो ।
ब्रह्माको वाक्य साँचो गरि कन पछि ता पाशले छाडि दीयो ॥
बन्धन् देखित खुस्क्या तर पनि हनुमान् भेट्न मन्सुब् धऱ्याका ।
पौंच्या रावण् छ जाहाँ खुसि भइ अरुता मान्दछन् कर् पऱ्याका॥१०३॥

रावण् विर् पनि मन्त्रिवर्ग सँग ली भारी सभामा थियो ।
पौंच्यो र्ताहि र इन्द्रजित् ति हनुमान्जीलाइ सुम्पी दियो ॥
हात् जोरी विनती गऱ्यो अति हरिप् वानर् छ सेना पनी ।
धेरै नाश गरेछ आज मइ गै ल्यायाँ खुनी हो भनी ॥१०४॥

जो गर्नू अब पर्छ मन्त्रि सँगको सल्लाह बात्चित् गरी ।
यस्को आज ठिकान् लगाउनु हवस् मन्मा विचार् खुप् गरी ॥
येती विन्ति सुन्यो र इन्द्रजितका हेऱ्यो नजर्ले पनी ।
लाग्यो सोध्न प्रहस्तलाइ किन यो आयेछ लौ सोध् भनी ॥१०५॥

अस्सल्मा पनि क्या भनूं अति असल् मेरो बधैंचा पनी ।
नास्थो विर् पनि नाश् गऱ्यो म कन ता मानू भुसून् गनी ॥
हूकुम् यो सुनि त्यो प्रहस्त हनुमान्जीका अगाडी गई ।
लाग्यो सोधन सबै कुरा पनि बहुत् आधार दीन्या भई ॥१०६॥

यै बिच्मा न डराइ रावण उपर् साम्ने नजर् दी तहाँ ।
बोल्या श्री हनुमानले तँ बुझिले काम्ले त आयाँ यहाँ ॥
भार्या जस्कि हरिस् उनै जगतनाथ् राम्को म दास् हूँ मती ।
तेरो नष्ट भयो र र्अति दिन यो आयाँ न ले यो मती ॥१०७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आया राम मतङ्ग पर्वत विषे लक्ष्मण् सहित् भै जसै ।
लाया सुग्रिवले मित्यारि खुसि भै रामचन्द्रजी थ्यैं तसै ॥
वाली मारि रजाइँ बक्सनु भयो सुग्रीव राजा भया ।
सीता खोज्न हुकुम् हुँदा विरहरु फेर् दस् दिशामा गया ॥१०८॥

एक् विर् ता मइ हूँ हुकुम् सिर उपर् लीयेर आयाँ यहाँ ।
पायाँ देख्न सिताजिलाइ दूत हुँ राम्को छलिन्थ्याँ कहाँ ॥
वानर् हूँ र उखेलि साफ् गरि दियाँ तेरो बगैंचा पनी ।
आया मार्न मलाइ जो अघि सरी उन्लाइ मार्‍याँ पनी ॥१०९॥

यो इन्द्रजित् गइ यसै बिचमा मलाई ।
बाँधेर ल्याइ कन आज दियो तँलाई ॥
बन्धन् पर्‍यो भनि न ठान् त दियाँ जनाई ।
खूला छु अति पनि दिन्छु म सुन् तँलाई ॥११०॥

लोक्को गती सब विचार् गरि आज तँले ।
यो राक्षसी मति न ले हित भन्छु मैले ॥
ब्राह्मण् तँ होस् ऋषि पुलस्त्यजिको त नाती ।
राक्षस् कसो गरि तँ होस् बुझिले न भाँती ॥१११॥

आत्मा स्वरूप उ त ज्ञन् छ स्वरूप काहाँ ।
जाती र वर्ण लिइ भन्न सकिन्छ याहाँ ॥
सो आत्म रूप भनि नित्य विचार गर्नू ।
आनन्दमा रहुँ भन्या मति येहि धर्नू ॥११२॥

जो यो लोक विषे प्रपञ्च छ सबै जान् स्वप्न जस्तो भनी ।
सूतुन्ज्याल् सपना छ सत्य उठि ता लाग्दैन सांचो पनी ॥
तस्तै ज्ञान् त भयो भन्या त्रिभुवनै एक् देख्छ आत्मा फगत् ।
अज्ञान् रुप् निदमा पर्‍यो पनि भन्या देखिन्छ नाना जगत् ॥११३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आत्मा सत्य म हूँ भनेर बुझिले यस् देहलाई पनी ।
झूटो जान् पृथिवी र जल्हरु मिली झुट्टै बन्याको भनी ॥
तर्लास् यो मनमा लिइस् पनि भन्या तार्न्या उनै विष्णु छन् ।
जो हो विष्णु उ राम हुन् शरण पर् रिस् उठ्छ तेरा त झन् ॥११४॥

यस्तो मूर्खपना तँ छोड् लियर जा सीता शरण्मा तँ पर् ।
खुस् हूनन् रघुनाथ् शरण् परि गया यो दुष्ट चाला न गर् ॥
राम्को भक्ति गरैन ता कसरि यो संसार तर्ला उसै ।
पर्ला जन्मनु मर्नु यै फजितिमा छुट्तैन यो ताप् कसै ॥११५॥

यो जानी कन भक्ति गर् शरण पर् राम्का हजुर्मा गई ।
आफ्नू आत्म नरक् विषे न लइजा यस्तो त जान्न्या भई ॥
सीताराम् सितको विरोध् गरि तँ हेर् गिर्लस् नरक्मा परी ।
फेर् उत्तीर्ण हुनू कठिन् छ बुझिले अर्ती दियाँ यो पनी ॥११६॥

यस्ता बात् हनुमानका जब सुन्यो रावण् रिसायो तहाँ ।
लाल् लाल् नेत्र गराइ भन्छ रिसले सूनाइ साभा महाँ ।
मेरो डर् रति भर् न राखि बहुतै क्या बोल्दछस् रे यहाँ ।
राम् लक्ष्मण् दुइ भाइलाइ सहजै मार्छू म छोड्छु कहाँ ॥११७॥

सुग्रिव्लाइ तँलाइ मार्छू पछि फेर् मार्छू सिताजी पनी ।
राम् लक्ष्मण् सित क्या डराउँछु र की मार्नन् मलाई भनी ॥
तिन्का वानर सैन्यको पनि विनाश् गर्न्या छु येती जसै ।
बोल्यो रावणले इ बात् सुनि तहाँ बोल्या हनुमान् तसै ॥११८॥

यसरि किन बहूतै गर्दछस् सेखि धेरै ।
प्रभु कन त परै राख् जोरि छैनस् तँ मेरै ॥
अघि सरुँ त तँ जस्ता कोटि रावण् म मारूँ ।
हुकुम त न भयाको मार्न पो आज क्यारूँ ॥११९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्ता बात् हनुमानका सुनि तहाँ रावण् रिसायो अती ।
साँचो हुन् इ कुरा हुँदा कन त हो लिन्थ्यो कहाँ दुर्मती ॥
यो वानर् कन काटि टुक् गर भनी यस्तो हुकुम् पो दियो ।
हात्मा वेस् हतियार् लिई अघिसऱ्यो जुन् विर् नजिक्मा थियो॥१२०॥

यस् बिच्मा त विभीषणै अघि सरी हात् जोरि बिन्ती गऱ्या ।
दुत् हो यो महराज् ! कुरा पनि वहाँ लैजान्छ को यो मऱ्या ॥
चिन्हू केहि लगाइ छोड् दिनु हवस् जावस् र विस्तार् गरोस् ।
येसै वानरका कुरा सुनि यहाँ आउन् ति सङ्ग्राम् परोस् ॥१२१॥

साँचो भन्यो भनि बुझी कपडा मगायो ।
तेल् घीउले मुछि पुछर् भरि बेर्न लायो ॥
हूकुम् दियो अब जलायर बाँधि लेऊ ।
सारा सहर् पनि घुमायर छाडि देऊ ॥१२२॥

जावस् ठुटो पुछर ली कन फर्कि वाहीं ।
पुच्छर् डढी न सकि छोडनु छैन काहीं ॥
यस्तो हुकुम् जब दियो तब बाँधि लीया ।
आगो पनी पुछर तीर लगाइ दीया ॥१२३॥

बाँध्याका हनुमान् लियेर खुसि भै भेरी अगाडी फुकी ।
लाग्या घुम्न सहर् ति राक्षसहरू चोर् हो भनी खुप् भुकी ॥
चुप् लागी हनुमान् पनी खुरु खुरू गम् हेरि हिंड्दै गया ।
ढोका पश्चिममा पुगी सहरको ताहीं ति साना भया ॥१२४॥

बन्धन् देखि त खुस्कि सूक्ष्म रुपले पर्वत् सरीका भया ।
ठूलो स्तम्भ उठाइ राक्षस अनेक् माऱ्या र कुद्दै गया ॥
बल्दो लामु पुछर् लियेर घर घर् कुद्दै सहर्मा डुली ।
पोल्या सब् सहरै छुटेन कहि घर् बाँकी कतै एक् भुली ॥१२५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

लाग्यो बल्न सहर् जल्या र सब घर् सब् बन्द रस्ता भई ।
भागी जान न पाउँदा हुँदि अनेक् राक्षस् अटाली गई ।।
फाल् हाली कन अग्निमा परि मऱ्या यो चाल् सहर्मा भयो ।
पोल्यानन् घर एक् विभीषणजिको त्यो मात्र बाँकी रह्यो ।।१२६।।

येती काम गरी सकी पुछरको आगो निभाऊँ भनी ।
कूदि जल्दि समुद्रमा पुगि पुछर् चोभी निभाया पनी ।।
अग्नीले पनि मित्रपुत्र भनि ताप् केही गऱ्यानन् तहाँ ।
सीताको पनि प्रार्थना हुन गयो डढ्थ्या हनूमान् कहाँ ।।१२७।।

रामका फगत् स्मरणले पनि दुःख छुट्छन् ।
आध्यात्मिकादिहरु ताप् पनि जल्दि छुट्छन् ।।
साक्षात् उनै प्रभुजिका दुत भै गयाका ।
डढ्थ्या कहाँ ति हनुमान् अति हित् भयाका ।।१२८।।

फिर्न्या मन्सुब ली बिदा हुन सिताजी थ्यैं हनूमान् गया ।
बीदा खूसि भयेर बक्सनु हवस् जान्छू म भन्दै भया ।।
आऊँछन् रघुनाथ् अवश्य भनि यो बिन्ती गऱ्याथ्या जसै ।
साह्रै शोक् मनमा धरी कन सिता क्यै भन्न लागिन् तसै ।।१२९।।

तिम्रि कन नजिकैमा देखि खुप् खूसि हुन्थ्याँ ।
घडि घडि रघुनाथ्का मिष्ट वार्ता म सुन्थ्याँ ।।
अब कसरि म यस्ता दुःखले प्राण धर्छू ।
तिमि पनि फिरि जान्या फेरि ताप्मा म पर्छू ।।१३०।।

सीताका इ वचन् सुनेर् झटपट् हात् जोरि बिन्ती गऱ्या ।
यस्तो शोक् अब छोडि बक्सनु हवस् आपत्ति साह्रै भया ।।
ऐल्है दाखिल गर्छु रामचरणमा बोकी हुकुम् लौ हवस् ।
धेरै शोक् किन गर्नु हुन्छ मनमा यो शोक् दुरैमा रहोस् ।।१३१।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हनुमान् लंकामा आगो लाउँदै छन्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सीताजी पनि भन्दछिन् म त न जाँ जाऊ तिमी मात्र गै ।
विस्तार् विन्ति गरेर जल्दि रघुनाथ् लीयेर आऊ सँगै ।।
राम् आई कन दुष्टलाइ सहजै मारी मलाई सँगै ।
लैजानन् रघुनाथ् त कीर्ति रहला क्या हुन्छ येसै म गै ।।१३२।।

सीताको जब यो हुकुम् हुन गयो बीदा हनूमान् भया ।
तिन् बेर् जल्दि परिक्रमा गरि प्रणाम् गर्दा छँदा ती गया ।।
पर्वत् माथि चढेर रुप् पनि ठुलो पर्वत् सरीको धऱ्या ।
आकाश्मार्ग लिई कुदेर खुसिले खुप् शब्द ठूलो गऱ्या ।।१३३।।

सून्या शब्द ति अंगदादिहरुले बोल्या परस्पर् पनी ।
शब्दैले बुझियो अवश्य सहजै भेटेर आया भनी ।।
यस्ता बात् तिरमा बसेर सब विर् गर्दै थिया खुस् भई ।
पौंच्या श्रीहनुमान् तहीं तिर महाँ आनन्द खूसी रही ।।१३४।।

भेट् भो अंगद विर्हरू सित तहाँ विस्तार् कुरा सब् गऱ्या ।
अंगद् विर्हरु खुस् भई पुछरमा पक्रेर चुम्बन् गऱ्या ।।
नाच्या कोहि खुसी भयेर यहि रित् गर्दै ति राम् थ्यैं गया ।
सुग्रिव्को मधुवन् मिल्यो नजिकमा साह्रै खुसी ती भया ।।१३५।।

बिन्ती अङ्गद थ्यैं गऱ्या पनि तहाँ खाऊँ इ फल् फुल् भनी ।
अङ्गद्ले पनि खाउ जाइ हनुमान्जीका प्रसाद्ले भनी ।।
दीया मर्जि र खाउँ फल् फुल भनी वानर् गयाथ्या जसै ।
चौकी वानर जो थिया सब तहाँ आया र रोक्या तसै ।।१३६।।

रोक्न्या वानरलाइ लात् दिइ पिया मीठो मधूरस् तहाँ ।
यो चुग्ली दधिवक्त्रले लिइ गया सुग्रीवजी छन् जहाँ ।।
सब् विस्तार् दधिमूखले जब गऱ्या लुट्या मधूवन् भनी ।
लुट्पिट्को समाचार् सुन्या र पनि रिस् ऊठेन कत्ती पनी ।।१३७।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भेट्याछन् बुझियो सिता कन न ता लुट्थ्या मधूवन् कहाँ ।
ई बात् सुग्रिव गर्दथ्या प्रभुजिले सून्या र सोध्या तहाँ ॥
सीताको पनि नाम् लियेर तिमिले क्या बोल्दछौ बात् भनी ।
सोधी बक्सनु भो र सुग्रिवजिले बिन्ती गऱ्या बात् पनी ॥१३८॥

हे नाथ् ! श्रीमधुवन् थियो अति असल् मेरो बघैंचा तहाँ ।
ऐल्हे ता हनुमान्हरू बलजफत् आयेर एक् क्षण् महाँ ॥
लूट्याछन् मधुरस् अनेक् तरहका चौकी कुट्याछन् पनी ।
आया आज फिराद गर्न मधुवन् लूट्या र कूट्या भनी ॥१३९॥

सोही बात म गर्दछू रघुपते ! इनले सिताजी पनी ।
भेट्याछन् तब पो लुट्या र मधुवन् रोक्ता कुट्याको भनी ॥
यो बिन्ती गरि जल्दि सुग्रिवजिले ती चौकिलाई तहाँ ।
दीया हूकुम जल्दि फर्कि कन गै चाँडै पठाऊ यहाँ ॥१४०॥

आउन् श्रीहनुमान्हरू अब यहीं चाँडो भनी यो जसै ।
दीया निर्भय दी हुकुम् उहि बखत् फर्क्या र दौड्या तसै ॥
मामा सुग्रिवका गया र दधिमुख् हूकुम् सुनाई दिया ।
खूसी भै हनुमान्हरू पनि गया जाहाँ रघूनाथ् थिया ॥१४१॥

राम् सुग्रीव् कन दण्डवत् गरि लिया सामने जमिन्मा परी ।
सब् विस्तार् हनुमानले तहिं गऱ्या वृत्तान्त एक् एक् गरी ॥
भेट्याँ आज सिताजिलाइ रघुनाथ् लङ्कापुरीमा गई ।
जस्तै देखि लियाँ सिता कन तसै सानू स्वरुप्को भई ॥१४२॥

पात्का अन्तरमा लुकी जननिका सामने नजिक्मा रह्याँ ।
जो वृत्तान्त थियो सबै हजुरको त्यैं सूक्ष्म रुप्ले कह्याँ ॥
भोको दुब्लि हजूर दूर रहँदा संझेर साह्रै रुँदी ।
राम् राम् बोल्दि अनाथ् भई कन बहुत् विह्वल् निरन्तर् हुँदी ॥१४३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अश्शोक्का वनमा सिसौ पनि छ एक् त्यै वृक्षका बीचमा ।
भुनुडीन्या मतलब् लिई खडि भइन् सूनिन् उसै बीचमा ।।
यो वृत्तान्त सुनी हुकुम् पनि भयो को होस् तँ बोल्छस् कहाँ ।
क्या लूकी कन बोल्दछस् अब न लुक् आईज साम्ने महाँ ।।१४४।।

पायाँ येहि हुकुम् जसै जननिको वानर्स्वरुप्ले गयाँ ।
को होस् भन् भनि सोधि बक्सनु भयो फेर् विन्ति गर्दो भयाँ।।
फेर् वृत्तान्त गरी सक्याँ हजुरको औंठी दियाँथ्याँ जसै ।
बर् बर् आँसु खसालनू पनि भयो विश्वास लाग्यो तसै ।।१४५।।

आफ्नू दुःख हवाल् सबै कहनु भो यस्ता विपत् छन् भनी ।
आउँछन् रघुनाथ् भनेर बहुतै मैले बुझायाँ पनी ।।
... ...
... ... ।।१४६।।

बात्चित् गरी जब यता तिर फिर्न लाग्याँ ।
विश्वास पार्न जननी सित चीज माग्याँ ।।
चूडामणी दिनु भयो सिरमा रह्याको ।
काग्को कुरो कहनु भो अघि जो भयाको ।।१४७।।

लक्ष्मण्लाइ अवाच्य बात् भनि बहुत् बोल्याँ कछू ता पनी ।
त्यो रिस् लक्ष्मणले कदापि न लिउन् यैसो भनीथिन् भनी ।।
हात् जोरी कन विन्ति खुप् गरि दिया येती हुकुम् भो जसै ।
सब् वृत्तान्त सुनी बिदा पनि भयाँ फर्कँर आयाँ तसै ।।१४८।।

माई सीत बिदा भई जब फिऱ्याँ मन्मा लहड् यो गयो ।
रावण्लाइ नभेटि जाँ म कसरी भन्न्या विचार् यो भयो ।।
भेटी रावणलाइ अर्ति पनि दी फिर्नू असल् हो भनी ।
फर्की ध्वस्त गऱ्याँ अशोक वनको माऱ्याँ अनेक् विर् पनी ।।१४९।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कान्छो रावणपुत्र अक्षयकुमार् मार्‍याँ र रावण् जहाँ ।
थीयो ताहिं गयाँ भन्याँ हित वचन् टेरेन केही तहाँ ॥
गर्‍यो बक्‌बक बात् अनेक् तरहका मैले भुसूनै गनी ।
रावण् कै अघि खाग् गरी सकि दियाँ पोलेर लङ्का पनी ॥१५०॥

येती कर्म गरी यहाँ हजुरमा आयाँ म ऐल्हे भनी ।
येती विन्ति गरी खडा भइ रह्या ताहाँ ति सेवक् पनी ॥
श्रीरामले पनि काखमा लिनु भयो सर्वस्व दिन्छू भनी ।
बात्‌ले चित्त बुझाइ बक्सनु भयो सर्वस्व यै हो भनी ॥१५१॥

मैले खुस् भइ काख् दियाँ पनि भन्या फेर् दीनु बाँकी रती ।
केही चिज् रहँदैन सब् मिलि गयो यो बात् बताऊँ कती ॥
काख्‌मा राखि हुकुम् भयो यति जसै खूसी हनूमान् भया ।
आनन्दाश्रु गिराइ भक्तिरसले हाजिर् हजुर्‌मा रह्या ॥१५२॥

धन्य हुन् इ हनुमान् इ सरीको ।
कोही छैन अरु भक्त हरीको ॥
भक्ति खुप् गरि त काख् पनि पाया ।
लोकमा अधिक धन्य कहाया ॥१५३॥

जस्‌को पुजा तुलसिपत्र चढाइ गर्छन् ।
उस्ता पनी त भवसागर पार तर्छन् ॥
ई ता उनै प्रभुजिका दुत हुन् त काहाँ ।
सक्नू छ वर्णन गरी इनको त याहाँ ॥१५४॥

इति श्रीसुन्दरकाण्ड

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीयुद्धकाण्ड

लङ्कापुरी सकल खाग् गरि सैन्य मारी ।
फेरी समुद्र सहजै तरि आइ वारी ॥
सीताजिको जब सबै समचार् बताया ।
श्रीरामले ति हनुमान् कन खुप् सह्राया ॥ १ ॥

भन्दछन् श्रीरघुनाथ् अहो इ हनुमान्ले खुप् ठुलो काम् गऱ्या ।
एक्लै गै कन रावणादि विरको सेखो इनैले हऱ्या ॥
यत्रो क्षार समुद्र कूदि कन फेर् खाग् गर्नु लङ्का अनी ।
को सक्ला सब डर्दछन् इ जति छन् इन्द्रादि द्यौता पनी ॥ २ ॥

सुग्रिव्का सब मन्त्रिमा इ सरि को होला न कोही भयो ।
छोरो रावणको निभाइ कन ता सामने उसैका गयो ॥
सेवक्ले जति गर्नु पर्छ तति सब् सेवा इनैले गऱ्या ।
सीताको समचार् बतायर यहां हाम्रो ठुलो ताप् हऱ्या ॥ ३ ॥

विर् हुन् ई हनुमान् र कूदि कन गै कूदेर आया यहाँ ।
यो सागर् कसरी तरी म अहिले पौंचन्छु लङ्का महाँ ॥
गैह्रो क्षार समुद्र यो छ बिचमा जल्मा अनेक् जन्तु छन् ।
त्यो सागर् कसरी तरिन्छ भनि खुप् आत्तिन्छ मेरो त मन् ॥ ४ ॥

रावण्लाइ कसोरि मारुँ कसरी तारूं म फौज् यो भनी ।
चिन्ता हुन्छ कसोरि पाउँछु अहो ! मेरी पियारी पनी ॥
राघव्का इ वचन् सुनी कन तहाँ सुग्रिव् अगाडी सरी ।
गर्छन् विन्ति हजूरमा रघुपते ! क्या हुन्छ चिन्ता गरी ॥ ५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यो फौज् वानरको ठुलो छ बलियो लड्न्या छ घूँडा धसी ।
अग्नीमा पनि पस्नु पर्दछ भन्या पस्न्या छ कम्मर् कसी ॥
सागर् तर्न उपाय मात्र त हवस् यो फौज् त जावस् तरी ।
रावण् मार्न कठिन छ क्या सहजमा मारिन्छ येसै घरी ॥ ६ ॥

मेरा चित्त महाँ त यो छ रघुनाथ् साम्ने हजुर्मा परी ।
लड्न्या विर् कहिं छैन विन्ति गरियो सारा तिनै लोक् भरी ॥
हाम्रो निश्चय जित् हुन्या छ बढिया देखिन्छ लक्षण् पनी ।
माछौं राक्षसलाइ आज सहजै साना भुसुना गनी ॥ ७ ॥

सुग्रिव्का इ वचन् सुनी हुकुम भो श्रीरामजीको तहाँ ।
जुन् पाठ्ले तरिइन्छ सो गरियला कस्तो छ लङ्का महाँ ॥
लङ्काको अकबाल् सुनौं त पहिले कस्तो छ तेस्को तखत् ।
सब् बूझी कन पो गया जितियला यै हो विचार्को बखत् ॥ ८ ॥

ठाकुर्का इ वचन् सुनेर हनुमान् ताहाँ अगाडी सरी ।
भक्तीले गरि अञ्जली पनि बहुत् नूहेर सिर्मा धरी ॥
गर्छन् विन्ति जगत्पते ! रघुपते ! लङ्कापुरी सुन्दरी ।
देखिन्छे जति देख्तछन् ति सबको लिन्छे सबैं मन् हरी ॥ ९ ॥

त्रीकुट् पर्वतका उपर् छ सुनको पर्खाल् छ चारौं तरफ् ।
थामै छन् मणिका जउन् घर महाँ देखिन्छ तिन्को हरफ् ॥
एक् खावा त समुद्र भो अरु नजिक् अर्को खन्याको पनी ।
पर्खाल्का नजिकै छ बेस् वरिपरी वैरी न आउन् भनी ॥ १० ॥

घर पनि सुन कै छन् गल्लि जो छन् सुनैका ।
मणिजडित हुनाले झन् असल् छन् कुनैका ॥
घुमि घुमि कन हेर्‍याँ सब् बघैंचा तलाऊ ।
सहज सित कसैको केहि लाग्दैन दाऊ ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ढोका छन् चार् सहर्का तहिं विरहरुको फौज् छ ठूलो बस्याको ।
जो ताहाँ पस्न जाला उ सित तहिं लडी मर्न कम्मर् कस्याको ॥
एक् अर्बुद् पूर्व ढोका तिर अति बलवान् जङ्गि पाले बस्याका ।
राक्षस् छन् हात्ति घोडा रथ अरु खजना लो खडा भै रह्याका ॥१२॥

ढोका पीछे यसै रित् सित खडि पहरा छन् सदा नित्य ताहाँ ।
येती जम्मा छ फौज् सब् भनि कन त खबर् पाइ सक्नु छ काहाँ ॥
यस्तो मजबूतिको फौज् छ त पनि उहि फौज् ध्वस्त चौथाइ पार्‍याँ ।
लंका पोलेर सब् खाग् गरि कन सहजै वैरिको सेखि झार्‍याँ ॥१३॥

यहिं ढिल किन स्वामित् ! जाउँ सागर् छ जाहाँ ।
कछु ढिल तहिं होला तर्नु पर्‍या छ ताहाँ ॥
यति विनति हनूमान्ले गर्‍याथ्या जसै ता ।
हुकुम पनि ति सुग्रिव्लाइ भै गो तसै ता ॥ १४ ॥

हे सुग्रीव सखे ! असल् विजय यो मुहूर्त ऐल्हे पर्‍यो ।
येस् सायेत महां मुहूर्त न चुकी जस्ले त साइत् गर्‍यो ॥
तेस्ले जित्छ अवश्य यै बखतमा सायेत् इ फौज्ले गरुन् ।
मेरो दक्षिण नेत्र फुर्छ बढिया लक्षण् छ धिर् मन् धरुन् ॥ १५ ॥

रावण्लाइ कुलै समेत् क्षय गरी ल्याइन्छ सीता पनी ।
वानर्को जति फौज् छ सब् अब चलोस् लीयेर लंका भनी ॥
लक्ष्मण् अङ्गदमा चढुन् दुइ जना हामी हनूमान् महाँ ।
सुग्रिव्लाइ यती हुकुम् पनि गर्‍या प्रस्थान् प्रभूले तहाँ ॥ १६ ॥

राम् सुग्रिव् हनुमान् महाँ चढ़ि चल्या लक्ष्मण्जि अंगद्महाँ ॥
वानर्को सब फौज् चल्यो पृथिवि सब् छोपेर हिंड्दा तहाँ ॥
चाहींदैन रसद् सबैं विरहरू खान्छन् फलै फुल् फगत् ।
गर्जन्छन् सब विर्हरू तस बखत् सब् काम्न लाग्यो जगत् ॥ १७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रात्‌दिन् फौज चल्यो टिकेन बिचमा कोही कतैं एक् घरी ।
विन्ध्याचल् कन नाघि फेरि मलयाचल् नाघि यस्तैं गरी ॥
पौंच्या क्षार समुद्रका तिर महाँ डेरा प्रभूको पऱ्यो ।
वानर्‌को त्यति फौजले खचित भै सारा किनारा भऱ्यो ॥ १८ ॥

वानर्‌को सब फौज् तहाँ हुकुमले तिर्‌मा जसै ता बस्यो ।
सागर् तर्न उपाय केहि न हुँदा मनमा ठुलैं ताप् पस्यो ॥
भन्छन् विर्‌हरु यो कसो गरि तरौं साह्रै कठिन् भो यहाँ ।
यो सागर् न तरी त जान न हुन्या हींडेर लंका महाँ ॥ १९ ॥

सब् राक्षस् कन मार्दथ्यौं यहि बखत् सागर् तरी पार् गया ।
आपस्‌मा यति बात् परस्पर गरी जम्मा प्रभू थ्यैं भया ॥
सीताजी कन संझि संझि रघुनाथ् ज्ञानस्वरूपी पनी ।
लाग्या गर्न विलाप् अनेक् तरहले सीते ! कहाँ छौ भनी ॥ २० ॥

राम्‌को नाम फगत् लिन्या कन पनी सब् दुःख ताप् टर्दछन् ।
आफैं श्रीरघुनाथलाइ पनि क्या सन्ताप् कतैं पर्दछन् ॥
सच्चित् रुप् परिपूर्ण अद्वितिय एक् आत्मा स्वरूपी पनी ।
गर्छन् मानुष भै लिला पनि अनेक् सुखी र दुःखी बनी ॥ २१ ॥

कुदि कुदि सब लङ्का पोलि फेर् पुत्र मारी ।
बहुत विरहरुक सैन्य खुप् ध्वस्त पारी ॥
गरि कन सब भेट्‌घाट् फेर् हनूमान् फिऱ्याको ।
सुनि कन तहिं रावण् भै गयो नुर् गिऱ्याको ॥ २२ ॥

उहि बखत महाँ त्यो मन्त्रणा गर्नलाई ।
सब विर कन ताहाँ डाक्न जल्दी पठाई ॥
वरि परि सब राखी मन्त्रि थ्यैं भन्न लाग्यो ।
कसरि सहज उम्की त्यो हनूमान भाग्यो ॥ २३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अब त जसरि मेरो हुन्छ सो हित् चिताऊ ।
बुझि कन सबले एक् मन्त्रणा लौ बताऊ ॥
तिमि सब कन नाघी काम सिद्ध्याइ भाग्यो ।
म कन त हनुमान्का कामले लाज लाग्यो ॥ २४ ॥

यति हुकुम सुन सब् घोचिया झैं ति जाग्या ।
अघि सरि सरि बिन्ती सेखिका गर्न लाग्या ॥
किन बहुत हजुर्को तेहि राम् देखि शङ्का ।
कसरि सहज जित्ला रामले आज लंका ॥ २५ ॥

कति विनति गरौं धेर् इन्द्रजित् पुत्र जस्को ।
छ त कसरि ति जित्छन् पुग्छ जोर् आज कस्को ॥
फगत हजुरका एक् पुत्रले इन्द्र जीत्या ।
यहि बुझि अरु दिग्पाल्का समेत् सेखि बीत्या ॥ २६ ॥

अधिपति मय हुन् सब् दैत्यका सो डरैले ।
खुरु खुरु यहिं आई छोरि सुम्प्या करैले ॥
अरु अब कहिं छन् क्या विर् हजूरै सरीका ।
सब विर वश मै छन् ई तिनै लोक् भरीका ॥ २७ ॥

अलिकति हनुमान्ले जो यहाँ वीर मान्यो ।
कुदि कुदि सब लङ्का पोलि जो ध्वस्त पान्यो ॥
उ त फगत यसैले गर्न क्या सक्छ भन्दा ।
चुकि दिइ गरि हाल्यो फेरिको क्या छ धन्दा ॥ २८ ॥

हुकुम दिनु हवस् लौ दस् दिशा वीर जाऔं ।
जति जति अघि सर्छन् मारि तिन्लाइ आऔं ॥
सकल पृथिविमाका वानरै छुट्टि गर्छौं ।
सकल हजुरको ताप् एक् क्षणैमा त हर्छौं ॥ २९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

येती गर्व गरी सबैं ति विरले बिन्ती गर्‍याको सुनी ।
मेरो मत् पनि विन्ति गर्दछु भनी आफ्ना मनैले गुनी ।।
गर्छन् विन्ति ति कुम्भकर्ण विरले हे नाथ् ! लियौ क्या मती ।
सीता क्यान हर्‍यौ चुक्यौ तिमि यहाँ कुन् हुन्छ तिम्रो गती ।। ३० ।।

श्रीराम्‌चन्द्रजिले अवश्य अघि नै देख्‌थ्या त एक् बाण् धरी ।
तिम्रो प्राण लिन्या थिया तर्हि कहाँ बाँच्थ्यौ तिमी एक् घरी ।।
सीता चोरि हर्‍यौ र पो तिमी बच्यौ को टिक्छ साम्‌ने परी ।
तेस्‌को फल् अब पाउँछौ अब भन्या मार्छन् कुलै साफ् गरी ।। ३१ ।।

राम् जो हुन् प्रभु हुन् अनन्त अधिनाथ् चौधै भुवन्‌का धनी ।
लक्ष्मी हुन् जगदम्बिका इ इनकी पत्नी सितीजी पनी ।।
सब् राक्षसहरु नाश् गराउन यहाँ सीता तिमीले हर्‍यौ ।
साँचा हुन् इ कुरा अवश्य तिमिले आफ्नै बहुत् नाश् गर्‍यौ ।। ३२ ।।

जुन् काम् गर्नु उचित् थियेन उहि काम् ऐल्हे गर्‍यौ ता पनी ।
सब् हाम्रा भरले गर्‍यौ अधिक विर् छन् भाइ छोरा भनी ।।
लड्छौं निश्चय भाइवर्ग पनि सब् हामी जती छौं यहाँ ।
स्वस्थै भै रहनू हवस् हजुर्‌ले शोक् गर्नु पर्ला कहाँ ।। ३३ ।।

तेस् कुम्भकर्ण विरले सब यो भन्याको ।
श्रीरामलाइ परमेश्वरमा गन्याको ।।
सून्यो र इन्द्रजित भन्छ हुकुम् म पाऊँ ।
सेना समेत् सहज राम् कन मारि आऊँ ।। ३४ ।।

यस्तै तहाँ विरहरू सब विन्ति पार्थ्या ।
केवल् गफै गरि मुखैं तरवार मार्थ्या ।।
श्रीरामभक्त ति विभीषण ताँहि आई ।
बिन्ती गर्‍या बहुत हित् मनले चिताई ।। ३५ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीरामजी सित विरोध् किन हो गऱ्याको ।
सीताजिलाइ तिमीले किन हो हऱ्याको ।।
श्रीरामचन्द्र कन सक्तछ जित्न कस्ले ।
माऱ्या खर त्रिशिर दूषण वीर जस्ले ।।२६।।

ठूला भन्नु इ कुम्भकर्ण विर हुन् क्या चल्छ इन्को पनी ।
सेखी गर्दछ इन्द्रजित् न बुझि यो राम्लाइ मार्छू भनी ।।
सेखी गर्नु जती छ सब् यहिं गरुन् को टिक्छ सास्ने परी ।
सब् राक्षस्हरु नाश् हुनन् जब तहाँ चेत्नन् चुक्याको घरी ।।३७।।

सीताजी ग्रह तुल्य भै कन सबै खाग् गर्न आँटिन् यहाँ ।
यो प्राणान्त बखत् भयो अझ पनी चेत् छैन चेत् गो कहाँ ।।
बाँच्नाको यदि मन् छ पो त महराज्! श्रीरामजी थ्यैं गई ।
सीता सुम्पि दिनू यही बखतमा सोझो र साम्ने भई ।। ३८ ।।

श्रीराम्चन्द्रजि फौज् लिई कन यहाँ आई न लड्दै गया ।
आयो आज शरण् पऱ्यो भनि बहुत् गर्नन् प्रभूले दया ।।
चाँडै आज सिताजि सुम्पनु हवस् सीताजि लङ्का रही ।
बाँची सक्नु कदापि छैन अरु थ्यैं काहीं शरण्मा गई ।। ३९ ।।

हित् अम्रित् सरिको विभीषणजिको सुन्यो वचन् यो जसै ।
लिन्थ्यो त्यो इ कुरा कहाँ अधिक झन् रावण् रिसायो तसै ।।
लाग्यो भन्न रिसाइ आज सुन यो शत्रू सरीको भयो ।
मेरा शत्रु ति रामचन्द्र सित खुप् प्रित् बस्न यस्को गयो ।। ४० ।।

आफ्नू ज्ञाति बढ्यो भन्या अरु सबै ज्ञाती गिरोस् यो भनी ।
भन्छन् निश्चय भन्दथ्या उहि छटा यस्ले जनायो पनी ।।
ऐल्हे मारि दिन्या थियाँ अरु भया भाई भयो क्या गरू ।
राक्षस्का कुलमा अधम् यहि भयो धिक्कार दिन्छू बरू ।। ४१ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मेरा आज नजीकमा रहनको लायेक् तँ छैनस् भनी ।
धिक्कार् हो अधम् भइस् भनि बहुत् धिक्कार दीयो पनी ॥
धिक्कार्को यति बात् सुन्या र झटपट् श्रीराममा मन् दिई ।
आकाश्मा झटपट् कुदी कन गया चार् मन्त्रि साथ्मा लिई ॥ ४२ ॥

लाग्या रावणलाइ भन्न महराज् ! हीतै भन्याँ ता पनी ।
धिक्कार् पो तिमिले गऱ्यौ न बुझि झन् शत्रू त हो यो भनी ॥
दाज्यू हो पितुतुल्य छौ यति सही ऐल्हे फरक् लौ भयाँ ।
खूसी भै तिमि राज् गऱ्या म त उनै राम्का शरण्मा गयाँ ॥ ४३ ॥

काली हुन् जगदम्बिका भगवती सीताजि राम् काल हुन् ।
भूभार् हर्न निमित्त यो छ अवतार् बाँच्न्या छ पापी कउन् ॥
श्रीराम्को मतलब् छ मार्न तब पो फिर्दैन तिम्रो मती ।
काल् रुप् श्रीरघुनाथको अरु यहाँ को बुझ्न सक्छन् गती ॥ ४४ ॥

सब् राक्षस्कुलको हुन्या छ अब नाश् छोड्छन् प्रभूले कहाँ ।
तिम्रो नाश् कसरी म देखुँ म त लौ जान्छू प्रभू छन् जहाँ ॥
खूसी भै चिरकाल तक् गर यहाँ राज् खुप् चिरायू भया ।
येती विन्ति गरी विभीषण सबै छाडेर राम् थ्यैं गया ॥ ४५ ॥

चार् मन्त्री सँग ली विभीषण गया श्रीरामका पासमा ।
वाहाँ जान डराइ सम्मुख भया टाढै ति आकाशमा ॥
हे नाथ् ! आज शरण् पऱ्याँ चरणमा आयाँ म सेवक् भनी ।
उच्चा शब्द गरी गऱ्या विनति खुप् वृत्तान्त आफ्नू पनी ॥ ४६ ॥

हे राम् ! रावण कुम्भकर्ण विरको भाई विभीषण् म हूँ ।
रावण् आज् अधम् भयो हजुरमा विस्तार् कहाँ तक् कहूँ ॥
सीता क्यान हऱ्यो फिराउ भनि खुप् हीतै भन्या ता पनी ।
झन् धिक्कार् गरि खड्ग ली कन उठ्यो काट्छू तँलाई भनी ॥ ४७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्तो रावणले गऱ्यो र रघुनाथ् ! आयाँ हजुर्मा म ता ।
संसार् पार् सहजै उतार्छ जसले सो छोडि जानू कता ॥
यस्तो विन्ति सुन्या विभीषणजिको सुग्रीवजीले जसै ।
रावण् कैं छल झैं बुझ्या र झटपट् बिन्ती गऱ्या यो तसै ॥ ४८ ॥

विश्वास् न मान्नु रघुनाथ् इ त दुष्ट पो हुन् ।
गर्नन् इ औसर पऱ्या हुँदि जीयमा खुन् ॥
मर्जी हवस् इ सब पक्डि निभाइ हालुस् ।
भाई म हूँ पनि भन्यो उ छँदै छ मालुस् ॥ ४९ ॥

विश्वास् कत्ति न मानि बक्सनु हवस् सब् दुष्ट पो हुन् इ ता ।
रावण् कैं यदि भाइ हो त किन ढिल् मारौं न भन्छू म ता ॥
जैले पर्दछ छिद्र उस् बखतमा मार्नन् इ दागा गरी ।
मार्नालाइ हुकुम् हवस् सहजमा मारिन्छ येसै घरी ॥ ५० ॥

मेरो मत् विनती गऱ्याँ हजुरको क्या मत् छ स्वामिन् ! भनी ।
सुग्रिव्को विनती सुनेर रघुनाथ् हाँसेर बोल्या पनी ॥
हे सुग्रीव सखे ! म आँटु त सबै लोक् ध्वस्त ऐल्हे गरी ।
फेर् सृष्टी क्षणमा गरूँ सहजमा लाग्दैन एक् काल् घरी ॥ ५१ ॥

तस्मात् भक्त बुझेर निर्णय दियाँ आउन् ति ल्याऊ यहाँ ।
उस् माथी पनि शत्रुदल् यदि भया मार्थ्यां म छोड्थ्याँ कहाँ ॥
शत्रुका इ त ओरि हुन् तर पनी आया शरण्मा यहाँ ।
मेरा आज शरण् पऱ्या पनि भन्या तिन्लाइ छोड्छू कहाँ ॥ ५२ ॥

एकै बखत् पनि शरण् भनि जो मलाई ।
संझेर पर्दछ शरण् त म तेसलाई ॥
लिन्छु शरण् यदि उ शत्रु हवस् दयैले ।
मेरो व्रतै छ यहि छोड्छु कसोरि ऐले ॥ ५३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीरामचन्द्रजिको हुकुम् यति हुँदा ल्याया विभीषण् पनी ।
पौंच्याया रघुनाथका हजुरमा ल्याई इनै हुन् भनी ॥
श्रीरामचन्द्रजिको विभीषणजिले पाया र दर्शन् तहाँ ।
खुप् साष्टाङ्ग गरी प्रणाम् पनि गऱ्या पस्रेर पृथ्वी महाँ ॥ ५४ ॥

दर्शन् श्रीरघुनाथको जब मिल्यो खूसी विभीषण् भया ।
जो ती दुःख थिये विभीषणजिका ताहीं तुरुन्तै गया ॥
सर्वात्मा रघुनाथको स्तुति गऱ्या ईश्वरु इनै हुन् भनी ।
सर्वात्मा रघुनाथ् स्तुती सुनि बहुत् खूसी हुनू भो पनी ॥ ५५ ॥

क्या माग्छौ वर माग दिन्छु म भनी हूकुम् भयेथ्यो जसै ।
भक्ती मात्र थियो वहाँ मन महाँ त्यो भक्ति माग्या तसै ॥
हे नाथ् ! भक्ति रहोस् सदा हजुरमा कैले न बिग्रोस् मती ।
छोटै मान्छु म भक्ति देखि अरु चिज् यस् सृष्टिमा छन् जती ॥ ५६ ॥

तस्मात् कर्मविनाश गर्न कन एक् ध्यान् मात्र तिम्रो हवस् ।
येतीले म कृतार्थ छू विषयसुख् सम्पूर्ण दूरै रहोस् ॥
केवल् भक्ति मिल्या प्रसन्न छु भनी बिन्ती गऱ्याथ्या जसै ।
होला लौ तिमिलाइ भक्ति भनि त्यो दीनू भयो वर् तसै ॥ ५७ ॥

जस्ले यो तिमिले गऱ्यौ स्तुति जती मेरो यती पाठ् गरोस् ।
तेस्लाई यति वर् म दिन्छु सहजै संसारसागर् तरोस् ॥
येती भक्त विभीषणै सित हुकुम् भो फेरि लङ्का महाँ ।
राज् दिन्छू अहिले भनी कन लहड् आयो र मनमा तहाँ ॥ ५८ ॥

भाई लक्ष्मणलाइ मर्जि पनि भो हे भाइ ! लङ्का महाँ ।
राज् गर्नन् पछि ता पनी म अभिषेक् दिनू छ दिन्छू यहाँ ॥
ल्याऊ जल् तिमि जाउ सागर भनी हूकुम् भयेथ्यो जसै ।
दौडी सागरमा गई क्षण महाँ ल्याई दिया जल् तसै ॥ ५९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राजा भै तिमिले रहू अब उपर् लङ्कापुरीको भनी ।
श्रीराम्चन्द्रजिले विभीषण उपर् दीया अभीषेक् पनी ॥
लङ्काका अधिराज् विभीषण हुँदा सुग्रिव्हरू खुस् भया ।
ताहीं सुग्रिवजी विभीषणजिका साम्ने नजिक्मा गया ॥ ६० ॥

खुसी भै कन अङ्कमाल् पनि गरी सुग्रीव भन्छन् तहाँ ।
सेवक् हौं सब रामका तर तिमी छौ मुख्य सब्मा यहाँ ॥
यस् रावण् कन मार्नलाई महराज् ! साहाय देऊ भनी ।
सुग्रिव्ले यति बात् गऱ्या जब तहाँ बोल्या विभीषण् पनी ॥ ६१ ॥

हे सुग्रिव् महराज् ! सहाय दिनको क्या शक्ति मेरो यहाँ ।
तिन् लोक्का अधिनाथ् परात्म रघुनाथ् आफैं खडा छन् जहाँ ॥
दास् हूँ श्रीरघुनाथको म गरुँला सेवा त भर्सक् गरी ।
यस्तै बात्चित गर्दथ्या दूत तहीं आये अगाडी सरी ॥ ६२ ॥

रावण्को शुक दूत त्यो अघि सरी सुग्रीव साम्ने भई ।
वाहीं जान त डर् भयो र डरले आकाश बिच्मा रही ॥
लाग्यो सुग्रिवलाइ भन्न महराज् सुग्रिव् ! खराबी भयो ।
राम् लक्ष्मण् सितको मिलाप् म सितको वैरी हुन्या मन् गयो ॥ ६३ ॥

भाई हो मितको जनाउनु असल् सम्झ्या तँ जा लौ भनी ।
हुकुम् रावणको भयो र अहिले याहाँ म आयाँ पनी ॥
तस्मात् रावण्को हुकुम् सुन तिमी क्या काम आयौ यहाँ ।
सब् लस्कर् लिइ फर्कि जाउ तिमिले फेर् राजधानी महाँ ॥ ६४ ॥

लङ्का यो जिति सक्नु छैन अहिले इन्द्रादिले ता पनी ।
वानर् पो तिमि हौ त क्या गरूँ कुरा यो स्थात् जितौला भनी ॥
सीता जो अहिले हऱ्याँ त मइले श्रीरामकी पो हऱ्याँ ।
भाई हौ मितका विरोध् न गर यो तिम्रो विराम् क्या गऱ्याँ ॥ ६५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मेरै भाइ समान हौ भनि बहुत् हित् जानि अर्ती दियाँ ।
जो बर्छौ तर फर्कि जाउ म त हित् गर्दैछु गर्दै थियाँ ।।
यस्तो रावणको हुकुम् छ महराज् ! येती भनेथ्यो जसै ।
पक्र्या वानरले त खैंचि कन खुप् हान्या मुठीले तसै ।। ६६ ।।

वानर्ले बहुतै फजित् जब गर्‍या हे राम् ! मर्‍याँ लौ भनी ।
श्रीरामचन्द्र सुनुन् भनेर शुकले साह्रै करायो पनी ।।
दुत् हूँ मार्न उचित् त होइन प्रभो ! बिन्ती गरेथ्यो जसै ।
कुट्नु छैन भनी हुकुम् हुन गयो सून्या र छोड्या तसै ।। ६७ ।।

वानर् देखि छुट्यो जसै उहि बखत् कूदेर आकाश् गयो ।
क्या उत्तर् दिनु हुन्छ पाउँ म जवाफ् जान्छू म भन्दो भयो ।।
यस्को सुग्रिवले जवाफ् तहिं दिया मित् दाज्यु होस् ता पनी ।
वाली भैं गरि मारुँला अधम होस् भन्दीन दाज्यू पनी ।। ६८ ।।

श्रीरामचन्द्रजिकी सिता हरि कहाँ उम्केर जालास् उसै ।
यस्तै रावण थ्यैं भन्यास् भनि भन्या सुग्रीवजीले तसै ।।
यस्तो सुग्रिवले जवाफ् जब दिया रामको हुकुम् भो तहाँ ।
पक्डुन् वानरले न छोड अहिले क्यै दिन् रहोस् यो यहाँ ।। ६९ ।।

श्रीरामचन्द्रजिको हुकुम् यति हुँदा त्यो शुक बन्धन् पर्‍यो ।
यस् भन्दा अघि आइ शार्दुल फिर्‍यो विस्तार् यसैले गर्‍यो ।।
विस्तार् शार्दुल देखि रामबलको सून्यो र रावण् पनी ।
चिन्तामा परि गै गयो अति ठुलो आयेछ लस्कर् भनी ।। ७० ।।

यैं बिच्मा रघुनाथ् रिसाउनु भयो आयेन सागर् भनी ।
लाल् लाल् नेत्र गराइ लक्ष्मणजिका साम्ने हुकुम् भो पनी ।
हे भाई ! तिमि हामीलाइ यसले सामान्य मानिस् गनी ।।
भेटै आज गरेन हेर तिमीले यस्को तमासा भनी ।। ७१ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सागर्शोषण गर्नलाइ धनु ली बाण् खैंचनू भो जसै ।
कामिन् भूमि पनी भयङ्कर स्वरुप् राम्लाइ देख्ती तसै ॥
चार् कोस् तक् त समुद्रको जल पुग्यो दस् दिक् अँध्यारा भया ।
जो जन्तू जलमा थिया ति पनि ता सब् खल्बलाई गया ॥ ७२ ॥
यस्तो देखि डराइ सागर तहाँ सुन्दर् स्वरुप् एक् धरी ।
भेटी खातिरलाइ रत्नहरु बेस् लीयेर झट्पट् गरी ॥
श्रीराम्चन्द्रजिका गया शरणमा भेटी अगाडी धरी ।
पाऊमा परि दण्डवत् पनि गऱ्या सब् सेखि सान् दुर् गरी ॥ ७३ ॥
हात् जोरी स्तुति बिन्ति धिर् गरि गऱ्या हे नाथ् ! म हूँ जड्यसै ।
सीतानाथ् प्रभुलाइ जानु कसरी क्यै चेत् न पाई उसै ॥
चेत् ऐले प्रभुले दिंदा हजुरमा आई शरण्मा पऱ्याँ ।
रस्ता दिन्छु दया रहोस् म छु अनाथ् हात् जोरि विन्ती गऱ्याँ ॥ ७४ ॥
सागर्का इ वचन् सुनी हुकुम भो साँचो भन्यौ ता पनी ।
बाण्को थान् त खटाउना कन पऱ्यो यस्लाइ लौ हान् भनी ॥
मेरो बाण् त अवश्य काम न गरी फिर्दैन ऐल्हे यसै ।
ज्यान् राख्छौ त अवश्य देउ बदला टर्दैन यो बाण् कसै ॥ ७५ ॥
श्रीराम्चन्द्रजिको हुकुम् यति सुनी हात् जोरि बिन्ती गऱ्या ।
पापी छन् द्रुमकुल्यमा अहिर हुन् उत्तर् दिशामा पऱ्या ॥
ठाकुर्का यहि बाणले जति ति छन् पापी सबै नाश् गरोस् ।
यस् कास्ले म अनाथ् गरिब् हजुरका दास्को सबै ताप् हरोस् ॥ ७६ ॥

यति विनति गऱ्याको सूनि खुप् हर्ष मानी ।
सकल हरि दिनू भो तेहि बाण् जल्दि हानी ॥
रिस सित गइ बाण्ले पापिको नाश् गराई ।
सकि कन फिरि ठोक्रैमा पऱ्यो बाण आई ॥ ७७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यैं बिच्मा ति समुद्रले चरणमा पर्नेर बिन्ती गर्‍या ।
कीर्ति खुप् रहन्याछ सेतु बलियो ह्ालेर लस्कर् तर्‍या ॥
सेतू बाँधनमा समर्थ नल छन् इन्ले त वर्दान् पनी ।
पायाको छ इ विश्वकर्मसुत हुन् बाँधुन् इ सेतू भनी ॥ ७८ ॥

येती बिन्ती गरेर पाउ परि फेर् सागर् अदृश्यै भया ।
सागर्को बिनती सुनी नल पनी रामका हजुर्मा गया ॥
हूकुम् भो नललाई सेतु तिमिले चाँडै बनाऊ भनी ।
लस्कर् साथ लिया र जल्दि नलले सेतू बनाया पनी ॥ ७६ ॥

खुसि भइ नलले सब् वीरको तेज् जगाई ।
वरि परि जति छन् सब् वृक्ष पर्वत् मगाई ॥
अघि सरि कन सेतु बाँध्न लाग्या जसै ता ।
शिव भनि रघुनाथ्ले मूर्त्ति थाप्या तसै ता ॥ ८० ॥

रामेश्वर् भनि नाम् चलोस् अब उपर् संकल्प याहाँ लिई ।
गङ्गाजल् लिन काशि गै कन उ जल् ल्याई नुहाई दिई ॥
फ्याँक्ला कामरु त्यो समुद्रजलमा जस्ले बगोस् यो भनी ।
त्यो जन् मुक्त हवस् भनेर रघुनाथ्को यो हुकुम् भो पनी ॥ ८१ ॥

बाँध्या सेतु छपन्न कोस पहिले दिन् दोसरा दिन् असी ।
कोस् चौरासि सक्या तृतीय दिनमा कस्मर् सबैले कसी ॥
कोस् अठ्ठासि सक्या चतुर्थ दिनमा बाँकी बयानब्य कोस् ।
पाँचौं दीन महाँ सक्या नजर भो निस्केन एक् काँहि दोष ॥ ८२ ॥

तेही मार्ग गरेर फौज् सब तर्‍यो ढाक्यो त्रिकुट् पर्वतै ।
टापू ढाकि दियो रहेन बिचमा खाली भन्याको कतै ॥
भाईलाइ चढाइ अङ्गद महाँ आफू हनूमान् महाँ ।
चढ्नू भो रघुनाथ् र जानु पनि भो थियो जगा उच् जहाँ ॥ ८३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ताहीं गै कन त्यो विचित्र नगरी लंकै नजर् भो जसै ।
त्यो रावण् पनि कौसिमा गइ तमास् हेर्थ्यो नजर् भो तसैं ॥
यै बिच्मा शुकलाइ छोडि दिनु भो दौडेर त्यो शुक् गयो ।
रावण् सीत तुरन्त गै कन सबै विस्तार गर्दो भयो ॥ ८४ ॥

ऐल्ले हे महराज् ! गयाँ हजुरको हूकुम् हुनाले तहाँ ।
बाँध्या वानरले पर्‍याँ सकसमा आऊँ कसोरी यहाँ ॥
ऐल्ले पो रघुनाथका हुकुमले छोडी दिया जा भनी ।
बाँच्या बल्ल भनेर हर्ष सित खुप् दौडेर आयाँ पनी ॥ ८५ ॥

आयो फौज् रघुनाथको अति ठुलो याहीं समुद्रै तरी ।
जीती सक्नु कठिन् हुन्या छ बलले ऐल्ले लडाइँ गरी ॥
सीताजी लगि रामका शरणमा की आज पर्नू हवस् ।
लड्नै मन् छ भन्या तुरन्त अब लौ सङ्ग्राम गर्नू हवस् ॥ ८६ ॥

रामको एक् समचार् म भन्दछु हरिस् सीता कउन् मत् लिई ।
सङ्ग्राम् गर्न अगाडि सर् बखत भो सास्ने मुहूँडा दिई ॥
भोली ध्वस्त गराउँछू अघि खबर् दीयाँ उचित् हो भनी ।
हाँकी भन्छु तँलाइ छोडिन यसै मैले न मारी पनी ॥ ८७ ॥

रावण्लाइ सुनाउनू यति थियो हे शुक् ! सुनाई दियास् ।
तैं जान्छस् त पठाउँ को अरु तहाँ तैंले मनैमा लियास् ॥
यस्तो श्रीरघुनाथको हुकुम भो भन्नू समाचार् भनी ।
साँचो विन्ति गरी सक्याँ उ समचार् मैले हजुर्मा पनी ॥ ८८ ॥

मेरो बुद्धि म विन्ति गर्छु अहिले राम् हुन् जगत्का पती ।
जीती सक्नु कदापि छैन अरुले क्या भो हजुर्को मती ॥
सीता आज लगेर सुम्पनु हवस् रामका शरण्मा परी ।
बाँच्न्या येति उपाय देख्छु नहि ता आयो मरण्को घरी ॥ ८९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यो बिन्ती शुकले गऱ्यो र सुनि खुप् रावण् रिसायो तहाँ ।
लाग्यो भन्न मलाइ पाजि शुक यो अर्ती दिन्या भो यहाँ ॥
औरै कोहि भया त निश्चय यहाँ मारी दिन्या पो थियाँ ।
यस्‌का गुण् अघिका थिया र गुणले बाँचिस् बिदा जा दियाँ ॥ ६० ॥

रावण्‌ले शुकलाइ जा भनि तहाँ बीदा जसै ता दियो ।
त्यो शुक् ब्राह्मण हो अघी पछि सराप् पर्दा तहाँ त्यो थियो ॥
राक्षस् हूनु सराप् पनी तहिं छुट्यो बीदा तुरुन्तै भयो ।
रावण् देखि बिदा भयो र पछि ता शुक् ब्राह्मणै भै गयो ॥ ६१ ॥

ब्राह्मण् हुन् घरमा थिया शुक ऋषी एक् दिन् अगस्ती गया ।
भोजन् दिन्छु अगस्तिलाइ म भनी निम्ता ति गर्दा भया ॥
स्नान्‌पानी गरि आउँछू तब भनी हींड्या अगस्ती जसै ।
आयो राक्षस वज्रदंष्ट्र रिसले पायो र अन्तर् तसै ॥ ६२ ॥

जस्‌तो रुप् छ अगस्तिको उहि स्वरुप् धाऱ्यो र बोल्यो पनी ।
मासु खान मलाइ देउ तिमिले इच्छा छ मेरो भनी ॥
यस्‌तो छल् पहिले गऱ्यो र पछि फेर् खान्या बखत्‌मा पनी ।
मासु मानिसको लगी मिसि दियो ठिक् शुक् कि पत्नी बनी ॥ ६३ ॥

भाग् देख्ता ति अगस्तिका रिस उठ्यो दीया सरापै पनी ।
मासु मानिसको दिइस् तँ त भयास् राक्षस् अवश्यै भनी ॥
शुक्‌ले विन्ति गऱ्या खबर् हुन् गयो यो छल् पऱ्याको जसै ।
चाँडै छुट्टि हुन्या अगस्ति ऋषिले वेला बताया तसै ॥ ६४ ॥

हे शुक् ! राम् अवतार् हुन्या छ बस लौ रावण् कहाँ गै तहीं ।
राम्‌को दर्शन पाउला तहीं सराप् छुट्‌ला न जाऊ कहीं ॥
यस्‌तो अर्ति अगस्तिको सुनि उसै माफिक् गऱ्याका थिया ।
राम्‌का दर्शनले सराप् छुटि गयो फेर् वृत्ति आफ्नै लिया ॥ ६५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रावण्की महतारिको पनि पिता हूँ हित् म भन्छू भनी ।
रावण्का नजिकै गई कन भन्यो हित् माल्यवान्ले पनी ।।
राम् नारायण हुन् सिता पनि उनै लक्ष्मी पनी ज्ञानले ।
सीता सुम्पि दि हाल राख मनमा पूजा गरी ध्यानले ।। ९६ ।।

उल्का हुन्छ अनेक् अनेक् सहरमा उत्सव् भन्याको रती ।
काँहीं छैन बताउँ यो म महराज् ! याहाँ हजुर्मा कती ।।
तस्मात् विन्ति छ यो बहुत् हजुरमा हित् जानि लीनू हवस् ।
सीतानाथ् कन ईश्वरै बुझि सिता सुम्पेर दीनू हवस् ।। ९७ ।।

यो बिन्ती सुनि माल्यवान् सित बहुत् रावण् रिसायो तहाँ ।
लाग्यो भन्न रिसाइ आज तिमी क्या बोल्छौ बुढा भै यहाँ ।।
क्याले राम् परमेश्वरै भनि भन्यौ मानिस् त हुन् ती पनी ।
लिन्छन् वानरको सहाय कसरी जानू त ईश्वर् भनी ।। ९८ ।।

तिम्रा बात् सुनि चित्त पोल्छ तिमी ता जाऊ घरैमा भनी ।
मन्त्रीवर्ग लगाइ साथ घरमा जल्दी पठायो पनी ।।
रावण् उच्च अटालिमा बसि कती आया बड़ा विर् भनी ।
हेर्दै लड्न खतम् गरी कन हुकुम् दिन्थ्यो लड्न् विर् भनी ।। ९९ ।।

देख्नू भो रघुनाथले र तहिँ बाण् छोडी दिनू भो जसै ।
तेस् बाण्ले दस छत्र दस् मुकुट सब् काटी खसाल्यो तसै ।।
आफ्ना छत्र र दस् मुकुट् जब गिन्या लाज् मानि रावण् पनी ।
ओर्ल्यो जल्दि अटालि देखि र गयो हान्नन् इ फेरी भनी ।।१००।।

दर्बार् भित्र पसी हुकुम् पनि दियो लौ लड्न जाऊ भनी ।
निस्क्या लड्न भनी प्रहस्तहरु विर् छोपेर भूमी पनी ।।
रांगा उँट् गदहा र सिंहहरुमा विर् विर् सवारी भया ।
नाना शस्त्र र अस्त्र ली कन अनेक् विर् लड्न जल्दी गया ।।१०१।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चार् ढोका तिर बाट निस्कि कन फौज् साम्ने भयेथ्यो जसै ।
वानर्ले नजिकै गई कन जगा घेरी लिया सब् तसै ॥
रावण्को सब फौज निस्कन तहाँ पायेन ठाउँ पनी ।
गर्जन्छन् सब वीर वानरहरू राम्चन्द्र जित्छन् भनी ॥१०२॥

यस्तै रित् सित घेरि हान्न पनि सब् लाग्या ति वानर्हरू ।
राक्षर्को पनि फौज् हटेन डरले प्राण् त्यज्न लाग्यो बरू ॥
सङ्ग्राम् यस् रितले जसै हुन गयो ताहाँ ति वानर् भन्या ।
श्रीराम्को करुणाकटाक्ष हुन गो अत्यन्त योद्धा बन्या ॥१०३॥

राक्षस् तर्फ भन्या घट्यो बल सबै ठूला ठुला विर् मन्या ।
मान्या वानरले ति राक्षस सबै चौथाइ बाँकी गन्या ॥
आफ्ना फौज् सब नष्ट देखि कन विर् साह्रै लडाकी सुरो ।
आयो इन्द्रजितै म लड्दछु भनी सर्वास्त्रमाको पुरो ॥१०४॥

वानर्का सब फौजलाइ हतियार् छाडेर मर्दन् गन्यो ।
श्रीराम्ले पनि ब्रह्मपाश् अति ठुलो जान्नै र मान्नै पन्यो ॥
एक् छिन् चुप् रहनू भयो र रघुनाथ् फेरी तयारी भई ।
ऐले मार्दछु मेघनाद् कन भनी साम्ने उसैका गई ॥१०५॥

मागनू भो धनु देउ लक्ष्मण भनी श्रीरामजीले जसै ।
मार्छन् की भनि मेघनाद डरले फर्केर भाग्यो तसै ॥
भाग्दामा प्रभुजी मुसुक्क मनले हाँसेर भन्छन् अनी ।
यो बच्चा पनि जोरि खोज्न म कनै चाहन्छ कच्चा भनी ॥१०६॥

पृथिवितल गिन्याका विर् बचाऊनलाई ।
हुकुम प्रभुजिको भो विर् हनुमानलाई ॥
ढिल न गर हनूमन्! क्षीर सागर् छ जाऊ ।
तहिँ छ अगम पर्वत् द्रोण लीयेर जाऊ ॥१०७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बखति तहिं छ तेही खवाइ यो फौज् बचाऊ ।
यति गरि शुभ कीर्ति दस् दिशामा नचाऊ ॥
हुकुम सुनि तुरुन्तै द्रोण लीयेर आया ।
पृथिवितल गिऱ्याका वीरलाई बचाया ॥१०८॥

यति गरि हनुमान्ले कीर्तिले लोक छाया ।
फिरि लगि उहि पर्वत् द्रोण राखेर आया ॥
जब त बखति पाई होस भो वानरैका ।
तब त भइ खुसालु नाच्न लाग्या सबै ता ॥१०९॥

लाग्यो वानरसैन्य गर्जन यसै बिच्मा र रावण् तहाँ ।
लाग्यो भन्न मलाइ मार्न बलवान् यो शत्रु आयो यहाँ ॥
जाऊ लौ अतिकाय विर्हरु तहाँ खुप् लड्न कम्मर् कस्या ।
मार्न्या छू तिमीलाइ निश्चय न गै याहीं घरैमा बस्या ॥११०॥

हूकुम् यो अतिकाय वीरहरुले सून्या र कम्मर् कसी ।
पौंच्या वानर सैन्य मार्न हतियार् छोड्या अगाडी बसी ॥
वानर्ले पनि वृक्ष पर्वत मुठी दाह्रा नखैले गरी ।
रावण्का बलको विनाश् गरि दिया ताहाँ अगाडी सरी ॥१११॥

मार्नू भो रघुनाथले कति तहाँ सुग्रीवजीले कती ।
अङ्गद् श्रीहनुमान लक्ष्मण इनै विर्ले गिराया कती ॥
श्रीराम्को करुणाकटाक्ष हुन गै वानर् बलीया भया ।
राक्षस्मा करुणा भयेन र तहाँ राक्षस् मरी गै गया ॥११२॥

सर्वेश्वर् सर्वरूपी प्रभु कन यसरी लड्न पो क्यान पर्थ्यो ।
वाग्वाण् एक् छोडि दीया पनि त ति रिपुको नाश् उसंले त गर्थ्यो ॥
मायाले सच्चिदात्मा नर भइ नरका शुद्ध लीलादि गर्छन् ।
जुन् लीलाले त पापी अधम पतितका पाप सन्ताप हर्छन् ॥११३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रावण्ले अतिकाय वीरहरुका फौज् मारियाको जसै ।
सून्यो दुःख पऱ्यो र पूर्ण रिसले खुप् लड्न आँट्यो तसै ॥
सुन्दर् एक् रथमा चढ्यो र हतियार् शस्त्रास्त्र सब् थोक् लिई ।
लङ्कारक्षण गर्नु इन्द्रजितले भन्न्या हुकुम् यो दिई ॥११४॥

केही फौज् पनि साथमा लिइ गयो श्रीरामजी छन् जहाँ ।
रोक्या वानरसैन्यले र रिसले माऱ्यो अनेक् विर् तहाँ ॥
सुग्रीवादि बडा बडा जति थिया विर् विर् तिनैले पनी ।
जीती सक्नु भयेन सब् कन जित्यो पाऱ्यो जमिन्मा पनी ॥११५॥

देख्यो विभीषणजिलाइ गदा लियाका ।
श्रीरामका चरणमा दृढ मन् दियाका ॥
झन् मुख्य शत्रु त यहीं छ भनेर ठान्यो ।
साह्रै रिसाइ कन शक्ति उठाइ हान्यो ॥११६॥

आयो शक्ति तहाँ विभीषणजिको प्राण् खैंचन्या सुर् गरी ।
लक्ष्मण्ले तहिं झट् बचाउनु भयो आफू अगाडी सरी ॥
शक्ती लक्ष्मणलाइ बज्रन गयो लक्ष्मण्जि मूर्छा पऱ्या ।
मूर्छा पर्नु कहाँ थियो प्रभुजिले चेष्टा नरैको गऱ्या ॥११७॥

लक्ष्मण्लाइ उठाउना कन तहाँ दौडेर रावण् गयो ।
सक्थ्यो रावणले उठाउन कहाँ आश्चर्य मान्दो भयो ॥
लक्ष्मण्लाइ उठाउन्या बखतमा देख्या उठ्यो रिस् पनी ।
यै बिच्मा हनुमान् गया नजिकमा रावण् गिराऊँ भनी ॥११८॥

हान्या वज्र समानको र मुठिले बज्ऱ्यो मुठी त्यो जसै ।
रावण् हो बलवान् तथापि रथतै छाडेइ गिऱ्यो पो तसै ॥
लक्ष्मण् श्रीहनुमान देखि खुसि भै साह्रै हलूका भया ।
लक्ष्मण्लाइ उठाइ जल्दि हनुमान् रामचन्द्रजी थ्यैं गया ॥११९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

लक्ष्मण् नारायणै हुन् भनि बुझि डर भै शक्तिले छाडि दीयो ।
रावण् मूर्छा पऱ्याको पनि उठि उ बखत् फेर् धनुर्बाण लीयो ॥
सीतानाथ् श्रीजगन्नाथ् प्रभुपनि हनुमान् वीरका पीठ माहाँ ।
चढ्नू भो लड्न मनसुब् गरिकन लिनु भो फेर् धनुर्बाण ताहाँ ॥१२०॥

टङ्कार् खुप् धनुको गरी हुकुम भो उम्केर जालास् कहाँ ।
तेरा बन्धु निभाइ यो रण महाँ मार्छू तँलाई यहाँ ॥
रावण्ले इ वचन् सुन्यो र बिजवाफ् भै रिस मनैमा लियो ।
हान्यो श्रीहनुमानलाइ शरले घाऊ लगाई दियो ॥१२१॥

घाऊ श्रीहनुमानका शरिरमा देख्नू भयेथ्यो जसै ।
साह्रै रिस् उठि काल रुद्र सरिका ठाकुर हुनू भो तसै ॥
घोडा रथ् ध्वज सूत शस्त्र धनु सब् छत्रै पताकै पनी ।
काटी रावणलाइ हान्नु पनि भो मूर्छा परोस् यो भनी ॥१२२॥

लाग्यो बाण् रघुनाथको र तहिँ त्यो मूर्छा तुरुन्तै पऱ्यो ।
हातैमा धनु थाम्न शक्ति न हुँदा हात् देखि भुँमा झऱ्यो ॥
यै बिच्मा सिरको किरीट शरले काटी खसाली दिया ।
रावण्का सब सेखि सान् प्रभुजिले खैंचेर ताहीं लिया ॥१२३॥

बाधा रावणलाइ खुप् सित भयो बीदा प्रभूले पनी ।
ऐल्हे जा घरमा भनी दिनु भयो भोली लडौंला भनी ॥
सेखी सान् रति भर् तहाँ न रहँदा रावण् मऱ्या झैं भयो ।
लाज् मानी कन लड्न शक्ति न हुँदा फर्केर लङ्का गयो ॥१२४॥

लक्ष्मण् मूर्छित झैं भया र रघुनाथ् शोक् गर्न लाग्या हरी ।
जस्तो मानिस गर्छ सोहि रितका चेष्टा अनेकै गरी ॥
लक्ष्मण्लाइ बचाउ फेरि हनुमन् ! ली आउ औषध् भनी ।
हुकुम् यो रघुनाथको तहिँ हुँदा दौड्या हनूमान् पनी ॥१२५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

औषध् लीन गया जसै त हनुमान् चाल् पाइ रावण् पनी ।
रात्रीमा उठि कालनेमि सित गो क्यै विघ्न पारूँ भनी ॥
राजा रावणलाइ रात्रि बिचमा देख्यो अकस्मात् जसै ।
सम्मान् खुप् गरि ताहिं हाजिर रह्यो त्यो कालनेमी तसै ॥१२६॥

मैले क्या गरुँ कौन आउनु भयो यो राती एक्लै यहाँ ।
यो बिन्ती सुनि कालनेमि सित सब् विस्तार् बतायो तहाँ ॥
यस्तो भो सुन कालनेमि अहिले लक्ष्मण् गिर्‍याका थिया ।
तिन्‌लाई पनि फेर् बचाउन ठुलो राम्‌चन्द्रले सुर् लिया ॥१२७॥

औषध् लीन भनेर आज हनुमान् द्रोणाचलैमा गयो ।
औषध् ल्याउन विघ्न पार तिमिले लौ जाउ वेला भयो ॥
मायाले मुनि वेष् धरेर हनुमान्‌लाई भुलाऊ गई ।
सक्न्या छौ तिमिले भुलाउन ठुला योगी सरीका भई ॥१२८॥

यस्तो रावणले हुकुम् जब दियो लौ विघ्न गर् जा भनी ।
राम् ईश्वर् बुझि कालनेमि विरले क्यै विन्ति पार्‍यो पनी ॥
येती हित् बुझि विन्ति गर्छु अधिराज् ! हीतै भन्यो यो भनी ।
मेरो विन्ति सधाइ बक्सनु हवस् होला ठुलो हित् पनी ॥१२९॥

ज्यान्‌को आस् पनि कत्ति छैन अधिराज्! दीन्यै छु यो ज्यान् पनी ।
जीतौन्या तर छैन जान इ त हुन् चौधै भुवन्‌का धनी ॥
भाई बन्धु मराइ बाँचि कन पो क्या सोख् छ राजा भई ।
ईश्वर् हुन् पर रामका शरणमा ऐल्हे तुरुन्तै गई ॥१३०॥

सीता सुम्पि दि हाल राज्य पनि यो देऊ विभीषण् गरुन् ।
खूसी भै कन आज देखि रघुनाथ् तिम्रा विपत्ती हरुन् ॥
जाऊ लौ वनमा र लेऊ मनमा आत्मै विचार्‌को मती ।
मायाले त भुलाउँछिन् जगतमा यस्तै छ तिन्‌को गती ॥१३१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आत्मा चिन्न अवश्य पर्छ महराज ! एकाग्र भै ध्यान् गरी ।
आत्मा चिन्न समर्थ होइ न सक्या राम् भज्नु एक् मन् गरी ।।
कौस्तुम्भ् हार किरीट केयुर अनेक् भूषण् शरिर्मा धरी ।
आफ्ना यैँ हृदयारविन्द बिचमा राखेर खुप् ध्यान् गरी ।।१३२।।

सीताराम् कन भज्नु पर्छ अधिराज् ! राम् हुन जगत्का पती ।
ईश्वर् जानि अवश्य छोड तिमीले यस्तो विरोध्को मती ।।
येती विन्ति गरेर चुप् भइ रह्यो त्यो कालनेमी तहाँ ।
अम्रित् तुल्य वचन् सुन्यो त पनि त्यो लिन्थ्यो अधम्ले कहाँ ।।१३३।।

रावण्ले त रिसाइ तेस् कन तहाँ झन् मार्न मन्सुब् धर्‍यो ।
मार्न्यै मन् बुझि कालनेमि विरले फेर् विन्ति ताहाँ गर्‍यो ।।
यस्तो क्यान रिसानि हुन्छ अधिराज् ! ऐल्हे तहाँ मै गई ।
सर्कार्को सब काम बन्दछ भन्या जान्छू तयारी भई ।।१३४।।

येती विन्ति गरेर तेहि बिचमा ऊठेर दौड्यो पनी ।
लाग्यो गर्न उपाय फेरि हनुमान् फिर्नै न पाउन् भनी ।।
रस्तामा गइ एक् तपोवन असल् तेस्ले तयारी गर्‍यो ।
मायाले फुलका र फल् सहितका वृक्षादिले वन् भर्‍यो ।।१३५।।

एक् आश्रम् पनि कल्पना तहिं गर्‍यो आफू मुनीश्वर् बनी ।
तेसै आश्रममा बस्यो म हनुमान्लाई छलूँला भनी ।।
तेस्का शिष्य अनेक् थिया वरिपरी ताहीं हनूमान् गया ।
क्या देख्याँ अघि आश्रमै पनि यहाँ थीयेन भन्दा भया ।।१३६।।

कस्को आश्रम हो बुझी जल पिई जाँला म जल्दी भनी ।
बुझ्नैं खातिर तेहि आश्रम विषे पौंच्या हनूमान् पनी ।।
योगी झैं भइ कालनेमि शिवको पूजा विधान्ले गरी ।
कुन् रितले हनुमानलाइ ठगुँला भन्न्या इरादा धरी ।।१३७।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

थीयो आश्रम भित्र दर्शन गरूँ भन्न्या इरादा धऱ्या ।
योगेश्वर् बुझि भक्ति राखि हनुमान्‌ज्यूले नमस्कार् गऱ्या ॥
दुत हूँ श्रीरघुनाथको म हनुमान् भन्छन् मलाई पनी ।
औषध् ल्याउनको हुकुम् प्रभुजिको हूँदा म आयाँ भनी ॥१३८॥

सब् वृत्तान्त गऱ्या र जल् पिउनको इच्छा बहूतै थियो ।
खोज्या जल् हनुमानले र खुसि भै तेस्‌ले तहाँ जल् दियो ॥
आऊ फल् फुल खाउ पीउ हनुमन् ! ठण्डा छ यो जल् पनी ।
साहै हत्‌पत गर्नू छैन तिमिले कैल्हे म जाँला भनी ॥१३९॥

योगी हूँ सब जान्दछू म अहिले रामले नजर् खुप् गरी ।
लक्ष्मणलाइ बचाइ बक्सनु भयो सम्पूर्ण बाधा हरी ॥
वानर्‌को पनि फौज् खडा सब भयो येती भनेथ्यो जसै ।
तिर्खा मेटिइन्या न देखि जलले बोल्या हनूमान् तसै ॥१४०॥

तिर्खा ज्यादि छ जल् कमी छ यतिले मेट्‌तैन तिर्खा पनी ।
धेरै जल् छ कहाँ बताउनु हवस् वाहाँ म खाँला भनी ॥
सून्यो श्रीहनुमानका र इ वचन् क्वै एक् तलाऊ थियो ।
त्यो देखाउनलाइ एक अगुवा शिष्ये पठाई दियो ॥१४१॥

ऐल्हे जाउ र जल् पियेर हनुमन् ! फर्कर आऊ यहाँ ।
केही मन्त्र म दिन्छु त्यो सुनि गया मिल्न्या छ औषध् तहाँ ॥
सून्पा श्रीहनुमानले र इ वचन् बेस् हो हवस् लौ भनी ।
पौंच्या जल्दि तलाउमा र हनुमान् विर्‌ले पिया जल् पनी ॥१४२॥

ताहाँ तेहि तलाउ भित्र मकरी क्वै एक् बस्याकी थिई ।
खैंची श्रीहनुमानलाइ निलुँला भन्न्या ठुलो सुर् लिई ।
च्यापू च्याति पछारि ताँहि मकरीलाई निभाया जसै ।
स्त्रीको सुन्दर रूप् बन्यो र विनती त्यो गर्न लागी तसै ॥१४३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्वर्गमा म त अप्सरा अघि थियाँ नाम् धान्यमाली थियो ।
ब्राह्मण्का त सरापले मकरिको रुप् यो बनाई दियो ॥
तेसै रुप् कन मारि बक्सनु हुँदा आपत्ति मेरी गई ।
जान्छू स्वर्ग विषे म फेरि हनुमन् ! जस्ता कि तस्ती भई ॥१४४॥

अर्को विन्ति म गर्छु अति सरिको त्यो हो हजुर्को खुनी ।
जस्लाई मुनि भन्नु हुन्छ हनुमन् ! थीयो कहाँ त्यो मुनी ॥
औषध् लीन गयेछ आज हनुमान् लौ विघ्न गर् जा भनी ।
रावण्ले उपदेश् दियो र बलवान् त्यो कालनेमी पनी ॥१४५॥

विघ्नै गर्न भनेर आइ अहिले त्यो चाल तेस्ले गऱ्यो ।
तेस्लाई तहिं मार औषधि पनी ली जाउ बेला पऱ्यो ॥
यो बिन्ती गरि इन्द्रका हजुरमा त्यो धान्यमाली गई ।
आश्रम्मा हनुमान् फिऱ्या उहि बखत् केही न जान्या भई ॥१४६॥

देख्यो श्रीहनुमानलाइ नजिकै आई पुग्याका जसै ।
मेरो काम् अब सिद्ध गर्दछु भनी त्यो बोल्न लाग्यो तसै ॥
ऐल्हे दिन्छु म सिद्ध मन्त्र हनुमन् ! यो मन्त्र लेऊ पनी ।
देऊ लौ गुरुदक्षिणा पनि ठुला मेरा गुरू हौ भनी ॥१४७॥

छल्छाम्का इ वचन् सुन्या र हनुमान् विर्का उठ्यो रिस् पनी ।
हान्या मुड्कि उठाइ तेहि बिचमा लौ दक्षिणा ले भनी ॥
पायो चोट् तहिं मुड्किको र मुनिवेष् तेस्को तुरुन्तै गयो ।
जस्तो राक्षसको स्वरुप् अघि थियो सोही स्वरुप्को भयो ॥१४८॥

माया राक्षसका अनेक् तरहका त्यो गर्न लाग्यो जसै ।
हान्या मुड्कि उठाइ फेरि सिरमा ताहीं मऱ्यो त्यो तसै ॥
येती कर्म गरेर जल्दि हनुमान् द्रोणाचलैमा गया ।
पर्वत् बोकि तुरन्त फर्कि सहजै दाखिल् प्रभू थ्यैं भया ॥१४९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

खूसी खुप् रघुनाथ् तहाँ हुनु भयो औषध् सुषेण्ले गऱ्या ।
घाव लक्ष्मणका सबै जति थिया त्यै औषधीले हऱ्या ।।
रावण् माथि दगा घरेर सहजै लक्ष्मण् उठ्याथ्या जसै ।
बाँच्या भाइ दया गऱ्यौ र हनुमन्! भन्न्या हुकुम् भो तसै ।।१५०।।

सङ्ग्राम्को मतलब् गरेर हनुमान् साम्ने हुनू भो तहाँ ।
वानर्को पनि फौज् सबै अघि सऱ्यो ऊ झन् रहन्थ्यो कहाँ ।।
जस्तै सर्प गिराउँछन् गरुडले सोही तमासा गरी ।
रावण्लाइ गिराइ बक्सनु हुँदा गीरेर मूर्छा परी ।।१५१।।

ऊठी दुःख बहुत पाइ मनले हारी गयाको थियो ।
श्रीराम्चन्द्रजिको प्रचण्ड बल सब् बूझी लहड् खुप् लियो ।।
बेस् सिंहासनमा बसी सकल विर् राखी सभा खुप् गरी ।
लाग्यो भन्न म मर्छू हेर विर हो! राम्का अगाडी परी ।।१५२।।

राम् नारायण हुन् अवश्य बुझियो चौधै भुवन्का धनी ।
मानिस्को अवतार् लिया प्रभुजिले मार्छन् मलाई पनी ।।
मानिस् देखि त मर्न पर्छ मइले ब्रह्माजिको वर् छ यो ।
मानिस् भै रघुनाथ् सऱ्या अघि भन्या काल् टार्न सक्न्या छ को ।।१५३

राजा विर् अनरण्य सूर्यकुलमा क्वै एक् महातमा थिया ।
मैले व्यर्थ विरोध् गऱ्याँ र उ बखत् तिन्ले सराप् पो दिया ।।
मेरा वंश महाँ अवश्य अवतार् नारायणैले लिनन् ।
तेरो राक्षसवंश मारि सहजै तैंलाइ मारी दिनन् ।।१५४।।

दीयो येति सराप् र तेस् बखतमा राजा बिती पो गया ।
सोही पूर्ण गराउना कन यहाँ श्रीराम् तयारी भया ।।
आया श्रीरघुनाथ् मलाइ अहिले मार्नै इरादा धरी ।
मार्छन् निश्चय आज मार्छु सहजै रामका अगाडी परी ।।१५५।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भाई मूर्ख छ कुम्भकर्ण अझ तक् यस्तो पऱ्यो ता पनी ।
सूतेको छ उठाइ ल्याउ अहिले चाँडो हुकुम् भो भनी ।।
हूकुम् पाइ बडा बडा विर गया ल्याऔं उठाई भनी ।
पौंची जल्दि उठाइ झट् हजुरमा ल्याई पुऱ्याया पनी ।।१५६।।

पाऊमा परि कुम्भकर्ण बलवान् साम्ने बसेथ्यो जसै ।
रावण्ले पनि दिन् वचन् गरि सबै विस्तार् सुनायो तसै ।।
हे भाई ! सुन कुम्भकर्ण ! अहिले आपत् मलाई पऱ्या ।
छोरा नाति समेत् बडा विरहरू ऐल्हे बहूतै मऱ्या ।।१५७।।

प्राण्को अन्त्य हुने बखत् भइ गयो बाँच्न्या उपायै कहू ।
राम् शत्रू बलवान् बुझिन्छ तिमि लौ साह्रै चनाखा रहू ।।
गम्भिर् येहि समुद्रमा पनि सहज् साँघू लगाई तऱ्या ।
वानर्का सब फौज् समेत् तरि यहाँ धेर् वीरको नाश् गऱ्या ।।१५८।।

वानर् देख्छु म विर् अनेक् तरहका सूरा लडाकी बडा ।
हाम्रा लस्करमा अनेक् विर मऱ्या वानर् सबै छन् खडा ।।
तिन्को नाश् गरि सक्नु देख्तिन यहाँ कौनै उपाई गरी ।
नाश् तिन्को तिमिले गराउ अहिले चाँडो अगाडी सरी ।।१५९।।

रावण्ले इ वचन् विलाप सरिका बोली सकेथ्यो जसै ।
हाँस्यो खुप् सित कुम्भकर्ण र तहाँ बिन्ती गऱ्यो साफ् तसै ।।
मैले क्या गरहुँ विन्ति आज अधिराज् ! पैल्हे गऱ्याथ्याँ पनी ।
राम् नारायण हुन् सिता प्रभुजिकी हुन् योगमाया भनी ।।१६०।।

मेरो विन्ति सधेन उस् बखतमा झन् खुप् रिसानी भयो ।
तेसैको फल हो अवश्य अधिराज् ! जो मन्त्रिको ज्यान् गयो ।।
एक् दिन् पर्वतका उपर् शिखरमा थीयाँ म रात्री महाँ ।
नारद्जी कन मध्य रात्रि बिचमा देख्याँ अकस्मात् तहाँ ।।१६१।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सोध्याँ आउनु भो हजुर् किन यहाँ जानू छ काहाँ भनी ।
मेरो विन्ति सुनेर सब् ति ऋषिले विस्तार् बताया पनी ॥
विस्तार् लौ सुन कुम्भकर्ण ! अहिले जीतेर सब् लोक् लियौ ।
इन्द्रादीहरुलाइ दुःख तिमिले अत्यन्त साह्रै दियौ ॥१६२॥

सब् इन्द्रादि ति विष्णुका हजुरमा पौंची शरण्मा पऱ्या ।
यस् रावण् कन मारिदेउ भगवान् ! भन्न्या त बिन्ती गऱ्या ॥
ब्रह्माको वरदान् छ मर्नु तइँले मानीस देखी भनी ।
मानिस् भै कन मारि बक्सनु हवस् मर्न्या छ रावण् पनी ॥१६३॥

येती विन्ति गरेर देवगण सब् पाऊ पऱ्याथ्या जसै ।
सोही रित् सित मारुँला भनि हुकुम् श्रीविष्णुको भो तसै ॥
सोही बात् परिपूर्ण गर्न रघुनाथ् ऐल्हे तयारी भया ।
मार्न्यैछन् तिमिलाइ निश्चय भनी ऊठेर नारद् गया ॥१६४॥

तस्मात् अवश्य रघुनाथ् कन देव जानी ।
ई वैरि हुन् भनि यहाँ रति भर् न मानी ॥
यो वैरभाव तिमिले अब छोडि देऊ ।
भक्ती गरी कन भजन् गरि आज लेऊ ॥१६५॥

भक्ती मुख्य छ सर्व साधन महाँ भक्ती छ सब् ज्ञान् दिन्या ।
भक्तीले सब मुक्त हुन्छ दुनियाँ यो नित्य जानी लिन्या ॥
भक्तीहिन् भइ कर्म गर्दछ भन्न्या यो निष्फलै हो भनी ।
जानी श्रीरघुनाथका चरणमा भक्ती लगाऊ पनी ॥१६६॥

हज्जारन् अवतार छन् प्रभुजिका रामावतार्ले सरी ।
आर्को छैन भजन् गऱ्यो भनि भन्न्या जस्का भजन्ले गरी ॥
जाला दुःख कतै न पाइ सहजै संसारसागर् तरी ।
सोही ठाम् पुगि जान्छ पूर्ण रुपले जाहाँ रहन्छन् हरी ॥१६७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जो रामचन्द्र तिर रात् दिन चित्त धर्छन् ।
राम् कै चरित्र पढ़ि खुप् सित मग्न पर्छन् ॥
तिन्‌का ति कर्मवशका सब पाप छुट्‌छन् ।
वैकुण्ठका सकल सौख्य तिनै त लुट्‌छन् ॥१६८॥

सुन्यो विन्ति र कुम्भकर्ण विरको साह्रै रिसायो पनी ।
लाग्यो भन्न तँलाइ डाकिन यहाँ ज्ञान् सुन्न देलास् भनी ॥
जस्‌तो भन्छु म सोहि मान्नु छ भन्या गर् युद्ध साम्ने सरी ।
सुत्‌नाको मतलब् छ पनि भन्या जा सुत् पलङ्‌मा परी ॥१६९॥

रावण्‌का इ वचन् सुनेर अहिले साह्रै रिसाया भनी ।
क्यै उत्तर् न गरी उठी कन गयो खुप् लड्‌न आँट्यो पनी ॥
पर्‌खाल् नाघि गयो र लड्‌न कन सुर् बाँधी करायो जसै ।
कालै तुल्य बुझेर वानरहरु साह्रै डराया तसै ॥१७०॥

विर् विर् वानरलाइ पक्‌डि मुखमा हाल्दै र निल्दै गयो ।
प्वाँख् लागी कन पर्वतै उडि तहाँ आई गया झैं भयो ॥
सक्‌थ्यो कुन् अघि टिक्न तेस् बखतमा तेस्‌का अगाडी परी ।
वानर्‌को सब फौज् तहाँ हटि गयो साह्रै सकस्‌मा परी ॥१७१॥

दाज्यू भनी तँहि विभीषण भेट्‌न आया ।
पाऊ परी कन बहुत् गरि विन्ति लाया ॥
कान्छो विभीषण म हूँ करुणा म पाऊँ ।
लङ्का महाँ म कन बस्न मिलेन ठाऊँ ॥१७२॥

सीता न राख घरमा तिमि सुम्पि देऊ ।
रामचन्द्रलाइ परमेश्वर जानि लेऊ ॥
बिन्ती गर्‍याँ यति र लात् पनि मारि दीया ।
निक्लेर जा भनि मलाइ निकालि दीया ॥१७३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

चार् मन्त्रि साथ लिइ निखिल म यहिँ आयाँ ।
श्रीरामका शरणमा परि विन्ति लायाँ ॥
ठूलो दया गरि लिया प्रभुले मलाई ।
आज्काल् खुसी छु रघुनाथ् सित बस्न पाई ॥१७४॥

बिन्ती विभीषणजिको जब सूनि लीयो ।
भाई चिन्ही कन खुसी भइ काख लीयो ॥
भाई ! चिरञ्जिवि रह्या तिमि दैव जानी ।
रामचन्द्रको गर भजन् अति हर्ष मानी ॥१७५॥

खुप् भक्त छन् बुझि लिया तिमि भाइलाई ।
भन्थ्या चिन्हेर अघि नारदले मलाई ॥
साँचै भयो ति ऋषिले जति हो भन्याको ।
प्रत्यक्ष देख्छु तिमि भक्त बडा बन्याको ॥१७६॥

भाई विभीषण ! परै रहु जल्दि जाऊ ।
सङ्ग्रामका बखतमा नजिकै न आऊ ॥
यस्ता वचन् सुनि बिदा भइ र्फाकि आया ।
थामी न सक्नु भइ आँसु पनी खसाया ॥१७७॥

बीदा भै जब ता विभीषण फिन्या यो फौज् गिरायो पनी ।
लाग्यो घुम्न र कुम्भकर्ण विरले घेर् फौज् गिराऊँ भनी ॥
वानर्को सब फौजलाइ बलले थिच्तै र मिच्तै गयो ।
कुन् सक्थ्यो अघि टिक्न तेस् बखतमा खुप् ध्वस्त गर्दो भयो ॥१७८॥

मुद्गर हात लियेर येहि रितले त्यो घुम्न लाग्यो जसै ।
फौज्को नाश् बहुतै गन्यो र रघुनाथ् साह्रै रिसाया तसै ।
वायव्यास्त्र उठाइ मुद्गर समेत् हातै खसाल्छू भनी ।
हान्या श्रीरघुनाथले र सहजै काटी खसाल्या पनी ॥१७९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

गी-यो हात् जब कुम्भकर्ण विरको मुद्गर् सहित्‌को तहाँ ।
ठूलो शब्द गरेर फेरि रिसले धायो प्रभू छन् जहाँ ॥
साल्‌को वृक्ष उखेलि हान्न भनि त्यो आयो नजिक्‌मा जसै ।
तेही हात् पनि काटि बक्सनु भयो वानर् भया खुस् तसै ॥१८०॥

हातै गि-या जब दुवै तब खुप् करायो ।
साह्रै रिसाइ रघुनाथ् तिर दौडि आयो ॥
फेर् अर्धचन्द्र सरिका दुइ बाण लीया ।
गोडै पनी सहज काटि खसालि दीया ॥१८१॥

हात् पाउ केहि न हुँदा अति दुःख पायो ।
मुख् बाइ राम् कन निलूँ भनि घस्रि आयो ॥
राम्‌चन्द्रले पनि मुखै भरि बाण हान्या ।
त्यो देखि फौजहरुले अति हर्ष मान्या ॥१८२॥

यै रित् गरेर अघि बाट थला बसाया ।
फेर् हानि ऐन्द्रशरले त सिरै खसाया ॥
ढोका थुन्यो सहरको सिरले त ताहाँ ।
गिड् उफ्रि गै कन प-यो र समुद्र माहाँ ॥१८३॥

ग्राहादि जन्तु मिचि नाश् बहुतै गरायो ।
इन्द्रादि देवगणका पनि ताप् हरायो ॥
खुप् पुष्पवृष्टि रघुनाथ ऊपर् खसाया ।
राम्‌लाइ भेट्न पनि नारद ताहिं आया ॥१८४॥

नारद्‌ले स्तुति खुप् ग-या प्रभुजिको नारायणै हुन् भनी ।
भोली देखि हुन्या कुरा जति थिया सो सब् बताया पनी ॥
हे नाथ्! विर् यहि कुम्भकर्ण विर हो यो विर् सहज्‌मा गयो ।
खूपै विर् अब इन्द्रजित् छ उसको लौ भोलि वेला भयो ॥१८५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भोली मर्दछ इन्द्रजित् पनि यहाँ लक्ष्मण्जिका हात् परी ।
आफैं मार्नु हुन्या छ रावण भन्या पर्सो लडाइँ गरी ॥
देख्न्यै छन् मुनिदेवसिद्धगणले त्यो सब् तमासा भनी ।
नारद् ताँहि बिदा भई यइ गया त्यो ब्रह्मलोक्मा पनी ॥१८६॥

रावण्ले पनि कुम्भकर्ण त मऱ्यो भन्न्या सुनेथ्यो जसै ।
साह्रै दुःख परी विलाप् पनि गरी मूर्छा पऱ्यो खुप् तसै ॥
रावण्लाइ बुझाउना कन अघी त्यो इन्द्रजित् विर् सऱ्यो ।
जल्दी विन्ति गऱ्यो खडै छु म छँदै कुन् ताप् हजुर्मा पऱ्यो ॥१८७॥

शत्रूको भय आज कत्ति न रहोस् ई शत्रु मै मारुँला ।
सब् शत्रूहरु मारि ताप् हजुरको चाँडै सहज् टारुँला ॥
होम् गर्छू म निकुम्भिला स्थल महाँ ऐल्हे तुरुन्तै गई ।
होम् सम्पूर्ण गऱ्या मलाइ अहिले अग्नी प्रसन्नै भई ॥१८८॥

दीन्याछन् हतियार् तिनै लिइ गई संग्राम गर्छू जसै ।
कुन् साम्ने भइ टिक्छ तेस् बखतमा सब् ध्वस्त हुन्छन् तसै ॥
येती विन्ति गऱ्यो र होम् गरुँ भनी ऊठेर जल्दी गयो ।
भक्ती राखि निकुम्भिला स्थल महाँ होम् गर्न लाग्दो भयो ॥१८९॥

सून्या त्यो समचार् विभीषणजिले होम् गर्न लाग्यो भनी ।
सो विस्तार् रघुनाथका हजुरमा गै विन्ति पाऱ्या पनी ॥
ऐल्हे हे रघुनाथ ! इन्द्रजितले होम् गर्न लाग्यो भनी ।
सून्याँ यो सुनि विन्ति गर्न अहिले आयाँ हजुर्मा पनी ॥१९०॥

होम्को विघ्न त गर्नु पर्छ अधिराज् ! होम् सिद्ध पाऱ्यो भन्या ।
राक्षस्गण् जिति सक्नु छैन कहिले ई सब् अजेयै बन्या ॥
लक्ष्मण्लाइ मलाइ बक्सनु हवस् हूकुम् म जान्छू तहाँ ।
मार्छन् लक्ष्मणले अवश्य अहिले त्यो बाँच्न सक्ला कहाँ ॥१९१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

येती विन्ति सुनी हुकुम् हुन गयो मै जान्छु मार्छू भनी ।
फेरी विन्ति विभीषणै सरि गऱ्या यस्तो छ यो विर् भनी ॥
खाँदै कत्ति न खाइ कत्ति न सुनी रात् दिन् नियम् खुप् गरी ।
जस्का बर्त छ बाह्र वर्ष उ पुरुष् तेरा अगाडी सरी ॥१९२॥

तेरो प्राण लिन्या छ यो छ वरदान् यस्तो हुनाले गरी ।
मारी सक्नु कदापि छैन अहिले कोही अगाडी सरी ॥
रात् दिन् कत्ति न खाइ कत्ति न सुती तेस्तो रह्याको यहाँ ।
लक्ष्मण् छन् अब लौ हुकुम् दिनु हवस् तेस्लाइ मारुन् तहाँ ॥१९३॥

ईश्वर् यिमी ह्वौ रघुनाथ् इ भाई ।
लक्ष्मण् त शेष् हुन् करुणा जनाई ॥
भूभार हर्ना कन जन्म लीयौ ।
यो रुप् भजन् गर्न बनाइ दीयौ ॥१९४॥

साँचो विन्ति गऱ्यौ म जान्दछु सबै यो विर् छ यस्तो भनी ।
हिंड्दै देखि न खाइ कत्ति न सुनी लक्ष्मण् रह्याका पनी ॥
जानी जानि म चुप् रह्याँ किन भन्या लाग्न्यैछ यो काम् पनी ।
उत्तर् येति तहाँ विभीषणजिका साम्ने हुकुम् भो पनी ॥१९५॥

लक्ष्मण्लाइ पनी हुकुम् तहिं भयो भाई ! तयारी बया ।
केही फौज् पनि साथमा लिइ तहाँ ऐल्हे तुरुन्तै गया ॥
चाँडै प्राण् लिइ हाल इन्द्रजितको जान्छन् विभीषण् पनी ।
सब्को छिद्र बताउनन् बखतमा यस्तो छ याहाँ भनी ॥१९६॥

हूकुम् यो रघुनाथको सुनि धनु लीई तयारी भया ।
रामका पाउ समाइ लक्ष्मण तहाँ क्यै बोल्न लागी गया ॥
मेरा बाण् अब इन्द्रजीत विरका प्राण्लाइ जल्दी हरी ।
पाताल् भोगवती तहाँ पुगि महाँ निर्मल् हुनन् स्नान् गरी ॥१९७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

येती विन्ति गरी घुमी वरिपरी लक्ष्मण् चरण्मा पऱ्या ।
बीदा भै रघुनाथका हुकुमले साइत् तुरुन्तै गऱ्या ॥
केही फौज् लिइ जाम्बवान् र हनुमान् अङ्गाद् इ साथ्मा गया ।
पौंच्या जल्दि र इन्द्रजीत विरका फौज्लाइ देख्ता भया ॥१९८॥

हूकुम् सिरोपर धरी कन जल्दि पौंची ।
लक्ष्मण् अघी जब सऱ्या धनुलाइ खैंची ॥
लस्कर्हरू पनि अगाडि सरेर धाया ।
ताहाँ विभीषण अघी सरि विन्ति लाया ॥१९९॥

कालो मण्डल देखिइन्छ अघि जो त्यो फौज हो वीरको ।
टुक् टुक् पारि गिराइ बक्सनु हवस् सब् वीरका सोरको ॥
ऐल्हे जल्दि न हानि बक्सनु भया होम् सिद्ध गर्न्या छ यो ।
होम्को सिद्ध गऱ्यो भन्या हुँदि कसै जीती न सक्नू छ यो ॥२००॥

तेस् फौज्लाइ गिराइ बक्सनु भया त्यो इन्द्रजित् विर् पनी ।
होम् छोडी कन लड्न आउँछ यहाँ त्यो फौज् गिरायो भनी ॥
येही युक्ति यहाँ विभीषणजिले बिन्ती गऱ्याथ्या जसै ॥
लक्ष्मण्ले पनि सैन्य माथि शरको वृष्टी गराया तसै ॥२०१॥

वानर्ले पनि वृक्ष पर्वत शिला फौज् माथि फेंक्या जसै ।
राक्षस्को पनि फौज् अघी सरि सरी खुप् लड्न लाग्यो तसै ॥
लक्ष्मण्ले शरले अनेक् तरहले माऱ्या र नास्यो भनी ।
साह्रै क्रोध गरेर इन्द्रजित विर् होम् छोडि आयो पनी ॥२०२॥

पक्का बेस् रथमा चढी धनु लिई साम्ने अगाडी सरी ।
लाग्यो लक्ष्मणलाइ भन्न अब हेर् मेरा अगाडी परी ॥
आँटिस् मर्न भन्यो र ताँहि नजिकै थीया विभीषण् पनी ।
तिन्लाई पनि खुप् भन्यो तँ कुलको शत्रू अधम् होस् भनी ॥२०३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

येती भन्यो र रिसले रथमा बस्याको।
सब्लाइ जित्न भनि कम्मर खुप् कस्याको ॥
केही न टेरि अरु वानरलाइ हेला।
साह्रै गराइ कन भन्छ परे इ फेला ॥२०४॥

प्राण् बाण हानि सबको म हरेर लिन्छू।
तिम्रो शरिर् पृथिविमा म गिराइ दिन्छू ॥
यस्ता वचन् सुनि ति लक्ष्मणजी रिसाया।
हान्या र बाण् तँहि तुरुन्त थला बसाया ॥२०५॥

मूर्छा पऱ्यो दुइ घरी र जुरुक्क उठ्यो।
लाल् लाल् नजर् गरि रिसाइ अगाडि छूट्यो ॥
मेरो पराक्रम रती न बुझेर पैल्हे।
हानिस् पराक्रम त लौ बुझिले न ऐल्हे ॥२०६॥

येती भन्यो र मनले अति वीर मानी।
लक्ष्मण्जिलाइ तँहि सात् शर जल्दि हानी ॥
दस् बाणले त हनुमान् विरलाइ हान्यो।
झन् मुख्य शत्रु त विभीषणलाइ मान्यो ॥२०७॥

हान्यो फेर् सय शर् विभीषण उपर् येती गरेथ्यो जसै।
हान्या लक्ष्मणले कवच् शरिरको काटी दिया पो तसै ॥
हज्जार् शर् कन हानि लक्ष्मणजिका गाथ्का कवच्को पनी।
टुक् पारेर गिराउँदो तँहि भयो मेरो गिरायो भनी ॥२०८॥

लक्ष्मण्ले पनि फेरि पाँच शरले घोडा र रथ् सुत धनू।
काटी बक्सनु भो उसै बखतमा आर्को उठायो धनू ॥
फेर् तेसै धनुलाइ काटि दिनु भो तिन् बाणले फेर् धनू।
लीयो लक्ष्मणलाइ घेर शरले हान्यो छिटो क्या भनू ॥२०९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बाणैले गरि सब् भन्यो दस दिशा वानर् सकस्मा पऱ्या ।
लक्ष्मण्ले पनि इन्द्रजीत विरको प्राण् लीन मनसुब् धऱ्या ॥
जुन् इन्द्रास्त्र थियो उही धनु महाँ लाई अगाडी सऱ्या ।
चिन्तन् श्रीरघुनाथको गरि तहाँ जल्दी प्रतिज्ञा गऱ्या ॥२१०॥

धर्मात्मा यदि सत्य दाशरथि छन् हुन् नाथ् जगत्का धनी ।
साँचै ता अब इन्द्रजित् यहिं मरोस् येसै शरैले भनी ॥
छोड्या बाण र इन्द्रजीत विरको सीरै खसाया जसै ।
इन्द्रादीहरू पुष्पवृष्टि खुसि भै खुप् गर्न लाग्या तसै ॥२११॥

हर्षैले नगरा बज्या पृथिविको जुन् भारि हो त्यो गयो ।
हर्षैले जयशब्दको ध्वनि पनी ताहाँ बहूतै भयो ॥
लक्ष्मण्ले पनि शङ्खको ध्वनि र खुप् टङ्कार् धनूको गऱ्या ।
वानर्ले बहुतै गऱ्या स्तुति तहाँ आनन्दमा सब् पऱ्या ॥२१२॥

लक्ष्मण्जी सब फौज् लियेर रघुनाथ्ज्यूका हजुर्या गया ।
पाऊमा परि दण्डवत् गरि तहाँ सब् बिन्ति गर्दा भया ॥
खूसी खुप् हुनु भो सुनेर रघुनाथ् हूकुम् भयो बेस् गऱ्यौ ।
माऱ्यौ इन्द्रजितै त आज तिमिले सब् शत्रुको मुल् हऱ्यौ ॥२१३॥

मेरो शत्रु अवश्य छैन अब विर् जुन् वीर हो सो गयो ।
यस् रावण् कन मार्नलाइ सजिलो यै वीर जाँदा भयो ॥
ऐल्हे युद्ध हुँदा म मार्छु सहजै भन्न्या हुकुम् यो भयो ।
रावण् विर् पनि सब् सुन्यो र समचार् मूर्छा परी गै गयो ॥२१४॥

मूर्छा देखि उठी विलाप् अति गरी फौज् लड्न पेल्यो पनी ।
हात्मा एक् तरवार् लियेर रिसले सीता म काट्छू भनी ॥
दौड्यो त्यो र सुपार्श्व मन्त्रि नजिकै थीयो अगाडी सऱ्यो ।
स्त्रीघात् गर्नु अवश्य छैन महराज् ! यो जल्दि बिन्ती गऱ्यो ॥२१५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सूपार्श्वको विन्ति सुन्यो र ताहाँ ।
फर्क्यो फरक्कै दरबार माहाँ ॥
शोक्ले बहुत् मूर्ख समान भै गो ।
फेरी सभा गर्छु भनेर गै गो ॥२१६॥

सब् मन्त्रिले सँग बसेर विचार गर्दा ।
हीतै हुन्या ठहरियो र अगाडि सर्दा ॥
जो बाँकि राक्षस थिया सब साथ लीयो ।
खुप् लड्नलाइ रघुनाथ् तिर चित्त दीयो ॥२१७॥

त्यो अग्निसा सलह झैं जब पर्न आयो ।
सक्थ्यो कहाँ अधिक ठक्कर फेरि पायो ॥
धेर् विर् मऱ्या हृदयमा पनि बाण लाग्यो ।
टिक्नै तहाँ न सकि जल्दि फिरेर भाग्यो ॥२१८॥

सम्झ्यो गुरू कन विपत्ति पऱ्यो र ताहाँ ।
चाँडै गुरू सित गई सिर पाउ माहाँ ॥
राखी गऱ्यो विनति दुःख बहूत पायाँ ।
यै दुःखको विनति गर्न त आज आयाँ ॥२१९॥

हे नाथ् ! हजुर् गुरु भई पनि दुःख पऱ्याँ ।
क्या भो मलाइ कसरी अब चित्त धऱ्याँ ॥
यस् रामले सकल बन्धु र पुत्र माऱ्यो ।
सूरा अनेक् विरहरू पनि छुट्टि पाऱ्यो ॥२२०॥

रावण्को विनती सुन्या र गुरुले पायेछ आपत् भनी ।
गर्ना सम्म गरोस् भनेर उपदेश् दीया गुरुले पनी ॥
हे रावण् ! सुन मन्त्र दिन्छु अब गै होम् गर्नु खुप् ध्यान् धरी ।
होम् सम्पूर्ण गऱ्यौ भन्या त हतियार् मिलनन् तिनैले गरी ॥२२१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जितन्या छौ सब वीरलाई भनि यो आज्ञा गुरूको जसै ।
पायेथ्यो खुसि भै उठी घर गई होम् गर्न आँट्यो तसै ।।
पाताल् तुल्य गुफा खनी तहिँ बस्यो होम् गर्नलाई पनी ।
ढोका बन्द गऱ्यो सबै सहरको कोही न आउन् भनी ।।२२२।।

लूक्यो रावण येहि रित् सित र खुप् होम् गर्न लाग्यो तहाँ ।
लूक्यो रावण ता पनी तर धुवाँ लूकी रहन्थ्यो कहाँ ।।
देख्या तेहि धुवाँ विभीषणजिले होम् गर्न लाग्यो भनी ।
पायाँ भेद् भनि रामका हजुरमा गै विन्ति पाऱ्या पनी ।।२२३।।

लाग्यो रावण होम गर्न महराज्! होम् सिद्ध पाऱ्यो भन्या ।
साँचो विन्ति म गर्दछू हजुरमा ई सब् अजेयै बन्या ।।
हूकुम् वानरलाइ बक्सनु हवस् विर् विर् अगाडी सरी ।
जल्दी गै कन यज्ञ नाश् गरि दिउन् हूकुम् सिरोपर् धरी ।।२२४।।

बिन्ती येति गऱ्या विभीषणजिले हूकुम् प्रभुको भयो ।
अङ्गद् विर् हनुमान् दुवै इ खटिया दस् कोटिको फौज् गयो ।।
पर्खाल् नाघि गया र तेस् सहरमा दर्बार् पुग्याथ्या जसै ।
चौकी रावणका थिया जति तहाँ तिन्लाइ माऱ्या तसै ।।२२५।।

रानी हुन् सरमा विभीषणजिकी लङ्कै सहर्मा थिइन् ।
रावण् लूकि रहेछ तहिँ छ भनी तिन्ले इसारा दिइन् ।।
गूफाका मुखमा त पत्थर ठुलो लायेर पक्का गरी ।
होम् गर्थ्यो तहिँ भित्र रावण उहीं पौंच्या ठुलो वेग् गरी ।।२२६।।

त्यो पत्थर् कन लात्ति अङ्गदजिले दीया धुलै भै खस्यो ।
होमको विघ्न गराउना कन तहाँ क्यै फौज भीत्रै पस्यो ।।
रावण् येति हुँदा पनी दृढ भई ध्यान् गर्न लाग्यो जसै ।
विर् विर् वानरले अनेक् तरहले त्यो यज्ञ नाश्या तसै ।।२२७।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रावण्ले तहिँ होम गर्न भनि एक् सूरी लियाको पनी ।
खोस्या श्रीहनुमानले र रिसले हान्या उठोस् यो भनी ॥
ध्यानैमा दृढ मन् गरी अचल भै रावण् बसेथ्यो जसै ।
ल्याया अङ्गदले त खैंचि नजिकै मन्दोदरी पो तसै ॥२२८॥

ती मन्दोदरिलाइ रावण नजिक् पौंचाइ हुर्मत् लिया ।
चोलो खोलि अफालि फेरि कटिको सारी खसाली दिया ॥
लायाका गहना समेत् शरिरका वस्त्रै अफाल्या जसै ।
रूँदै रावणका नजीक रहँदी बिन्ती गरिन् यो तसै ॥२२९॥

हे नाथ् ! आज कता गयो हजुरको लज्जा अनाथ् क्या गरूँ ।
पत्नीका इ विलाप् सुनी जिउनु धिक् मर्नू निको हो बरु ॥
येती विन्ति गरिन् र पुत्र कन खुप् संझेर लागिन् रुनै ।
आर्को कोहि थियेन ताँहि तिनका साहाय हून्या कुनै ॥२३०॥

भर्ताले पनि बाँचुला भनि यहाँ लज्जै समेत् त्याग् गऱ्या ।
तेरो ज्यान् अघि गै गयो गरुँ कसो ऐल्हे विपत्ती पऱ्या ॥
ती मन्दोदरि रानिको अति विलाप् सास्ने सुनेथ्यो जसै ।
ऊठ्यो खड्ग लियेर अङ्गदजिका हान्यो कटीमा तसै ॥२३१॥

होम्को नाश गराइ अङ्गदहरू दौडेर राम् थ्यैं गया ।
ती मन्दोदरि रानि रावण इनैका बात् तहाँ खुप् भया ॥
लाग्यो रावण भन्न रानि ! अहिले बाँच्नू असल् हो भनी ।
बाँच्नै खातिर ता म चुप् भइ रह्याँ येती हुँदामा पनी ॥२३२॥

बाँचे देखि त देखिइन्छ सब थोक् यस्तो बुझी ज्ञानले ।
यो शोक् दुर् गरि हाल हुन्छ अब क्या यस्ता असत् ध्यानले ॥
अज्ञानै छ भुलाउन्या शरिरमा यो देह मै हूँ भनी ।
त्यै अज्ञान् बलवान् भयो भनि भन्या फैलिन्छ संसार् पनी ॥२३३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आत्मज्ञान स्वरुप् मनले अज्ञानको नाश् गरी ।
स्वस्थै भै रहु शोक् न मान तिमिले क्या हुन्छ यो शोक् गरी ॥
हे मन्दोदरि ! मार्छु राम् कन सहज् संग्राम ठूलो गरी ।
रामैले यदि मार्दछन् त पनि बेस् जान्या छु संसार् तरी ॥२३४॥

सङ्ग्राम्मा मरि गै गयाँ पनि भन्या मार्नू र सीता यहाँ ।
अग्नीमा तिमिले प्रवेश् तब गरी आया म जान्छू जहाँ ॥
रावण्का इ वचन् सुनेर अति ताप् मान्दी ति मन्दोदरी ।
साँचो विन्ति म गर्छु आज महराज् ! भन्दै अगाडी सरी ॥२३५॥

बिन्ती रावण थ्यैं गरिन् पनि तहाँ राम् हुन् जगन्नाथ् हरी ।
जीती सक्नु कदापि छैन अरुले कस्तै लडाईं गरी ॥
वैवस्वत् मनुलाइ मत्स्यरुपले जस्ले त रक्षा गऱ्यो ।
फेरी कूर्म भयेर मन्दर पनी जस्ले पिठैमा धऱ्यो ॥२३६॥

प्राण् खैंचेर लिया वराहरुपले जस्ले हिरण्याक्षको ।
बाँची कोहि फिरेन लड्दछु भनी साम्ने गयाको छ जो ॥
ठूलो दैत्य थियो हिरण्यकशिपू माऱ्या नृसिंहै भई ।
राज्यै खैंचि लिया छलेर बलिको वामन् स्वरुप्ले गई ॥२३७॥

थीया क्षत्रिय पृथ्विमा परशुराम् भै नाश् सबैको गऱ्या ।
तिम्रो प्राण् लिनलाई आज पनि नाथ् राम् भै अगाडी सऱ्या ॥
सीता हर्नु थियेन हेलन गरी सीताजि हर्नू भयो ।
यै काम्ले इ विपत् पऱ्या हजुरमा ज्यान् इन्द्रजित्को गयो ॥२३८॥

सीता सुम्पनु पर्छ आज अधिराज् ! रामचन्द्रजी थ्यैं गई ।
लङ्कामा पनि राज् विभीषण गरुन् रामकै पियारा भई ॥
सब् छोडी कन आउ जाउँ वनमा येती भनीथिन् जसै ।
रावण्ले पनि ई वचन् सुनि जवाफ् खुप् दीन लाग्यो तसै ॥२३९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हे मन्दोदरि! इन्द्रजित् पनि मन्यो ठूला ठूला विर् मन्या ।
कुम्भैकर्ण मन्यो अनेक् अरु पनी सङ्ग्राममा विर् पन्या ॥
येती सम्म भया पछी कसरि फेर् लत्रेर पाऊ परू ।
शत्रू थ्यैं गइ लत्रि बांच्नु न निको प्राण् आज जावस् बरू ॥२४०॥

विष्णू हुन् रघुनाथ् सिता पनि इनैं लक्ष्मी भनी जान्दछू ॥
जानी जानि सिता हन्याँ त म उसै क्या आज डर् मान्दछू ॥
रामका हात परी मरूँ भनि त हेर् सीताजिलाई हन्याँ ।
रामका हात परी मन्याँ पनी भन्या संसार् सहज्मा तन्याँ ॥२४१॥

फेरी तुरुन्त रघुनाथ् सित लड्न जान्छू ।
मार्नन् मलाइ रघुनाथ् तब खूसि मान्छू ॥
संसारका सकल ताप्हरुलाइ तोडी ।
जान्याछु पारि तिमीलाइ त वारि छोडी ॥२४२॥

राग् द्वेष्का भेल चल्छन् भँवरि सरि इ युग् घुम्दछन् बीच माहाँ ।
पुत्रादी मत्स्य झैं छन् रिस पनि वडवानल् सरीको छ ताहाँ ।
कामैको जाल् छ ठूलो छ त पनि चलियो तेहि जाल्लाइ फारी ।
संसार्सागर् सहज्मा तरि कन हरि थ्यैं बस्न जान्याछु पारी ॥२४३॥

मन्दोदरी सित यती भनि लड्नलाई ।
कम्मर् कसेर बलियो रथ यक् मगाई ॥
रथ्मा चढेर रघुनाथ् सित जान आयो ।
रामचन्द्रको सकल वानरफौज् डरायो ॥२४४॥

त्यो रावण् रणभूमिमा जब पुग्यो साम्ने हनूमान् गया ।
मूर्छा पारि गिराउँ यस् कन भनी एक् मुड्कि हान्दा भया ॥
छातीमा जब मुड्कि बज्रन गयो खुप् बज्र तुल्यै गरी ।
घूंडा टेकि गिन्यो पनी दुइ घडी मूर्छा तुरुन्तै परी ॥२४५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

मूर्छा देखि उठ्यो र रावण तहाँ स्याबास् तँ होस् विर् भनी ।
ठूला विर् हनुमानलाइ बुझि खुप् साह्रै सह्रायो पनी ॥
रावण्ले हनुमानको सह्रनि खुप् ताहाँ गरेथ्यो जसै ।
रावण्का सब सेखि तोड्न हनुमान् विर् बोल्न लाग्या तसै ॥२४६॥

हे रावण्! किन गर्दछस् सह्रनि यो धिक्कार् म मान्छू बरु ।
मेरो मुड्कि पऱ्या पछी पनि बचिस् बोल्छस् यहाँ क्या गरु ॥
एक् चोट् हान् तँ पनी मलाइ म पनी फेर् हान्छु छाती महाँ ।
एक् मुड्की अब हानुला तँ न मरी उम्केर जालास् कहाँ ॥२४७॥

ई बात् श्रीहनुमानले जब गऱ्या बेसै भन्यो हो भनी ।
एक् चोट् श्रीहनुमानका हृदयमा ताकेर हान्यो पनी ॥
फेरी श्रीहनुमान् सऱ्या अघि तहाँ मुड्की उठाई जसै ।
रावण् टिक्न सकेन एक् क्षण पनी अन्यत्र भाग्यो तसै ॥२४८॥

रावण्का सँग चार् जना विर थिया मन्त्री लड़ाकी पनी ।
ई चार् विर् कन चार् जना अघि सरी ऐल्हे निभाऊँ भनी ॥
अङ्गद् श्रीहनुमान नील नल ई चार् वीर कूदी गया ।
रावण्का सँगका ति चार् विर सहज् मारेर फिर्दा भया ॥२४९॥

तो चार् जना जब मऱ्या तब झन् रिसायो
रामका उपर् अघि सरी कन बाण् खसायो ॥
बाक्ला बुँदै सरि ति शर् जब खस्न आया ।
खुप् बानरादि विरले पनि दुःख पाया ॥२५०॥

यो चाल् वानरको बुझी रघुपती साम्ने अगाडी सरी ।
लाग्या लड्न तहाँ अनेक् तरहले त्रैलोक्यका नाथ् हरी ॥
त्यो रावण् रथमा थियो रघुपती खाली जमिन्मा थिया ।
रामका खातिर इन्द्रले अति असल् एक् रथ् पठाई दिया ॥२५१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जल्दी मातलि सारथी रथ लिई रामका हजुर्मा गया ।
हात् जोरी कन रामका हजुरमा क्यै विन्ति गर्दा भया ॥
हे नाथ् ! रथ् लिइ इन्द्रका हुकुमले आयाँ खडा छू पनी ।
यै रथ्मा चढि बक्सियोस् हजुरले बेस् विन्ति पाऱ्यो भनी ॥२५२॥

यो बिन्ती गरि मातली अघि सऱ्या स्वामित् सितानाथ् पनी ।
तेस् रथ्लाइ परिक्रमा गरि चढ्या चढ्नै उचित् हो भनी ॥
ताहाँ देखि त मच्चियो अधिक झन् संग्राम् निरन्तर् गरी ।
जुन् बाण् रावणले त छोड्छ उहि बाण् काट्छन् रमानाथ् हरी ॥२५३॥

यस्ता रित् सित शस्त्र अस्त्र सब थोक् काट्या प्रभूले जसै ।
रावण्ले पनि राक्षसास्त्र लिइ खुप् फेर् हान्न लाग्यो तसै ॥
रावण् हान्दछ बाण् जती जति तहाँ सब् सर्प रुप् भै खस्या ।
हान्या बाण् रघुनाथले पनि र ती बाण् ता गरुड् भै खस्या ॥२५४॥

काट्या सर्प पनी सबै गरुडले पक्रेर टुक् टुक् गरी ।
तेस् बिच्मा शरवृष्टि खुप् सित गऱ्यो रामका अगाडी सरी ॥
धक्का केही दियो प्रभू कन तहाँ फेरी गिराऊँ भनी ।
हान्यो मातलिलाइ बाण् र पछि फेर् केतू खसाल्यो पनी ॥२५५॥

घोडैलाइ पनी अनेक शरले खुप् हान्न लाग्यो जसै ।
आश्चर्यै भइ देवपीतृऋषिगण् खेद् मान्न लाग्या तसै ॥
लीलाले रघुनाथ् पनी जब तहाँ दुःखी सरीका भया ।
वानर्को सब फौज् विभीषण समेत् साह्रै डराई गया ॥२५६॥

बिस् बाहू दस सिर् भयङ्कर स्वरूप् मैनाक् सरीको भई ।
लड्थ्यो रावण रामका हजुरमा सामुने नजीकै गई ॥
ऊठ्यो रिस् प्रभुको र तेहि बिचमा कालाग्नि जस्ता बनी ।
रावण्का दस सिर् गिराउन लिया जल्दी धनुर्बाण् पनी ॥२५७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कालाग्नी सरिका भयङ्कर स्वरुप् रामको बनेथ्यो जसै ।
कामिन् पृथ्वि पनी भयङ्कर स्वरुप् देखिन् र रामको तसै ।।
रावण्का पनि चित्तमा भय पऱ्यो उल्का बहूतै भया ।
क्या गर्छन् प्रभुले यहाँ भनि तहाँ सब् लोक् डराई गया ।।२५८।।

आकाश्मा बसि हेर्दथ्या जति थिया सब् देवतागण् पनी ।
कस्ता रित् सित मर्छ रावण यहाँ हेरौं तमासा भनी ।।
रामको रावणको परस्पर तहाँ खुप् युद्ध ठूलो भयो ।
रात्रीको दिनको प्रकाश न भइ काल् धेर् युद्ध हुँदा गयो ।।२५९।।

रावण्को सिर काट्नलाइ जब बाण् फेंक्या प्रभूले तहाँ ।
तालैका फल झैं गिऱ्या त पनि सिर् गीरेन पृथ्वी महाँ ।।
एकोत्तर सय सिर् गिऱ्या जति गिरुन् सब् बन्न लाग्या जसै ।
क्या भो आज भनी प्रभू कन पनी आश्चर्य लाग्यो जसै ।।२६०।।

ठूला दैत्य बडा बडा विर पनी जुन् बाणले मारिया ।
सोही बाण् पनि आज रावण उपर् ताकेर खुप् मारिया ।।
काट्छन् सिर् पनि बाणले र दस सिर् भुँमा खसाल्छन् पनी ।
फेर् ज्यूँका तिउँ सिर् हुन्या गरु कसो क्या भो यहाँ को जनी ।।२६१।।

यो चिन्ता रघुनाथका जब पऱ्यो सामुने विभीषण् गया ।
यो हेतु छ भनेर हेतु जति हो सब् विन्ति गर्दा भया ।।
ब्रह्माको वरदान् छ सिर् खसि गया फेर् उम्रनन् सिर् भनी ।
फेर् अम्रित् पनि नाभिमा छ तब यो मर्दैन काट्या पनी ।।२६२।।

त्यो अम्रित् सब सोसि बक्सनु हवस् सब् सुक्छ अम्रित् जसै ।
चाँडै त्यो मरि जान्छ तेस् बखतमा उठ्तैन फेरी कसै ।।
हात् जोरेर जसै विभीषणजिले यो गुह्य खोली दिया ।
ठाकुर्ले पनि अग्निबाण झटपट् हानेर सोसी लिया ।।२६३।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

त्यो अस्त्रित् जब सोसि बक्सनु भयो यो दिन्छ अर्तो भनी ।
रिस्ले शक्ति लिई विभीषण उपर् ताकेर हान्यो पनी ॥
रामले शक्ति र सिर् दसै छिनि दिया फेर् एक सिर्को भई ।
नाना शस्त्र लियेर खुप् सित लड्यो रामका अगाडी गई ॥२६४॥

तेस् बिच्मा पनि मातली अघि सरी हात् जोरि बिन्ती गऱ्या ।
हे नाथ् ! रावण लड्छ यो अभ्र भन्या फेर् शस्त्र हान्नै पऱ्या ॥
ब्रह्मास्त्रै अब छोडि बक्सनु हवस् खुप् मर्म तोड्न्या गरी ।
मान्र्या युक्ति त एक् यही छ नहिं ता मर्दैन कास्त्या पनी ॥२६५॥

बिन्ती मातलिको सुनी प्रभुजिले एक् बाण् तुरुन्तै लिया ।
जस्मा अग्नि र वायु सूर्य्य इ समेत् लोक्पाल् बस्याका थिया ॥
मन्त्री वेदविधानले र धनुमा त्यो बाण् लगाया जसै ।
प्राणीलाइ पनी बहुत् भय भयो खुप् भूमि कामिन् पनी ॥२६६॥

रावण्को तहिं छाति ताकि कन बाण् छोड्या मरोस् यो भनी ।
तेस् बाण्ले त तहाँ सहज् मरि गयो घूमेर लोस्यो पनी ॥
बाँकी राक्षस जो थिया ति पनि सब् दौडेर भागी गया ।
जित् भो श्रीरघुनाथको भनि तहाँ सम्पूर्ण खूसी भया ॥२६७॥

तेस् बिच्मा नगरा बज्या प्रभु उपर् खुप् पुष्पवृष्टी भयो ।
नाच्या अप्सरगण् ऋषी खुसि भया सम्पूर्णको ताप् गयो ॥
रावण्को पनि देह देखि तहिं तेज् निस्कयो र सूर्य्यै सरी ।
श्रीरामचन्द्रजिमा मिली पनि गयो संसारसागर् तरी ॥२६८॥

विष्णूद्वेषि परस्त्रिमा रत हुन्या यो ब्रह्मघाती पनी ।
श्रीरामचन्द्रजिमा मिल्यो कसरि यो आश्चर्य लाग्यो भनी ॥
गर्थ्या बात् सब देवतागणहरू नारदजि ताहीं गया ।
जेले रावण राममा मिलि गयो त्यो ताँहि भन्दा भया ॥२६९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

साँचो भन्छु म आज देवगण हो ! यस्ले बहुत् ध्यान् गऱ्यो ।
सीतानाथ् प्रभुको र यो तब सहज् संसारसागर् तऱ्यो ।।
भक्तीले भयले अवर् तरहले कौनै प्रकार्ले गरी ।
ध्यान् सीतापतिको गऱ्यो पनि भन्या जाइन्छ संसार् तरी ।।२७०।।

रावण् मारि धनू उतारि करको एक् शर् लिलाले गरी ।
चारौं तर्फ घुमाउदा शरिरमा घेर् बाणको खत् धरी ।।
कोटी सूर्य्य सरी त तेज् छ जसका यस्ता जगन्नाथ् हरी ।
हाम्रा दुःख पनी सबै हरि दिउन् सम्पूर्ण पाप् नाश् गरी ।।२७१।।

रावण् मारि उतारि भारि भुमिको सुग्रिव् विभीषण्हरू ।
लक्ष्मण् अङ्गद जाम्बवान् र हनुमान् जो जो थिया विर् अरू ।।
ती सब्लाइ हुकुम् भयो प्रभुजिको तिम्रै कृपाले गरी ।
माऱ्याँ रावणलाइ कीर्ति रहला तिम्रो तिनै लोक् भरी ।।२७२।।

रावण्का सब रानि आयर विलाप् खुप् गर्न लाग्या तहाँ ।
पृथ्वीमा लडि खुप् विभीषण पनी रोया रहन्थ्या कहाँ ।।
बीत्या दाज्यु भनी विभीषण पनी खुप् रून लाग्या जसै ।
लक्ष्मण्लाइ हुकुम् भयो प्रभुजिको संझाउ भन्न्या तसै ।।२७३।।

दाज्यूको किरिया गरुन् सब हरुन् ती रानिको शोक् पनी ।
हूकुम् येति मिल्यो र लक्ष्मण गया जल्दी बुझाऊँ भनी ।।
लाग्या भन्न अहो विभीषण ! तिमी क्या यो न जान्न्या सरी ।।
लाग्यो गर्न विलाप् अनेक् तरहले खाली जमिन्मा परी ।।२७४।।

तिम्रो यो अघि जन्ममा कउन हो ऐल्हे त दाज्यू भयो ।
फेरी क्या हुनलाइ रावण यहां छोडेर काहां गयो ।।
जन्मा भै कन बालुवा जसरि फेर् फिर्छन् र गङ्गा महाँ ।
यस्तै रित् क्षित फिर्दछन् इ दुनियाँ क्वै छैन आफ्नू यहाँ ।।२७५।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

राम रावणलाई मार्दै हुनुहुन्छ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अज्ञान्को मति यो न लेउ तिमिले झूठो जगत् हो भनी ।
ज्ञानी श्री रघुनाथका चरणमा खुप् ध्यान् लगाऊ पनी ॥
प्रारब्धै बलवान् बुझेर सब यो राज्यादि गर्दै रहू ।
जो पर्छन् परि आउन्या सब कुरा नीका न नीका सहू ॥२७६॥

दाज्यूको गरि हाल आज तिमिले क्रीया विधान्ले गरी ।
रुन्छन् रानिहरू बुझाउ अहिले चाँडै अगाडी सरी ॥
यस्तै ठाकुरको हुकुम् छ भनि बेस् रित्ले बुझाया जसै ।
विस्तार् लक्ष्मणको सुन्या र झट्पट् ऊठ्या विभीषण् तसै ॥२७७॥

बिन्ती गर्न भनी जहाँ प्रभु थिया ताहाँ तुरुन्तै गया ।
हात् जोरी कन रामका हजुरमा क्यै विन्ति गर्दा भया ॥
हे नाथ् ! मर्जि भयो कबुल् गरि लियाँ आज्ञा सिरोपर् धरी ।
बिन्ती गर्छु तथापि सत्य भगवन् ! एक् भारि शङ्का परी ॥२७८॥

यो क्रूर हो प्रभु ! परस्त्रि पनी त हर्न्या ।
यस्को क्रिया कसरि योग्य भनेर गर्न्या ॥
बिन्ती गऱ्या यति विभीषणले र ताहाँ ।
खूसी भई हुकुम भो उहि बीच माहाँ ॥२७९॥

बाचुन्ज्याल् रिस हुन्छ शत्रु सितको ऐल्हे मरी यो गयो ।
यस्को रिस् अब गर्नु छैन अब ता मेरो त रिस् दुर् भयो ॥
रुन्छन् रानिहरू बुझाउ गर लौ क्रीया विधान्ले गरी ।
पैल्हे यै न गरी हुँदैन तिमिले यै हो क्रियाको घरी ॥२८०॥

हूकुम् येति सुन्या जसै प्रभुजिको योग्यै हुकुम् भो भनी ।
रानीलाइ बुझाउना कन गया चाँडै विभीषण् पनी ॥
रानीलाइ बुझाइ सब् गरि सक्या क्रीया विधान्ले गरी ।
रानी सब् घरमा पठायर गया जाहाँ थिया राम् हरी ॥२८१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

खुसी खुप् रघुनाथ् पनी हुनु भयो सम्पूर्ण खूसी भया ।
बीदा भै कन मातली पनि तहाँ फेर् इन्द्र थ्यैं गै गया ॥
लक्ष्मण्लाइ हुकुम् दिया प्रभुजिले पैल्हे दियाँ ता पनी ।
गादीमा लगि फेर् विभीषण उपर् ऐल्हे तिमीले पनी ॥२८२॥

देऊ लौ अभिषेक् भनी प्रभुजिको हूकुम् भयेथ्यो जसै ।
लक्ष्मण्ले पनि गादि माथि लगि फेर् दीया अभीषेक् तसै ॥
गादी माथि बसाइ साथ लिइ फेर् रामचन्द्रजी थ्यैं गया ।
लक्ष्मण्ले रघुनाथका हजुरमा सब् विन्ति गर्दा भया ॥२८३॥

तेस् बिच्मा रघुनाथ् प्रसन्न हुनु भो पूग्यो प्रतिज्ञा भनी ।
सुग्रिव्लाइ पनी सह्लाउनु भयो तिम्रो कृपा हो भनी ॥
ऐल्हे हे हनुमन् ! विभीषणजिका मत्ले सिता थ्यैं गई ।
सब् समचार बताउ जाउ अहिले सूनुन् बहुत् खुस् भई ॥२८४॥

जो भन्छिन् ति कुरा बताउन यहाँ फेर् जल्दि आऊ भनी ।
हूकुम् हून गयो विभीषणजिका मत्ले हनूमान् पनी ॥
सीता थ्यैं हनुमान् पुग्या रुख मनी सीता बस्याकी थिइन् ।
पाऊमा हनुमान् पऱ्या जननिले चुप् भै नजर् खुप् दिइन् ॥२८५॥

चीह्निन् ई हनुमान हुन् भनि र खुप् खूसी भईथिन् जसै ।
विस्तार् विन्ति गऱ्या सबै जननि थ्यैं श्रीरामजीको तसै ॥
झन् खूसी जननी भइन् खुसि हुँदै वयैं बोल्न लागिन् तहाँ ।
क्या दीन्या तिमिलाइ चीज हनुमन् ! खूसी गरायौ यहाँ ॥२८६॥

तिम्रो यै प्रिय वाक्य तुल्य त अनेक् रत्नादिका हार् पनी ।
लाग्दैनन् अरु चीज देखि त ठुलो यो चिज् दिन्या हो भनी ॥
झट् बिन्ती हनुमानले पनि गऱ्या श्रीराम् जगत्का पती ।
खूसी खुप् हुनुहुन्छ ता खुसि म छू चाहिन्न दौलत् रती ॥२८७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यो बिन्ती सुनि खुस भै कन तहाँ येती अह्लाइन् पनी ।
रामको दर्शन गर्छु बिन्ति गर गै भेट् गर्न खोज्छिन् भनी ॥
सीताका इ वचन् सुनेर हनुमान् रामका हजुर्मा गया ।
दर्शन्को मतलब् थियो जननिको सो बिन्ति गर्दा भया ॥२८८॥

यो बिन्ती हनुमानले हजुरमा ताहाँ गन्याथ्या जसै ।
मर्जी भो प्रभुको विभीषणजिको साथ् लागि आया तसै ॥
जाऊ ल्याउ सिताजिलाइ तिमिले सब् देह निर्मल् गरी ।
आउन् भेट्न सिता अनेक् तरहका भूषण् शरिर्मा धरी ॥२८९॥

हूकुमले हनुमानलाइ सँगमा लीई विभीषण् गया ।
जल्दी स्नान गराउना कन तहाँ खुप् यत्न गर्दा भया ॥
पैल्हे स्नान गराइ शुद्ध कपडा पैह्लाइ भूषण् पनी ।
दीया सुन्दर जुन् थिया खुसि हुँदै पैह्रन् सिताजी भनी ॥२९०॥

डोली माथि सिता चढाइ खुसि भै हींड्या विभीषण् जसै ।
दर्शन् गर्न भनेर वानरहरू आयेर घेन्या तसै ॥
चौकी गर्न भनेर डोलि नजिकै जो ता रह्याका थिया ।
सब वानर्हरुलाइ तेस् बखतमा तिन्ले हटाई दिया ॥२९१॥

कोलाहल् अधिकै भयो प्रभुजिले सुन्या नजर् भो पनी ।
हूकुम भो रघुनाथको किन तहाँ वानर् हटाया भनी ॥
आमा जानि ति हेर्दछन् सब जना हेरुन् ति वानर्हरू ।
डोलीमा किन चढ्दछिन् अब सिता पैदल् ति आउन् बरू ॥२९२॥

सूनिन् स्वामितको हुकुम् र जननी जल्दी जमिन्मा झरिन् ।
पाऊ पर्छु भनेर खुप् खुसि हुँदै सामने अगाडी सरिन् ॥
कामको सिद्ध गराउना कन सिता माया लियाकी थिइन् ।
काम् हो रावण मार्नको कुल समेत् त्यो सिद्ध पारी दिइन् ॥२९३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अग्नीमा अघि राखियाकि कन फेर् लीन्या तहाँ सुर् गरी ।
दोष् दीया रघुनाथले किन यहाँ आयौ नजीकै भनी ।।
आर्काका घरमा बस्याकि भनि यो दोषै दिनु भो जसै ।
लक्ष्मण्लाइ हुकुम् दिइन् जननिले विश्वास खातिर् तसै ।।२६४।।

हे लक्ष्मण् ! तिमि अग्नि बाल अहिले ताहीं प्रवेश् गर्दछू ।
साँचै छू त म बाचुँला झुठि भया ऐल्हे तहीं मर्दछू ।।
हूकुम् लक्ष्मणले तहाँ जननिको सून्या र रामको पनी ।
मत् पाई कन अग्नि खुप् गरि ठुलो बाली दिया बेस् भनी ।।२६५।।

सीताजी पनि खुप् प्रदक्षिण गरिन् रामको र भक्ती गरी ।
अग्नीका नजिकै खडा पनि भइन् केही अगाडी सरी ।।
धौता ब्राह्मण संझि रामचरणको ध्यान् भीत्र मनमा धरिन् ।
सब्का साक्षि भनेर अग्नि सित हात् जोरी पुकारा गरिन् ।।२६६।।

जस्ता रित् सित रामका चरणमा ध्यान्मा रह्याकी म छू ।
तस्तै रित् सित अग्नि शीतल हउन् तापै न लागोस् कछू ।।
बोलिन् येति र अग्निमा पसि गइन् ताहाँ सिताजी जसै ।
सब्का ताप् मनमा भयो विरहका बात् गर्न लाग्या तसै ।।२६७।।

सीता अग्नि विषे जहाँ त पसिथिन् इन्द्रादि लोक्पाल्हरू ।
ब्रह्मा रुद्र समेत् सबै तहिं गया जो देवता छन् अरू ।।
जम्मा भै रघुनाथको स्तुति गऱ्या सब् देवगण्ले पनी ।
ब्रह्माले पनि खुप् गऱ्या स्तुति तहाँ मालिक् इनै हुन् भनी ।।२६८।।

अग्नीले पनि विन्ति खुप् सित गऱ्या रामका चरण्मा परी ।
भूषण् वस्त्र अनेक् धऱ्याकि जननी सीता अगाडी धरी ।।
सीताजी कन आज सम्म त यहीं राखी दियाको थियाँ ।
कामको सिद्ध भयो लिनू अब हवस् सीता हजुर्मा दियाँ ।।२६९।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अग्नीले पनि विन्ति बात् गरि तहाँ सीता जसै ता दिया ।
खूसी मन् रघुनाथको हुन गयो सीताजिलाई लिया ।
सीताजी कन काखमा लिइ तहाँ ठाकुर् बस्याथ्या जसै ।
भक्तीले स्तुति इन्द्रले पनि गर्‍या खूसी भया सब् तसै ॥३००॥

फेर् बिन्ती शिवले खुसी भइ गर्‍या रामका हजुर्मा तहाँ ।
सीतानाथ्! म त आउन्याछु पछि फेर् वाहीं अयोध्या म्हाँ ॥
ऐल्हे ई दशरथ् पिता हजुरका मिल्ला कि दर्शन् भनी ।
आया दर्शन आज बक्सनु हवस् स्वामित् प्रभूले पनी ॥३०१॥

यो बिन्ती शिवको सुनेर दशरथ्जीका हजुर्मा गई ।
पाऊमा सिर राखि बक्सनु भयो अत्यन्त खूसी भई ॥
आलिङ्गन् दशरथ्जिले पनि गर्‍या तार्‍यौ मलाई भनी ।
बीदा भै दशरथ् खुसी भइ गया फेर् स्वर्गलोक्मा पनी ॥३०२॥

वानर्को जति फौज् मर्‍यो रण हुँदा ती सब् बचाऊँ भनी ।
अम्रित् वृष्टि गराउना कन हुकुम् भो इन्द्रलाई पनी ॥
हूकुम् पाइ ति इन्द्रले पनि तहाँ अम्रित् गिराया जसै ।
वानर्को सब फौज् खडा पनि भयो रामका कृपाले तसै ॥३०३॥

बिन्ती ताहिं गर्‍या विभीषणजिले रामका चरण्मा परी ।
मङ्गल्स्नान् गरि बक्सियोस् हजुरले यो स्नानको हो घरी ॥
मङ्गल्स्नान् गरि वस्त्र भूषण धरी राज् आज याहीं हवस् ।
सेवक् हूँ करुणानिधान् ! हजुरको प्रीती म माथी रहोस् ॥३०४॥

बिन्ती सूनि हुकुम् भयो हुन त हो जान्या त हो स्नान् गरी ।
क्यारू आज घरै छ भाइ त भरत् मै झैं जटाजुट् धरी ॥
त्यो भाई पर राखि आज म यहाँ कुन् रीतले स्नान् गरू ।
सुग्रीव् वीर्हरु छन् इ देउ तिमिले इन्लाइ खिल्लत् बरू ॥३०५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हूकुम् येति हुँदा विभीषणजिले रत्नादि वृष्टी गऱ्या ।
जस्ले जुन् चिज खोज्छ सो चिज दिईसब् फौजको ताप् हऱ्या॥
सब् फौज्लाइ बिदा पनी दिनु भयो राम्ले कृपा खुप् गरी ।
फौज् वानर्हरुको पनी तरि गयो आनन्दमा खुप् परी ॥३०६॥

काम् सब् सिद्ध भयो यहाँ किन बसूँ जान्छू अयोध्या भनी ।
सीता लक्ष्मण साथमा लिइ चढ्या श्रीराम् विमान्मा पनी ॥
सुग्रिव् अङ्गदजी विभीषण समेत् राम्का हजुर्मा थिया ।
तिन्लाई पनि जाउ राज् गर भनी बीदा प्रभूले दिया ॥३०७॥

ती सब्ले तहिँ बिन्ति खुप् सित गऱ्या जान्छौं अयोध्यै भनी ।
सब्को आग्रह देखि खूसि हुनु भो ताहाँ रमानाथ् पनी ॥
पुष्पक्मा चढ आज आउ तब लौ भन्न्या हुकुम् भो जसै ।
सुग्रिव् श्रीहनुमान अङ्गद चढ्या पुष्पक् विमान्मा तसै ॥३०८॥

आफ्ना मन्त्रि लिई विभीषण पनी तेसै विमान्मा बस्या ।
सेना सुग्रिवका पनी हुकुमले सम्पूर्ण ताहीँ बस्या ॥
सीतानाथहरू सबै बसि रही शोभा अधिक् गर्दथ्या ।
सो शोभा कन वानरादि विरले झन् भारि मजजा गऱ्या ॥३०९॥

सेना समेत् सब विमान उपर् चढाई ।
हूकुम् दिया प्रभुजिले जब जानलाई ॥
आकाशमार्ग गरि जान विमान धायो ।
शोभा अपूर्व रघुनाथ चढ्या र पायो ॥३१०॥

दौड्यो पुष्प विमान् जसै हुकुमले आकाश बिच्मा पसी ।
पृथ्वीको पनि याद् सबै हुन गयो तेसै विमान्मा बसी ॥
जुन् जुन् काम जहाँ जहाँ अघि भया याहाँ गऱ्याँ यो भनी ।
सीतालाइ नजर् गराउनु भयो खुस् भै प्रभूले पनी ॥३११॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यो लङ्कापुरि हो अगम् छ बलले को जान सक्छन् अरू ।
त्यो भूमी रणभूमि हो तँहि भऱ्या ठूला ठुला विर्हरू ।।
ताहीं रावण कुम्भकर्ण त भऱ्या भारी लडाईं गरी ।
लक्ष्मण्ले तँहि इन्द्रजित् कन जित्या सामुने अगाडी सरी ।।३१२।।

सागर्मा पनि हेर सेतु बलियो बाध्याँ र सागर् तऱ्याँ ।
रामेश्वर् भनि नाम राखि शिवको स्थापन् किनार्मा गऱ्या ।।
चार् मन्त्री सँग ली विभीषण तहीं आई शरण्मा पऱ्या ।
किष्किन्धा यहि हो यसै नगरिमा सुग्रीव राजा भया ।।३१३।।

वार्ता येति गऱ्या सिता सित र फेर् तारा झिकाऊ भनी ।
सुग्रीव्लाइ हुकुम् भयो प्रभुजिको तारा झिकाया पनी ।।
तारा रानिहरू समेत् चढि सक्या ताहाँ विमान्मा जसै ।
सीतालाइ नजर् गराउनु भयो वाली गिऱ्याको तसै ।।३१४।।

सीते ! हेर अगाडि पञ्चवटि बेस् राक्षस् तहाँ धेर् मऱ्या ।
त्यो आश्रम् पनि हो अगस्ति ऋषिको जस्ले कृपा खुप् गऱ्या ।।
तेसै पल्तिरको सुतीक्ष्ण ऋषिको धेरै ऋषी छन् जहाँ ।
त्यो हो पर्वत चित्रकुट् भरतले भेट् नै गऱ्याथ्या जहाँ ।।३१५।।

जो आश्रम् जमुनाजिका छ तिरमा ताहाँ भरद्वाज छन् ।
गङ्गा हुन् इ अगाडिको नजरले देख्तै खुसी हुन्छ मन् ।।
जो देख्छ्यौ अझ छन् परै सरयु हुन् ती हुन् अयोध्यापुरी ।
पूरीलाइ गर प्रणाम तिमिले भक्ती गरी नीहुरी ।।३१६।।

सीताजी कन येहि रित् सित सबै खोलेर विस्तार् गरी ।
भारद्वाज् कन गै प्रणाम् पनि गऱ्या जल्दी जमिन्मा झरी ।।
हात् जोरी कन सोध्नु भो जब यहाँ सब् जन् कुशल छन् भनी ।
वृद्धै हुन् महतारिको छ गति क्या ज्यूँदै ति छन् की भनी ।।३१७।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

क्या बात् भाइ भनी भरत् पनि भया सब्का उपर् काम् गरी ।
चौधै वर्ष रह्या व्रती भइ ति ता चिन्तन् म माथी गरी ॥
भारद्वाज् ऋषिले पनी सब कुशल् थीया बताई दिया ।
हे नाथ् ! छन् कुशलै सबै भरतका मात्रै विपत्ती थिया ॥३१८॥

हजुर पर हुनाले रोज् फलै मात्र खान्छन् ।
हजुर सरि खराऊ गादिमा राखि मान्छन् ॥
सिर भरि छ जटाजुट् वल्कलै छन् धऱ्याका ।
फगत हजुरमा छन् प्राण अर्पण् गऱ्याका ॥३१९॥

सब् जान्दछू हजुरले पनि ता गऱ्याको ।
राक्षस्विनाश गरि भार् भुमिको हऱ्याको ॥
त्यो सब् प्रसाद् हजुरको सब तत्त्व जान्याँ ।
जो ब्रह्म हो उ त हजुर् कन आज मान्याँ ॥३२०॥

लीला गरी हजुरले अवतार् गऱ्याको ।
ब्रह्मादि देवगणका पनि ताप् हऱ्याको ॥
जो ई चरित्र कन खुस् भइ पान गर्छन् ।
संसार्समुद्र सहजै पनि आज तर्छन् ॥३२१॥

ब्रह्माजिका वचनले यहि रूप धारी ।
भार् हर्नु भो सकल रावणलाइ मारी ॥
सब् लोकको हित हुन्या अरु काम् गरीनन् ।
चौधै भुवन् हजुरका यशले भरीनन् ॥३२२॥

मेरो आज पवित्र घर् पनि हवस् एक् रात् यहाँ राज् गरी ।
भोली जानु असल् हुन्या छ पुरिमा बिन्ती छ पाऊ परी ॥
भारद्वाज् ऋषिले यती हजुरमा बिन्ती गऱ्या राज् भयो ।
सम्मान् सैन्य समेत् गऱ्या र ऋषिले सम्पूर्णको ताप् गयो ॥३२३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हूकुम् भो हनुमानलाइ हनुमन् ! लौ भृङ्गवेर्मा गई ।
मेरा खुप् प्रिय छन् सखा गुह तहाँ तिन् थ्यैं समाचार् कही ।।
नन्दीग्राम् गइ भाइलाइ गरि भेट् श्रीराम आया भनी ।
मेरो लक्ष्मणको सिताजिहरुको समचार् बताऊ पनी ।।३२४।।

मैले काम जती गऱ्याँ भरत थ्यैं सम्पूर्ण विस्तार् गरी ।
वाहाँको समचार् लिई कन फिऱ्या सन्ताप् सबैको हरी ।।
हूकुम् यो हनुमानले जब सुन्या मानिस् सरीका बनी ।
जल्दी गै गुहलाइ सब् कहि दिया आया सिताराम् भनी ।।३२५।।

फेर् जल्दी सरयू तरी कन गया देख्या अयोध्या पनी ।
नन्दीग्राम् जब देखियो तहिं गया जान्या उहीं हो भनी ।।
वैलाई रहँदा जउन् तरहले फुल् सुक्छ फुल्तो भई ।
तस्तै रैयतिको दशा नजर भो साह्रै करूणा गई ।।३२६।।

देख्या तहाँ भरतलाइ जटा धऱ्याका ।
श्रीरामका चरण चिन्तन खुप् गऱ्याका ।।
रामका खराउ कन मालिक जानि मानी ।
हूकुम् दिंदा पनि त सेवक आफु जानी ।।३२७।।

सब् गेरुवा पहिरि मन्त्रि पनी बस्याका ।
रामको भजन् तिर त कम्मर खुप् कस्याका ।।
देख्या भरत् कन र खुस् भइ हात जोडी ।
बिन्ती गऱ्या भरतका सब ताप तोडी ।।३२८।।

जस्को चिन्तन गर्नु हुन्छ महराज् ! सो नाथ् सिताराम् पनी ।
आई पुग्नु भयो मलाइ अघि जा भेट् भाइलाई भनी ।।
हूकुम् भो रघुनाथको र म यहाँ आयाँ हुकुम्ले गरी ।
सीता लक्ष्मणले सहित् कुशल छन् त्रैलोक्यका नाथ् हरी ।।३२९।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

येती विर्हरु साथ छन् भनि कुशल् बिस्तार् सुनाया जसै ।
खुसी भै कन अङ्कमाल् पनि गऱ्या ताहीं भरत्ले तसै ॥
रामको सुग्रिवको कहाँ हुन गयो भेट् सब् बताऊ भनी ।
सोध्या ताँहि भरत्जिले र हनुमान्ले सब् बताया पनी ॥३३०॥

सुग्रिव् सीत मित्यारि गर्नु पनि भो साहाय सुग्रिव् भया ।
लङ्कामा रहिछन् सिता र रघुनाथ्ज्यूका सँगै ती गया ॥
सीता रावणले हरेछ र बहुत् दुःखी सरीका भई ।
सीताजी कन खोजि खोजि रघुनाथ् फेर् ऋष्यमुक्मा गई ॥३३१॥

लङ्कामा गइ भारि युद्ध गरियो सब् रावणादी गिऱ्या ।
लङ्काका अधिराज् विभीषण गरी श्रीराम् अयोध्या फिऱ्या ॥
सब् विस्तार् हनुमान देखि रघुनाथ्ज्यूको सुन्याथ्या जसै ।
भाईलाइ हुकुम् दिया नगरिको संस्कार खातिर् तसै ॥३३२॥

हे शत्रुघ्न ! गराउ सब् नगरिको संस्कार् अगाडी सरी ।
सब् देवालयमा पुजा अब गरुन् नाना विधान्ले गरी ॥
सुत् वैतालिक बन्दिजन्हरु समेत् निस्कुन् ति कस्बीहरू ।
सब् जाउन् रघुनाथका हजुरमा जो जो यहाँ छन् अरू ॥३३३॥

भारी फौज लियेर मन्त्रिहरुले सब् राजपत्नी लिया ।
ब्राह्मण्लाइ अगाडि लायर हिंडुन् सब्लाइ उर्दी दिया ॥
हूकुम् येति दिया तहाँ भरतले हूकुम् बमोजिम् गरी ।
हात्मा भेटि लियेर लस्कर चल्यो खुप् हर्ष भो तेस् घरी ॥३३४॥

श्रीरामचन्द्रजिका खराउ सिरमा राखी तयारी भया ।
भाई साथ लिई भरत् प्रभुजि थ्यैं हींडेर पैदल् गया ॥
आयो श्रीरघुनाथको पनि विमान् चन्द्रै सरीको बनी ।
देखाया हनुमानले प्रभुजिको तेही विमान् हो भनी ॥३३५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

देख्या श्रीरघुनाथको जब विमान् कीर्तन् सबैले गऱ्या ।
घोडामा रथमा जती विर थिया ती सब् जमिन्‌मा झऱ्या ॥
पृथ्वीमा न झरी उनै प्रभुजिको दर्शन् मिलेथ्यो जसै ।
टाढै बाट गऱ्या प्रणाम् भरतले खुप् हर्ष मान्या तसै ॥३३६॥

भाईलाइ विमानमा लिनु भयो ताहीं जमिन्‌मा झरी ।
फेरी जल्दि पऱ्या भरत् चरणमा साष्टाङ्ग सेवा गरी ॥
काखैमा पनि राखि बक्सनु भयो रामले भरत् खुस् भया ।
सीताजी कन दण्डवत् गरुँ भनी साम्ने अगाडी गया ॥३३७॥

स्वामित् ! हूँ म भरत् पऱ्याँ चरणमा यस्तो पुकारा गरी ।
सीताका पनि पाउमा परि गया आनन्दसागर् परी ॥
लक्ष्मण्‌लाइ पनी प्रणाम् तहिं गऱ्या कामले बड़ा छन् भनी ।
आलिङ्गन् गरि सुग्रिवादि विरको दिल् खुस् गराया पनी ॥३३८॥

सुग्रीवादि जती त वानर थिया ती मानिसै झैं भई ।
सोध्या प्रश्न कुशल् सबै भरतको आफ्नु कुशल् सब् कही ॥
मर्जी सुग्रिवलाइ तेस् बखतमा यस्तो भरत्‌को भयो ।
याहीं बाट दया भयो प्रभुजिका सब् शत्रुको ज्यान् गयो ॥३३९॥

चारै भाइ थियौं अगाडि अहिले पाचौं हुनू भो यहां ।
भाईका झइँ यो सहाय न भया राक्षस् जितिन्थ्या कहाँ ॥
यस्ता प्रेम् सित बात् गऱ्या भरतले सुग्रीवजी थ्यैं गई ।
श्रीराम्‌चन्द्रजिका पऱ्या चरणमा शत्रुघ्न खुसी भई ॥३४०॥

लक्ष्मण्‌जी कन दण्डवत् गरि सिताज्यूका चरण्‌मा पऱ्या ।
सेवक् हूँ करुणानिधान् ! हजुरको यो ताहिं बिन्ती गऱ्या ॥
श्रीराम्‌चन्द्रजिका खराउ सिरमा राखी गयाका थिया ।
वेला भो भनि पाउमा भरतले ताहीं लगाई दिया ॥३४१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

हात् जोरी बिनती गऱ्या पनि तहाँ नासो लियाको थियाँ ।
यो गादी लिइ बक्सियोस् हजुरले मैले हजुर्मा दियाँ ।।
सब् कोष्मा पनि अन्नको र धनको दस् खण्ड बढ्ता गरी ।
राख्याको छु दयानिधान्! हजुरका सेवा विषे मन् धरी ।।३४२।।

यो बिन्ती खुसिले तहाँ भरतले साम्ने गऱ्याथ्या जसै ।
देख्या भक्ति भरत्जिको खुसि भई सम्पूर्ण रोया तसै ।।
नन्दीग्राम् पुगि उत्रि बक्सनु भयो ठाकुर् जमिन्मा पनी ।
पुष्पक्लाइ बिदा पनी दिनु भयो कूवेर थ्यैं जा भनी ।।३४३।।

ताहाँ श्रीरघुनाथ् वशिष्ठ गुरुका पाऊ नमस्कार् गरी ।
याहाँ राज् गरि बक्सियोस् भनि असल् आसन् अगाडी धरी ।।
आसन्मा गुरुलाइ राखि नजिकै आसन् विषे राज् भयो ।
पाया दर्शन रामको र सबका सम्पूर्ण सन्ताप् गयो ।।३४४।।

कैकेयी र भरत् मिलेर रघुनाथ्ज्यूका चरण्मा परी ।
हात् जोरी कन राज्य अर्पण गऱ्या बिन्ती बहुतै गरी ।।
जस्ले एक कटाक्षले सहज यो ब्रह्माण्ड सब् हर्दछन् ।
जो ऐश्वर्य छ इन्द्रको उ पनि एक् क्षण्मा तयार् गर्दछन् ।।३४५।।

यस्ता शुद्ध अनन्त पूर्ण सुख रुप् ब्रह्मस्वरुप्ले पनी ।
क्या राज् गर्नु थियो तथापि लिनु भो खुसी हउन् ई भनी ।।
पैल्हे स्नान् भरतादिले जब गऱ्या क्षौर्ले जटा साफ् गरी ।
स्नान् सीतापतिको पछी तहिं भयो तेस्तै प्रकार्ले गरी ।।३४६।।

माला चन्दन वस्त्र येहि पहिरी आसन् विषे राज् भयो ।
रामको स्नान् र सिताजिको तहिं सँगै हूँदा सबै ताप् गयो ।।
सीताराम् रथमा सवार् हुनु भयो सुग्रिव् बिभीषण्हरू ।
हात्तीमा रथमा सवार् हुन गया घोडै महाँ क्वै अरू ।।३४७।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रामका सारथि ता भरत् हुन गया सेवा म गर्छू भनी ।
सेतो छत्र लिया बहुत् खुसि हुँदै शत्रुघ्नजीले पनी ।।
पङ्खा लक्ष्मणले लिया प्रभुजिको सुग्रीवले ता चवँर् ।
आर्को चामर एक् विभीषणजिले खूसी भया सब् अवर् ।।३४८।।

मानिस्ले त बखान् कहाँ तक गरौं सब् देवताले पनी ।
रामको कीर्तन खुप् गऱ्या र सुनियो मीठो मधूरध्वनी ।।
भेरी शङ्ख मृदंग आदि नगडा खुप् बज्न लाग्या पनी ।
श्रीरामको पनि कुच् भयो रथ चढी जाऊँ अयोध्या भनी ।।३४९।।

श्रीरामको पुरिमा प्रवेश् जब भयो सब् पौरवासी पनी ।
निस्क्या बालक वृद्ध दर्शन गरौं हेरौं तमासा भनी ।।
देख्या श्रीरघुनाथलाइ रथमा थीया पिताम्बर् धरी ।
श्यामसुन्दर् छ शरिर् किरीट सिरमा भूषण् शरिर्मा धरी ।।३५०।।

लाल् छन् नेत्र विशाल खुप् हृदय बेस् बेस् मोतिका हार छन् ।
शोभा चन्दन पुष्पको छ पनि बेस् देख्तै भयो खूसि मन् ।।
सून्या स्त्रीहरुले पनी सहरमा आया सिताराम् भनी ।
सबको चञ्चल चित्त भो र बहुतै हेरौं सिताराम् भनी ।।३५१।।

छोड्या काम् घरको चढ्या गृह उपर् सब् स्त्री अटाली गई ।
लावा पुष्प गिराउँदै प्रभुजिको दर्शन्को गऱ्या खूसि भै ।।
रामको मोहनमूर्तिमा जब नजर् सब् स्त्रीहरूका पऱ्या ।
खूसी भै कन अङ्कमाल मनले सब् स्त्रीहरूले गऱ्या ।।३५२।।

ईषत् हास्य गरी प्रजा कन नजर् दींदै रमानाथ् पनी ।
दर्बार् पौंचनु भो जहाँ त दशरथ् बस्थ्या उहीं जाँ भनी ।।
कौशल्याहरुलाइ योग्य रितले ताहाँ नमस्कार् गरी ।
सुग्रिव्को पनि वास् खटाउनु भयो साह्रै पियारो गरी ।।३५३।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सुग्रिव्जी कन राख भाइ ! तिमिले पैल्हे म बस्थ्याँ जहाँ ।
सब्लाई तिमिले खटाउ बढिया घर् बस्नलाई यहाँ ॥
हूकुम् येति हुँदा तहाँ भरतले सोही बमोजिम् गऱ्या ।
सब्को वास खटन् भयो सब तहाँ आनन्दसागर् पऱ्या ॥३५४॥

आफैं श्रीरघुनाथ् हुकुम् अब गरुन् यो मन् भरत्ले गरी ।
सुग्रिव्लाइ अह्राउनु पनि भयो खुस् भै अगाडी सरी ॥
हे सुग्रीव ! खटाउनू अब पऱ्यो विर् विर् विचार् खुप् गरी ।
चारौं तर्फ गई समुद्र पुगि जल् ल्याउन् कलश्मा भरी ॥३५५॥

श्रीराम्चन्द्रजिलाइ राज्य अभिषेक् गर्न्या बखत् भो भनी ।
मर्जी भो र भरत्जिको उहि बखत् ल्याई दिया जल् पनी ॥
जल् लीना कन जाम्बवान् र हनुमान् अंगद् सुषेण् चार् गया ।
पौंच्या जल्दि समुद्रमा सहज जल् लीयेर दाखिल् भया ॥३५६॥

त्यो जल् साथ लिई वशिष्ठ गुरुका सामुने भरत्जी गया ।
यो हो चार समुद्रको जल भनी यो विन्ति गर्दा भया ॥
फेर् बिन्ती कर जोरि खुप् सित गऱ्या यै जल् हजुर्ले छरी ।
श्रीराम्चन्द्रजिलाइ राज्यअभिषेक् दीनू हवस् यस् घरी ॥३५७॥

यस्तो विन्ति सुनी वशिष्ठ गुरुले बेस् बिन्ति गर्छौं भनी ।
श्रीराम्चन्द्रजिलाइ राखनु भयो सिंहासनैमा पनी ॥
गौतम् वाल्मिकि वामदेव इ समेत् जावालि ताहीं थिया ।
ती सब्ले सँग भै वशिष्ठ गुरुले जल्दी अभीषेक् दिया ॥३५८॥

कन्या ब्राह्मणले पनी तुलसिदल् हालेर कुश्ले असल् ।
मन्त्रैपूर्वक खूसि भै कन छऱ्या राम्का उपर् शुद्ध जल् ॥
सेतो छत्र लिया तहाँ प्रभुजिको शत्रुघ्नजीले गई ।
सुग्रिव्ले र तहाँ विभीषणजिले हाँक्या चमर् खुस् भई ॥३५९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

माला काञ्चन वायुले पनि दिया हार् इन्द्रजीले पनी ।
नाना रत्न खचित् गरायर दिया पैह्नु न सितारामु भनी ॥
गाऊँछन् तहिँ देवका गणहरू सब् अप्सरा नाच्तछन् ।
बर्ष्यो खुप् सित पुष्पवृष्टि नगरा बज्दा भयो खूसि मन् ॥३६०॥

गम्भीर् श्याम शरिर् किरीट् छ सिरमा माला पिताम्बर् धरी ।
कोटी काम समान सुन्दर स्वरुप् बाम् तर्फ सीता धरी ॥
सिंहासन् बसि सब् प्रजा तिर नजर् दीनू भयेथ्यो जसै ।
दर्शन् गर्न भनेर पार्वति समेत् आया सदाशिव् तसै ॥३६१॥

डिम् डिम् शब्द भयो तहाँ डमरुको नन्दी र भृङ्गी पनी ।
ताल् वेताल्हरु नाच्न लागि त गया आया सदाशिव् भनी ॥
शम्भूका पछि देवगण् सब तहाँ आयेर हाजिर् भया ।
श्रीराम्को स्तुति खुप् गरेर खुसि भै सब् जल्दि फर्की गया ॥३६२॥

बाचा खुप् शब्द गर्छन् स्तुति गरि ऋषिगण् देवगण् पाउ पर्छन् ।
बर्षन्छन् पुष्पवृष्टी प्रभु उपर अनेक् प्राणिले सौख्य गर्छन् ॥
सिंहासन्मा विराज्मान् सकल गुणनिधान् राम् हुनू भो जसै ता ।
सीता लक्ष्मण् सँगै छन् प्रभु कन हुन गो पूर्ण शोभा तसै ता ॥३६३॥

राजा श्रीरघुनाथ् हुँदा पृथिविमा शस्यादि खूबै बढ्यो ।
थीयानन् अति गन्ध जौन फुलमा तिन्मा सुगन्धी बढ्यो ॥
धेनूदान् वृषदान् गऱ्या प्रभुजिले तिस्कोटि सुन्दान् गरी ।
वस्त्राभूषण रत्नदान् पनि गऱ्या दारिद्र्य सब्को हरी ॥३६४॥

दान्ले ब्राह्मण खुस् गराइ रघुनाथ् सुग्रीवलाई पनी ।
माला सूर्य समानको दिनु भयो दीनू उचित् हो भनी ॥
मर्याद् खुप् गरि बाजुबन्ध दिनु भो अंगद्जिलाई पनी ।
ताहीं एक अमूल्य हार् दिनु भयो सीताजिलाई पनी ॥३६५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सीताले हनुमानलाइ दिन सुर् बाँधेर हात्मा लिइन् ।
कस्तो हुन्छ हुकुम् भनी कन नजर् स्वामित् तरफ् खुप् दिइन् ।।
जस्लाई दिन मन् छ देउ भनि यो हुकुम् भयेथ्यो जसै ।
प्यारा श्रीहनुमान् थिया तहिं दिइन् त्यो हार् सिताले तसै ।।३६६।।

झन् दर्जा हनुमानको तहिं चढ्यो फेरी प्रभूले पनी ।
क्या माग्छौ वरदान माग तिमिले दिन्छू म त्यो वर् भनी ।।
हूकुम् बक्सनु भो तहाँ र हनुमान् खुस् भै अगाडी सऱ्या ।
जो माग्नू मनमा थियो हजुरमा हात् जोरि बिन्ती गऱ्या ।।३६७।।

स्वामित् ! नाम हजूरको जब तलक् लीनन् जगत्मा बडा ।
ताहीं सम्म शरीर् रहोस् हजुरका नाम् सुन्नलाई खडा ।।
स्वामित् ! नाम हजूरका स्मरणमा आनन्द जो पाउँछू ।
त्यो आनन्द कतै मिलेन महाराज् ! तेही न छूटोस् कछू ।।३६८।।

यो बिन्ती सुनि लौ भनी हुकुम् भै फेरी कृपा भो पनी ।
बित्ला कल्प र यो बित्या पछि भन्या मुक्त हुन्याछौ भनी ।।
हूकुम् यो रघुनाथको हुन गयो फेर् जानकीले पनी ।
जो जो हुन् सुख भोग् सबै वश रहुन् तिम्रा हनूमान् भनी ।।३६९।।

आशीर्वाद् यति बक्सनू जब भयो बीदा हनूमान् भया ।
आनन्दाश्रु गिराइ तप् गरुँ भनी हीमालयैमा गया ।।
फेर् ठाकुर् गुहका अगाडि गइ यो हूकुम् कृपाले गऱ्या ।
जाऊ लौ घर मै बसी रहु फगत् मन् मात्र मैमा धऱ्या ।।३७०।।

यो प्रारब्ध ठुलो छ भोग न गरी टर्दैन कस्तै गरी ।
हून्येछौ तिमो मुक्तदेह पछि ता संसार् सहज्मा तरी ।।
हूकुम् यो गरि मुख्य भक्त गुहका सामुने अगाडी सरी ।
आलिंगन दिइ भूषणादि दिनु भो राज्यै समेत् थप् गरी ।।३७१।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तत्त्व ज्ञान् पनि बक्सनू तहिं भयो आनन्दसागर् परी ।
बीदा भै गुहजी गया घर महाँ मन् रामचरण्मा धरी ॥
यस्तै रित् सित सब् बिदा तहिं हुँदै सुग्रिव् विभीषण् गया ।
लक्ष्मण् सेवक छन् सदा हजुरमा राम् राज्य गर्दा भया ॥३७२॥

आत्मारुप् सब कर्मका अधिपती निर्मल् अकर्ता पनी ।
कर्ता भैं कन लोकलाइ उपदेश् गर्न्या उचित् हो भनी ॥
गर्ना लायक अश्वमेधहरु जो ठूला ठुला यज्ञ हुन् ।
ती सब् यज्ञ पनी गऱ्या प्रभुजिले बाँकी रहन्थ्यो कउन् ॥३७३॥

राजा राम् भइ बक्सनु जब भयो प्राणी प्रजा खुस् भया ।
जो पर्थ्या अधि ताप् अनेक् तरहका ती तब् प्रजाका गया ॥
पर्दैनन् विधवा विलाप् मुलुकमा लाग्दैन रोग् व्याध् पनी ।
सब् डाकू दबिया परेन कहिं ताप् यो चिज् हरायो भनी ॥३७४॥

बूढो बाँचि मरेन बालक कहीं यस्तो मुलुक्मा भयो ।
छोरा झैं गरि पालि बक्सनु हुँदा सब् ताप् प्रजाको गयो ॥
गर्छन् राघवको भजन् जनहरू बर्षन्छ मेघ् कालमा ।
वर्णाश्रम् सब धर्म छन् दिन बित्या सब् का सुखै चालमा ॥३७५॥

अयुत वर्ष त राज् प्रभुको भयो ।
सकल ताप् दुनियाँहरुको गयो ॥
शिवजिले यति पार्वति थ्यैं कह्या ।
सकल पाप् छुटि जान्छ सुनी रह्या ॥३७६॥

श्रीरामका यति कथा कन जो कहन्छन् ।
सब् थोकले ति परिपूर्ण भई रहन्छन् ॥
धन् पुत्र राज्यहरु कम्ति हुँदैन केही ।
पाप् हर्नलाइ पनि मुख्य छ धर्म येही ॥३७७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सीताले हनुमानलाइ दिन सुर् बाँधेर हात्मा लिइन् ।
कस्तो हुन्छ हुकुम् भनी कन नजर् स्वामित् तरफ् खुप् दिइन् ।।
जस्लाई दिन मन् छ देउ भनि यो हुकुम् भयेथ्यो जसै ।
प्यारा श्रीहनुमान् थिया तहिं दिइन् त्यो हार् सिताले तसै ।।३६६।।

भन् दर्जा हनुमानको तहिं चढ्यो फेरी प्रभूले पनी ।
क्या माग्छौ वरदान माग तिमिले दिन्छू म त्यो वर् भनी ।।
हूकुम् बक्सनु भो तहाँ र हनुमान् खुस् भै अगाडी सऱ्या ।
जो माग्नू मनमा थियो हजुरमा हात् जोरि बिन्ती गऱ्या ।।३६७।।

स्वामित् ! नाम हजूरको जब तलक् लीनन् जगत्मा बडा ।
ताहीं सम्म शरीर् रहोस् हजुरका नाम् सुन्नलाई खडा ।।
स्वामित् ! नाम हजूरका स्मरणमा आनन्द जो पाउँछू ।
त्यो आनन्द कतै मिलेन महाराज् ! तेही न छूटोस् कछू ।।३६८।।

यो बिन्ती सुनि लौ भनी हुकुम् भै फेरी कृपा भो पनी ।
बित्ला कल्प र यो बित्या पछि भन्या मुक्त हुन्याछौ भनी ।।
हूकुम् यो रघुनाथको हुन गयो फेर् जानकीले पनी ।
जो जो हुन् सुख भोग् सबै वश रहुन् तिम्रा हनूमान् भनी ।।३६९।।

आशीर्वाद् यति बक्सनू जब भयो बीदा हनूमान् भया ।
आनन्दाश्रु गिराइ तप् गरुँ भनी हीमालयैमा गया ।।
फेर् ठाकुर् गुहका अगाडि गइ यो हूकुम् कृपाले गऱ्या ।
जाऊ लौ घर मै बसी रहु फगत् मन् मात्र मैमा धऱ्या ।।३७०।।

यो प्रारब्ध ठुलो छ भोग न गरी टदैंन कस्तै गरी ।
हूल्यैछौ तिमी मुक्तदेह पछि ता संसार् सहज्मा तरी ।।
हूकुम् यो गरि मुख्य भक्त गुहका साम्ने अगाडी सरी ।
आलिंगन दिइ भूषणादि दिनु भो राज्यै समेत् थप् गरी ।।३७१।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तत्त्व ज्ञान् पनि बक्सनू तहिं भयो आनन्दसागर् परी ।
बीदा भै गुहजी गया घर महाँ मन् रामचरण्मा धरी ।।
यस्तै रित् सित सब् बिदा तहिं हुँदै सुग्रिव् विभीषण् गया ।
लक्ष्मण् सेवक छन् सदा हजुरमा राम् राज्य गर्दा भया ।।३७२।।

आत्मारुप् सब कर्मका अधिपती निर्मल् अकर्ता पनी ।
कर्ता भैं कन लोकलाइ उपदेश् गर्न्या उचित् हो भनी ।।
गर्ना लायक अश्वमेधहरु जो ठूला ठुला यज्ञ हुन् ।
ती सब् यज्ञ पनी गर्‍या प्रभुजिले बाँकी रहन्थ्यो कउन् ।।३७३।।

राजा राम् भइ बक्सनु जब भयो प्राणी प्रजा खुस् भया ।
जो पर्थ्या अघि ताप् अनेक् तरहका ती तब् प्रजाका गया ।।
पर्दैनन् विधवा विलाप् मुलुकमा लाग्दैंन रोग् व्याध् पनी ।
सब् डाकू दबिया परेन कहिं ताप् यो चिज् हरायो भनी ।।३७४।।

बूढो बाँचि मरेन बालक कहीं यस्तो मुलुक्मा भयो ।
छोरा झैं गरि पालि बक्सनु हुँदा सब् ताप् प्रजाको गयो ।।
गर्छन् राघवको भजन् जनहरू बर्षन्छ मेघ् कालमा ।
वर्णाश्रम् सब धर्म छन् दिन बित्या सब् का सुखै चालमा ।।३७५।।

अयुत वर्ष त राज् प्रभुको भयो ।
सकल ताप् दुनियाँहरुको गयो ।।
शिवजिले यति पार्वति थ्यैं कह्या ।
सकल पाप् छुटि जान्छ सुनी रह्या ।।३७६।।

श्रीरामका यति कथा कन जो कहन्छन् ।
सब् थोकले ति परिपूर्ण भई रहन्छन् ।।
धन् पुत्र राज्यहरु कम्ति हुँदैन केही ।
पाप् हर्नलाइ पनि मुख्य छ धर्म येही ।।३७७।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जन्मन्छन् तर मर्दछन् पनि सबै जस्का त छोराहरू ।
तेस्ता स्त्रीहरुले भने यति सुन्या बाँच्छन् पछीका अरू ॥
वन्ध्या स्त्री पनि पाउँछे सुत असल् गर्छन् कृपा राम् धनी ।
आधिव्याधि अनेक दुःख भय ताप् पर्दैन कैल्हे पनी ॥३७८॥

श्रीरामको यति कथा जतिले त सुन्छन् ।
सब् देवता ति सँग खुप् सित खूसि हुन्छन् ॥
जो विघ्न हुन् ति पनि नष्ट भयेर जान्छन् ।
सम्पूर्ण जन् पनि तिनै कन आइ मान्छन् ॥३७९॥

आधिव्याध् दुख छुट्तछन् अरु उपर् धन् धान्य सन्तान् पनी ।
बढ्छन् इष्ट कुटुम्ब मित्रहरुका मान्या ति हुन्छन् भनी ॥
यस्ताको त बखान् कहां तक गरौं यो मन् प्रभूमा धरी ।
गर्छन् रामभजन् त मुक्ति पनि भै जान्छन् ति संसार् तरी ॥३८०॥

शम्भूले सब वेदमन्थन गर्‍या श्रीरामको नाम् सरी ।
अर्को तत्त्व मिलेन केहि र लिया साह्रै पियारो गरी ॥
सोही तत्त्व त पार्वती कन दिया अध्यात्म रुप्ले गरी ।
जस्ले प्रेम् गरि सुन्छ यो सहज त्यो उत्रन्छ संसार् तरी ॥३८१॥

। इति श्रीयुद्धकाण्ड समाप्त ।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

श्रीउत्तरकाण्ड

शम्भूका मुख देखि राज्य अभिषेक् रामको सुनीथिन् जसै ।
सोधिन् पार्वतिले सदाशिवजि थ्यैं लीला पछीका तसै ॥
पृथ्वीमा कति वर्ष राज् हुन गयो लीला तहाँ कुन् भया ।
कस्ता रित् सित राज्य छोडि रघुनाथ् वैकुण्ठधाम्मा गया ॥ १ ॥

शम्भो ! श्रीरघुनाथका जति त छन् लीला कृपाले गरी ।
आज्ञा आज हवस् म सुन्छु भगवन् ! बिन्ती छ पाऊ परी ॥
यो बिन्ती जब शम्भुका चरणमा श्रीपार्वतीले गरिन् ।
सब् लीला प्रभुका कह्या शिवजिले खुप् हर्षमा ती परिन् ॥ २ ॥

रावण् मारि उतारि भारि भुमिको राम् राज्य गर्छन् भनी ।
जानी एक् दिन ता गया ऋषि अनेक् भेटौं सीताराम् भनी ॥
दुर्वासा भृगु अङ्गिरा इ पनि छन् कश्यप् र वास्देव् भया ।
विश्वामित्र असित् र कण्ण सहितै सप्तर्षि अत्री गया ॥ ३ ॥

सब् शिष्यै सहितै अगस्तिजि गया द्वार्मा पुग्याथ्या जसै ।
हाजिर् जल्दि पठाइ मर्जि भइ सब् पौंच्या हजुर्मा तसै ॥
पूजा सब् ऋषिको गऱ्या प्रभुजिले सब्लाइ आसन् दिया ।
खूसी सब् ऋषिगण् भया हजुरमा जो जो गयाका थिया ॥ ४ ॥

पैल्हे प्रश्न गऱ्या तहाँ कुशलको रामले र आदर् गरी ।
सोध्या सब् ऋषिले पनी कुशलको विस्तार् बडो प्रेम गरी ॥
बिन्ती सब् ऋषिले गऱ्या हजुरमा स्वामित् ! ठूलो काम् भयो ।
पृथ्वीको अति भार इन्द्रजित हो भार् तेहि जाँदा गयो ॥ ५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

विर् हुन् रावण कुम्भकर्ण त पनी यो इन्द्रजित् झन् जबर् ।
विर् हो त्यो पनि मारि बक्सनु भयो को जित्न सक्थ्यो अबर् ॥
लंकामा इनि दुष्टको मरण भो साँचा विभीषण् थिया ।
पाया राज्य कनक् झँई र खुसिले चाकर् सदाका भया ॥ ६ ॥

जो दक्षिणा अभयको अघि हो दियाको ।
सो पूर्ण गर्न कन दुष्ट हरी लियाको ॥
देख्यौं कृतार्थ हुनु भो रघुनाथ ऐल्हे ।
मर्थ्या इ राक्षसहरू अरु देखि कैल्हे ॥ ७ ॥

यो बिन्ती ऋषिको सुन्या प्रभुजिले आश्चर्य मान्या पनी ।
क्याले रावण देखि झन् अति ठुलो भो इन्द्रजित् विर् भनी ॥
सोध्या सब् ऋषिका अगाडि र तहाँ साम्ने अगस्ती थिया ।
यस्तो हो तब विर् सुन्यो भनि सबै बिस्तार् बताई दिया ॥ ८ ॥

ब्रह्माका सुत हुन् पुलस्त्य तपका खातिर् सुमेरू गया ।
राजर्षी तृणबिन्दुमा नगिचमा आश्रम् ति गर्दा भया ॥
तप् गर्थ्या तहिं देवपुत्रिहरू सब् आयेर खुप् गान् गरी ।
नाच्थ्या हास्यकला अनेक् तरहका गर्दै नजर्मा परी ॥ ९ ॥

तप्को विघ्न हुन्या पुलस्त्य ऋषिले बूझ्या बडा धिर् थिया ।
जुन् स्त्री देख्छु म गर्भिणी उहि हवस् भन्न्या सराप् पो दिया ॥
भाग्या सब् तृणबिन्दुपुत्रि त सुनी साम्ने नजीक्मा गइन् ।
देख्ता तहिं पुलस्त्यले र ति उसै झट् गर्भिणी पो भइन् ॥ १० ॥

कामिन् खुप् डरले पिता सित गइन् जान्या पिताले पनी ।
छोरी गर्भिणि भै छ आज ऋषिका साँचा वचन्ले भनी ॥
जानी छोरि पुलस्त्यजी कन दिया जल्दी नजिक्मा गई ।
ती कन्या ति पुलस्त्यले पनि लिया अत्यन्त खूसी भई ॥ ११ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

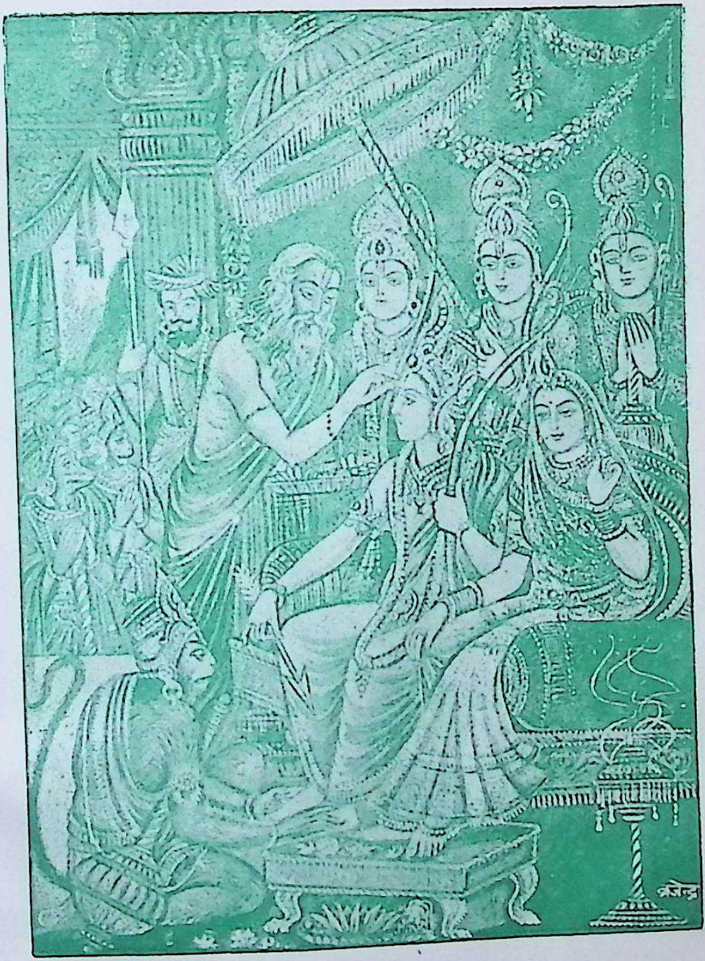

रामको राज्याभिषेक

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तिन्का पुत्र त विश्रवा हुन गया खुप् ब्रह्म जान्थ्या मुनी ।
भारद्वाज् ऋषिले तिनैं कन दिया छोरी बड़ा गुण् सुनी ॥
तिन्का पुत्र कुबेर् भया गुण निधान् तिन्ले तपस्या गरी ।
ब्रह्मालाइ रिझाउँदा ति धनका मालिक् भया तेस् घरी ॥ १२ ॥

मालिक् दौलतको गरायर गरुन् यस्मा सयल् खुप् भनी ।
ब्रह्माले तहिँ फेरि पुष्पक विमान् तिन्लाइ दीया पनी ॥
तेसै माथि चढी पिता सित गई तप्को सबै फल् कह्या ।
सब् पायाँ तर वास् त पाइन कता जाऊँ म भन्दा भया ॥ १३ ॥

सुन्या विन्ति कुबेरको र खुसि भैं तो विश्रवाले पनी ।
लंका खालि थियो र तेहि दिनु भो लौ राज्य गर् जा भनी ॥
लंकामा अघि राज्य राक्षसहरू गर्थ्या बडा विर् थिया ।
तिन्कै खातिर विश्वकर्म खुसि भैं लंका बनाई दिया ॥ १४ ॥

आज्काल् राक्षस विष्णुले जिति लिंदा भागेर पातालमा ।
लुक्ना खातिर गै गया र सहरै खाली छ यस् कालमा ॥
आज्ञा येति दिया कुबेर् कन तहाँ सो विश्रवाले जसै ।
लंकामा ति कुबेर् गई कन बस्या राज् गर्न लाग्या तसै ॥ १५ ॥

एक् दिन् कैंकसि छोरि ली कन ठुलो राक्षस् सुमाली पनी ।
डुल्थ्यो यस् पृथिवी विषे सब घुमी हेरूँ तमासा भनी ॥
पाताल् बाट सयल् गरूँ भनि यहाँ आयेर डुल्दा तहाँ ।
पुष्पक् माथि चढेर खुप् सित सयल् गर्थ्या कुबेर्जी तहाँ ॥ १६ ॥

लाग्यो दृष्टि सुमालिको र मनले मान्यो बडा हुन् भनी ।
यस्ता विर् कुलमा कसो गरि हुनन् यस्तो चितायो पनी ॥
लाग्यो कैकसिलाइ भन्न अहिले पुत्री ! यसी काल् गयो ।
कोही वर् पनि आउँदैन गरूँ क्या यौवन् त तिम्रो भयो ॥ १७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तस्मात् आज त विश्रवा ऋषिजि थ्यैं जाऊ र साम्ने गई ।
हात् जोरी ऋतुदान माग तिमिले दासी चरण्को भई ॥
यस्ता पुत्र हुनन् अवश्य इ उनैका पुत्र हुन् विर् भनी ।
छोरीलाइ त विश्रवा सित तहाँ तेस्ले पठायो पनी ॥ १८ ॥

जल्दी कैकसि विश्रवा सित गई साम्ने खडा भै रहिन् ।
पृथ्वी तर्फ नजर् दिई चरणले लेखती जमिन्मा भइन् ॥
चेष्टा कैकसिको नजर् गरि तहाँ ती विश्रवाले पनी ।
कन्या कस्कि तँ होस् बता किन यहाँ आइस् अगाडी भनी ॥ १९॥

सोध्या कैकसिलाइ लाज् हुन गयो लाज्का सकस्मा परिन् ।
ध्यानैले सब जानि बक्सनु हवस् यस्तो त विन्ती गरिन् ॥
सुन्या विन्ति र झट् विचार् पनि गऱ्या मालुम् भयो सब् जसै ।
छोरा पाउन आइछस् भनि तहाँ बोल्या ऋषीले तसै ॥ २० ॥

वेला दारुण पारि आज ऋतुदान् मागिस् म दिन्छू पनी ।
दोटा पुत्र हुनन् भयङ्कर स्वरुप् वेला सरीका भनी ॥
भारि बात् गरि दान् दिया र ऋतुको ती बात् जसै ता सुनिन् ।
कुन् रितले अब पाउँ पुत्र बढिया यस्तो बहूतै गुनिन् ॥ २१ ॥

विन्ती कैकसिले गरिन् उहि बखत् स्वामित् पती भैं पनी ।
तेस्ता पुत्र बुझाउँला म कसरी यो मन् कठिन् भो भनी ॥
सून्या विन्ति तहाँ दया पनि उठ्यो ती विश्रवाको पनी ।
तेस्रो पुत्र हुन्या छ राम्चरणको दास् बुद्धिमान् खुप् भनी ॥ २२ ॥

पत्नी कैकसिलाइ येति ऋषिले दीया कृपा खुप् गरी ।
खूशी कैकसि भैं गइन् ऋषि रह्या ध्यान्मा बहुत् मन् धरी ॥
जन्म्यो रावण पूर्ण गर्भ जब भो सिर् दस् भुजा बीस् धरी ।
उल्का आदि भया अनेक् तरहका कामिन् भुमी खुप् गरी ॥ २३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रावण्का पछि कुम्भकर्ण अति विर् जन्म्यो उसैका मनी ।
जन्मी शूर्पणखा पछी गुणनिधान् जन्म्या विभीषण् पनी ॥
शान्तात्मा बढिया विभीषण भया बस्थ्या ति शास्त्रै सुनी ।
दुष्टात्मा अति कुम्भकर्ण हुन गो डूलेर खान्थ्यो मुनी ॥ ३४ ॥

बैन्हो शूर्पणखा भई जगतमा दुष्टात्म भैं डुल्दथी ।
नक्कट्टी भइ गै पछी हजुरका तेज्ले कहाँ बाँच्तथी ॥
रावण्को त बखान् कहाँ तक गरौं सब् लोकको रोग् सरी ।
लाग्यो रावण बढ्न रोज् भय दिंदै तिन् लोक् वशैमा गरी ॥ ३५ ॥

सर्वान्तर्यामि साक्षी हृदय हृदयमा आत्मरूप्ले रह्याका ।
निर्मल् सर्वज्ञ पूर्णै प्रभु पनि नरको रूप ऐल्हे भयाका ॥
सोध्नु भो आज लीला गरि कन त सबै रावणादीहरूको ।
विस्तार् बिन्ती म गर्छू अरु पनि भगवन् ! तेज् हऱ्या जो अरूको ॥३६॥

ब्रह्म स्वरूप् प्रभु भनेर हजूरलाई ।
जानेर डुल्छु म अनुग्रह केहि पाई ॥
यस्तो अगस्ति ऋषिले जब विन्ति लाया ।
साँचो कुरो प्रभुजिले ऋषि थ्यैं बताया ॥ ३७ ॥

माया छ यो सब जगत् भनि नित्य जानी ।
आनन्द यस् विषयमा रति भर् न मानी ॥
मेरो भजन् गरि रहोस् सब पाप हर्न्या ।
येही उपाय छ सहज् सित पार तर्न्या ॥ ३८ ॥

एक् दिन् पुष्पकमा चढी कन कुबेर् आया पिता थ्यैं जसै ।
देखिन् कैकसिले र पुत्र सित गै क्यै भन्न लागिन् तसै ॥
देख्यौ पुत्र ! कुबेरलाइ तिमिले सब द्रव्यका छन् धनी ।
गर्छन् पुष्पकमा सयल् खुसि हुँदै तेजस्वि देखन्तँ पनी ॥ ३९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जस्तो यत्न गरेर हुन्छ तिमिले सो यत्न ऐल्हे गरी ।
सब्को मालिक भै सयल् गर अनेक् यस्तै इनैले सरी ॥
रावण्ले इ वचन् सुनी जननिकै साम्ने प्रतिज्ञा गऱ्यो ।
हे मातर् ! म बडै भयेर रहुँला क्या आज चिन्ता पऱ्यो ॥ ३० ॥

यस्तो बात् तहिं कैकसी सित गरी तप् गर्न रावण् गयो ।
गोकर्णेश्वरमा गई दृढ भई तप् गर्न लाग्दो भयो ॥
रावण्का सँग कुम्भकर्ण विभिषण् भाई दुवै ती गया ।
ईश्वर्लाइ गरौं प्रसन्न भनि खुप् तिन्ले पनी मन् दिया ॥ ३१ ॥

तप् गर्दा हुँदि कुम्भकर्ण विरको ताहाँ अयुत् वर्ष गो ।
टेकी एक चरण् विभीषणजिको पाँचै हजार् मात्र भो ॥
रावण्को त बखान् कहाँ तक गरौं ठूलो तपस्या गऱ्यो ।
खुप् एकाग्र भयेर रोज् प्रभुजिका ध्यान्मा बहुत् मन् धऱ्यो ॥ ३२ ॥

दस् हज्जार् जब दिव्य वर्ष बिति गो एक् सिर् तसै होम् गरी ।
यस्तै रीत् सित नौ त सिर् पनि हुम्यो भक्तो प्रभूमा धरी ॥
नौ सिर् होम् गरि सिर् दसै पनि तहाँ दीनै तयार् भो जसै ।
ब्रह्मा आइ हटाइ वर् दिन तयार् हून् भयो पो तसै ॥ ३३ ॥

हे रावण् ! वर माग दिन्छु अहिले इच्छा बमोजिम् भनी ।
ब्रह्मा बाट दया भयो र खुशि भै माग्यो तहाँ वर् पनी ॥
हे नाथ् ! वर् त अमर् म पाउँ न मरूँ क्वै वीर देखी कसै ।
मानिस्को त डरै म मान्दिन रती मेरा सदा छन् वसै ॥ ३४ ॥

ब्रह्माले पनि लौ भनेर वरदान् माग्यै बमोजिम् दिया ।
काट्याका पनि सिर् तयार् गरि दिया जस्तै अगाडी थिया ॥
ब्रह्माजी तहिं फेर् विभीषणजिका साम्ने नजिक्मा गया ।
इच्छा क्या मनमा छ माँग उहि वर् दिन्छू म मन्दा भया ॥ ३५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

माग्या वर् खुसि भै विभीषणजिले हे नाथ् ! निरन्तर् मती ।
धर्मै तर्फ रहोस् अधर्म तिर ता कैल्हे न लागोस् रती ॥
ब्रह्माले अधिकै दया गरि दिया होला तँलाई भनी ।
मागेनन् त पनी तहाँ गरि दिया कल्पान्त आयू पनी ॥ ३६ ॥

फेर् कुम्भकर्ण विरका अघि जल्दि आई ।
आज्ञा भयो अब त दिन्छु म वर् तँलाई ॥
क्या माग्दछस् भनि दया हुन गो जसै ता ।
जिह्वा विषे गयर वाणि वसिन् तसै ता ॥ ३७ ॥

वाणीले जब मोह खुप् सित भयो घत्को विघत्को पनी ।
थाहा केहि भयेन तेस् कन तहाँ यस्तो म मागूँ भनी ॥
माग्यो मूढ भयेर येहि वरदान् निद्रा छ मैन्हा परोस् ।
एक् दिन् मात्र मलाइ खानपिनका खातीर निद्रा टरोस् ॥ ३८ ॥

यस्तो वाक्य सुनेर तेहि वरदान् दीया प्रभूले जसै ।
सून्या त्यो वरदान देवगणले खूसी भया सब् तसै ॥
जिह्वा देखि सरस्वती जब गइन् खेद् तेस् बखत्मा पऱ्यो ।
इच्छा ईश्वरकै रहेछ बलवान् भन्या विचार् यो गऱ्यो ॥ ३९ ॥

बाबू कैकसिको सुमालि खूसि भो पायो र यी सब् खबर् ।
आयो जल्दि तहाँ प्रहस्तहरु घेर् सङ्मा थिया विर् जबर् ॥
रावण्का अघि गै भन्यो खुशि हुँदै हे पुत्र ! खुप् काम् गऱ्यौ ।
विष्णूको अघि डर् थियो अब गयो सन्ताप् तिमीले हऱ्यौ ॥ ४० ॥

लङ्कामा अघि राज्य राक्षसहरू गर्थ्या बडा खुस् थिया ।
विष्णूले गइ छिन्न-भिन्न गरि सब् राक्षस् धपाई दिया ॥
क्यारौं जोर् न पुगेर भागि कन सब् पाताल् गयाका थियौं ।
तिम्रो आज सजाय पाइ कन पो आई बताई दियो ॥ ४१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आज्काल् राज्य कुबेरको छ तिमिले माँगी बलात्कार् गरी ।
जुन् पाठ्ले गरि हुन्छ लेउ अहिले स्थान् छैन लङ्का सरी ।।
राजाको त हुँदैन बन्धु सितको बन्धुत्व धर्मैं पनी ।
यो सन्देह न मान कत्ति कसरी लङ्का म लीऊँ भनी ।। ४३ ।।

यस्तो विन्ति सुमालिको सुनि भन्यो लङ्का कसोरी हरूँ ।
दाज्यू हुन् पितृ तुल्य छन् तहिं बसुन् अन्तै बसूँला बरू ।।
यस्तो रावणको वचन् सुनि तहाँ सामुने प्रहस्तै सऱ्यो ।
रावण्को मन् फेर् फिराउन बहुत् सिप् लाइ विन्ती गऱ्यो ।। ४३ ।।

हे नाथ् ! कश्यपपुत्र हुन् इ जति छन् द्यौता र राक्षस्हरू ।
लड्थ्या ती पनि ता भन्या त अरुको बिन्ती कहाँ तक् गरू ।।
तस्मात् आज कुबेर छन् त पनि सो लङ्का लिन्या हो भनी ।
हात् जोरी विनती गऱ्यो र सुनि त्यो बिन्ती त मान्यो पनी ।। ४४ ।।

बेसै बिन्ति गरिस् भनी उहि बखत् दौडी त्रिकुट्मा गयो ।
छोड्यो दूत प्रहस्तलाइ र कुबेर् लाई निकास्तो भयो ।।
बाबूको मतलब् बुझी कन कुबेर् छोडेर कैलाश् गया ।
तप् गर्दा शिव खुस् गराइ शिव थ्यैं बिन्ती ति गर्दा भया ।। ४५ ।।

इच्छा माफिकको बनाउन कुशल् जो विश्वकर्मा थिया ।
तिन्ले बेस् अलकापुरी पनि कुबेर्लाई बनाई दिया ।।
दिक् पाल् भै ति कुवेर् रह्या शिवजिले तिन्मा दया खुप् गऱ्या !
शम्भूको करुणा हुँदा त अरु भन् आनन्दसागर् पऱ्या ।। ४६ ।।

रावण् राक्षस सब् लियेर खुसि भै लङ्का सहर्मा वस्यो ।
तप्को जोर् बलवान् जित्यो सब जगत् सन्ताप् सबैमा पस्यो ।।
विद्युज्जिह्व ठुलो निशाचर थियो तेस्लाइ बैन्ही दियो ।
ती मन्दोदरिलाइ आइ मयले दीयो र तेस्ले लियो ।। ४७ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तो मन्दोदरिलाइ दी कन दियो शक्ती अमोघ् खुस् भई ।
बीहा भो पछि कुम्भकर्ण विरको प्रह्लादकुल्मा गई ॥
शैलुष् नाम हुन्या बहूत बलवान् गन्धर्वराज् क्वै थिया ।
तिन्की छोरि थिइन् विभीषण बडा जानेर छोरी दिया ॥ ४८ ॥

जन्म्यो रावणलाइ पुत्र बलवान् जो जन्मदैका घरी ।
लाग्यो रून त शब्द भो अति ठुलो खुप् गर्जन्या मेघ् सरी ॥
मेघ् झैं शब्द गऱ्यो भनेर तहिं नाम् तेस्को रह्यो मेघनाद् ।
यस्को बल् यति सम्मको छ भनि यो लागेन तस्को त साँध् ॥४९ ॥

निद्राले पनि कुम्भकर्ण कन खुप् पक्ड्यो सकस्मा पऱ्यो ।
हे नाथ ! सुत्छु म ठाउँ पाउँ भनि यो हात्जोरि बिन्ती गऱ्यो ॥
तेस् बिच्मा तहिं सुत्नलाइ बढिया गूफा तयारी गऱ्यो ।
ताहीं गै कन कुम्भकर्ण विरको खुप् मस्त निद्रा पऱ्यो ॥ ५० ॥

ब्रह्माको सब देव दैत्यहरुको जो श्री थियो सब् हरी ।
लाग्यो रावण नाश् गराउन अनेक् रङ्का उपद्रव गरी ॥
पाया थाह कुबेरले र किन यो गर्छस् उपद्रव् न गर् ।
भन्ना खातिर दुत् पठाउनु भयो बोलाक् चतूरो जबर् ॥ ५१ ॥

दुत् गै विन्ति गऱ्यो त झन् बिखुसि भै ऊठ्यो ठुलो रिस् गरी ।
जल्दी गै ति कुबेरको जिति लग्यो पुष्पक् विमानैं हरी ॥
कूबेर्लाइ जिती यमै पनि जित्यो जीत्यो वरूणै पनी ।
पौंच्यो स्वर्ग विषे पनी खुसि हुँदै फेर् इन्द्र जित्छु भनी ॥ ५२ ॥

एक् ठक्कर लडि इन्द्रले त सहजै पक्डेर पाता कस्या ।
हुर्मत् रावणको गयो खुसि भई सम्पूर्ण देव्ता बस्या ॥
यो थाहा भइ मेघनाद रिसले आयो अगाडी सरी ।
जीत्यो इन्द्रजिलाइ तेस् बखतमा भारी लडाईं गरी ॥ ५३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रावण्लाइ फुकाइ इन्द्र कन ली फर्केर लङ्का गयो ।
जीत्यो इन्द्र र इन्द्रजित् भनि ठुलो नाम् तहिं देखी भयो ।।
ब्रह्मालाइ खबर् भयो र फुनका खातीर दौडी गया ।
धेरै वर् दिइ मेघनाद् कन खुसी गर्दै फुकाउँदा भया ।। ५४ ।।

ब्रह्मा इन्द्रजिलाइ फोइ कन फेर् जानू भयो धाममा ।
लाग्यो रावण फेर् जगत् जितु भनी सङ्ग्रामका काममा ।।
कैलाश् पर्वत यो ठुलो छ गह्रुँको होला कहाँ तक् भनी ।
कैलाश् हात महाँ लियेर सहजै एक् दिन् त तौल्यो पनी ।। ५५ ।।

नन्दीश्वर् कन रिस् उठ्यो र रिसले दीया सरापै पनी ।
मानिस् वानर शत्रु भै कन सहज् मारुन् तँलाई भनी ।।
ताहाँ देखि त कार्तवीर्य सित गो सङ्ग्राम खातिर् जसै ।
पुग्थ्यो तिन् सित जोर् कहाँ सहजमा पाता कस्या पो तसै ।। ५६ ।।

मेरो नाति भनी पुलस्त्य ऋषिले आयेर बिन्ती गरी ।
बन्धन् देखि फुकाइ बक्सनु हुँदा लाज् भै फिर्‍यो तेस् घरी ।।
फेरी रावण वालि जितछु भनि गो साथ्मा अनेक् विर् गया ।
वालीले पनि पक्रि तेस् कन तहाँ खुप् काखि चेप्ता भया ।। ५७ ।।

काखीमा मिचि चार् समुद्र घुमि फेर् छोडी दियाथ्या जसै ।
मैत्री गर्छु भनी मित्यारि गरि खुप् लाज् मानि फर्क्यो तसै ।।
ई बाहेक् अरु विर् सबै वश गर्‍यो तिन् लोक् विषे छन् जती ।
यस्ता विर्हरु मारि बक्सनु भयो बिन्ती गरूँ यो कती ।। ५८ ।।

नारायण् हुनुहुन्छ विष्णु भगवान् सब् यो चराचर् पनी ।
जो देखिन्छ कहिन्छ शास्त्रहरुले नारायणै हो भनी ।।
स्वामित्का अघि नाभिमा कमल भो ब्रह्माजि ताहीं भया ।
वाणीले सँग अग्नि ता हजुरका मुख् देखि निक्ली गया ।। ५९ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बाहू देखि त लोकपाल् हुन गया ई चन्द्र सूर्यँ पनी ।
आँखा देखि भया दिशाहरु भन्या कान् देखि शब्दै भनी ॥
सब्को प्राण तयार् भयो हजुरका प्राण् देखि मुख्यै भई ।
नासा देखि त वैद्य अश्विनिकुमार् वेदाङ्गमा पार् गई ॥ ६० ॥

जङ्घा जानु उरू जघन् यति शरिर् देखी भुवर्लोक्हरू ।
कोखा देखि त चार् समुद्र हुन गो वर्णन् कहाँ तक् गरू ॥
निस्क्या स्तन् दुइ देखि इन्द्र र वरुण् दूवै दिशाका पती ।
रेतै देखि त बालखिल्यहरु सब् निस्क्या तपस्वी अती ॥ ६१ ॥

धर्माधर्म विवेकका इ यमराज् ती लिङ्ग देखी भया ।
मृत्यू ता गुद देखि रुद्र त हजुर्का रीस देखी भया ॥
हाड् देखी जति पर्वतादिहरु छन् केश् देखि सब् मेघ् पनी ।
जो छन् औषधि रोम देखि ति भया नख देखि् सब् स्वर् पनी ॥ ६२ ॥

विश्वात्मा हुनुहुन्छ नाथ् ! पुरुष् रुप् माया त शक्ती लिन्या ।
खूसी भै कन देवता कन सदा अम्रित् पियाई दिन्या ॥
स्वामित् कै त छ सृष्टि सब् जति छ यो संसार् चराचर् धरी ।
बाँच्याको पनि देखिइन्छ भगवन् ! आधार् हजुर् कै गरी ॥ ६३ ॥

जस्तै दूद विषे रहन्छ भरिपुर् घीऊ उही रित् गरी ।
सब् चिज्मा हजुरै पसी रहनु भो सर्वान्तरात्मा हरी ॥
हुन्छन् सूर्य्यहरू प्रकाश् हजुर कै तेज्ले हजुर् सब् धनी ।
स्वामित्लाइ त नाथ् ! प्रकाश् गरि दिन्या छैनन् अरू क्वै पनी ॥६४॥

ज्ञानी जन्हरु देखतछन् सकल रुप् अज्ञानि अन्धा सरी ।
देख्तैनन् प्रभुलाइ मूढ हुन गै घुमछन् विपत्मा परी ॥
योगी भै कन वेदशीर्षहरुले खोज्छन् त देख्छन् पनी ।
यस्ता रित् सित यो चराचर विषे श्रीराम् रह्याछन् भनी ॥ ६५ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बक्बात् गऱ्याँ प्रभु ! हजुर् सित रिस् न मानी ।
रक्षा हवस् प्रभु ! अनुग्रहपात्र जानी ।।
चिन्मात्र अद्वितिय नित्य हजुरलाई ।
भज्छू निरन्तर टहल् गरि हर्ष पाई ।। ६६ ।।

वाली सुग्रिव इन्द्रसूर्य्यसुत हुन् भन्न्या सुन्याको त छू ।
कस्ता रित् सित जन्म भो इ दुइको विस्तार् समेत् खोज्दछू ।।
विस्तार् सुन्न म पाउँ सब् भनि हुकुम् रामको भयेथ्यो जसै ।
विस्तार् खूसि भई अगस्ति ऋषिले बिन्ती गऱ्या सब् तसै ।। ६७ ।।

ब्रह्मा चार् सय कोसको गरि सभा सूमेरु माथी थिया ।
ईश्वर्लाइ रिझाउना कन तहाँ खुप् योगमा मन् दिया ।।
योग्मा चित्त बढ्यो र भक्ति रसले आँसू खसाया जसै ।
आँसूको तहिं वीर वानर बन्यो आश्चर्य मान्या तसै ।। ६८ ।।

ब्रह्माका मनमा दया पनि उठ्यो बोल्या वचन्ले पनी ।
मेरा नित्य नजीकमा रह यहाँ कल्याण होला भनी ।।
ब्रह्माका ई वचन् सुनेर खुसि भै वाहीं नजिक्मा रह्यो ।
फल् फुल् खायर तेहि पर्वत विषे त्यो नित्य डुल्दो भयो ।। ६९ ।।

लाग्यो पानि पियास् र कूप नजिकै देख्यो र पौंच्यो तहाँ ।
आफ्ना छाइ विषे नजर् परि गयो त्यो कूप हेर्दा महाँ ।।
आर्कै विर् सरि मानि तेहि कुपमा कूदी पसेथ्यो जसै ।
अर्को कोइ न देखि फेरि झटपट् उफ्रेर निस्क्यो तसै ।। ७० ।।

निस्क्यो बाहिर कूप देखि त असल् स्त्रीको स्वरुप् पो बनी ।
लाग्यो खेद् मनमा कसो गरि भयाँ स्त्रीको स्वरुप्को भनी ।।
देख्या इन्द्रजिले र तेहि बिचमा तिन्मा बहुत् मन् भयो ।
पक्र्या इन्द्रजिले र वीर्य त गिरी सब् वाल देश्मा गयो ।। ७१ ।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तेही वीर्य त एक् कुमार् हुन गयो बाल्मा गिन्थाको पनी ।
बालै देखि भयो भनी कन रह्यो नाम् वालि विर् भो भनी ॥
माला काञ्चनिपुत्र जानि बढिया एक् इन्द्रजीले दिया ।
बाबूको करुणा बुझेर खुसि भै त्यो वालि विर्ले लिया ॥ ७२ ॥

तेस् बिच्मा तहिं सूर्य्य आयर नजर् लाया तसै स्त्री महाँ ।
सूर्य्यैका पनि वीर्य्यपात् हुन गयो ग्रीवा विषे पो तहाँ ॥
तेही बिज् पनि बेस् कुमार् जब बन्यो ग्रीवा विषे एक् जसै ।
ग्रीवा देखि भयो भनेर तिनको सुग्रीव नाम् भो तसै ॥ ७३ ॥

सूर्य्यैले पनि पुत्रलाइ बलवान् साहाय दिन्छू भनी ।
विर् मध्ये बलवान् थिया र हनुमान्ज्यूलाइ दीया पनी ॥
सुग्रिव्का सँगमा रह्या ति हनुमान् श्रीसूर्य्य धाम्मा गया ।
वाली सुग्रिव दूइ पुत्र सहजै ती वानरीका भया ॥ ७४ ॥

वाली सुग्रिव दूइ पुत्र सँगमा ली सुत्न खातिर् गइन् ।
प्रातःकाल विषे त फेरि अघि झैं ती स्त्री पुरूषै भइन् ॥
स्त्रीरुप् भै कन वालि सुग्रिव दुवै जन्म्या इ पूरुष् भया ।
ब्रह्मालाइ गरूँ प्रणाम् भनि दुवै छोरा सँगै ली गया ॥ ७५ ॥

ब्रह्मालाइ खबर् भयो र खुसि मन् तिन्को गराया पनी ।
किष्किन्धापुरी दीन मन्सुब भयो आश्रित् अनाथ् हो भनी ॥
थीयो एक् तहिं देवदूत बलवान् हाजिर् र मर्जी पनी ।
ब्रह्माको हुन गो लगेर गरि दे यस्लाइ राजा भनी ॥ ७६ ॥

किष्किन्धापुरिमा लगी तिलक दे खुप् राज्य सोख्मा परोस् ।
सात् द्विप्मा जति वानरादिहरु छन् तिन्मा हुकुम् यो गरोस् ॥
इश् नारायण भारि हर्न भुमिको राम्चन्द्र हूनन् जसै ।
तीनैलाइ सहाय दीन कन ता तत्पर् हवस् यो तसै ॥ ७७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

किष्किन्धापुरिमा लगी तिलक दे भन्न्या हुकुम् भो भनी ।
तेस् ऋक्षाधिपलाइ लैगि कन झट् राजा बनायो पनी ॥
त्यो ऋक्षाधिपका ति पुत्र दुइ हुन् वाली र सुग्रिव् भनी ।
सब् विस्तार गरी सक्याँ हजुरमा मालुम् थियो ता पनी ॥ ७८ ॥

किष्किन्धा तर्हि देखि वानरकि भै सुग्रिव्हरू छन् तहाँ ।
सर्वेश्वर् हुनु हुन्छ ता हजुरमा क्या धेर् बताऊँ यहाँ ॥
नित्यानन्द चिदात्मनाथ् ! हजुरले लीलास्वरुप् यो धरी ।
ब्रह्माजी कन खुस् गराउनु भयो सम्पूर्ण भूभार् हरी ॥ ७९ ॥

वाली र सुग्रिव दुवै कन धर्म जानी ।
कीर्तन् गरोस् त गुण जन्म सबै बखानी ॥
सम्बन्ध केहि रघुनाथ् सित पर्न जाई ।
पाप् छुट्छ धर्म पनि बढ्दछ तेसलाई ॥ ८० ॥

वर्णन् ता यति कर्मले हजुरको हूँदैनथ्यो ता पनी ।
वर्णन् गर्छ जगत् यहाँ कि रघुनाथ् सब् ताप् हरौंला भनी ॥
आर्को आज कथा कहन्छु रघुनाथ् ! सीताजिलाई पनी ।
रावण्ले हरि लै गयो त यहि हो तेस्को इरादा भनी ॥ ८१ ॥

रावण्को र सनत्कुमार ऋषिको एक् दिन् भयो भेट् कहीं ।
सोध्यो रावणले परी चरणमा क्यै बात् ऋषी थ्यें तहीं ॥
ब्रह्मन् ! को बलवान् छ देवहरुमा आधार कस्को गरी ।
जित्छन् सब् रिपुलाइ देवगणले साम्ने अगाडी सरी ॥ ८२ ॥

कस्को पूजन गर्दछन् द्विजहरू जो योगि हुन् सो पनी ।
कस्को ध्यान् कन गर्दछन् सहजमा संसार् तरौंला भनी ॥
यस्को निश्चय कत्ति पाइन अनेक् कस्तै विचार्दा पनी ।
ठूलो कुन् छ बताइ बक्सनु हवस् येही छ ठूलो भनी ॥ ८३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सून्या प्रश्न सनत्कुमार ऋषिले यस्ता डबल्को जसै ।
जान्या रावणको र आशय उसै माफिक् बताया तसै ॥
सून्यौ रावण ! एक् हरी सरि ठुलो मिल्दैन आर्को कबै ।
द्यौताका सब दानवादिहरुका आधार् इनै हुन् सबै ॥ ८४ ॥

जस्ले नाभि कमल् विषे त भगवान् ब्रह्माजि पैदा गरी ।
ती द्वारा जगतै बनाउनु भयो ठूला तिनै हुन् हरी ॥
इन्द्रादीहरु जित्तछन् रिपु सबै आधार् हरी कै गरी ।
ध्यान्ले योगिहरू तिनै कन भजी जान्छन् सहज् पार् तरी ॥ ८५ ॥

रावण्ले इ वचन् सुन्यो र ऋषिका बिन्ती गन्यो फेर् तहाँ ।
विष्णूले जति मार्दछन् रण महाँ ती बस्न जान्छन् कहाँ ॥
दोस्रो प्रश्न सुन्या तहाँ ति ऋषिले यस्ता प्रकार्को जसै ।
उत्तर् फेरि दिया कृपा गरि तहाँ तेस्लाइ तिन्ले तसै ॥ ८६ ॥

द्यौताले जति मार्दछन् ति त अनेक् स्वर्गादिको भोग् गरी ।
कालान्तर् पछि जन्म हुन्छ तिनको पृथ्वीतलैमा झरी ॥
जस्लाई हरि मार्दछन् उ त तसै जान्छन् तुरुन्तै अनी ।
मुक्तै भै कन बस्छ जन्म तसको हूँदैन कैले पनी ॥ ८७ ॥

यस्ता सत्य वचन् सुनी मन बुझ्यो रावण् भयो खुस् पनी ।
सङ्ग्राम् श्रीहरि थ्यैं गरी तहिं मरी मुक्तै म हुन्छू भनी ॥
यस्तो सुर् मनमा जसै दृढ गन्यो जान्या ऋषीले पनी ।
खूसी भै ति सनत्कुमार ऋषिले आशीष दीया पनी ॥ ८८ ॥

हे रावण् ! सुन वत्स ! जो छ मनमा स्वाभीष्टसिद्धी सबै ।
तिस्रो लौ परिपूर्ण हुन्छ मनमा शङ्का न मान्या कबै ॥
रुप् जस्तो हरिको छ भन्छु अहिले यस्ता हरी छन् भनी ।
स्थावर् जंगम सूर्य्य चन्द्र पृथिवी शेष् दैत्य दानव् पनी ॥ ८९ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ई रुप् हुन् हरिका अनेक् तरहका यो रुप् विराट् रूप हो ।
पीताम्बर् घनश्याम् त सूक्ष्म रुप हो देख्नू कृपैले छ यो ॥
यो रुप् देखन मन्सुवा छ त हुनन् इक्ष्वाकु कुल्मा हरी ।
छोरा हुन् दशरथ्जिका भनि जगत् भन्नन् ति राम् नाम् गरी ॥६०॥

सीता लक्ष्मण साथमा लिइ पिताजीका हुकुम्ले गरी ।
जानन् दण्डक वन् महाँ भजि लिया चीन्ह्या तिनै हुन् हरी॥
यो विस्तार सनत्कुमार ऋषिका मुख् देखि जस्सै सुन्यो ।
चीन्ह्यो स्वामितलाइ तेस् बखतमा तेस्ले र यस्तो गुन्यो ॥ ६१ ॥

श्रीराम्चन्द्र सितै विरोध् गरि तिनैका हात देखी मरी ।
संसार्सागर पार् तरेर सहजै जान्छू जहाँ छन् हरी ॥
यस्ता आशयले सिता कन हऱ्यो रावण् त हो बुद्धिमान् ।
लक्ष्मी हुन् इ सिता भनी कन चिन्ह्यो मान्थ्यो कहाँ हो अजान्॥६२॥

जो यो कथा कन खुसी भइ पाठ गर्छन् ।
सुन्छन् कहीं कहिं सुनायर पाप हर्छन् ॥
खुप् आयु बढ्छ तिनको अति सौख्य हुन्छन् ।
धन्लाभ हुन्छ बहुतै तब नित्य सुन्छन् ॥ ६३ ॥

एक् दिन् नारदजी डुली सकल लोक् आया नजिक्मा जसै ।
देख्यो रावणले र पाउ परि एक् बिन्ती गऱ्यो पो तसै ॥
हे सर्वज्ञ मुने ! लडाकि बलिया विर् छन् कहाँ सो कही ।
पाऊ लाग्नु हवस् गऱ्यो विनति यो खुप् लड्न इच्छा भई ॥ ६४ ॥

रावण्का इ वचन् सुनेर मुनिले मन्ले विचार् खुप् गरी ।
भन्छन् को भनु छैन वीर अरु ता याहाँ तिमीले सरी ॥
तिम्रो मन्सुब पूर्ण गर्न सकन्या विर् श्वेतद्विप्मा गया ।
मिल्छन् जाउ तहीं न जाउ कहिं लौ खुप् लड्न मन्सुब् भया ॥६५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जो विष्णुका पूजन नित्य गर्छन् ।
जो विष्णुका बाहुलि देखि मर्छन् ॥
तेस्ता महात्मा तहिँ बस्न जान्छन् ।
त्रैलोक्यका विर् त ति तुच्छ मान्छन् ॥ ९६ ॥

नारद्का इ वचन् सुनी कन त झट् पुष्पक् विमान्मा चढी ।
श्वेतद्विप् पनि पुग्दछू भनि चल्यो रावण् त तेसैं घडी ॥
श्वेतद्वीप नजिक् पुग्या पछि विमान् पुष्पक् न चल्न्या भयो ।
ओर्ल्यो पुष्पक देखि हिक्मति थियो पैदल् दुगुर्दै गयो ॥ ९७ ॥

श्वेतद्वीप पुगी प्रवेश् गरुँ भनी मन्सुब् गरेथ्यो जसैं ।
धाया सुन्दरि नारि घेरि चहुँ ओर् आश्चर्य मान्यो तसैं ॥
आर्कीले पनि देखि पक्रि कन सब् वृत्तान्त सोद्धी भई ।
आर्कीले अझ आर्किले धरि लिंदा चेत्यो वहाँ पो गई ॥ ९८ ॥

उम्क्यो स्त्रीहरु देखि बल्ल र बहुत् आश्चर्य मान्यो पनी ।
मर्छू मै पनि विष्णु देखि र यहीं आयेर बस्छू भनी ॥
जल्दी मर्न निमित्त खुप् छल गरी सीताजिलाई हऱ्यो ।
लङ्कामा लगि मातृवत् जननिको सेवा पनी खुप् गऱ्यो ॥ ९९ ॥

राम् नाम्ले परमेश्वरै हुनु भयो मालुम् छ सब्को गती ।
क्या बिन्ती गरुँ धेर् हजुर् त सबका साक्षी जगत्का पती ॥
मेरो येहि चरित्र गायर रहोस् यो लोक संसार् भनी ।
गर्नू हुन्छ यहाँ अनेक् तरहका संसारि लीला पनी ॥१००॥

येही रित् सित रामको स्तुति गरी खुस् भै अगस्ती गया ।
संसारी सरि भै अनेक् विषय भोग् श्रीराम गर्दा भया ॥
फर्क्यो पुष्प विमान् कुबेर् सित गई राम् कै हजुर्मा गयो ।
फर्क्यो नाथ् म कुबेरका हुकुमले यो विन्ति गर्दो भयो ॥१०१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पैल्हे रावणले जिती कन लियो सेवा उसैको गरिस् ।
ऐल्हे श्रीरघुनाथले जिति लिंदा उन्का अधिन्मा परिस् ।।
खुप् यो योग्य भयो अझै पनि तँ जा सेवा प्रभू कै गरी ।
आऊन्नू तइँले यहाँ जब त राम् वैकुण्ठ जान्छन् हरी ।।१०२।।

हूकुम् येति कुबेरले पनि गऱ्या स्वामित् ! पुग्याथ्याँ जसै ।
मञ्जुर् सोहि हुकुम् गरी कन फिऱ्याँ खुस् भै हजुर्मा तसै ।।
पुष्पकको विनती सुनेर रघुनाथ्जीको हुकुम् भो पनी ।
ऐल्हे जा तँ म सम्झुँला त उ बखत् चाँडो तँ आयास् भनी ।।१०३।।

पुष्पक्लाइ बिदा दिया र रघुनाथ्ले राज्यको भोग् गऱ्या ।
जस्का राज्य महाँ बुढा पछि रही बाला न कैल्हे मऱ्या ।।
यस्तो राज् प्रभुले गऱ्या सकलका आनन्द मै काल् गयो ।
श्रीराम्का तहिँ राज्यमा पनि ठुलो आश्चर्य एक् दिन् भयो ।।१०४।।

ब्राह्मण्को लडिका मरेछ र पिता रुँदा रह्याछन् कहीं ।
देख्या श्रीरघुनाथले तब विचार् राख्या प्रभूले तहीं ।।
क्याले यो विधि भो भनी कन विचार् गर्दा भयो याद् जसै ।
तप् गर्थ्यो तहिँ शूद्र जङ्गल विषे उस्लाइ माऱ्या तसै ।।१०५।।

तप् गर्दा जब शूद्र मारि दिनु भो ऊठ्यो लडीको पनी ।
ब्राह्मण् खूसि भया गयो परमधाम् त्यो शूद्र चाहीं पनी ।।
यस्तै रित् सित पालना गरि लिंदा दुःखी भयेनन् कहीं ।
कोटी लिङ्ग पनी स्थल स्थल विषे थाप्या प्रभूले तहीं ।।१०६।।

संसार्को सुख भोग् गराउनु भयो सीताजिलाई पनी ।
येहि गायर लोक् तरुन् भनि भन्या स्थापन् कथाको पनी ।।
सीता मात्र थिइन् प्रिया प्रभुजिकी राजर्षिको चाल् धरी ।
शिक्षा खातिर गादिमा बसि अनेक् राज्का अनेक् काम् गरी।।१०७।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दस् हज्जार् जब वर्ष राज् गरि बित्या काल् ता यसै बिच् महाँ ।
सीताले रघुनाथका चरणमा बिन्ती गरिन् एक् तहाँ ॥
स्वामिन् ! नित्य हजूरका चरणकी दासी म हूँ ता पनी ।
पर्छन् आयर पाउमा म सित खुप् ब्रह्मादि द्यौता पनी ॥१०८॥

गर्छन् विन्ति हजुर् अघी गइ दिया आफैं प्रभू राम् पनी ।
पाऊ लाग्नु हुन्याछ युक्ति यहि हो वैकुण्ठ जान्या भनी ॥
भन्छन् विन्ति गर्‍यां हजुर् सित सबै ब्रह्मादिको मत् पनी ।
जस्तो गर्न उचीत हो उहि हवस् स्वामिन् ! जनायाँ भनी ॥१०९॥

सीताले विनती गरिन् र रघुनाथ्ज्यूको हुकुम् भो तहाँ ।
बेस् भन्छन् अब गर्नु पर्दछ यसो वैकुण्ठ जाँदा महाँ ॥
लोक्को एक् अपवाद् लगायर तिमीलाई बडा वन् महाँ ।
लैगी त्याग् पनि गर्छु जानु तिमिले वाल्मीकि आश्रम् जहाँ ॥११०॥

ऐल्हे गर्भ छ जन्मनन् दुइ कुमार् विर् विर् तिमीले पनी ।
लोक्को यो अपवाद मेट्छु अब ता पस्छू म नीया भनी ॥
याहीं आयर लोकका बिच महाँ न्यायै पसौली जसै ।
फाट्निन् धर्ति र ताँहि बाट तिमीले वैकुण्ठ जान्नु तसै ॥१११॥

यस् रित्ले तिमी जाउली जब अघी क्यै काल् बसी मै पनी ।
आउँला किन बस्तछू कहि सक्याँ यै सुर् छ मेरो भनी ॥
जानाको यहि सूर निश्चय गरी श्रीराम् सभामा गया ।
हाम्रा यश् अपयश् कसो छ दुनियामा येहि सोद्धा भया ॥११२॥

सब्ले विन्ति पनी गर्‍या हजुरमा बोल्छन् यशै यश् भनी ।
एकाले पछि क्या भन्यो कि महराज् ! एक् सुन्छु अप्यश् भनी ॥
रावण्ले वनमा हरी घर लगी क्यै दिन् त राख्यो पनी ।
यस्ती हुन् इ सिता उनै कन घरै ल्याया छ चोखी भनी ॥११३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्ती स्त्री पनि चोखि हो भनि यहाँ राजै त राख्छन् भन्या ।
चोखी कुन् रह्ली यहाँ अब उपर् सम्पूर्ण वेश्यै बन्या ।।
भन्छन् अप्यश येहि मात्र भनि यो बिन्ती गरेथ्यो जसै ।
लक्ष्मण्जी कन डाकि ल्याउन हुकुम् दीया प्रभूले तसै ।।११४।।

हूकुम्ले रघुनाथका हजुरमा लक्ष्मण् पुग्याथ्या जसै ।
सुन्नैलाइ कठिन् हुन्या अति कठोर् हूकुम् भयो पो तसै ।।
हे भाई ! इ सिताजीलाइ अहिले त्याग् गर्नु मैले पर्‍यो ।
चोखी जानि लिंदा त दुर्यश बहुत् लोक्ले मलाई गर्‍यो ।।११५।।

सीतालाइ चढाइ जल्दि रथमा वाल्मीकिआश्रम् जहाँ ।
जो ताहीं नजिकै गयेर वनमा छाडेर आऊ यहाँ ।।
उत्तर् केहि गर्‍यौ भन्या त तिमिले मार्‍यौ म ऐल्हे मर्‍याँ ।
भाई ! भोलि बिहान लानु वनमा हूकुम् त यै हो गर्‍याँ ।।११६।।

लक्ष्मण्ले जब यो हुकुम् कन सुन्या ठूला सकस्मा परी ।
प्रातःकाल महा उठ्या र बढिया एक् रथ् तयारी गरी ।।
सीतालाइ चढाइ लैगि वनमा छोडेर आया पनी ।
लागिन् गर्न विलाप् सिताजि वनमा छोड्या मलाई भनी ।।११७।।

रुन्थिन् वाल्मिकिशिष्यले सुनि कह्या वाल्मीकिजी थ्यैं गई ।
सून्या वाल्मिकिले र पूजन गर्‍या सीताजिको याद् भई ।।
ल्याया आश्रममा र लोकजननी सीता इनै हुन् भनी ।
स्त्रीजन्लाइ लगाइ खुप् सित गर्‍या सेवा सिताको पनी ।।११८।।

ती विप्रपत्निहरूले पनि लक्षिम जानी ।
पूजा सिता कन गर्‍या अति भाग्य मानी ।।
सीतापती पनि विरक्त भयेर सुख् भोग् ।
छोडी मुनी सरि भया मनले लिया योग् ।।११९।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

लीला मेरि भनी सुनी कन तरुन् ई लोक संसार् भनी ।
लोकैंका हितका निमित्त भगवान् मानिस् स्वरुप्का बनी ॥
लीला गर्नु भयो र वृद्धहरुले जो गर्दथ्या सो गरी ।
सत्कामै गरि दिन् बिताउनु भयो बाधा सबैंका हरी ॥१२०॥

साथ्मा लक्ष्मणजी थिया प्रभुजि थ्यैं कुन् हो ठुलो विष् भनी ।
सोध्या लक्ष्मणले र सब् कहनु भो विस्तार् प्रभूले पनी ॥
ब्रह्मस्वै विष हो भनी नृगजिको विस्तार् सुन्याथ्या जसै ।
बूझ्यो चित्त र फेरि लक्ष्मणजिले क्यै सोध्न लाग्या तसै ॥१२१॥

हे नाथ् ! ज्ञान स्वरूप देहहरुका आत्मा अधिन् भै पनी ।
भूभार् हर्नु भयो अनेक् तरहका यस् आकृतीका बनी ॥
लीला हो इ त आत्मरूपि भगवान् भक्तै फगत् जान्दछन् ।
यो लीला त दया निमित्त हुन गो यस्तो पनी मान्दछन् ॥१२२॥

यस्ता मालिक जानि पाउ तलमा स्वामित् ! पऱ्याको म छू ।
संसार् रूपि गभिर् समुद्र सहजै कुन् पाठले तर्दछू ॥
सोही युक्ति बताइ बक्सनु हवस् जुन् पाठले यो तरी ।
पुग्न्याछू पछि धाममा सहजमा आनन्दको भोग् गरी ॥१२३॥

लक्ष्मण्का इ वचन् सुनेर रघुनाथ् मूखै हँसीलो गरी ।
आफ्ना भक्त ति भाइ लक्ष्मणजिका सम्पूर्ण सन्ताप् हरी ॥
तत्त्व ज्ञान पनी तहीं दिनु भयो जुन्लाइ वेद्ले पनी ।
भन्छन् लोक्हरुलाइ तर्न सजिलो साँघू छ येही भनी ॥१२४॥

(१)

ई वर्णाश्रमका क्रिया जति त छन् तिन्लाइ पैल्हे गरी ।
दस् इन्द्रीय र मन् जितेर गुरुका सामुने अगाडी परी ॥
आत्मज्ञान मिलोस् भनेर गुरुको सेवा निरन्तर् गऱ्या ।
आत्मज्ञान् पनि मिल्छ येहि रितले संसार् कतीले तऱ्या ॥१२५॥

(२)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

फल् इच्छा गरि कर्म गर्छ यदि ता फेर् देह यस्तै लिई ।
त्यो फल् भोग् पनि गर्छ गर्छ अरु फेर् कर्मँ बहुत् मन् दिई ॥
तेस्को फेर् पनि बन्छ देह करले येसै जगत्मा परी ।
यस्तै रित् सित घुम्छ त्यो भुवनमा अत्यन्त चक्रै सरी ॥१२६॥

(३)

अज्ञानै छ घुमाउन्या सकलको शत्रू सरीको यहाँ ।
ज्ञानैले गरि नष्ट हुन्छ पनि सो लीनू यही मन् महाँ ॥
अज्ञान्को र इ कर्मको छ कति फेर् तस्मात् क्रियाले गरी ।
अज्ञान् नष्ट हुँदैन छैन अरु थोक् ऊपाय यै ज्ञान् सरी ॥१२७॥

(४)

अज्ञान् नष्ट हवस् न राग् न त छुटोस् अज्ञानका कर्मले ।
कर्मँ गर्छ त घुम्छ यै जगतमा त्यै कर्मका धर्मले ॥
तस्मात् ज्ञान विचार गर्नु जनले ज्ञान्ले कती पार् भया ।
ज्ञान् छाडी कन कर्मले जनहरू संसार पार् को गया ॥१२८॥

(५)

विद्यालाइ सहाय कर्म छ ठुलो भन्छन् इ वेद्ले पनी ।
तस्मात् कर्म अवश्य गर्नु जनले साहाय होला भनी ॥
क्वैं येसो पनि भन्दछन् त ति भनुन् साहाय कोही रती ।
विद्यालाइ त चाहिंदैन बुझ यो विस्तार् बताऊँ कती ॥१२९॥

(६)

हुन्छन् कर्म त देह देहहरुमा पूरा अभीमान् भई ।
विद्या हुन्छ त जो छ तेहि अभिमान् देहादिमाको गई ॥
विद्याको र इ कर्मको त छ विरोध् साहाय हुन्थ्यो कहाँ ।
विद्यै एक् छ समर्थ मुक्ति दिनमा यै जान्नु सब्ले यहाँ ॥१३०॥

(७)

वाजीका श्रुति तैत्तिरीय कहिन्या श्रुतीहरूले पनी ।
भन्छन् येहि कुरा सहाय अरुको खोज्दैन विद्या भनी ॥
तस्मात् कर्म विरोधि जानि जनले सब् कर्म छाडी दिनू ।
विद्यै मात्र ठुलो बुझेर यसमा यो मन् लगाई लिनू ॥१३१॥

(८)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जो यो तत्त्वमसी छ वाक्य यसको वाक्यार्थ जानी लिनू ।
यस्मा तिन् पद छन् ति तीन पदका तात्पर्यमा मन् दिनू ॥
तत्का अर्थ परात्म हुन् ति पदमा त्वं भन्नु जीवात्म हो ।
इन्को ऐक्य बुझाउन्या असि छ पद् रात् दिन् विचार् गर्नु यो ॥१३२॥

मायाले त बन्यो शरीर सब यो आखिर् छ मर्न्या पनी ।
देख्नू पञ्च महाभुतै छ सबमा यस्ता प्रकार्को बनी ॥
संसार्को सुख दुःख साधन स्वरुप् देखिन्छ जो देह यो ।
स्थूलोपाधि भनी कहिन्छ सबले यो नास् यसैको त हो ॥१३३॥

दस् इन्द्रीय र मन् अपञ्चिकृत भुत् यो सोह्र जस्मा छ जो ।
स्थूलोपाधि भनी कहिन्छ सबको मुल् भोग साधन् छ यो ॥
येसै स्थूल उपाधि भित्र छ सदा इन्को वियोग् भो जसै ।
स्थूलोपाधि गलेर जान्छ सबको टिक्तैन एक् क्षण् कसै ॥१३४॥

जीव् ता मुक्त छ शुद्ध निर्मल फटिक् जस्तो उपाधी गरी ।
सो निर्मल् पनि हुन्छ सङ्गगुणले उस्तै उपाधी सरी ॥
ईनै दूइ उपाधि देखि बुझि खुप् होला फरक् जिव् जसै ।
तस्सै मुक्त हुन्या छ छैन नहि ता आर्को उपायै कसै ॥१३५॥

राताका सँगमा रह्या स्फटिक ठिक् देखिन्छ रातै सरी ।
तस्तै आत्म पनी उपाधि सँग भै हुन्छन् उपाधी सरी ॥
आत्मामा छ उपाधि केहि न फटिक्मा क्यै छ रातो कतै ।
झुट्टै मात्र छ त्यो झलक् यहि विचार् खुप् राख्नु जत्ता ततै ॥१३६॥

जाग्रत् स्वप्न सुषुप्ति वृत्ति तिन छन् यस् बुद्धिका ई पनी ।
झुट्टै देखि लिइन्छ नित्य सुखरुप् यस् ब्रह्मरुप्मा भनी ॥
जानी वृत्तिनिरोध् गरेर जनले यो आत्म जानी लिनू ।
आत्मा भीत्र उपाधिलाइ त झुटा जानेर छाडो दिनू ॥१३७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

आत्मा हो सुख रूप दुःख रुपको संसार् छ उस्मा कहाँ ।
अज्ञान्‌ले गरि मात्र सत्य रुपले झल्कन्छ आत्मा महाँ ।।
ज्ञान्‌ले लिन् पनि हुन्छ डोरि कन साँप् बुझ्नू छ जस्‌तो फगत् ।
तस्‌तै ईश्वरमा अनेक् तरहको देखिन्छ यस्तो जगत् ।।१३८।।

(१५)

अध्यास् हुन्छ चिदात्ममा इ सबको जो छन् अहङ्कारका ।
इच्छादी पनि बुद्धि धर्म बुझ्नू छैनन् कुनै सारका ।।
आत्मा साक्षि छ यो पृथक् इ सबमा सब्‌मा घुस्याको पनी ।
जस्‌तै घुस्तछ अग्नि लोहहरुमा तस्‌तै प्रकार्‌को बनी ।।१३९।।

(१६)

यै आत्मा कन चिह्न पर्छ गुरुका वेद्‌का वचन्‌ले गरी ।
आत्मालाइ चिह्नचो भन्या बुझि लिनू त्यो मुक्त भो तेस् घरी ।।
तस्मात् आत्मविचार गर्नु जनले यस् रूपका हुन् भनी ।
अज्ञान् नष्ट गराउना कन अवर् छैनन् उपाई पनी ।।१४०।।

(१७)

आत्मा यस् रितले चिह्निन्छ पहिले एकान्तमा गै बसोस् ।
दस् इन्द्रीय जितेर मन् पनि जिती आत्मैविचार्‌मा परोस् ।
जानोस् जो छ जगत्‌प्रकाश् सकल यो हो आत्मसत्ता भनी ।
येही तत्त्व बुझी त पूर्ण रुपको होइन्छ आफू पनी ।।१४१।।

(१८)

ओङ्कार् वाचक हो सबै जगतको अज्ञान् अवस्था महाँ ।
ज्ञानोत्तर् हुन सक्‌छ वाचक कहाँ लिन् हुन्छ आत्मै महाँ ।।
आत्मामा जब लिन् भया अ उ म तिन् विश्वादि साक्षीसहित् ।
आत्मै मात्र रहन्छ तेस् बखतमा निर्मल् उपाधीरहित् ।।१४२।।

(१९)

सोही आत्म म हूँ भनी दृढ भयो ज्ञान्‌का विचारले जसै ।
जीवन्मुक्त भनी कहिन्छ जन त्यो पर्दैन ताप्‌मा कसै ।।
सब् इन्द्रीयशमन् गरेर बलवान् कामादिको नाश् गरी ।
अभ्यास् गर्नु समाधिमा त सहजै देखिन्छु सामुने हरी ।।१४३।।

(२०)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

येही पूर्ण अनन्त आत्मरुपको ध्यान् नित्य गर्दै रहोस् ।
जो प्रारब्ध छ सो बुझेर बलियो ई दुःख सुख् सब् सहोस् ॥
येही रित् सित दिन् बिताउँछ भन्या यो देह छुट्ला जसै ।
संसार्का सब दुःख छाडि कन त्यो लिन् हुन्छ मैमा तसै ॥१४४॥

(२१)

आदीमा न त अन्त्यमा न बिचमा यो देहधारी बनी ।
पूर्णानन्द हुँदैन जान्नु सबले यो सत्य बात् हो भनी ॥
तस्मात् यो विधि छोडि गर्नु जनले आत्मैविचार् खुप् गरी ।
त्यो मैमा मिलि जान्छ जल् जलधिमा पौंचेर मील्या सरी ॥१४५॥

(२२)

आत्मै मात्र छ सत्य यो सब जगत् झूटै छ झूटो पनी ।
डोरी सर्प बुझ्या सरी बिबुझमा देखिन्छ साँचो भनी ॥
जान्नू जानिइयेन यो भनि भन्या मेरा चरण्मा परी ।
सेवा गर्नु र जान्दछन् नतर ता टर्दैन कस्तै गरी ॥१४६॥

(२३)

वेद्को सार रहस्य यो सब कह्याँ जो यो विचार् गर्दछन् ।
कोटी जन्म सहस्रका सकल पाप् तिन्का सहज् टर्दछन् ॥
तस्मात् भाइ ! विचार यो सब जगत् झूटो चटक् झैं भनी ।
मैमा भक्ति सदा लगायर रहू आनन्द रूपी बनी ॥१४७॥

(२४)

मेरो येहि सगुण् स्वरुप् कन खुसी मानी भजन् वा गरुन् ।
वा निर्गुण् परिपूर्ण आत्म रूपमा लैगेर यो मन् धरुन् ॥
ती दूवै मइ तुल्य हुन् ति मइ हुन् ती मै सरीका बनी ।
गर्छन् सब् भुवनै पवित्र तिनले कुल्ची दिंदामा पनी ॥१४८॥

(२५)

श्रद्धा भक्ति रहोस् गुरूचरणमा मेरा वचन्मा पनी ।
यस्लाई श्रुतिसार् बुझी कन पढोस् मुल् तत्व यै हो भनी ॥
यस्ता रित् सित यो पढ्यो पनि भन्या अज्ञानको नाश् गरी ।
मेरै रुप् बनि जान्छ जान्छ सहजै संसारसागर् तरी ॥१४९॥

(२६)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एक् दिन् श्रीयमुनाजिका तिर महाँ बस्न्या मुनीश्वर्‌हरू ।
भार्गव्‌मा च्यवनै थिया इ सँगमा बस्न्या थिया जो अरू ॥
आया श्रीरघुनाथका हजुरमा आपत्ति छुट्नन् भनी ।
आदर् खुप् रघुनाथ बाट रहँदा खुस् भो ऋषीगण् पनी ॥१५०॥ (२७)

सेवक् ब्राह्मणको म हूँ अति कृपा गर्नू भयो धन्य हो ।
सेवक्‌लाइ अह्राइ बक्सनु हवस् कुन् काम् छ इच्छा छ जो ॥
सेवक् हूँ सब सिद्ध गर्छु भनि यो रामको हुकुम् भो जसै ।
आपत् विन्ति गऱ्या तहाँ च्यवनले रामका हजुर्‌मा तसै ॥१५१॥ (२८)

हे नाथ्! थ्वै मधु नाम दैत्य शिवका प्यारा महात्मा थिया ।
तिन्‌लाई शिवले त्रिशुल् पनि अमोघ् खूसी हुँदामा दिया ॥
रावण्‌की बहिनी थि कुम्भिनसि एक् बीहा गऱ्याको थियो ।
जन्म्यो पुत्र त लोककण्टक सबै चाल् राक्षसैको लियो ॥१५२॥ (२९)

तेस्‌को नाम लवण् छ राक्षसि छ चाल् तेस्‌ले त्रिशुल् त्यै लिई ।
आपद् सब् ऋषिलाइ गर्छ रघुनाथ्! बाधा अनेकन् दिई ॥
यो आपत्ति छुटोस् भनी हजुरमा आयौं भन्याथ्या जसै ।
तेस्‌को ताप न मान्नु मार्छु अहिले यस्तो हुकुम् भो तसै ॥१५३॥ (३०)

यै बिच्‌मा सब भाइलाइ रघुनाथ्‌ले सोध्नु भो को गई ।
मार्छौं कण्टक तेस् लवण् कन ऋषीका प्राणदाता भई ॥
हात् जोरी विनती गऱ्या भरतले स्वामित्! म जान्छु भनी ।
ताहीं फेर् विनती गऱ्या अति उचित् शत्रुघ्नजीले पनी ॥१५४॥ (३१)

लक्ष्मण्‌ले पनि काम् गऱ्या अघि बडा साथै हजुर्‌मा गई ।
दुःखै भोग भरत्‌जिले पनि गऱ्या योगी सरीका भई ॥
स्वामित्! आज हुकुम् भया त खुसि भै जान्छू म ऐल्हे तहाँ ।
राम् ठाकुर् बहुतै खुसी हुनु भयो यो विन्ति सुन्दा महाँ ॥१५५॥

(३२)

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

यस्तो हूकुम भो बहुत् खुसि भई शत्रुघ्नलाई तहाँ ।
गादी आज म दिन्छु राज् पछि गऱ्या पूरी बनाई तहाँ ॥
पैल्हे जल्दि त मारि हाल लवणै लै जाउ यो बाण् भनी ।
बाण्मा मुख्य जउन् थियो उहि झिकी दीनू भयो बाण् पनी ॥१५६॥

अर्तो क्या दिनु भो कि भाइ! शिवको त्रिशुल् छ तेस्का घरै ।
पूजा नित्य गरेर जान्छ वनमा आहार खातिर् परै ॥
तेस्ले यो शिवको त्रिशुल् लिन भनी जानै न पावस् घरै ।
फिर्दामा तहिं लड्नु हान्नु यहि शर् मर्ला र गिर्ला परै ॥१५७॥

पायो त्यो शिवको त्रिशुल् लिन भन्या तेसै त्रिशुल्ले गरी ।
सब्को नष्ट गराउन्या छ यहि सुर् राख्नू विचार् खुप् गरी ॥
यो मान्या पछि तेस् मधूवन महाँ एक् बेस् बनाऊ सहर् ।
जस्मा बस्न मिलोस् भनी सकलले खुप् बस्न मानुन् रहर् ॥१५८॥

तेस्को नाम् मथुरा हुन्या छ नगरी त्यै राजधानी गरी ।
राज् गर्नू तिमिले अनेक् तरहका सब्का विपत्ती हरी ॥
एक्लै गै अघि मार राक्षस पछी आऊँछ सेना पनी ।
तिस् चालीस हजार राज् गर तहाँ रामले दिया राज् भनी ॥१५९॥

आशीर्वाद् दिइ साथ जाउ ऋषिका भन्या हुकुम् भो जसै ।
हूकुम् माफिक काम् गऱ्या सँग गई शत्रुघ्नजीले तसै ॥
राक्षस् मार्नु भयो तुरुन्त र तहीं पूरी मथूरा बनी ।
हूकुम् माफिक राज् गऱ्या तहिं बसी शत्रुघ्नजीले पनी ॥१६०॥

सीताका पनि दूइ पुत्र सुकुमार् जस्ल्याह पैदा भया ।
वाल्मीकी ऋषिले ति पुत्र दुइको नाम्कर्म गर्दा भया ॥
जेठाको कुश नाम् धऱ्या लव भनी जुन् चाहिं कान्छा थिया ।
तिनूको नाम धऱ्या क्रमै सित अनेक् शास्त्रै पढाई दिया ॥१६१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वेलैमा व्रतबन्ध कर्म पनि भो वेदार्थ जानुन् भनी ।
लाग्या वेद् पनि पढ्न शास्त्रहरुको तात्पर्य जान्या पनी ।।
उत्तम् निर्मल वंश सूर्य्य बिचमा पैदा भयाका थिया ।
यो अभ्यास थियेन भन्नु त उसै फुक्ला कुरा पो थिया ।।१६२।।

वाल्मीकिले सकल रामचरित्रलाई ।
गान् गर्न काव्यरितले कविता बनाई ।।
गान् गर्दथ्या खुसि भयेर पढाइ दीया ।
त्यो गाउँदा त्रिभुवनै वश पारि लीया ।।१६३।।

जम्ल्याहा दुइ भाइ सुन्दर कुमार् हात्मा सितारा लिई ।
पूरा सुर् सित गाउँथ्या दुइ जना ताल् सुर् मिलाई दिई ।।
खुस् हुन्थ्या ऋषिगण् सबै ति वनका सूनेर तेस् गानले ।
प्यारो खुप् सित गर्दथ्या ति दुइको ठूला भनी मानले ।।१६४।।

यै रीतले रामचरित्र गाई ।
सम्पूर्णको मन् पनि खुस् गराई ।।
वाल्मीकि कै आश्रममा रहन्थ्या ।
गर्थ्या सधैं वाल्मिकि जो त भन्थ्या ।।१६५।।

यै बिच्मा सब अश्वमेध्हरु गरी राम्ले अनेक् दान् दिया ।
सीताजी वनमा थिइन् र सुनकी सीता बनाई लिया ।।
ब्रह्मर्षी र बडा बडा पृथिविका राजाहरू सो पनी ।
ब्राह्मण् क्षत्रिय वैश्य सब् तहिँ पुग्या हेरौं तमासा भनी ।।१६६।।

वाल्मीकी ऋषिका सँगै ति कुशलव् हिँड्थ्या ति जान्थ्या जहाँ ।
पाया फुर्सत सोध्नको र कुशले सोध्या कुरा क्यै तहाँ ।।
हे सर्वज्ञ गुरो ! कउन् तरहले बन्धन् विषे पर्दछन् ।
कुन् पाठ्ले सब बन्धनै पनि सहज् तोडेर पार् तर्दछन् ।।१६७।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बाँधिन्छन् यहि रीतले यति गन्या संसार तर्छन् भनी ।
यस्तो तत्त्व बताइ बक्सनु हवस् जानूँ म मूढो पनी ॥
यस्तो प्रश्न सुन्या जसै ति कुशको ती वाल्मिकीले पनी ।
यस्को तत्त्व बुझाइ बक्सनु भयो बाँधिन्छ यस्ले भनी ॥१६८॥

यस् जिव्ले बिहकै विचार न गरी मन्त्री अहङ्कार् लिंदा ।
मन्त्रीले जति आफुमा गुण थिया जिव्मा मिलाई दिंदा ॥
मन्त्रीका वशमा परेर यहि जिव् मै हूँ अहङ्कार् भनी ।
लाग्यो भन्न भन्या गन्यो विषयमा बाँधिन्छ यो जिव् पनी ॥१६९॥

जो छन् सत्व रजस् तम त्रिगुण ई रुप् हुन् अहङ्कारका ।
ई तीनै मनले विचार् गरि लिंदा छैनन् कुनै सारका ॥
इच्छा सत्व विषे धन्यो पनि भन्या ऐश्वर्य भोग्छन् पनी ।
संसार् कै व्यवहार बढ्छ रजले स्त्री पुत्र मेरा भनी ॥१७०॥

जो ता छन् तम गूणमा खुसि हुन्या तेस्ता त कीरा भई ।
फिर्छन् नित्य विपत्तिमा सुख सधेल् मिल्दैन काहीं गई ॥
जो ता तिन् गुणलाइ तुच्छ बुझि खुप् आत्मै विचार् गर्दछन् ।
सब् बन्धनहरुलाइ तोडि सहजै संसार् तिनै तर्दछन् ॥१७१॥

तस्मात् अहङ्कार् कन तुच्छ मानी ।
आत्मा म हूँ पूर्ण भनेर जानी ॥
आत्मैविचार्मा तिमि चित्त देऊ ।
साँचो भन्याँ यो तिमि जानि लेऊ ॥१७२॥

वाल्मीकि देखी यति तत्त्व पाई ।
ज्ञान् भै गयो ती कुश वीरलाई ॥
मुक्तै थिया नित्य तथापि याहाँ ।
गर्दै रह्या कार्य त लोक माहाँ ॥१७३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

एक् दिन् वाल्मिकिले त अर्ति दिनु भो हे पुत्र हो ! गाउँछौ ।
तिम्रो गान् सुनि खूसि हुन्छ दुनियाँ अत्यन्त यश् पाउँछौ ॥
श्रीरामका पनि गान सुन्न कन मन् आयेर गाऊ भनी ।
लाग्या गाउन यो भन्या दुइ जना मीलेर गाया पनी ॥१७४॥

गानुले खुस् भइ केहि बक्सिस भया बक्सिस् भयाका जती ।
चिज् छन् सब् तृण झैं गरेर तिमिले केही न लीया रती ॥
अर्ति वाल्मिकि देखि पाइ कुशलव् अत्यन्त खूसी भई ।
लाग्या गाउन दूइ भाइ ऋषिका साम्ने अगाडी गई ॥१७५॥

सून्या तेहि अपूर्व गान् र रघुनाथ्ज्यूका पनी मन् गयो ।
मेरो मन् पनि गानले हरि लिया को हुन् इ भन्न्या भयो ॥
साम्ने डाकि म सुन्छु फेरि यहि गान् भन्न्या इरादा धरी ।
राजन् पण्डित वृद्ध जन्हरु बहुत् राखी सभा खुप् गरी ॥१७६॥

गान् सुन्छू अब डाक यहिं ति कुमार् आउन् सभामा भनी ।
हूकुम् भो र हुकूमले दुइ कुमार् आया सभामा पनी ॥
देख्या मूर्ति कुमारका र सबले आश्चर्य मान्या पनी ।
कस्का हुन् इ कुमार् कसो गरि भया रामै सरीका भनी ॥१७७॥

रामैका सरि वस्त्र भूषण भया रामचन्द्र कुन् हुन् भनी ।
चिह्नै लाइ कठिन् हुन्या छ यहि बात् सब् बोल्न लाग्या पनी ॥
लाग्या गाउन भाइ दूइ जब ता गान्धर्व सुर्ले गरी ।
गान् सुन्दा बहुतै खुसी हुनु भयो त्रैलोक्यका नाथ् हरी ॥१७८॥

हूकुम् ताहिं भरत्जिलाइ दिनु भो लौ देउ खिल्लत् भनी ।
दस् हज्जार् रुपिया लगी कन दिया जल्दी भरत्ले पनी ॥
दस् हज्जार् रुपिया दिया त पनि त्यो सब् तृण् सरीको गरी ।
जाहाँ वाल्मिकिजी थिया उहिं गया धन् छोडि तेसै घरी ॥१७९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

रामलाई लवकुश रामायण सुनाउँदै छन्

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जान्या श्रीरघुनाथले इ त सिताजीका कुमार् हुन् भनी ।
त्यै बिच्मा प्रभुले हुकुम् दिनु भयो शत्रुघ्नलाई पनी ॥
हे भाई ! तिमि जाउ जल्दि अहिले वाल्मीकिजी छन् जहाँ ।
सीताजी र ति वालिमकी कन लिई दौडेर आऊ यहाँ ॥१८०॥

सीतालाइ नियां म दिन्छु अहिले सीताजि नीयाँ पसुन् ।
आफ्नू दोष अफालि निर्मल भई खुस् भै सिताजी बसुन् ॥
हूकुम् श्रीरघुनाथको यति हुँदा शत्रुघ्न जल्दी गया ।
वाल्मीकि ऋषिका परी चरणमा सब् बिन्ति गर्दा भया ॥१८१॥

सून्या विन्ति र जुन् त आशय थियो रामको उ जानी लिया ।
पस्लिन् भोलि निया सिता भनि तहाँ उत्तर् तुरुन्तै दिया ॥
उत्तर् वालिमकि देखि पाइ कन ती शत्रुघ्न फर्की गया ।
श्रीरामचन्द्रजिका पुगी हजुरमा त्यो विन्ति गर्दा भया ॥१८२॥

सुन्नू भो जब उत्तरा ति ऋषिको ताहाँ प्रभूले पनी ।
पस्छिन् भोलि सिता निया भनि हुकुम् भो लोक जानुन् भनी ॥
हूकुम् येति सुन्या र लोक पनि सब् हेरौं तमासा भनी ।
ब्राह्मण् क्षत्रिय वैश्य शूद्र जति छन् आया महर्षी पनी ॥१८३॥

आया वालिमकि ताहिं तेहि बिचमा सीताजिलाई लिई ।
सीताजी पनि यज्ञमा पुगि गइन् श्रीराममा मन् दिई ॥
सीताजी कन देखि लोकहरु सब् बेस् भो बहुत् बेस् भनी ।
लाग्या बोल्न तहां तसै बखतमा ती वालिमकीजी पनी ॥१८४॥

श्रीरामजी सित विन्ति गर्दछु भनी रामका अगाडी सन्या ।
सीताजी अति शुद्ध छन् भनि बहुत् बिन्ती हजुर्मा गन्या ॥
छोरै हुन् कुशलव् पनी हजुरका बिन्ती कहाँ तक् गरू ।
क्यै शङ्का मनमा रह्या हजुरमा गर्छू शपथ् मै बरू ॥१८५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बोल्याँ केहि झुटो भन्या हजुरमा बोल्यो झुटो बात् भनी ।
निष्फल् आज गरुन् प्रभू जति थियो मेरो तपस्या पनी ।।
सून्या वाल्मिकिको शपथ् र रघुनाथ्ज्यूका हुकुम् यो भयो ।
मेरा संशय छैन कत्ति मनमा साँचो शपथ् हुन्छ यो ।।१८६।।

लङ्कामा पनि एक् निया अघि दिँदा जीतिन् र सीता लियाँ ।
ऐल्हे पो अपवाद् गन्या र जनले सो मेट्न छाडी दियाँ ।।
अर्काले अपवाद् गन्यो भनि उसै साँचै सिता त्याग् गन्याँ ।
तस्तै भो त पनी रिसानि न हवस् यस्मा क्षमापन् गन्या ।।१८७।।

मेरैं पुत्र त हुन् दुवै इ कुशलव् जस्ल्याह पैदा भया ।
सीताजी पनि शुद्ध छन् सब बुझ्याँ सन्देह मेरा गया ।।
हूकुम् यो रघुनाथको हुन गयो हूकुम् भयो ता पनी ।
सीताजी त तयार् भइन् तस बखत् पस्छू म नीया भनी ।।१८८।।

ब्रह्मादीहरु लोकपाल्हरु सबै आया सिता छन् जहाँ ।
ब्रह्मादीहरुका अगाडि ति सिता क्यै बोल्न लागिन् तहाँ ।।
जस्तो भक्ति छ रामका चरणमा मेरा उ जानी लिउन् ।
साँची छू त मलाइ जान अहिले बाटो भुमीले दिउन् ।।१८९।।

यस्ता वाणि सिताजिको पृथिविले सूनी सकीथिन् जसै ।
बेस् सिंहासन एक् तयार् गरि सिताजीलाइ राखिन् तसै ।।
त्यै सिंहासनमा बसी जननिले औदास्य मन्मा लिइन् ।
सीताजी कन जानलाइ बढिया बाटो भुमीले दिइन् ।।१९०।।

यस् रितले जननी सिता जब गइन् खुप् मोह लोक्मा पन्या ।
इन्द्रादीहरुले त खुप् खुसि हुँदै बेस् पुष्पवृष्टी गन्या ।।
सीताको तहिं शोक् गन्या प्रभुजिले संसारि जस्ता भई ।
ब्रह्मादीहरुले बुझाउनु भयो सामुने अगाडी गई ।।१९१।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बूझ्नी बक्सनु भो र शोक् पर गरी बाँकी रह्याका थिया ।
सब् सम्पूर्ण गरेर दान् दिनु भयो ब्राह्मण् तहीं सब् थिया ।।
जो ता यज्ञ महाँ थिया जनहरू धन्ले ति पूर्ण भया ।
बीदा बक्सनु भो र देसि जति हुन् बीदा हुँदै सब् गया ।।१६२।।

सीताजी सितको वियोग् जब भयो श्रीराम् विरक्तै भया ।
यज्ञस्थान् कन छोडि पुत्र सँग ली जल्दी अयोध्या गया ।।
कौशल्या जननी पनी खुसि भइन् श्रीराम आया भनी ।
लक्षण् अन्त्य निहारि ज्ञानकि कथा चर्चा गरिन् बेस् भनी ।।१६३।।

कौशल्या रामलाई त्रिभुवनपतिका नाथ् रमानाथ जानी ।
कुन् पाठ्ले बन्ध छुट्ला भनि कन मनमा खुप् ठुलो दुःख मानी।।
आइन् पाऊ परिन् फेर् विनति पनि गरिन् रामजीका चरण्मा ।
कुन् पाठ्ले बन्ध छुट्छन् यति म कन कहू आज आयाँ शरण्मा ।।१६४।।

यस्तो बिन्ती सुनी खुप् खुसि पनि हुनु भो बन्ध छुट्न्या उपाई ।
सब् भन्दा येहि ठुलो भनि कहनु भयो भक्तियोग् माइलाई ।।
भक्तीयोग्मा पनी जो त्रिगुणरहितको भक्ति छन् सोहि गर्नू ।
गङ्गाजीका प्रवाहा सरि गरि यस मन्लाइ मै माथि धर्नू ।।१६५।।

मै माथी चित्त धर्न्या जनहरु सहजै भक्तिमान् होइ जान्छन् ।
चार् छन् मुक्ती ति चारै कन पनि तलका तृण् सरीका ति मान्छन्।।
मै माथी चित्त धर्न्या भनि कन बुझ्नि ल्यौ साधना गर्न माहाँ ।
तेस्को वर्णन् म गर्छू अब सब बुझ्नि ल्यौ सब् खुलस्ता छ याहाँ ।।१६६।।

इच्छा काँहि न राखनू विषयमा सब् धर्म थाम्नू पनी ।
सत्काम् गर्नु विचार राख्नु मनमा हिंसा घटोया भनी ।।
मेरो दर्शन गर्नु खुप् स्तुति पुजा गर्नू स्मरण् खुप् गरी ।
पाऊमा परि दण्डवत् गरि लिनू जाइन्छ यस्ले तरी ।।१६७।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सब् प्राणीहरुमा म छू यति विचार् राख्नू असङ्गी भई ।
साँचो बोल्नु बडा मिल्या चरणमा पर्नू तुरुन्तै गई ।।
गर्नू दुःखि उपर् दया सम भया तिन्मा त मैत्री पनी ।
सेवा गर्नु यमादिको पनि असल् बाटा इनै हुन् भनी ।।१९८।।

वेदान्तै कन सुन्नु गर्नु खुसि भै कीर्तन् सदा नामको ।
सज्जन्ले सतसङ्ग गर्नु दिन दिन् सोझो भई कामको ।।
मेरो देह भनाउन्या अति ठुलो छोड्नू अहङ्कार् पनी ।
यो मन् शुद्ध गराइ बुझ्नु जति छन् सब् धर्म मेरा पनी ।।१९९।।

जस्तै गन्ध रहन्छ फूलहरुमा फुल्मा रह्याको पनी ।
वायूका वशमा परी कन उडी आऊँछ नाक्मा पनी ।।
तेस्तो योग विषे दियो मन भन्या त्यै योगवायू पनी ।
गन्धै झैं गरि मन् उडायर सहज् ल्याऊँछ मैमा पनी ।।२००।।

सर्वात्मा म छु जो त येति न बुझी पूजा सनक् गर्दछन् ।
ती देखी खुस हुन्न कत्ति ति गरुन् व्यर्थै शरिर् हर्दछन् ।।
पूजा गर्नु त तेहि हो उ न गर्‍या तिन्ले पुजा कुन् गर्‍या ।
मृत्यूको भय हुन्छ तिन् कन सदा संसारमा ती पर्‍या ।।२०१।।

सर्वात्मा म छु येति जानि सब जिव्लाई नमस्कार् गरुन् ।
जीवात्मा परमात्म एक् बुझि सदा अन्तःकरण्मा धरुन् ।।
मातर् ! मार्ग त तर्नलाइ सजिलो यै हो छ यस्तै गरी ।
संसार्का कति पार् गया सहजमा संसारसागर् तरी ।।२०२।।

याहाँलाइ त झन् सहज् छ म त हूँ पुत्रै र पुत्रै भनी ।
संझी मात्र दिनू हवस् यति गर्‍या छुट्नन् इ बन्धन् पनी ।।
कौशल्या रघुनाथको यति हुकुम् सूनिन् र मुक्तै भइन् ।
कैकेयी पनि देह छोडि दशरथ्जीका हजुर्मा गइन् ।।२०३।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

तस्तै सुमित्रा दशरथ्कि रानी ।
संसारको सोख् पनि सर्व जानी ॥
प्रारब्धका बन्धनलाइ तोडी ।
पौंचिन् पती थ्यैं यहिं देह छोडी ॥२०४॥

पापात्मा अति दुष्ट शत्रु सबका तिन् कोटि गन्धर्व छन् ।
ई सब्लाइ मराउनू अब पऱ्यो बढ्नन् न माऱ्या त झन् ॥
यस् सुर्ले रघुनाथका हजुरमा एक् दिन् युधाजित् गया ।
पाऱ्या विन्ति भरत् गई हुकुमले गन्धर्व मार्दा भया ॥२०५॥

पूरी एक् तहिं पुष्करावति बनी पुष्कर् त राजा भया ।
आर्कों तक्षशिला पुरी बनि तहाँ राज् तक्ष गर्दा भया ॥
छोरा पुष्कर तक्षलाइ तिमिले राज् गर्नु याहीं भनी ।
फर्कीं श्रीरघुनाथका हजुरमा पौंच्या भरतजी पनी ॥२०६॥

लक्ष्मण्लाइ पनी हुकुम् तहिं भयो भाई ! तिमीले पनी ।
छोरालाइ लगेर पश्चिम मुलुक्मा राज्य देऊ भनी ॥
पश्चिम्मा अति दुष्ट भिल्लहरु छन् तिन्लाइ संहार् गरी ।
दूई पूरि बनाउनू पनि तहाँ रत्नादि दौलत् भरी ॥२०७॥

राजा अङ्गद चित्रकेतु इ दुवैलाई बनाया तहाँ ।
छोरालाइ रजाइँ दी कन तिमी आया तुरुन्तै यहाँ ॥
हुकुम श्रीरघुनाथको यति हुँदा लक्ष्मण् तुरुन्तै गया ।
जो जो हुन् अति दुष्ट भिल्लहरु सब् तिन्लाइ मार्दा भया ॥२०८॥

पूरी दूइ बनाइ लक्ष्मणजिले ताहीं रजाइँ दिया ।
छोरालाइ र जल्दि लक्ष्मण गया जाहाँ रघूनाथ् थिया ॥
एक् दिन् काल् ऋषि भैं भयेर रघुनाथ्ज्यूलाइ भेट्नू भनी ।
आया श्रीरघुनाथ्जिका पुरि महाँ चिन्दैन कोही पनी ॥२०९॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पौंच्या द्वार तलक् जसै प्रभुजिका चौकी त लक्ष्मण् थिया ।
द्वार्मा एक् ऋषि छन् खडा भनि गइ हाजिर् पुऱ्याई दिया ॥
हाजिर् सूनि हुकुम् भयो प्रभुजिको ल्याऊ तुरुन्तै भनी ।
लक्ष्मण्ले पनि जल्दि गै हजुरमा ल्याया इनै हुन् भनी ॥२१०॥

पौंच्या श्रीरघुनाथका हजुरमा काल् विप्ररुप्ले जसै ।
त्वं वर्धस्व भनेर आशिष दिया श्रीरामलाई तसै ॥
सत्कार् श्रीरघुनाथले पनि गऱ्या पैले कुशल्क्षेम् गरी ।
तिन्को आशय बुझ्नलाइ हरिले सोध्या अगाडी सरी ॥२११॥

कुन् काम गर्नू छ र जल्दि आई ।
भेट् गर्नु भो आज यहाँ मलाई ॥
हुकुम् प्रभूको जब येति पाया ।
ती कालपुरुष्ले पनि विन्ति लाया ॥२१२॥

हे नाथ् ! चरण्मा अहिले म पर्छू ।
एकान्त बक्स्या हुँदि विन्ति गर्छू ॥
मेरा कुरा कोहि न सुन्न पाउन् ।
सुन्नन् त मारी दिनु दूर जाउन् ॥२१३॥

ती काल्पुरुष्को यति विन्ति सूनी ।
बेसै इ भन्छन् भनि भीत्र गूनी ॥
हुकुम् भयो लक्ष्मणलाइ ताहाँ ।
कोही न आउन् अब भीत्र याहाँ ॥२१४॥

क्वै आउनन् भीत्र त मर्न जानन् ।
अत्यन्त गोता बिहकै ति खानन् ॥
एकान्त तक् कोहि यहाँ न आउन् ।
यो र्उदि सब्ले तिमि देखि पाउन् ॥२१५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सून्या हुकुम् येति र काल बोल्या ।
आफ्नू सबै आशय ताहि खोल्या ॥
हे नाथ् ! म हूँ काल् सबलाइ हर्न्या ।
मालुम् छ थो सब् किन विन्ति गर्न्या ॥२१६॥

ब्रह्माजिको विन्ति लियेर आयाँ ।
खुप् भाग्यले दर्शन आज पायाँ ॥
ब्रह्माजिको विन्ति म आज गर्छू ।
होला हुकुम् जो उहि सीर धर्छू ॥२१७॥

सृष्टी देखि अगाडि पूर्ण रुपले आत्मा स्वरुप् एक् थियौ ।
नारायण् जलशायि रूप त पछी यै सृष्टि खातिर् लियौ ॥
स्वामित्का तहिँ नाभिका कमलमा एक्लै म पैदा भयाँ ।
सृष्टी गर्न हुकुम् हुँदा हुकुमले लोक्सृष्टि गर्दै गयाँ ॥२१८॥

जस्ले दुःख दिया प्रजा कन तिनैलाई म मारूँ भनी ।
युग् युग्मा अवतार् समेत् लिनु भयो यस्तै अगाडी पनी ॥
ऐले यो अवतार् पनी पृथिवि कै भार् हर्न खातिर् धरी ।
भूको भार् पनि टारि बक्सनु भयो सब् दुष्ट संहार् गरी ॥२१९॥

एघारै म हजार वर्ष रहुँला जाँदा हुकुम् जो भयो ।
सोही वर्ष गणीतले गनि लिदा एघार हज्जार् गयो ॥
बस्नैको अरु मन् छ पो त भगवन् ! इच्छा हजुर्को हवस् ।
याहाँ आउन मन् भया बखत भो लौ जल्दि पाल्नू हवस् ॥२२०॥

ब्रह्माको बिनती सुनेर रघुनाथ् हाँसी तिनै कालका ।
साम्ने बात्चित गर्नु भो पनि बहुत सब् जान कै चालका ॥
दुर्वासा यहि बीचमा तहिँ गया रामलाइ भेट्छू भनी ।
लक्ष्मण् द्वार महाँ थिया र ऋषिले तिनलाइ भेट्या पनी ॥२२१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

लक्ष्मण्लाइ तहाँ भन्या त ऋषिले हाजिर् गराऊ भनी ।
लक्ष्मण्लाइ कठिन् भयो कठिनले बिन्ती लगाया पनी ।।
भीत्रै जान हुँदैन जाउँ कसरी विस्तार् कहाँ तक् गरू ।
जुन् काम् खातिर आज आउनु भयो सो पूर्ण गर्छू बरू ।।२२२।।

लक्ष्मण्ले यति ती मुनी कन तसै बिन्ती गऱ्याथ्या जसै ।
दुर्वासा ऋषि हुन् बडा त पनि खुप् रीसाइ बोल्या तसै ।।
लै जाऊ अझ रामका चरणमा वाहीं शरण् पर्दछू ।
लै जान्नौ त मलाइ भित्र त कुलैको भस्म झन् गर्दछू ।।२२३।।

सून्या येति वचन् र लक्ष्मणजिले मन्मा विचार् यो गऱ्या
कुल्को नाश् न हवस् कुशल् सब रहुन् क्या हुन्छ मै एक् मऱ्या ।।
ऐल्हे भित्र त जान निश्चय पऱ्यो यस्तो विचार् खुप् गरी ।
लक्ष्मण् भित्र गया जहाँ प्रभु थिया त्रैलोक्यका नाथ् हरी ।।२२४।।

द्वार्मा हाजिर छन् ऋषी भनि तहाँ बिन्ती गऱ्याथ्या जसै ।
ती काल्लाइ बिदा गरेर रघुनाथ् बाहीर आया तसै ।।
दुर्वासा सित भेट् भयो जब तहाँ राम्ले नमस्कार् गरी ।
सोध्नु भो ऋषिलाइ आउनु भयो कस्तो इरादा धरी ।।२२५।।

इच्छा भोजनमा थियो ति ऋषिको सो बिन्ति गर्दा भया ।
भोजन् बक्सनु भो र भोजन गरी ऋषी खुसी भै गया ।।
यै बीच्मा तहिँ संझि बक्सनु भयो राम्ले प्रतिज्ञा पनी ।
लक्ष्मण्लाइ कसोरि मारुँ अहिले यै हो विपत्ती भनी ।।२२६।।

सन्ताप् श्रीरघुनाथका जब पऱ्यो लक्ष्मण् चरण्मा पऱ्या ।
मारी दीनु हवस् मलाइ भगवन् ! यो तहिँ बिन्ती गऱ्या ।।
ठूलो भन्नु छ धर्म हो उहि रहोस् बिन्ती गऱ्या यो जसै ।
यस्को निश्चय गर्नलाइ हुन गो ठूलो सभा एक् तसै ।।२२७।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

सब्ले विन्ति गऱ्या बुझी हजुरमा त्याग् मात्र गर्नू हवस् ।
मारी हाल्नु त योग्य छैन अधिराज् ! ज्यान् आज इनको रहोस्॥
ज्यान् हर्नू र वियोग गर्नु इ बराबर् हुन् भन्याथ्या जसै ॥
लक्ष्मण्लाइ पनी बिदा दिनु भयो श्रीरामजीले तसै ॥२२८॥

लक्ष्मण्जी सरयू गया तस बखत् रामका चरण्मा परी ।
प्राणायाम् तिरमा गरी कन गया जाहाँ रहन्थ्या हरी ॥
यस् रित्ले नरलोक छोडि कन ती लक्ष्मण् जसै ता गया ।
भेट्ना खातिर शेषका हजुरमा ब्रह्मादि जम्मा भया ॥२२९॥

लक्ष्मण्जी सितको वियोग् जब भयो दुःखी सरीका बनी ।
साह्रै दिक्क भयेर मन्त्रिहरु थयैं यस्तो हुकुम् भो पनी ॥
जान्छू लक्ष्मण छन् जता म त उता यो राज् भरत्ले गरुन् ।
राजा भै कन जो प्रजाहरु इ छन् इनका सबै ताप् हरुन् ॥२३०॥

जस्सैं येति हुकुम् सुन्या भरतले मूर्छित् सरीका भई ।
यस्तो विन्ति गऱ्या तहाँ भरतले रामका हजुर्मा गई ॥
बस्थ्याँ खवास्मितलाइ छोडि म कहाँ तिन् लोक बक्स्या पनी ।
छोरै छन् अधिराज् प्रभो ! हजुरका राज्का इनै हुन् धनी ॥२३१॥

जेठा पुत्र हजूरका इ कुश विर् राज् कोशलामा गरुन् ।
उत्तर्मा बसि राज् गरी इ लवले सम्पूर्णका ताप् हरुन् ॥
दूई भाइ चलाउँछन् इ जति छन् सब् राज्यको काम् यहाँ ।
दुत् जाउन् मथुरा विषे किन उसै शत्रुघ्न बस्छन् तहाँ ॥२३२॥

सूनुन् लक्ष्मणको पनी ति समचार् पौंच्या परम्धाम् भनी ।
साथै जान हजूरका चरणमा दौडेर आउन् पनी ॥
यस्तो विन्ति हजूरमा भरतले गर्दा प्रजाले पनी ।
पाया थाह र ताप् भयो मन महाँ जानन् कि छोडी भनी ॥२३३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बिन्ती एक वशिष्ठले तहिँ गऱ्या लान्छन् कि छोड्छन् भनी ।
रुन्छन् सब् दुनियाँ यहाँ हजुरको पाउन् प्रसाद् ई पनी ।।
सुन्नू भो तहिँ यो वशिष्ठ ऋषिले बिन्ती गऱ्याको जसै ।
ठाकुर्का पनि खुप् दया हुन गयो ती सब् प्रजामा तसै ।।२३४।।

इच्छा क्या छ बताउ पूर्ण गरुँला भन्न्या हुकुम् भो पनी ।
सब्ले बिन्ति गऱ्या प्रभू सित तहाँ सब् साथ जान्छौं भनी ।।
इच्छा पूर्ण हवस् भनी हुकुम भो सब् ती प्रजा खुस् भया ।
उत्तर् कोशलमा दुवै ति कुश लव् राज् गर्न खातिर् गया ।।२३५।।

केही दुत् मथुरा तरफ् प्रभुजिले जल्दी पठाई दिया ।
दुत् पौंच्या रघुनाथका हुकुमले शत्रुघ्न जाहाँ थिया ।।
दुत् देखी समचार् सुन्या प्रभुजिको शत्रुघ्नजीले जसै ।
छोरालाइ रजाइँ दी प्रभुजि थ्यैं ती जान आँट्या तसै ।।२३६।।

जेठा पुत्र सुबाहुलाइ मथुराजी राजधानी दिया ।
युप्लाई विदिशा दिया र ति गया जाहाँ रघूनाथ् थिया ।।
जल्दी गै कन पाउमा परि तहाँ यो विन्ति लाया पनी ।
साथै जान भनेर आज रघुनाथ् आयाँ हजुर्मा भनी ।।२३७।।

लौ मध्याह्न हुँदा तयार् भइ रह्या यस्तो हुकुम् भो तहाँ ।
आया राक्षस ऋक्ष वानरहरू सब् येति सुन्दा महाँ ।।
जान्छौं आज सँगै प्रभो ! हजुरमा यै विन्ति सब्ले गऱ्या ।
सुग्रिव्जी पनि विन्ति गर्न रघुनाथ्जीका अगाडी सऱ्या ।।२३८।।

अंगद्लाइ रजाइँ दी कन यहाँ जाँला म साथै भनी ।
आयाको छु दयानिधान् ! हजुरमा यो विन्ति लाया पनी ।।
सुग्रिव्को अरुको ति ऋक्षहरुको बिन्ती सुनेथे जसै ।
प्यारा भक्त जहाँ विभीषण थिया ताहाँ गया राम् तसै ।।२३९।।

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

ताहीं गै कन यो हुकुम् पनि भयो बस्नू तिमीले यहीं ।
प्रारब्धै बलवान् छ जान सबका छुट्तैन सो ता कहीं ॥
जाहाँ सम्म रहन्छ भूमि तहिं तक् राज् गर्नु याहीं बसी ।
शिक्षा गर्नु सबै प्रजा कन बहुत् अन्यायिलाई कसी ॥२४०॥

यस्को उत्तर छैन चुप् रहु भनी हूकुम् भयेथ्यो जसै ।
तेसै ठाउँ महाँ तुरुन्त हनुमान्जीलाइ देख्या तसै ॥
हूकुम् भो हनुमानलाइ हनुमन् ! चीरञ्जिवी भै रह्या ।
मेरो जुन् छ हुकुम् उ गर्न सब दिन् अत्यन्त तत्पर् भया ॥२४१॥

बुद्धीमान् तहिं जाम्बवान् पनि थिया जाँला म साथै भनी ।
तिन्लाई पनि यो हुकुम् हुन गयो बस्नू तिमीले पनी ॥
द्वापर्मा कछु युद्ध गर्नु तिमि थ्यैं पर्न्या छ सोही गरी ।
स्वर्गैमा तिमि जाउला पछि भन्या ऐल्हे त यस्तै परी ॥२४२॥

यस्ता रित् सित जो अह्राउनु थियो सो सब् अह्राई वरी ।
सब् प्राणीहरु साथमा हिंड भनी हूकुम् भयो तेस् घरी ॥२४३॥

× × × ×
× × × ×

आफ्ना पुरोहित् ति वशिष्ठलाई ।
हूकुम् भयो मङ्गल गर्नलाई ॥
मङ्गल् अनेकै ऋषिले गराया ।
राम् स्वर्ग जाना कन निस्कि आया ॥२४४॥

सीताजिले रुप् अघिको छपाइन् ।
लक्ष्मी भई वाम् तिर बस्न आइन् ॥
दक्षिण् तरफ् भूमि बसिन् हरीका ।
सब् ताँहि आया भुवनै भरीका ॥२४५॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

शस्त्रास्त्र सब् ती पनि रूप धर्दै ।
हिड्दा तहाँ मङ्गल शब्द गर्दै ॥
गायत्रि चार् वेद् सब ताहिँ आया ।
रुप् धारि मङ्गल् यश शब्द गाया ॥२४६॥

जो ता अयोध्यापुरवासि थीया ।
तिन्ले सँगै सब् परिवार लीया ॥
बालो बुढो कोहि रहेन ताहाँ ।
सब्को गयो मन् उहि राम माहाँ ॥२४७॥

सुग्रिव्हरू वानर मुख्य आया ।
सब् पाप छूट्या भनि हर्ष पाया ॥
जो लोक् थियो राम् सित जान गै गो ।
गुल्जार् अयोध्या पनि शून्य भै गो ॥२४८॥

छोड्या शहर् क्यै गइ भूमि माहाँ ।
देख्या प्रभूले सरयू र ताहाँ ॥
आफ्ना विराट् रुप् कन संभ्फि लीया ।
आफैं त सब्का पनि नाथ थीया ॥२४९॥

ब्रह्मा ऋषी देव र सिद्ध आया ।
आकाश् विमान्ले भरि छुट्टि छाया ॥
श्रीराम् उपर् खुप् सित पुष्पवृष्टि ।
सब् गर्न लाग्या उहिँ लाइ दृष्टि ॥२५०॥

गाउँछन् कहिं नाच्तछन् प्रभुजिकै यश् मात्र कीर्तन् गरी ।
यै बिच्मा रघुनाथ् पस्या सरयुमा सब्का अगाडी सरी ॥
ब्रह्माको पनि ताहिँ औसर पर्‍यो हात् जोरि बिन्ती गर्‍या ।
सब्को ताप् अब गै गयो सकल लोक् आनन्दसागर् पर्‍या ॥२५१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्वामित्‌ले अब विष्णुको रुप लिने वेला भयेथ्यो भनी ।
पाऱ्या विन्ति र होइ बक्सनु भयो श्रीराम् चतुर्भुज् पनी ॥
जो शत्रुघ्न भरत् थिया दुइ जना ती शङ्ख चक्रै बनी ।
स्वामित्‌का तँहि बाहुमा बसि गया बस्न्या यहीं हो भनी ॥२५२॥

ब्रह्माण्डै सब देवगण् खुसि भया यो रूप देख्या जसै ।
ब्रह्मालाइ हुकुम् गऱ्या प्रभुजिले सब् प्राणि खातिर् तसै ॥
हे ब्रह्मन्! जति जन् थिया सहरमा सब् साथ जान्छौं भनी ।
आया सब् परिवार् लीयेर सँगमा लाग्या पछाडी पनी ॥२५३॥

इन्‌लाई शुभलोक देउ तिमिले सत्‌लोकमा वास् गरुन् ।
आफ्ना सब् परिवारले सँग रही आनन्दमा ई परुन् ॥
ब्रह्माले प्रभुको हुकुम् यति सुनी हूकुम् सिरोपर् लिया ।
सब्‌लाई सुख भोग गर्न कन एक् लोकै खटाई दिया ॥२५४॥

ती लोक्‌ले पनि खुस् भयेर सरयूमा स्नान् सबैले गऱ्या ।
जुन् सान्तानिक लोक हो उँहि पुगी आनन्दका भै गया ॥
सुग्रिव् सूर्य्य विषे गई मिलि गया अंशै हुनाले गरी ।
भूभार् यै रितले हरेर रघुनाथ् वैकुण्ठ पौंच्या हरी ॥२५५॥

येती मात्र कह्या सदाशिवजिले ती पार्वती थ्यैं पनी ।
जस्‌ले यस् कन पाठ गर्छ मनले अत्यन्त ठूलो भनी ॥
तिन्‌का जन्म सहस्रका जति त छन् पाप् भस्म हुन्छन् भनी ।
सब् षड् शास्त्र बताउँछन् पढि लिया तर्छन् दुनीयाँ पनी ॥२५६॥

शम्भूले पार्वती थ्यैं खुसि भइ बहुतै प्रेमपूर्वक् कह्याको ।
संसार् पार् तर्नलाई सब जन सजिलो साँघु भ्रैं भै रह्याको ॥
जानी यस्‌लाइ जो ता जनहरु बहुतै प्रेमले पाठ गर्छन् ।
संसार्‌का सौख्य सब् भोग् गरि कन दुनियाँ सब् सहज् पार तर्छन् २५७

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भानुभक्तका अन्य कृति
तथा
फुटकर रचनाहरू

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१. भक्तमाला

प्रतिज्ञा मैले यो यमसित गर्याँ जन्मि अब ता।
सिताराम् भज्न्या छू विषयहरूमा छाडि ममता ॥
प्रतिज्ञा सो बिर्सीकन जन धनै खोजि डुलियो।
सिताराम् भज्न्या हो शिव-शिव उसै आज भुलियो ॥ १ ॥

सिताराम् भज्न्या छू भनिकन प्रतिज्ञा अघि गरी।
गयाको होस् आइस् कति दिन भजिस् भन् अघि सरी ॥
यसो भन्नन् स्वामित् मकन यमराज् तेस् बखतमा।
कसो भन्नू मैले भुलिकन रह्याँ एस् बखतमा ॥ २ ॥

गयो बालक्काल्को वय पनि उसै बालरसले।
यसै रिल्ले यौवन् पनि बितिगयो मोहवशले ॥
भयो वृद्धावस्था अझ पनि भजींदैन मनले।
कसो गर्नन् स्वामित् मकन यमका दूतहरूले ॥ ३ ॥

घड़ी दिन् पक्षै मास् ऋतु अयन यै काल गतिले।
घट्यो आयू मेरो विषय अझ खोज्दै छ मतिले ॥
कृपानाथ् हे स्वामी अब कसरि संसार तरूँला।
कृपा राख्या जावस् नतर त अनाथ् बीच परूँला ॥ ४ ॥

बड़ो दुर्लभ् जानोस् भरत भुमिको जन्म जनले।
सहज् मिल्छन् ठाकुर् हरि भजि लिया शुद्ध मनले ॥
वखत् यस्तो जानी हरिचरणमा मन् पनि धरोस्।
निरन्तर् श्रद्धाले हरि खुशि हुन्या दान् पनि गरोस् ॥ ५ ॥

जगत्मा पृथ्वीका अधिपति बडा दौलथि थिया।
मरण्का वेलामा बुझिलिनु ति क्या लीकन गया ॥
निरन्तर् यै सम्झी हरि भजि रहोस शुद्ध मनले।
परन्तू हक् मन्यैं छ त बटुलि क्या गर्नु धनले ॥ ६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कडोरन्का मालिक् अघि पनि बडा वीर्हरू भया।
तिमध्ये जो जो हुन् हरि भजिलिन्या पार् पनि गया॥
मरण्का वेलामा हरिबिनु त क्या भर् छ अरूको।
शरण् लेला सो नाथ् अधिपति अजामीलहरूको॥ ७॥

जगत्मा सब् ढुंड्दै सबकन विचाऱ्या जन पनि।
बडा हूँ भन्याका घरघर रह्याको धन धनै॥
रह्या छन् कालैका वश परिरह्याका जन पनि।
बुझ्याँ मैले सब्को रिपुसरि भयाको पनि मनै॥ ८॥

मनुष्यै योनीमा यदि हरि भज्यो ता जन तऱ्यो।
अवश्यै फन्दामा हरिकन न भज्न्या पछि पऱ्यो॥
जगत्मा यो चाला बुझिकन विचार् गर्नु जनले।
निरन्तर ठाकुर्को चरणकमलै धर्नु मनले॥ ९॥

भजौंला भन्दैमा कति कति बित्यो जन्म जनको।
मरौंला भन्नाको अझ पनि विचार् छैन मनको॥
अहो दैवी माया बड़ि बलवती जानि मनले।
विचार् गर्दै गर्दै हरि भजिलिनू भक्त जनले॥ १०॥

दया पाऊँ स्वामित् विनति छ हजुर्का चरणमा।
नलागून् पाशा फेर् मकन यमराज्का मरणमा॥
दयाले पो छुट्छन् सकल जनका दुःखहरू ता।
उपायै क्यै छैनन् कहिं पनि दया देखि अरू ता॥ ११॥

भरोसा स्वामित्को गरिकन रहन्छू दिनदिनै।
सहन्छू सब् आपत् जति जति त पर्छन् छिनछिनै॥
पऱ्याका पर्न्यै छन् मकन करुणा दूर् हुन गया।
सहज्मा टर्न्यै छन् मकन करुणा पो यदि भया॥ १२॥

मुरारे स्वामित्का चरणतलमा मन् न धरि ता।
बड़ो दुर्लभ् देख्याँ सकल जनको मुक्ति गति ता॥
विचार् गर्छू क्यारूँ मन पनि बलैले हरि लिया।
दशेन्द्री डाँकूले बिच बिच पसी दुख् पनि दिया॥ १३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

न कैल्हे भक्तीले गुरुचरणको ध्यान गरियो।
न ठाकुर्‌को पूजा गरि तुलसिको पत्र धरियो॥
दया भो स्वामित्‌को भनिकन भन्या पार तरियो।
अवश्यै साँचो हो नतर यमका पास परियो॥ १४॥

पुकारा गर्दो छू घड़ि घड़ि रुँदो छू चरणमा।
दया छे स्वामित्‌की म त हर घड़ो छू चरणमा॥
विचार् गर्थ्यो क्यारोस् भनिकन दया हुन्छ त पनि।
झलक् पाइ् झुल्या होस् भनिकन रिसै हुन्छ त पनि॥१५॥

जगत् कोइ् जान्दैनन् भनु त सबका बात् पनि भन्या।
पलक् भर् ती योगी अघि सरि बड़ो ज्ञान कहन्या॥
उनै काम् गर्छन् ता यमपुरि महाँ चोट मिलन्या।
अहो यो क्याले हो वुझिबुझि सबै लोक भुलन्या॥१६॥

भजन् राम्‌को ठूलो बुझिकन भजन् गर्नु जनले।
नभूल्नू कैल्हे यस् विषय सुखमा लागि धनले॥
अविश्वासी चोला कति रहन जाला बितिगया।
पछीतो खुप् होला जपतप विवेक् केहि नभया॥१७॥

टहल् ठाकुजीको अलिकति यहाँ केहि नगरी।
गभीर् संसार् सागर् सहजसित पार् पुग्नु कसरी॥
टहल् ठाकुर्जीको गरि लिन सक्यादेखि तरियो।
विपत्‌का खानीमा नतर सहजै फेरि परियो॥१८॥

अनाथ्‌को नाथ् मै हूँ भनिकन हँसीलो मुख गरी।
हरूँ यस्‌का पाप् ताप् भनिकन अगाड़ी पनि सरी॥
कृपादृष्टी नाथ्‌ले यदि दिनु भया तर्छु अहिले।
कृपादृष्टी बाहेक् तप गरि त पार् तर्छु कहिले॥१९॥

अवीवेकी मूढो त्रिभुवनविषे को छ म सरी।
बिताञाँ व्यर्थै यस् विषयरसमा जन्म यसरी॥
कउन् ठूलो चिज् हो विषयरस यस् पाजि रसमा।
दिञाँ मैले यो मन् बुझिबुझि पऱ्याँ मोहवशमा॥२०॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

जगत्मा खुप् धाऱ्याँ न त सुफल पाऱ्याँ कहिं रती।
तपस्याको हानी हुनकन गयाको कहुँ कती॥
तपस्या गर्न्या काल् अघि बिति गयो क्यारुँ अहिले।
यसै योनीमा पार् सहज न तऱ्या तर्नु कहिले॥२१॥

कटीको पीताम्बर् करकमलका कंकणहरू।
किरीट् कुण्डल् कौस्तुभ् तुलसि वनमालाहरू अरू॥
बलैले सम्झन्छू दृढ़ नरहन्या एक् क्षण पलक्।
कउन् दिन्मा देख्छू प्रभु हजुरको सुन्दर झलक्॥२२॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२. प्रश्नोत्तरमाला

अपार-संसार-समुद्रमाहाँ
डूब्याँ शरण् कुन् छ मलाइ याहाँ ?
चाँडो कृपाले अहिले बताऊ,
श्रीरामको पाउ छ मुख्य नाऊ ॥ १ ॥

कुन् हो सदा बन्धनमा पऱ्याको ?
जसले छ यो मन् सुखमा धऱ्याको ।
मुक्ती भन्याको त पदार्थ कुन् हो ?
वैराग्य भन्नू चिज जान्नु जुन् हो ॥ २ ॥

ठूलो नरक् कुन् छ भनेर जान्नू ?
यही शरीरै छ भनेर मान्नू ।
कस्तो स्वभाव् स्वर्ग भनेर जान्नू ?
तृष्णा छुट्या स्वर्ग भनेर मान्नू ॥ ३ ॥

कुन् ज्ञान् छ ठूलो भनि लीनु पर्न्या ?
वेदान्तको ज्ञान छ दुःख हर्न्या ।
कुन् हो सहज् मोक्ष गरायिदीन्या ?
ज्ञान् हो अरूको किन नाम लीन्या ॥ ४ ॥

कुन् मूल ढोका छ नरक्कि ? नारी,
लान्छे नरक् मोह ठूलो फिजारी ।
कुन् धर्म हो स्वर्ग पुऱ्यायिदीन्या ?
तेस्तो अहिंसा छ बुझेर लीन्या ॥ ५ ॥

सुत्न्या सुखै पूर्वक आद्मि कुन् हो ?
समाधि लायी रहन्या त जुन् हो ।
जागा कउन् हो कसरी उ जान्या ?
जो सत् असत्को छ विवेक गर्न्या ॥ ६ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कस्‌लाइ हो शत्रु भनेर जान्नू ?
आफ्ना दशै इन्द्रिय शत्रु मान्नू ।
कस्‌लाइ खुब् मित्र भनेर मान्नू ?
जीत्या तिनै इन्द्रिय मित्र जान्नू ॥ ७ ॥

दरिद्र नाऊँ नरमा छ कस्को ?
विशाल तृष्णा घरमा छ जस्को ।
कुन् हो धनी सब् नरले कह्याको ?
सन्तोषले जो छ खुसी रह्याको ॥ ८ ॥

जिउँदै मर्‍याको भनि नाम् छ कस्को ?
उद्यम् विना वित्तछ काल जस्को ।
अमृत्-सरी कुन् छ भन्या ? निराशा
पाशा कऊन् हुन् ? ममतै छ पाशा ॥ ९ ॥

को छन् सुरा झैं अतिमोह गर्न्या ?
स्त्री जान्नु तस्तै गरि चित्त हर्न्या ।
कस्लाइ विद्वान्‌हरू तुच्छ भन्छन् ?
जो कामदेव्‌का वशमा रहन्छन् ॥१०॥

मृत्यू भन्याको झन आज कुन् हो ?
अप्‌यश् भन्याको तिमि जान जुन् हो ।
कुन् हो सबैले गुरु भन्नु पर्न्या ?
जो हो हितैको उपदेश गर्न्या ॥११॥

कुन् शिष्य हो शिष्य भनेर जान्नू ?
जुन् गर्छ सेवा उहि शिष्य मान्नू ।
कुन् दीर्घ रोग् हो सबलाइ हर्न्या ?
संसार हो जन्मनु मर्नु पर्न्या ॥१२॥

यो दीर्घरोग् फेक्न उपाय कुन् हो ?
अनित्य सब् जान्नु विचार जुन् हो ।
भूषण् छ कुन् सज्जनले कह्याको ?
शीलै छ भूषण् बहुतै बन्याको ॥१३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कसलाई खुब् तीर्थ भनेर मान्नू ?
जुन् शुद्ध मन् हो उहि तीर्थ जान्नू।
विद्वान् कउन् चिज्कन तुच्छ मान्छन् ?
कान्ता र सुन् त्याज्य भनेर ठान्छन् ॥१४॥

कुन् सुन्न बेस् हुन्छ भनेर मान्नू ?
वेदान्तका बात् गुरुदेखि सुन्नू।
कुन् ब्रह्म जान्नाकन हेतु मान्नू ?
सत्सङ्ग वेदान्त विचार जान्नू ॥१५॥

कुन् सन्त हुन् ? लोक्कन तुच्छ मान्न्या,
सब् छोड़ि साँचो शिवतत्त्व जान्न्या।
ज्वर् कुन् छ ? चिन्ता ज्वर-तुल्य मान्न्या,
कुन् मूर्ख हो ? कत्ति विवेक् नगर्न्या ॥१६॥

कुन् काम हो मन् दिइ गर्नु पर्न्या ?
श्री विष्णुको भक्ति छ दुःख हर्न्या।
कुन् आद्मि हो यस् नरमा जियाको ?
निर्दोषि भै मन् हरिमा दियाको ॥१७॥

विद्या र बोध् कुन् चिजलाइ भन्छन् ?
जुन् पाउँदा मुख्य भयी रहन्छन्।
कुन् मुख्य लाभ् हो ? भन आज तेही,
आत्मासरीको अरू छैन केही ॥१८॥

सारा जगत् जित्छ अवश्य कस्ले ?
अभ्यास् गरी मन्कन जित्छ जस्ले।
कस्ता बली वीर्कन वीर् कहन्छन् ?
कन्दर्प जस्का वशमा रहन्छन् ॥ १९ ॥

कुन् हुन् बड़ा धीर् सब धर्म जान्न्या ?
स्त्रीका कटाक्षैकन तुच्छ मान्न्या।
कुन् हुन् ठुला विष् ? विषयै कहिन्छन्
ती कालकूटादि बरू सहिन्छन् ॥ २० ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कुन् दुःखि हो यस् विषलाइ लीन्या ?
संसारमा खुप्सित चित्त दीन्या ?
कुन् धन्य हो ? जुन् छ परोपकारी,
कुन् पूज्य हो ? तत्त्व लिन्या विचारी ॥ २१ ॥

कौंनै बखत्मा पनि क्या नगर्नू ?
पाप्मा अगाडी कहिल्यै नसर्नू ।
विद्वान् पुरुष्ले कति काम गर्नू ?
स्वधर्म थामीकन शास्त्र पढ्नू ॥ २२ ॥

साङ्ला कउन् हुन् सबलाइ बाँध्न्या ?
स्त्री हुन् सदा पाउ समाइ–राख्न्या ।
सब् व्रत्हरूमा व्रत मुख्य कुन् हो ?
सब्देखि सानो म छु भन्नु जुन् हो ॥ २३ ॥

क्या जानिइँदैन भनेर बक्नू ?
स्त्रीको चरित्रै छ नजानिसक्नू ।
क्या हो सबैले त नछोडि सक्न्या ?
यै हो दुराशा अरू कोन बक्न्या ॥ २४ ॥

कुन् हो पशूतुल्य भनी कह्याको ?
विद्या नभै मूर्ख पडी रह्याको ।
सज्जन्हरू कस्सित सङ् नगर्नू ?
खल् – पापि – निच्का नगिचै नपर्नू ॥ २५ ॥

कस्ता पुरुष् मुक्त भएर तर्छन् ?
सत्सङ्ग – भक्तीहरू जो त गर्छन् ।
छोटो कउन् हो ? नलजाइ माग्न्या,
कुन् हो बडो ? जो धनमा नलाग्न्या ॥ २६ ॥

जन्म्यो कउन् ? जन्मनु फेर् नपर्न्या
मर्न्या कउँन् हो ? मरि फेर् नमर्न्या ।
कस्लाइ लाटो छ भनेर भन्छन् ?
जो ता बखत्मा पनि चुप् रहन्छन् ॥ २७ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बैह्लो कउन् हो ? हित बात् नसुन्न्या
कुन् हो अविद्या मित नारि मान्न्या।
कुन् तत्त्व साँचो छ भनेर खोज्नू ?
साँचा शिवै छन् शिवलाइ रोज्नू ॥ २८ ॥

उत्तम् भन्याको भन आज कुन् हो ?
सज्जन्हरूको सुचरित्र जुन् हो।
कुन् कर्मले शोक्हरू दूर हुन्छन् ?
श्री विष्णुका पूजनले ति टर्छन् ॥ २९ ॥

कुन् शत्रु हुन् खुब् बलवान् भयाका ?
कामादि हुन् सब् नरले कह्याका।
कुन् हो कसै पूर्ण गरी नसक्नू ?
कामै छ त्यस्तो अरू कीन बक्नू ॥ ३० ॥

कुन् दुःखको मूल भनेर जान्नू ?
मेरा म हुम् भन्नु छ तेही मान्नू।
कुन् हो जगत्को गहना बन्याको ?
विद्यै छ सब्को गहना बन्याको ॥ ३१ ॥

कुन् सत्य हो सत्त्य कसोरि जान्नू ?
जुन् प्राणिको हित् छ उ सत्य मान्नू।
कुन् छाडिदीन्या सुखि हुन्छ भन्छन् ?
स्त्री छाड्न सक्न्या सुखिमा गनिन्छन् ॥ ३२ ॥

ठूलो छ दान् कुन् गरि ताप हर्न्या ?
सब् प्राणिको निर्भय जो त गर्न्या।
कुन् हो बुझ्यौ निश्चय नाश हुन्या ?
त्यो भक्तको मन् छ भनेर जान्न्या ॥ ३३ ॥

कस्तो भयामा भय छुट्टि हुन्छन् ?
मुक्तै भयामात्र ति ताप टर्छन्।
वाण्तुल्य कुन् हो अति दुःख दीन्या ?
जुन् मूर्खता हो उहि जानि लीन्या ॥ ३४ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

कस्का सधैं दास् भइ पाउ पर्नू ?
बूढा गुरूमा लगि चित्त धर्नू।
प्राणान्तका समयमा कति कर्म गर्नू ?
सम्पूर्ण छोडि रघुनाथ्–तिर चित्त धर्नू ॥ ३५ ॥

कुन् चोर हो इ जनको भनि चोर जान्नू ?
जुन् वासना त छ असत् उहि चोर मान्नू।
शोभायमान् भयि बस्छ सभाविषे को ?
सब्को प्रसन्न मन गर्दछ शास्त्रले जो ॥ ३६ ॥

मातासरी सुख दिन्या कुन चीज् छ जान्नू ?
विद्यै छ त्यस्तो अरू कौन खोज्नू।
कुन् हो जती–जति दियो उति बढ्न जान्या ?
विद्यै रहेछ बुझि निश्चय तेहि मान्या ॥ ३७ ॥

कुन् काम हो अति डरायर दूर सार्नू ?
लोकापवाद् छ घटिया कहिल्यै न धार्नू।
कुन् कर्म गर्दछ भन्या उहि बन्धु मान्नु ?
आफ्नो सहाय यदि गर्दछ बन्धु जान्नू ॥ ३८ ॥

कस्ता मनुष्यकन पित्त्रि भनेर जान्नू ?
जसले त पालन गर्‍यो उहि पित्त्रि मान्नू।
कुन् चीज जानिकन चीज् रहँदैन जान्नू ?
यो चीज् त नित्त्य परमेश्वरलाइ मान्नू ॥ ३९ ॥

कुन् चीह्निया सकल चीज्हरू चिह्निइन्छन् ?
ईश्वर् चिह्न्या सकल वाँहि चिह्नी सकिन्छन्।
कुन् चीज् रहेछ अति दुर्लभ खोजि जान्नू ?
सत्सङ्ग हो अधिक दुर्लभ तेहि मान्नू ॥ ४० ॥

कुन् त्याग् कहिन्छ ? शिवको सब तत्त्व जान्नू,
कुन् जीत्न सक्नु छ कठिन् ? उ त काम मान्नू।
कुन् हो पशूसरि भनी नरले कह्याको ?
आत्मा नजानिकन मूर्ख पडी-रह्याको ॥ ४१ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

अम्मृत्सरी अघि भई पछि वीष बन्न्या,
कुन् हो ? स्त्रि हुन् किन अरू चिजलाइ भन्न्या ।
कुन् शत्नु हुन् अघि त मित्र सरी रह्याका ?
पुत्रादि हुन् सकल सज्जनले कह्याका ॥ ४२ ॥

कुन् चीज् छ चञ्चल याँहाँ क्षण एक् घरीको ?
आयुष्य यौवन बुझ्या बिजुली सरीको ।
कुन् दान् ठहर्छ अति मुख्य यहाँ गर्‍याको ?
जुन् दान् छ पात्रहरुका मुखमा पर्‍याको ॥ ४३ ॥

प्राण् जान खोज्दछ भन्या पनि कुन् नगर्नू ?
संसार् अनित्य बुझि पाप् कहिल्यै नगर्नू ।
कुन् हो अघी सरिसरीकन गर्नु पर्‍या ?
पूजा सदाशिवजिको सब पाप हर्‍या ॥ ४४ ॥

कुन् कर्म मुख्य भनि सद्गुरुले कहन्छन् ?
जुन् कर्मले त परमेश्वर खुश् रहन्छन् ।
कुन् स्थानमा बसुँ भनीकन दील् नदीनू ?
संसारमा भनि अवश्य चिह्नेर लीनू ॥ ४५ ॥

रात्‌दिन् निरन्तर कतातिर चित्त धर्नू ?
संसार् अनित्य बुझि तत्त्व-विचार गर्नू ।
तत्त्वै-विचार् छ सबको सब पाप हर्‍या,
ज्ञान् जान्नलाइ सबले यहि चित्त धर्‍या ॥ ४६ ॥

प्रश्नोत्तरै छ बढ़िया गुरुले भन्याको,
सत्कर्म जान्नकन अतिसरी बन्याको ।
यस्को निरन्तर विचार् जतिले त गर्छन्,
संसार्‌समुद्रसहजै त तिनै त तर्छन् ॥ ४७ ॥

प्रश्नोत्तरै हो मणिरत्नमाला,
यस्लाइ पैह्रेर जहाँ त जाला ।
तेस्का यसैले सब पाप टार्ला,
फेर् अन्त्यमा मुक्त गराइ छाड्ला ॥ ४८ ॥

॥ इति ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३. वधूशिक्षा

प्रस्तावना

एक थोक् भन्छु नमान्नु दुःख मनमा हे मित्र तारापति ।
तिम्रा ई जति छन् जहानहरू ता जुझन्या रह्याछन् अति ॥
सून्याँ दन्तबझान आज घरको कर्कर् गन्याको नसै ।
भर्रात् जाग्रन झैं भयो मकन ता लागेन आँखा कसै ॥ १ ॥

धन् इज्जत् घरबार देख्छु बढिया छैनन् कुनै चिज् कमी ।
बुहारी- यदि कर्कशा हुन गया क्या घर् गरौला तिमी ॥
साह्रै झोंक उठ्यो मलाइ र बधूशिक्षा बनायाँ पनी ।
यस्ले पत्नि, बुहारि, छोरिहरूको तालिम् गरौला भनी ॥ २ ॥

हुन त म अतिथी हूँ यस् बिनुँ क्या छ खाँचो ।
तर पनि म त भन्छू मित्र हौ जानि साँचो ॥
घर चतुरत्रि गर्छन् बुद्धिमान्ले अगाड़ी ।
बखत चुकि दिँदामा हुन्छ काहाँ पछाड़ी ॥ ३ ॥

उपदेश

प्रातःकाल महाँ उठेर पहिले ध्यान् ईश्वरैको गरून् ।
सो ईश्वर् पति हुन् भनेर पछि त्यो भक्ती पतीमा धरून् ॥
भक्तीले पति ईश्वरै भनि बुझून् पाऊ-तलैमा परून् ।
पूजा हो पतिको भनेर घरका काम्मा अगाड़ी सरून् ॥ १ ॥

झट्पट् स्नान गरेर शुद्ध जलले सब् देह निर्मल् गरी ।
जस्तो पुग्दछ सोहि माफिक असल् धोती कटीमा धरी ॥
सासूका चरणारविन्द युगमा पूजेर पाऊ परून् ।
मैले काम् गरूँ क्या अह्राउनू हवस् यो ताहिं बिन्ती गरून् ॥ २ ॥

मान्ने छन् घरका सबै जति जना तिन्लाई ढोग् भेट् गरी ।
चाकर्लाई अह्राउनू खुशि हुँदै मीठा वचन्ले गरी ॥
माटो पानि खराउ औटन रुमाल् धोती दतीउन् धरी ।
स्नान् गर्न्या अखड़ा जहाँ छ तहिं गै राखून् तयारी गरी ॥ ३ ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पूजाको सरजाम् गरून् पति पुजा गर्छन् प्रभूको भनी।
पूजामा खतड़ा कदापि नपरोस् कौनै कुराले पनी॥
कस्तै अल्मलमा रहोस् घरमहाँ आया जगाया अलक्।
जोगी जङ्गमले भन्या मुठि दिनू ढीलो नगर्नु पलक्॥ ४॥

घर् सब् झारि बढारि नित्य त्यसले लिप्तै र पोत्तै रहोस्।
चाकर् सब् थलिया गया कहिं भन्या आफैं तयारी रहोस्॥
स्वामीका चरणारविन्द युगको जल् भक्तिले पान् गरून्।
निर्मल् देह गराउनाकन उ जल् केही शरीर्मा छरून्॥ ५॥

जो इच्छा पतिको छ सो बुझि उसै माफिक् सबै काम् गरून्।
जुन् स्थान् हो चिजको उहिं लगि उ चिज् राख्न्या स्वभाव् पो धरून्॥
स्त्रीको खालि निधार् कदापि नरहोस् खाली निधार् भै जती।
गर्छन् कर्म फलै हुँदैन तिनका टीको लगाया जती॥ ६॥

तस्मात् नित्य टिका लगाइ पहिले धन्धा पछाडी गरून्।
पूजाको सरजाम् तयार् गरि सकी भान्छा विषे मन् धरून्॥
भान्छाको सरजाम चाकर गरून् भाँडा सफाई गरी।
खान्या चीज भँडारमा पसि झिकून् आफै अगाडी सरी॥ ७॥

रोगी बालक वृद्ध कोहि घरमा हुन्छन् त तिन्को पनी।
घत् जानीकन तम्तयार् चिज गरून् खान्या छ यस्तो भनी॥
यस्ता रीत् सित चीज् बनाइ बढ़िया सासू-ससूरा-पति।
लाई ख्वाइ सकेर फेरि घरका ख्वाउन् जहान् छन् जति॥ ८।

ख्वाई प्याइ सकेर सर्व परिवार्ले खाइ सक्छन् जसै।
चूल्हा चौकि लिपाइ जल्दि ति जुठा भाँड़ा मझाउन् तसै॥
जो चीज् वस्तु भँडार देखि अघि जो झीकेर ल्याई थिइन्।
सो संझेर तुरून्त सोहि थलमा ती वस्तु राखी दिउन्॥ ९॥

अल्सी दूर गरेर नारिहरूले थान्को र मान्को गरी।
काम्धाम्मा परिवार लायर विचार् गर्दै रहुन् दिन् भरी॥
धागा बत्ति समेत काति टपरी दूना बोहोता पनी।
सिन्का साफ चिरेर राखनु अनी चाहिन्छ काम्मा भनी॥१०॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

पूजा व्रतादिहरूका जति तीथि पर्छन् ।
संझेर गर्नु नभुलीकन पाप हर्छन् ॥
ठूलो व्रतै त पनि सेवन गर्नलाई ।
क्यै छैन फेरि अरू निश्चय नारिलाई ॥११॥

रोगी बालक वृद्ध सासु ससुरा जेठाज्यु देवर् पनि ।
फूपू सासु आमाज्यु नन्द जति छन् खान्छन् इ खाजा जति ॥
सब्को हित् घत जानि नित्य दिनमा खाजा बनाई दिउन् ।
यस् रीत्ले अति खुश् बनाइ परिवार् सब्लाइ हात्मा लिउन् ॥१२॥

सौताको रिस गर्नु पाप छ बहुत् एकै दुवैका पति ।
मर्दामा पनि जानुपर्छ जसले मीलेर सङ्गै सती ॥
यस्तो जानि नमानि केही मनमा मीलून् बहूतै गरी ।
टाल्टूल् गर्नु फुस्यो टुस्यो घर भन्या सिप्लाई जाहेर गरी ॥१३॥

अर्काका घरमा नजानु कहिल्यै आफ्ना घरैमा बसी ।
जे हून् सब चीज् जती छ घरमा कूना र कानी पसी ॥
पर्छन् श्राद्ध दशैं तिहार अरू चाड् चाहिन्छ तिन्मा जती ।
ती चीज् समृझि अगाडि संग्रह गरोस् यस्मा नचूकोस् रती ॥१४॥

मान्या जन् कन मान्नु जान्नु घरको ठग्को ठगाञी पनी ।
सब् सासूसित भन्न जानु उ गरून् यस्को सजाञी भनी ॥
यस्ता रीत् सित सब् गरेर वशमा राखोस् सबैमा दया ।
तिन्को याद तुरून्त गर्नु जन जो भोका र नाङ्गा भया ॥१५॥

पाहूना जति आउँछन् घरमहाँ दर्जा छ तिन्को जति ।
सो जानेर उसै बमोजिम गरोस् मर्ज्याद् न चूकोस् रति ॥
पाउन् पापि कठोर चोरहरूले सोहीं बमोजिम् जवाफ् ।
राखोस् इष्ट कुटुम्ब मित्रहरूमा अमृत् सरीको रवाफ् ॥१६॥

साँचो बोल्नु नबोल्नु बात कहिल्यै झूटो भन्याको रति ।
आखिर् मर्नु छ पाउनू छ उति फल् याहाँ गर्याको जति ॥
यस्तो ज्ञान् मनमा लिईकन रहुन् सासू ससूरा पति ।
जे भन्छन् उहि गर्नु छैन अरू ता संसार तर्न्या गति ॥१७॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

भन्छन् शास्त्र पती र सासु ससुरा जेठाज्यु मान्नू भनी।
भन्छन् ता पनि जो पति छ उसरी हूँदैन कोही पनी॥
दृष्टान्तै पनि मिल्छ सासु ससुरा जेठाज्यु वित्ता सती।
को जान्छन् पति पो वित्या पनि भन्या जानू छ संगँ सती॥१८॥

हाँस्नू छैन कदापि नारिहरूले वेश्या हुन्या हाँस्तछन्।
वेश्या लौ नहउन् तथापि घरको काम् ती सबै नास्तछन्॥
एक्लै हाँस्न हुँदैन कोहि नभई आर्को सँगी भो जसै।
हाँस्तैमा दिन जान्छ एहि रितले सब् काम बित्छन् तसै॥१९॥

मानिस्को त बताउँ क्या अब विचार् पक्षी पशूको पनी।
पाल्याको छ भन्या तुरुन्त बुझनू क्या आज खायो भनी॥
जस्सै भो कसिगर् बढानुं घर भर् काहीं नराखोस् रती।
स्त्रीले जान्नु विचार राखि मनमा एस्तो बताऊँ कती॥२०॥

खान्या चीज् जति छन् सबै नजरले हेरेर ढाक्छोप् गरून्।
जो चीज् हुन्छ सुकाउँन्या तिनकनै ल्याएर घाम्मा धरून्॥
खान्या चीज कुहेर फाल्नु नपरोस् दीनू कि खानू बरू।
एती जान्नु अवश्य धेर् अब बखान् कुन् कुन् कुराको गरूँ॥२१॥

खान्या चीज नहेरि केहि नकुहुन् सब् पैह्रन्या चीज् पनी।
सप्पै याद रहोस् सदा मन महाँ यो चीज् छ याहाँ भनी॥
चीज् ता छन् घरमा तथापि मनमा छैनन् त भै क्या भयो।
आखिर् चीज् घरमा भई बखतको काम् सब् बिती गै गयो॥२२॥

जो चीज् छन् घरमा हिरा तल पिह्रा सब् चीज् मनैमा रहुन्।
जो खोज्छन् पतिले उ चीज् उहि बखत् ल्याएर चाँडो दिउन्॥
खोज्दामा छन ता थियो तर कता राख्याँ हरायो भनी।
भन्नू यो पति थ्यैं पऱ्यो पनि भन्या मानोस् मरे झैं अनी॥२३॥

पूजाको सरजाम जत्ति जति थोक् चाहिन्छ सो सब् गरी।
साँझ्मा बत्ति जलाउँनू अनि ठुला पानस् विषे तेल् धरी॥
खान्या चीज बनाइ खान दिनु जो खान्छन् परीवारले।
जुन् चीज् राख्नु भँडार पर्छ नभुली सब् राख्नु संभारले॥२४॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

दिनदिन घरमा जो पाहुना बस्न आया।
तिनकन नखुवाई आफुले क्यै न खाया॥
गृहिणी भइ रह्याको यो ठुलो धर्म जान्नू।
बिहक सकि दियाको अन्न भन्न्या न ठान्नू॥२५॥

काम्का खातिर जत्ति चीज घरका दिन्मा झिक्याका थिया।
रात्रीमा त उ काम् हुँदैन सब चीज् थन्क्याइ राखी दिया॥
सम्झी कत्ति न मानि अल्सि सब चीज् थन्क्याइ ताल्वा पनी।
लाउन् चोर चकार डाँकुहरुले देख्नै न पाउन् भनी॥२६॥

छिनि सकि सब धन्धा सासुको पाउ मिच्दी।
उँधिकन बिखबर् भै पाउ मिच्दै त ढल्दी॥
टहल गरि टहल्ले सासुलाई रिझाई।
पतिसित तब जाओस् स्त्री टहल् गर्नलाई॥२७॥

प्राण्का नाथ् पतिका अगाडि गइ जो फर्माउँछन् सो गरोस्।
भन्छन् ल्यान तमाखु खान्छु भनि ता चाँडै तमाखु भरोस्॥
किस्मिस दाख बदाम मिस्त्रि नरिवल् जो चीज् छ सो सो दिई।
पाऊ मिच्न तयार भै अघि सरोस् तेल्को कटौरा लिई॥२८॥

आज्ञा माफिक अङ्ग पाउहरुमा मर्दन् बहूतै गरी।
पाऊमा शिर राखि सब् तहिं भनोस् जो काम् गरी दिन् भरी।
यस्तो भो यसरी गर्‍याँ यति गर्‍याँ गर्न्या छु यो यो पनी।
भन्न्या काम कुरो भनोस् पति पनी ई बात सूनुन् भनी॥२९॥

जति गरि दिनमा काम् सो सबै बिन्ती गर्दी।
मधुर वचन बोल्दी स्वामिको चित्त हर्दी॥
पतिकन यस रीत्ले बातले खुश् बनाओस्।
जब त पति निधाउन् काखमा त्यो निधाओस्॥३०॥

यति सब बधुशिक्षाका सिलोक् जो बनाञाँ।
पढिलिनु सबले यो नारिको हित् जनाञाँ॥
यहि रितसित जो स्त्री नित्य सब् काम् गर्छन्।
उभयकुल सङ्गै ली ती सहज् पार तर्छन्॥३१॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

स्त्रीको धर्म पती मती पनि पती मर्‍या बखत्को गति।
बाचुञ्जेल् सुख भोग् पनी बुझी लिंदा को दिन्छ तेस्ले जति॥
स्त्रीको धर्म पती जती त अरू थोक् देख्तैन मन्ले रति।
यस् लोक्मा परलोकमा सुख दिन्या सो हेर जान्छन् सति॥३२॥

स्त्रीको धर्म पतिव्रता अति ठुलो जो गर्दछन् भक्तिले।
आफ्ना कुल् सब तारि पितृहरूको कुल् तार्दछन् शक्तिले॥
स्त्रीको जन्म भयो भन्या त पतिको सेवा छ सा है ठुली।
सो सेवा त गरी अनेक् अरू गरोस् साँचो कुरामा भुली॥३३॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

४. फुटकर रचना

१. पाहाड्को अति बेस देश् तनहुँमा श्रीकृष्ण ब्राह्मण् थिया,
खुप् उच्चा कुल आर्यवंशि हुन गै सत्कर्ममा मन् दिया।
विद्यामा पनि जो धुरन्धर भई शिक्षा मलाई दिया,
तिन्को नाति म भानुभक्त भनि हुम् यो जानि चिह्ली लिया॥

२. चपला अबलाहरू एक् सुरमा,
गुनकेसरिको फुल ली शिरमा।
हिंडन्या सखि लीकन ओरिपरी,
अमरावति कान्तिपुरी नगरी॥

यति छन् भनि गन्नु काँहाँ धनिञाँ,
खुसि छन् बहुतै मनमा दुनिञाँ।
जनकी यसरी सुखकी सगरी,
अलकापुरि कान्तिपुरी नगरी॥

कँहिं भोट-र-लण्डन-चीन-सरी,
कँहिं काल्-भरि गल्लि छ दिल्ली-सरी।
लखनौ-पटना-मदरास-सरी
अलकापुरि कान्तिपुरी नगरी॥

तरबार कटार खुँडा खुकुरी,
पिसतोल र बन्दुक सम्म भिरी।
अतिशूर-र-वीर-भरी नगरी,
छ त कुन्-सरि कान्तिपुरी नगरी॥

रिस राग कपट् छल छैन जाँहाँ,
तब धर्म कती छ कती छ याँहाँ।
पशुका पति छन् रखबारि गरी,
शिवकी पुरि कान्तिपुरी नगरी॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

३. यति दिन पछि मैले आज बालाजि देख्याँ,
पृथिवि तलभरीमा स्वर्ग हो जानि लेख्याँ।
वरिपरि लहराका झूलि बस्न्या चरा छन्,
मधुर वचन बोली मन् लिंदा क्या सुरा छन् ॥ १ ॥

याँहाँ बसेर कविता यदि गर्न पाऊँ,
यस्‌देखि सोख अरु थोक म के चिताऊँ।
उस्‌माथि झन् असल सुन्दरि एक् नचाऊँ,
खैंचेर इन्द्रकन स्वर्ग यहीं बनाऊँ ॥ २ ॥

४. रोज् रोज् दर्शन पाउँछू चरणको ताप् छैन मन्‌मा कछू,
रात्‌भर नाच् पनि हेर्छु खर्च नगरी ठूला चयन्‌मा म छू।
लाङ्‌खुट्‌ट्या उपित्रा उडूस् इ सँगि छन् इन्कै लहड्‌माँ बसी,
लाङ्‌खुट्‌ट्याहरू गाउँछन् ति उपित्रा नाच्छन् म हेर्छू बसी ॥

५. जागिर् छैन धनी म छैन घरको केवल् कुदालो खनी,
खान्थ्याँ दुक्ख गरेर चाकरि गऱ्याँ मान् पाउँला की भनी।
एक् मन् चित्त लगाइ चाकरि गऱ्याँ खूसी भया छन् हरी,
मान्‌माथी पनि भुक्तमान् थपि दिया कैल्ह्यै नखोस्न्या गरी ॥

६. चालीस् वर्ष भयाँ म पुत्र पनि एक् मात्रै छ आठ् वर्षको,
आयो काल् व्रतबन्धको गरु कसो बेला त हो हर्षको।
क्यारू नाथ म ता पऱ्याँ फजितिमा एक्लो त्राहाँ छू फगत्,
कुन् पाठ्‌ले व्रतबन्ध पार् गरु भनी देख्छू अँध्यारो जगत् ॥

गायत्री दिनु बाबुको छ अधिकार् दीक्षा दिनू माइको,
बालक्‌ले पनि वेद् पढीकन सुसार् गर्नू गुरू गाइको।
यस्तो मुख्य बखत् छ यो अरु छ कुन् काम् पार् लगाई दिन्या,
धेरै विन्ति कती गरू चरणमा एकै कुराले छिन्याँ ॥

स्वामित् आज हजुर्‌हरू पृथिविमा मालिक् छँदामा पनी,
ब्राह्मण्‌को व्रतबन्ध अड्‌कन तयार् देख्याँ र मालिक् भनी।
जाहीरात गऱ्याँ प्रभू चरणमा जो मर्जि होला भनौं,
कण्ठैसित् भनि मर्जि हुन्छ त भन्या क्यारू सहन्छू पनी ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

७. शरिर छ अति कच्चा अन्न-जल्ले रह्याको
विनति कति गरू यो देह्मा जो भयाको।
बहुत फजिति पात्राँ रोगले ग्रस्त पारी
शरिर हुन गयो ठिक् पूर्व झैं फेरि भारी॥

व्यर्थैमा म कुमारिचोक थुनिञा वाँही बिरामी भई
आयाथ्याँ घरमा बिराम् अति बढ्यो ठूलो विपत्ती सही,
काट्याँ दिन् अब सञ्च भो अझ पनी थुन्छन् त मेरो गती
आर्को छैन दया रहोस् हजुरको मेरा त स्वामित् पती॥

८. साँचा हुन् जति लेखिया सब कुरा आफ्नू व्यहोरा दरी,
ई कूरा त अइन् सवाल रितले स्नेस्ता प्रमाण्ले गरी।
साबीतै ठहरेन पो पनि भन्या यस्मा आइन्मा जती,
तोक्याको छ गुना हजार तिरूला राख्वैन एक् दाम् रती॥

यस्भन्दा अरू पत्र पात्र पनि छन् भोग्छन् दशी छन् सही,
श्रोता साक्षि कुरा काहानि पनि छन् मेरा सनद् छन् कहीं।
गर्न्या छैन उजुर् गऱ्याँ पनि भन्या झुट्टा गराईदिनू
सर्कार्मा इजहार् दिञा खुसि भई यो झेल् कसोरी छिनू॥

९. न मृत्यू टर्न्या हो यसरि झगडामा अघि सरी,
न कोटिन्को मालिक् हुनु छ घरमा दौलथ भरी।
विहक्मा दिन् जान्छन् तब मन बुझाऊँ म कसरी,
कृपा राखी स्वामित् अब छिनिदिनोस् हुन्छ जसरी॥

१०. बिन्ती डिट्ठा विचारीसित म कति गरु चुप् रहन्छन् नबोली
बोल्छन् ता ख्याल् गऱ्या झैं अनि पछि दिनदिन् भन्दछन् भोलिभोली।
की ता सक्दीन भन्नू कि तब छिनिदिनू क्यान भन्छन् इ भोली
भोलीभोली हुँदैमा सब घर बितिगो बक्सियोस् आज झोली॥

११. असल् मुङ्ग्रे केरा कि त महि हवस् बेस अमिलो
कि ता सेता मूला कित बरु हवस् साग उसको।
असल् हुन्थ्यो धूप्मा नतर यसरी खानु कसरो
भुटी ल्यायौ थाल्मा मकइ तिमिले क्याँन यसरी॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१२. गजाधर् सोतीका घर बुढि अलक्षिन्कि रहिछन्,
नरक् जानालाई सबसित बिदाबादि भइछन् ।
गयौं साँज्मा तिन्का घर पिंडिमाँहाँ वास गरियो,
निकालीन् साँजैमा अलिंक पर गुज्त्रान गरियो ॥

१३. ति शालीवाहन्का समय षड्त्रिंशत् भइकन,
अनी आषाढ् मास्को दिन पनि उनन्तिस् गइकन ।
घडी एक्तिस्माहाँ विघटि पनि बत्तिस् परिकन,
नवांशक् कण्ठीरव् धनुष परि जो वेस लगन ॥

मिथुन्मा सूर्यै छन् गुरुनिलय मीन्का विधु पनी,
महीसुत् बुध् राहू शशिसदनका ई तिन पनी ।
गुरू भाग्यस्थान्का रविभवनमा गैकन बस्या,
भृगूजी ता आफ्नै सदन वृषमा गैकन पस्या ।
मकर्मा सौरी छन् ध्वजसहितका स्वर्ग्रिहि याहाँ,
बतायाका क्रम्ले ग्रहहरू बस्या कुण्डलिमाहाँ ॥

१४. खर् अक्षर् पर भै विसर्ग तिमिले क्याले गऱ्यौ लोप् भनी,
कस्ता पण्डित ह्वौ भनेर चिठिमा लेखी पठायौ पनी ।
खर् अक्षर् पर भै विसर्ग तिमिले पो लोप् गऱ्यौ देखियो,
यस्तै काम् गरि हिँड्दछौ र तब पो उल्लू भनी लेखियो ॥

ऐले दाङ् गइ एक् विवाह गरियो भन्न्या पनी लेखियो,
फेर् तेसै चिठिमा म मर्छु कहिले भन्न्या पनी देखियो ।
आयूको त विचार् विवाह नगरी पैल्ह्यै उचित् हो लिन्या,
उत्लू ह्वौ तिमि उल्लुलाइ अहिले कुन् उत्तरा हो दिन्या ॥

१५. बिर्के टोपी पठाऊ भनो खबर हुँदा भेजियाको त टोपी
माथ्मा राख्ता सानै भइगयछ अहो ! क्या भयो टूपि छोपी ।
तस्मात् त्यो टोपि हाम्रा घर दिनु बढिया टोपि आर्को पठाई,
नानी खूसी गरम्ला मुख गरि हसिलो लाउला माथ् अटाई ॥

१६. भाषा श्लोक् भनु ता अवश्य अरु ता बुझ्दैन कोई पनी,
संस्कृत् हुन् भनु ता इ शास्त्रिहरूता धेर् छन् अशुद्धा भनी ।
भन्छन् आज ठिमाहका गणतिमा तिम्म्रा शिलोक् ई गया,
भाषा श्लोक बनाइ राख तिमि नाक् बुद्धी र बर्गत् भया ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

१७. जसद्वारा जसले जाँहाँ जसरि जो गर्छन् त जुन् जुन् धरी,
उसद्वारा उसको वाँहाँ उ फलभोग् छुट्तैन कस्तै गरी।
प्रारब्धै बलवान् छ सर्व जनको प्रारब्ध-भोग् गर्दछन्,
आफ्नू काम छिपाइ दोष्कन दिन्या व्यर्थै नरक् पर्दछन् ॥

१८. न पोथी पात्रा छन् न कलम मस्यानि छ सँगमा,
सधैं हुक्का नारी थरकि फिंजि खेल्छौ चयनमा।
कती बिर्ता तिम्म्रो कति छ धन दौलथ् यस घरी,
उडायौ आर्ज्याको जति अब गया बाबु त मरी ॥

१९. ढीटा छन् सब् कुरा पूरा छोरा धेर् जसका तिनैं।
धनी छन् धनले क्यानूं भन्दैछन् अघिका बुढा ॥
ढीटा भन्छन् त क्या भैगो सज्जन्का अघि बातमा।
बक्-बक्-बक्-बक् त जो गर्छन् मूर्खैं हुन् ति भनुन् बुढा ॥

२०. केश् कञ्चेट् कुहुनू कपाल् र कलेजो काखी करङ् कन्सिरी,
कान्यागूजि र कुर्कुचा कटि र कान् कम्मर् र कापा पनी।
काञ्छीउमूलि र काँध कुम् पनि भया कण्ढो र कोखो समेत्,
कम्पारो जियमा कदेखि उठन्या बिसथोक् इनै हुन् बुझ ॥

२१. मास् भृङ्गी बेल दूभो बयर र धतुरो तूलसीका अपाङ्का
बीहींका पात् शमीका करविर असउ आँक गुम्पातिका पात्।
विष्णूकान्ता र दारिम् सुरतरु र कुरो सिन्दुर्याका जयन्ती
फुल्कागीं देरिका पात् लिनु बटुलि गणेशचौथिका दीनमा साथ् ॥

२२. पाँच् तोला घिउ गाइको र खसिको बोसो समानै लिनू,
चिउ्रीको घिउ सोहि भाग करुवा तेल् भाग सोही दिनू।
सोइ् भाग् कागति-रस् मइन् सब समान् तूथो र गन्धक् अनी,
फुस्रो सिन्दुर गेरु औषध इ चार् पाँच् पाँच मासा पनी ॥

चार् चीज् ती पछिका पिनेर मइदा पारेर सिन्दूर् सरी,
आदीका सबचिज् पगालि हुँडली त्यो चूर्ण ताहीं छरी।
लाऊ दाद-दिनाइ गैह्र खटिरा जूका र डाँस् मोसहरू,
जो जो छन् विषजातिको विषलिन्या छैनन् उपायी अरू ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२३. पढ्नू गुन्नू खेल्न माया नगर्नू,
चर्चो गर्नू लक्ष्मि–वारी–डिहीको।
ढीटो हूनू इष्ट–सङ् बात गर्दा,
हूनू टाठो जाङ्ग्रिलो काम पर्दा ॥

२४. कतै खरानी [छरि भुस् कतै ता,
कतै कसिङ्गर् कनिका कतै ता।
सुत्ल्या दिनैदिन् इलमैं विगारी,
तेस्लाई ता भन्नु सुँर्गुनि नारी ॥

झार्दी न लिप्ती मइली छ धेर,
गर्न्या कुरा धेर् घर–घर् डुलेर
राख्न्या ति भाँड़ा सब नील पारी,
यो चाँहि हो खास कुर्कुनि नारी ॥

२५. तिन्सात् एग्घार पन्ध्रै कउडि खडि भया दाउ त्यो हुन्छ तीया,
चार् आठ् बाह्रै र सोह्रै चित घबट जउन् होस त्यो हुन्छ चौका।
एक् पाँच् नौ तेह्र ठाडा बुझिलिनु यिनको दाउ पञ्जा छ पक्का,
दूईटा वा छ ओटा दश चउध खडा कौडि हुन्छन् त छक्का ॥

२६. तान्यो एग्घारबाटै पनि उँडि बहुतै चक्किले दिग् गरायो,
एक्छिन् पाशा विचार्‍याँ उहिं पनि गइ झन् आउन्या आश् हरायो।
छक्का लिम् पर्छ चौका यहि रित हुन गो चक्कि पाशा छरूवा,
खेल्दामा साठी हार्‍याँ दिन पनि सकियो आज भय्यो हरूवा ॥

२७. क्या लड्छन् बटई र तित्री चखुरा साँडे पहल्मान्हरू,
अर्ना भैंसि र सिंह हात्ति कुखुरा लड्छन् ति एक्छिन् बरू।
राज्ज्यैको थप गर्न मन्सुब हुँदा लड्छन् कि राजाहरू,
की ता स्वामिनिमित्त नित्य घरमा लड्छन् इ सौताहरू ॥

२८. विन्ती एक म गर्दछू सुन प्रिये प्रीती निरन्तर् रहोस्,
ताँहाँको मन पिञ्जरा म मुनियाँ यै चाल् सदाकाल् रहोस्।
तिम्रो त्यो मुखचन्द्र झल्कि मनमा तेस्ले उज्यालो गरी,
शीतल् गर्नु उचीत हो अधिक ताप् गर्दो छ सूर्यै सरी ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

२९. विद्वान् जन्‌ले लोहलाइ् बेच्नु छैन,
भन्दा सुन्थ्याँ यो कुरो हो कि हैन।
लोहा बेची मोल क्या लीनु होला,
खड्‌गँ–पूजा–निम्ति यो दीनु होला॥

३०. स्वस्तिश्री पखरा–अदालतमहाँ डिट्ठा विचारीहरू,
पाऊमा परि बिन्ति गर्छु अहिले बेरामि छू क्या गरू,
मेरो म्याद रहोस् सकीन अहिले आऊँन यो म्यादमा,
गर्न्याछू वकपत्र येहि मितिले एक् मासका भित्रमा॥

३१. आयेंथ्याँ मनका कुरा चरणमा झीजो गरम् क्यै भनी,
दर्शन् पाइन फर्कि जान्छु अहिले हाँजिर् जनाई अनी।
हिंड्याँ घर्–तिर आज ता, घर पुगी फर्केर आई अब,
गन्थन् ई मनका कुरा चरणमा बिन्ती गरूला सब॥

३२. भर्–जन्म घाँस–तिर मन्–दिइ धन् कमायो,
नाम् क्यै रहोस् पछि भनेर कुआ खनायो।
घाँसी दरिद्रि घरको तर बुद्धि कस्तो!
मो भानुभक्त धनि भैकन आज यस्तो॥

मेरा इनार न त सत्तल पाटि क्यै छन्।
जो धन् र चीजहरू छन् घरभित्र नै छन्।
यस् घाँसिले कसरि आज दिएछ अर्ती,
धिक्कार हो मकन बस्नु नराखि कीर्ति॥

३३. मानुङको सरि गाँउ उत्तम ठुलो लागेन काँहीं पनी,
वास्नालाइ रमाइलो अति चिसो आऊँ छ हावा पनी।
घर्‌मा नै वसि फेर् हिमालयजिको वाराहिजीको पनी,
शुक्ला दक्षिण तर्फ उत्तर दिशा माहेन्द्रि दर्शन् पनी॥

३४. स्वामित् यस् गिरिधारिले अति पिन्यो व्यर्थै गर्‍यो झेल्‌पनी,
यस्का झेल उतार्नलाइ सजिलो यै हो व्यहोरा पनी।
स्वामित्‌लाइ चढाउँनाकन यहाँ क्यै श्लोक् कवीता गर्‍याँ,
मेरा श्लोक् सुनिबक्सियोस् त झगड़ा छीनिन्छ पाऊ-पर्‍याँ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

बीस् सालसम्म त ज्यान त्यान यहिं बाँद् लाग्यो र खेत् रोपिया,
यो साल् बाँद् पनि खोलिएछ जलले ढुङ्गा सबै छोपिया।
ढुङ्गा खोजि लगाउँ बाँद कसरी राख्तैन ढुङ्गा पनी,
मानिस् पस्न त क्वै सकेन जलमा स्वात्तै बगम्ला भनी॥

अर्ज्याल् भाट ढकाल् अचार्ज इन चार् जम्मा भई सब् वस्यौं,
मील्यो मत् सब मोहिको र मतले बाँद् लाउँनामा पस्यौं।
उस् मौका गिरिधारिं एहि पनि भाट् सल्लाहमा नै थियो,
भर् यस्को नभएर मात्र अहिले यस्तो उजुर् पो दियो॥

३५. लुच्चा हुन् यस भाटका सब कुरा आँफै कुला मूनिकै,
खेतैलाइ त टापु भन्दछ भन्या यस् भाटको क्या सही॥

३६. अघिल्ला जन्मैका पनि शरिरमा पाप् कति हुनन्,
अनी फेरी त्राहाँ अझ अरू थपीन्या पनि हुनन्।
भनी सुद्धी राख्न्या जनहरू दयाले तरि-लिनन्,
मिचाहा जो जो छन् यमपुरि गई खुप्सित रुनन्॥
मिचाहा को को छन् भनिकन विचार् गर्नु जनले,
हरीको विश्वासै नगरि हिंडन्या मूर्ख मनले॥

३७. क्वै उठ्छन् त सबेरमा ति धनकै खाँतीरका काम् लिई,
दौड्याका परदेश घर् घर धनैं-वृद्धी विषे मन् दिई।
धन् ठूलो बुझि धर्म छोडि पनि धन् घर्भित्र भर्छन् त्राहाँ,
सब् छोडी मरि जानु पर्दछ नरक् चेलन् अनी पो वाहाँ॥

३८. यत्ती छन् सब देवता भनी याहाँ गन्नै नसक्नू भई,
याहीं छन् सब तीर्थ पाप् हरि दिन्या जानू नपर्न्या कहीं।
ई नेपाल्-सरि पुण्य भूमि त अहो देखीन मैले कतै,
आर्या-तीर्थ-मरण् छ मुक्ति दिनमा तत्पर् खड़ा छन् शिवै॥
माया ईश्वरकी जगत् कि जननी श्री गुह्यकाली पनी,
आफ्ना भक्त उपर् कृपा गरु भनी ताहीं बस्याकी पनी॥

३९. क्याले भुल्छौ जगत्मा नरहरू बहुतै दुःखले पक्रिएका,
सब्का शिर्माथि लाठी दिन-दिन यमका वज्र नै टक्रिएका।
देख्छौ सुन्छौ कहन्छौ अझ हरि नभजी वित्तमै चित्त लायौ,
ताप् होला खुप् मरणमा हरि भज नभजी व्यर्थ सब् दिन् बितायौ॥

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

वाल्मीकि विद्यापीठ

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri

Nepal Sanskrit University, Balmeeki Campus, Kathmandu